94 MELİH CEVDET ANDAY GİZLİ EMİR

melih cevdet anday

gizli emir

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI 94
ROMAN DİZİSİ 21

Birinci Basım
Nisan 1970

MELİH CEVDET ANDAY

GİZLİ EMİR

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA, 1970

I

Sessizlik, kocaman bir göktaşı gibi oturmuştu kentin üstüne; bu yüzden şaşkına dönen insanlar birbirlerinin yüzlerine bakıyorlar, uyuyan bir canavarı uyandırmaktan korkarmışçasına ayaklarının ucuna basarak yürüyorlardı sanki. Sancılı bunalımların ardından gelen gevşemeye, rahatlığa benzer bir görünüş. Bir genç kız, bir kilise duvarının önünde durmuş, başını kaldırmış, sol elini alnına siper etmiş, bir gözü kapalı, güneşe bakıyordu. Çoktan beri insan ayağı değmemiş bir balkonda serçeler koşuşuyordu. Ve inanılmayacak bir şey, kapalı kepenkleri delik deşik edilmiş bir dükkânın önünde çiçek satıyordu bir adam, kolunda âmâ kolluğu.

Kısa boylu gençten bir adam, belediye aptesthanesinin önüne sandığını koymuş olan boyacıya ayakkabılarını boyatıyordu. Aptesthanenin bekçisi —ufak tefek, hasta yüzlü, üstünde çöpçü giyitine benzer bir giyit, kısık sesli bir adam— kapıda belirdi, sokağa bir göz attıktan sonra, boyacıya yavaşça bir şeyler söyledi. Boyacı oralı olmadı. Bu sefer daha yüksek sesle konuşmağa başladı aptesthane bekçisi:

— Burada durman doğru değil, diyordu boyacıya. Kaçtır söylüyorum sana oğlum, saymıyor musun beni? Bak, senin hügmün önündeki sanduğa geçer, Belediyeye karışaman. Karışık günler bugün-

ler, emir gelecekmiş diyorlar. Emir gelirse ne yapacağız o zaman? Emir gelirse ne sanduğun kalır, ne bir şeyin. Anladın mı oğlum? Beyin işini bitir de kalk buradan.

Ayakkabısını boyatan:

— Ne emri imiş o? diye sordu aptesthane bekçisine. Güneş gözlükleri vardı gözünde, boyası yeni vurulmuş ve parlatılmadan önce biraz kurusun diye dinlenmeye bırakılmış olan sağ pabucuna sürünüp de boyanmasın kaygusu ile pantalonunun sağ paçasını eliyle yukarda tutuyordu.

Aptesthane bekçisi:

— Ben bilemem, dedi. Herkes söylüyor bir emir gelecek diye.. Gizli bir emirmiş. Aptesthaneleri kapatacaklar belki de. Çünkü aptesthanelerde saklananlar varmış. Çok şükür, bugüne kadar kimse saklanmadı benim aptesthanemde. Âmirlerim de bilir herhalde bunu. Eskiyim ben bu işte. Evet önümüzde kavgalar, dövüşler oldu, adamlar vuruldu, bombalar patlatıldı, o ara belki kendini içeri atıp kurtulan da olmuştur, ama ben bunu önleyemem ki... Neden dersen, vatandaşa sahiden aptesti geldi mi, gelmedi mi, sormak bizim hakkımız değildir. Sıkışmış, sıkışmamış, girer. Doğrusunu istersen, ne emri ise bu emir, gelse bir an önce iyi olur. Bizim gibi fukara için söylemiyorum, biz ne isek oyuz, bizim bir canımız var, o kadar. O da kimsenin işine yaramaz. Ama ehali tedirgin, kimsenin şöyle iyi bir uyuduğu yok. Aptesthaneye bir girmiş, bakıyorsun fırt gitmiş para vermeden. Neden? Can derdi. Bir an önce eve atacak kapağı. Kimse dışarda fazla kalmak istemiyor.

Boyacı:

— Emir diyorlar ama, gizli emir, dedi. Eh, gizli olunca biz duymayız elbet.

Aptesthane bekçisi:

— Oğlum diretme de sanduğunu kaldır burdan, diye terslendi. Emir gizli imiş diye boyuna burda mı duracaksın? Hem nerden biliyorsun o gizli emrin içinde ne olduğunu? Belki de diyecek ki, belediye aptesthanelerinin önünde kundura boyanmaz. Ya oğlum!

Ayakkabılarının boyanması biten adam, «Hadi Allahaısmarladık!» dedi onlara, öksürdü, yürüyüp karşı kaldırıma geçti, sağına soluna dikkatli dikkatli bakıyordu, otomobillerin çarpmasından korkuyor gibiydi sanki, bir sokağa saptı, bir yokuştan indi, sağ köşedeki kahveye daldı.

Kahvenin cama yakın masaları bomboştu, müşteriler arka masalarda oturmuşlardı. Anlaşılır bir tedbirdi bu; çünkü her an bir saldırı olabilir, cam çerçeve kırılabilirdi. Kahvenin sahibi, kaç kez, «Kapatayım şu kahveyi» diye düşünmüştü, «çay kahve içeceklerine zıkkım içsinler,» demişti kendi kendine. Ama bu kararını bir türlü uygulayamamıştı. «Kapa, kurtul!» diyen karısına, «Milleti kapı dışarı edemem» diye cevap vermişti. Ama camlar sık sık kırılıyordu. kahvenin içine nedense daha az girdikleri için bardak tabak kaybından doğan zarar, kırılan camların masrafı kadar önemli değildi. Ancak olayların sürüp gitmesi aklını başına getirmişti kahvecinin, camları, tabak çanağı sigorta ettirmişti. Her cam kırılışında sigortaya başvuruyordu; ama zararının ancak bir parçasını kurtarabiliyordu. Çünkü

kırık camların en büyük parçalarını zarardan saymıyordu sigorta şirketi, onları para yerine kahveciye bırakıyordu. Kahveci de bir güzel kırıyordu o camları arka bahçede, sonra da çocuğuna dayak atmış bir baba sinirliliği ile önüne bakarak yerine dönüyordu. Kahvenin arkasında, boşalan gazoz şişelerinin kasalarını koydukları, tahta perdelerle çevrili, küçük bir bahçe vardı; bir deri bir kemik denecek zayıflıkta, altmış yaşlarında, köse izlenimini uyandıran kahveci, oraya attığı küçük bir masada otururdu çoğun; ters bir adamdı, kışın içerde oturmak zorunda kalınca, cıgara dumanından bunalır, daha az cıgara içmeleri için müşterilere ihtarda bulunur, soğuk demez, ayaz demez kapıları açtırır, içerisini havalandırırdı. Bütün gününü konuşarak geçirdiği dostları gelirdi kahveye; başlıca konuları, din, felsefe, ahlâk ve politika idi.

O gün öğleden sonra, bir emekli memurla oturmuş konuşuyorlardı. Daha doğrusu memur konuşuyor, kahve sahibi sinirli sinirli dinliyordu. Memur diyordu ki:

— Her şeyi Tanrı yarattığına göre, gidişatın dizginleri de onun elinde demektir. Bir insan iyi olur, kötü olur; iyi olursa da Tanrıdandır, kötü olursa da. Bunun gibi, bir kent iyi olur, kötü olur, iyi olursa da Tanrıdandır, kötü olursa da. Çünkü irademiz onun elindedir.

Kahvenin sahibi durdurdu memuru bu söz üzerine.

— Ama bir de irade-i cuz diye bir şey var, dedi.

— O başka, dedi emekli memur, onu karıştırma şimdi. Bak şu kentimizin haline, herkes birbiri-

nin gözünü oyuyor, irade-i cüziyeleri ile mi yapıyorlar bunu? İrade-i cüziye, Tanrı korkusu, öteki dünya korkusu yaratmak için öne sürülmüş iyi niyetli bir görüştür. Fakat esası çeldiği zaman, değeri sıfıra iner. Esas dediğim de, Tanrının iradesidir.

Kahvenin sahibi:

— Öyle ise bu saldırıları, bu kıyımları Tanrının buyruğu ile yapıyorlar, dedi alay ederek ve sinirli sinirli çenesini kaşıdı. Tanrı isteseydi toptan bir belâ verirdi kentin başına, böyle aylarca, yıllarca uğraşır mıydı hiç? Ahlâktır her işin başı.

Karşıdaki:

— Ahlâk başka, politika başka, dedi. Bunlar politikadan oluyor, ahlâktan olmuyor ki...

Kahvenin sahibi yerinden kalkıp yeniden oturdu:

— Senin dediğin doğru ise, dedi, iflâh olmaz bu kent, yer bitirir kendini. Öyle ise niçin emir bekleniyor, söyle bakalım?

Memur:

— Bekliyoruz elbet, dedi, seyirci kalamayız ya..

Bir süre sustular. Emekli memur, iyi bir cevap veremediği kanısı içindeydi. Kahvenin sahibi ise bunu, biraz geç anlamıştı, gözlerini memura dikerek:

— Seyirci kalıyoruz işte, dedi. Emir emir dedikleri gelmiyor ki bir türlü. Gelse de kurtulsak. Yoksa sigorta ile başım belâya girecek. Koskoca camı, pencere camı gibi ödüyorlar. Şeytan diyor ki, «Kapat şu kahveyi, sokakta bırak milleti, öldüren öldürsün, hiç acıma!» Kahveye neden gelir insan? Bir arkadaşını görecek, biraz dinden, biraz ahlâk-

tan, biraz siyasetten konuşacak, bir çay içecek, ferahlayıp gidecek, değil mi ya? Nerde... gözüm! Başını uzat da şu oturanların suratlarına bak! Herkeste bir kaygı, bir kaygı ki sorma!

Sonra kendi kendine konuşur gibi:

— Bakalım bugün gelecek mi emir? diye söylendi:

Memur:

— Anlamadım, diye sordu.

Kahvenin sahibi sinirlendi:

— Bağırtma beni arkadaş, dedi, bakalım bugün gelecek mi, diyorum.

— Ne gelecek?

Kahveci:

— Emir.. emir, dedi. Gizli olduğu için yavaş konuşuyorum.

— Gelecek miymiş bari bugün?

— Bekliyoruz.

Öteki:

— Hep bekliyoruz, dedi.

Sonra da:

— Bir haber çalındı mı kulağına? diye sordu.

Kahvenin sahibi düşündü bir süre, sonra:

— Sana bir şey söyliyeyim mi? dedi onun sorusunu duymamış gibi. Son umudum beklenen bu emirde. Yoksa kapatacağım kahveyi. Kahve bir kentin candamarıdır, bunu böyle bilmeli. Ben görevimi sonuna kadar yaptım, ama şimdi kalkıp da camın yerine tahta kepenk koyamam, çay bardağı yerine teneke kupa kullanamam. Her işin bir yolu yordamı vardır. Emir geldikten sonra elbet bizi de çağırıp soracaklar. O zaman açıkça söyleyeceğim

düşündüğümü. Benim kimseden korkum yok, kimsenin tarafını da tutmuyorum.

Emekli:

— Emir gelecek mi? diye sordu.

O zaman kahveci, sanki karşısında oturan adam birdenbire aklını kaçırmış gibi, sıçradı yerinden, dik dik baktı onun yüzüne.

— Hiç gelmez olur mu? dedi. Delirdin mi sen? Boşuna mı bekliyoruz? Kahvelerin geleceği güvenlik altına alınmamalı mı?

Ayakkabılarını yeni boyatmış adam bu sırada yanlarına geldi, eğilip kahve sahibinin kulağına bir şeyler söyledi. Kahve sahibi, gelenin yüzüne bakmadan:

— Daha bir şey yok, dedi.

Öteki:

— Sordursana bir.. dedi.

Kahvenin sahibi:

— Otur hele sen, dedi.

Yeni gelen kısa boylu, gözlüklü adam, kahve sahibinin yeğeni idi, işi gücü yoktu, hasta idi, sarası vardı; ama saralı olduğu için değil, tembelliğinden, iş bilmezliğinden çalışmıyordu. Dayısından harçlık alırdı. Babası ölmüştü. İşte bu yeğen, epey oluyordu, evlenmeye karar vermişti, dul bir kadınla evlenecekti. Fakat dayısı bu evlenmeye bir türlü razı olmuyordu.

— Dur be oğlum, diyordu, şu emir gelsin de ondan sonra düşünürüz. Ananın karnında nasıl sabrettin? Ortalık karışık, kimin başına ne geleceği belli değil.

Bu söz üzerine de yeğen:

— Ama benim sağlığımla ilgili, diye söyleniyordu.

Çünkü saralı olduğunu kadından saklamamış, bunu öğrenen kadın da, «Benimle evlen, iyi ederim ben seni, bir şeyciğin kalmaz» demişti. Dayı bunu duydukça büsbütün küplere biniyor, «Doktor mu bu kadın?» diyordu.

Yeğen, her gün –sanki aynı evde oturmuyorlarmış gibi– kahveye uğruyor, gizli emrin gelip gelmediğini soruyordu.

Kahvenin sahibi, idarehanesi yakında olan büyük bir gazetenin kapıcısı ile dosttu. Çıraklardan birini çağırdı, topaldı bu çırak, kulağına bir şeyler söyledi çırağın. Çırak:

— Baş üstüne, diyerek gitti.

Saralı yeğen masalardan birine oturdu, masanın üstünde duran bir gazeteyi açtı, okumağa başladı. Ama gerçekte okumuyor, ikide bir dışarı, sonra da dayısından yana bakıyordu.

Çırak kahveden çıktı, yokuşu tırmandı, sola saptı, köşedeki büyük bir yapının kapısından içeri baktı. Ama kapının yanına kadar yaklaşmadı da, üç dört adım uzakta durdu. Başka bir kahvenin çırağı ona, «Sen sık sık gelme bu gazeteye, başın belâya girer» demişti. O da, «Ne gibi?» diye soramamıştı. Elbet bir bildiği vardı ki böyle konuşuyordu. Sadece, «Beni patron yolluyor» demekle yetinmişti, «Alnım açık benim, ne korkacakmışım?» Fakat korkmuştu.

Kapısı önünde durduğu yapı, büyük bir günlük gazetenin idarehanesi idi. Gazetenin kapıcısı, kapının hemen içindeki küçük odasında oturuyordu. Altmış yaşlarında idi, sinekkaydı tıraşı ta dışardan göze çarpıyordu. Saçları döküktü, dalgın dalgın sokağa

bakıyordu, gözleri iyi görmediği için, kendisini arayan kahveci çırağını fark etmemişti. Çırak da ona bakıyor, ama ne bir işaret ediyor, ne de yanına gidiyordu. Çünkü gizli emrin gelip gelmediğini öğrenmek için hemen her gün –kimi gün birkaç kez– gazeteye uğramaktan kapıcıyı bıktırmıştı. Gazetenin kapıcısı –Veli idi adı, Veli bey derlerdi ona «Gel de yazma Veli bey»– çok küçük yaşta girmişti gazeteye. Uzun yıllar ayak işlerinde çalıştırılmış, dizgi atelyesi ile yazıişleri arasında mekik dokumuş, bütün yazarları tanımış, yazarların evlerine gidip yazılarını almış, ajansları dolaşmış ve sonunda kapıcılığa getirilmişti. Kendisini tam bir gazeteci sayardı. Otobüslerde yanındakilere muhabirim der, bir olayla karşılaşsa, ellerini açarak, «Gel de yazma!» diye söylenirdi. Bundan ötürü, «Gel de yazma Veli bey» koymuşlardı adını.

«Gel de yazma Veli bey», ancak bir kişinin oturabileceği genişlikteki telefonlu –bu telefon yazıişleri ile ziyaretçiler arasındaki bağlantıyı sağlardı– odasında oturmuş, üç gün önceki saldırıyı düşünüyor ve yeni bir saldırıda acaba bu küçük odada kalmasının mı, yoksa kendisini dışarı atmasının mı daha doğru olacağını düşünüyordu. Bununla ilgili başka bir derdi daha vardı. Üç gün önce küçük odada idi geldiklerinde, kapısını kilitleyivermişti onları görür görmez ve telefonu açıp yazıişlerine bildirmeye başlamıştı olanı biteni:

— Alo... Ben Veli... Şimdi içeri girdiler... Alo... Yazıyor musunuz? Duyulmuyor, çok gürültü var burda... Alo... Şimdi içeri girdiler... Otuz, otuz beş kişi var yok... Ya da elli diyelim hadi... Elli... elli...

Duyulmuyor... Bağırıyorlar şimdi. Ne dedikleri anlaşılmıyor... Ama «kahrolsunlar» diyorlar... Alo... camın arkasından bana yumruklarını gösteriyorlar...

Böylece olanı biteni saniyesi saniyesine bildirmişti yukarı. Ertesi gün bu saldırı haberi ile çıkan gazeteyi makineden alıp okumuş, fakat kendisinin verdiği bilgilerin bir kısmının değiştirildiğini, bir kısmının ise hiç alınmadığını görüp şaşmıştı. Örneğin, baskıncıların dört yüz kişi oldukları yazılı idi haberde, oysa dört yüz kişi birinci kat avlusuna sığamazdı, çoğunun dışarda sokakta kaldığı da doğru olsa, o zaman haber «bu dört yüz kişiden en az ellisinin birinci kata kadar varıp tecavüzü ileri götürdüğü, o anda orada bulunan muhabirimiz tarafından tespit edilmiştir» diyerek verilebilirdi. Sonra haberin «kahrolsunlar» bölümü olduğu gibi atılmış, bunun yerini «alçaklar, namussuzlar, hainler» sözleri almıştı. Veli, hemen elinde gazete ile yukarı, yazılışlerine çıkmış, durumu düzeltmeleri gerektiğini ilgililere söylemişti. Bu ilgililerden biri:

— Veli bey, sen ne zaman verdin bize bu haberi? diye sormuştu ona.

Soru sorulunca nedense şaşırırdı Veli bey.

— Ne zaman mı?

— Evet.

— Ne zaman olacak, tam baskın sırasında.

— Neredeydin sen o sırada?

— Ben mi?

— Evet.

— Nerede olacağım, aşağıda, kendi odamda.

— Ne ile verdin haberi?

Veli bey, şaşkınlıkla ceplerini karıştırmaya baş-

lamıştı önce, belki haberin müsveddesini bulurum diye, ama der demez hatırlamıştı telefonla verdiğini.

— Ne ile olacak, telefonla.

— Buraya mı?

— Evet, buraya.

— Ama biz böyle bir haber almadık.

— Almadınız mı?

— Almadık ya.

— Öyleyse ben kiminle konuştum?

— Kimse ile konuşmadın, çünkü o sırada kimse yoktu burda.

O konuşma da böylece sona ermişti. Ama Veli bey, hâlâ düşünüyordu o gün telefonda kiminle konuştuğunu ve yeni bir baskında küçük odasından dışarı çıkıp çıkmama sorununu. Yazarları, muhabirleri seslerinden tanırdı; belleğini zorluyor, üç gün önce telefonla konuşurken karşısındaki sesi bulmaya çalışıyordu. Ama –onu asıl şaşırtan da buydu– hiç bir ses uyanmıyordu şimdi belleğinde. Acaba o gürültü patırtı arasında, telefon açılmadığı halde açıldı mı sanmıştı? Meslek hayatında ilk geliyordu başına.

Kapının dışında bekleyen topal çırak, «Gel de yazma Veli bey»in dalgın bakışlarına yakalanmak istermişçesine başını, eski kantocuların boyun kırmalarına benzer bir hareketle, bir sağa bir sola götürüyordu. Veli neden sonra gördü onu, iki elini havada yukarı sallayarak hem «git», hem de «yok» anlamına gelen bir işaret yaptı. Gerçi bu iki anlam, ancak dışardan bakıldığında söz konusu olabilirdi, yoksa o sırada küçük odanın içinde bulunan biri,

Veli'nin işaret ettiği zaman fısıltı ile «gelmedi, gelmedi» dediğini duyardı. Ama dışardaki topal çırak bu düğümü çözecek durumda olmadığı için bekliyor ve bakıyordu boyuna. Bunun üzerine Veli odasından çıktı.

— Anlamadın mı? dedi çırağa.

Öteki:

— Hayır, dedi.

— Neden anlamıyorsun? Gelmedi diyorum.

Çırak:

— Gelmiştir, diyor bizim patron, diye cevap verdi. Selâmı var.

— Aleykümselâm, ama gelmedi işte. Acelesi ne? Hep bekliyoruz.

Çırak gülümsedi.

— Yeğeni geldi de... dedi. Biliyorsun, evlenecek fukara. Her gün gelir kahveye.

Veli kızdı, ya da kızmış göründü.

— Evlenecekse evlensin, dedi. O evlenecek diye emri acele çıkaracak değiller ya.

— Bekler işte, evlenecek ya... Patron da, emir gelsin, demiş bir kez.

Veli:

— Gelse ben bilmez miyim? dedi.

Ama o anda içine bir kurt düştü; emir geldi de onun haberi olmadı ise? Böyle bir durum büyük bir tâlihsizlik olurdu onun için, arkadaşlarına karşı da, ailesine karşı da rezil olurdu hiç yoktan. Birden ciddîleşti.

— Sen dur, dedi çırağa.

Yıkıla yıkıla –öyle yürürdü– içeri girdi, idare müdürünün kapısını vurdu. Kulağı iyi duymadığı için,

içerden «gir» dediklerini tahmin ederek açtı kapıyı.

İdare müdürü, masasında oturuyordu; sağına düşen pencereden ikindi güneşi, pencere jaluzi ile örtülü olduğu için, kesik kesik içeri düşüyor, bu kesiklerden biri onun yüzüne, biri masanın önündeki koltukta oturan dizgi atelyesi şefinin yüzüne –dizgi atelyesi şefi bundan ötürü sol elini gözüne siper etmişti– biri de, dipte, idare müdürünün soluna düşen koltuktaki mütercim Bay Efdal'in yüzüne düşüyordu. Bay mütercimin kucağında bir gitara vardı. Veli'nin içeri girdiğini kimse fark etmedi.

Mütercim Efdal, iri solgun yüzlü, alt dudağı aşağı sarkık, göğsü içeri çökmüş, hafifçe göbekli, bakışları acıma uyandıracak kadar kederli bir adamdı. Kentin düzeni yerinden oynadığı günlerde bir sinir rahatsızlığı geçirmiş, bu yüzden bir yıl hastanede yatmış, hastaneden biraz şişmanlamış bir halde ve bu kederli bakışlarla çıkmıştı. Başından geçenleri, önceleri herkese, bir anlattığına bir daha anlatırdı. Apartımanların önüne sıkıştırılmış bir gençlik grubunun arasında kalmıştı, gençlerin kendilerini savunacak hiç bir araçları yoktu ellerinde, işte bu durumda kanunsuz baskıncıların silâhlı sopalı saldırılarına uğramışlardı ve kaçacak bir yerleri de yoktu. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı görevlileri, olana bitene seyirci kalmışlardı, fakat bu seyircilerin sonradan hangi kılığa girdiklerini Mütercim Efdal çok acı öğrenmişti. Gençlerin, canlarını kurtarmak için çaldıkları kapılar açılmıyordu. Bir piyanist arkadaşının evinden elinde gitarası ile dönmekte iken bu grubun arasına giriveren Mütercim Efdal, korkunç durumu görerek, yardım için Asayişi Yerleştirme Olağanüstü

Teşkilâtı memurlarına bağırmağa başlamıştı. Fakat karabasanlı bir düş gibi, hiç biri onun sesini duymuyordu sanki. Saldırıcılar onu çevirerek ellerindeki sopalarla vurmağa başladılar. Mütercim Efdal, bir ara gözlerinin önünde bıçakların parladığını da gördü. O ise, kendisini değil, her şeyden önce çalgısını korumak istemişti ve sopalar kalkıp indikçe, bıçaklar gözlerinin dibinde parlayıp söndükçe, usta bir jonglör becerikliliği ile, gitarayı bir başının üstüne, bir ayaklarının arasına, bir arkasına, bir yanına alıyor, hem de çekilmeye çalışıyordu. Böyle dayak yiye yiye, her an ölüm tehlikesi ile burun buruna gelerek, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün yakındaki merkezine kadar geri geri sokuldu. Kendini oraya atmak son umudu idi. Fakat oraya girdiği halde saldırıcılar ardını bırakmamışlardı. Binanın içinde ise artık kimden dayak yediğini anlayamaz oldu. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü memurlarına, «Burası neresi?» diye sormak istiyor, fakat ağzından burnundan, alnından inen ve gözlerini örtecek kadar yüzünü kaplayan kanlar içinde, onları kıpkırmızı görüyordu. Günler sonra, bir akıl hastanesinin tek karyolalı bir odasında kendine gelmiş ve ilk işi, çalgısını aramak olmuştu. Çalgıdan kimsenin haberi yoktu. Doktorlar, hastabakıcılar, kendine gelir gelmez çalgıdan söz açan bu hastanın büsbütün kötü duruma düştüğü kanısına vardılar. «Çalgı bulunur. Nasıl bir çalgı bu?» diyerek oyalamağa başladılar onu ve bir yıla yakın tuttular hastanede. Bir teyzesinden başka kimsesi yoktu. Onun evine gitmek üzere taburcu edildiği gün:

— Gitaramı verin benim.. diye yalvarmıştı.

Hastabakıcılardan biri de, güldüğünü göstermemeye çalışarak:

— Bir daha gelişinde alırsın, demişti.

Mütercim Efdal:

— Ben bir daha karakola gelmem, diye cevap vermişti.

Adam da:

— Burası karakol mu? diye sormuştu, çevresindeki öteki hastabakıcılara bakarak ve gülümseyerek.

Mütercim Efdal, bunca zaman yattığı yerin bir hastane olduğunu unutmuş gibiydi, oradan ayrıldıktan sonra bile, bir süre, hasta aylarını bir karakolda geçirdiğini söylemişti ötekine berikine.

— Efendim büyük büyük karakollar yapmışlar her yere... diye anlatıyordu.

— Nerelere? diye soranlara da:

— Her yere işte... diye cevap veriyor, kentin büyük hastanelerini, bankalarını, yöneticilerin oturdukları yerleri, büyük otelleri, elçilikleri sayıp döküyordu.

Bir gün bir arkadaşına, o arkadaşının oturduğu apartmanın kapısından ayrılırken:

— Sen bu karakolda mı oturuyorsun? diye sormuştu.

Sonra sonra bıraktı bu karakol lafını, bir büyük yapıyı gösterip, «Efdal bey, burası nedir?» diye alaylı alaylı soranlara cevap vermez oldu. Ve yeni bir gitara satın aldı, unuttu başından geçen acı olayları, çevirilerine ve gitarasına gömüldü.

Mütercim Efdal, gazetede, en iyi idare müdürü ile anlaşıyordu. İdare müdürü gerçi sanattan anlayan biri değildi, hele batı müziğinden hiç hoşlanmazdı, aralarında bir ruh ve kafa benzerliği yoktu, ama Efdal bey odasına geldiğinde idare müdürü ona bir kahve söyler ve kendi işlerine dalardı. İşte böyle zamanlarda mütercim Efdal, oturduğu yerden ona, yavaş bir sesle, çevirdiği yapıtları anlatır ve yeni öğrendiği gitara parçalarını şurasından burasından çalardı.

O gün de, ölmüş bir İspanyol yazarının aşk üstüne bir oyununu anlatıyor ve oyunun bir yerinde müzik başladı mı, gitarası ile o müziği geçiveriyordu. Diyordu ki:

— Adam, kadının evine misafir geldiği gün, önce hiç konuşmuyor, sonra yavaşça gitarasını eline alıp çalınağa başlıyor... şöyle...

Bu sırada dizgi atelyesi şefi girmişti içeri. Dizgi atelyesindeki işçiler, aylarca önce kararlaştırılan zamların bir türlü verilmemesinden yakınıyorlardı. İdare müdürü, bu yakınmaları bir temsilci olarak kendisine getiren dizgi atelyesi şefine diyordu ki:

— Konu benim yetkimi aşıyor, ben sorumluluğumla bağlıyım. Oysa yetki ile sorumluluk arasında bir eşitlik olmak gerekir.

Gitarasına hafif hafif devam eden Efdal'e dönüp:

— Rica ederim Efdal bey, biraz ara verelim.. dedikten sonra devam etti:

— ...olmak gerekir. Ben askerliğimde koca bir tümeni yönettim. Evet, koca bir tümeni... Bir ara yarbay hastalandı, ben iaşe subayı idim, tümen

levazım âmirliği bana düştü... Sorumlu bir iş, ama yetkim de vardı. Burada öyle değil ki.. Sorumluluk var, yetki yok. Evet, böyle bir karar verildi. Fakat geleceği söylenen emirde ne var, bunu bilmiyoruz..

Dizgi atelyesi şefi:

— O bizi ilgilendirmez, diyerek mütercim Efdal'e baktı.

Bu bakışta dinleyenden yardım isteyen bir kimsenin dileği vardı. Mütercim Efdal, başı ile ona cesaret verdi. Bunun üzerine dizgi atelyesi şefi güçlendi.

— Değil mi? diye devam etti. Emir gelecekmiş.. Ne imiş bu emir?

İdare müdürü:

— Yok, öyle konuşmayın, dedi. Herkesin umudu bu emirde. Herkesin ve kentin. Bu kadar bencil olmayalım.

Bu söz biraz ağır kaçmıştı, nitekim idare müdürü de bunu anladı, dostluğu bozmak istemediğini belli etmek için bir göz attı dizgi atelyesi şefine. O ise hiçbir şey anlamamıştı bu göz atıştan, onun aklı «bencil» sözüne takılmıştı.

— Bencillik değil, dedi. Hepimiz severiz kentimizi, onun yükselmesini hepimiz candan isteriz. Nitekim bize verilen görevlerin hiçbirinden kaçmıyoruz. Benim babam şehittir..

İdare müdürü:

— Benim de... dedi.

Dizgi atelyesi şefi:

— Gördünüz mü? diye devam etti. Benim demek istediğim, geleceği söylenen bu emirle bizim zamların ne ilgisi var...

İdare müdürü:

— «Ne ilgisi var» olur mu? diye güldü.

Dizgi atelyesi şefi:

— Vardır elbet.. dedi durakladı.

Bu ilgiyi bir türlü bulamıyordu, ama karşısındakinin güvenli hali yıldırıyordu onu. «Ne ilgisi var?» sözünü gülümseme ile karşılayacak kadar bir bilgiye, sağlam bir bilgiye dayanıyor olmalıydı idare müdürü. Oysa gizli olduğu söyleniyordu emrin, gizli bir emir üstüne bunca güvenli bir bilgi edinmek kolay mıydı? Bütün bunlar belki tartışılabilirdi, ama günün koşulları buna elvermiyordu.

Bu düşünce ile:

— Günün koşulları, dedi dizgi atelyesi şefi, konuşmamız doğru olmaz.

Böylece kendisinin de idare müdürü kadar bilgili olduğunu anlatmış oluyordu. Bu söze idare müdürü de mal bulmuş gibi sarıldı.

— Elbette günün koşulları, dedi. Yoksa ben de size daha doyurucu bir cevap vermek isterim.

İşte o zaman, dizgi atelyesi şefi, «günün koşulları» sözünün boş bir söz olduğunu kesenkes anladı, karşısındaki de kendisi gibi kullanmıştı onu, hiç bir şey bilmeden ve hiç bir şey düşünmeden, «Günün koşulları» insanı birtakım sıkıntılardan kurtaran bir sözdü, o kadar. Bunun üzerine dizgi atelyesi şefi yüreklendi.

— Biz bırakalım kentin işini, siyaset değil bizimkisi, dedi. İkimiz de günün koşullarında birleştik mi?

İdare müdürü:

— Elbet, dedi sevinçle.

— Öyleyse, diye devam etti dizgi atelyesi şefi, gelelim bizim zamlara. Gizli emirde bizim zamlarla ilgili bir şey mi olacak?

İdare müdürü:

— Neden olmasın? dedi.

Dizgi atelyesi şefi:

— Bilmiyoruz ama...

Diyerek, hem idare müdürüne gizli bir emrin içinde ne bulunup ne bulunmayacağını bilmenin olanaksız olduğunu hissettirmek, hem de böylece o emre karşı saygılı bulunduğunu anlatmak istedi. Öteki devam etti:

— Bilmiyoruz.. Evet.. Diyelim buncadır beklenen gizli emir geldi. Ya gazeteler kapatılıyorsa? Efendim? O zaman güzeştelerin acele ödenmiş olmasından patronlar beni sorumlu tutmazlar mı?

Dizgi atelyesi şefi:

— Ama gizli emir niçin geliyor? diye sordu.

— Niçin?

— Haklının haklarını korumak, haksızı, saldırganı durdurmak için değil mi?

İdare müdürü:

— Evet, çeşitli söylentiler var, dedi, gizli emir hakkında. Ama bir emir gizli mi korkarım ben. Sorumluluktan korkarım. Bunca yıl temiz yaşadım. Koca tümeni tertemiz yönettim de şimdi burada...

Dizgi atelyesi şefi:

— Size ne sorumluluk düşsün? dedi. Madem verilmiş bir karar var, gazeteler kapansa da işçi, zammı hak etmiş demektir Gizli emir diyorsunuz, böyle bir emir geldiği takdirde geçmiş haklar çiğnenecek mi?

İdare müdürü:

— Ben siyasetten anlamam, dedi. Hoşlanmam da... Ne yapacaklarını, ne diyeceklerini bilemem.

Bunları söyledi, ama hemen arkasından bu sözlerin, biraz önceki bilgiçliğine hiç uymadığını düşünüp ekledi:

— Ben aracıyım. Böyle bir emrin ne gibi hakları ortadan kaldıracağını, ne gibi yeni durumlar getireceğini bilemem elbet. Bundan başka patronların bu yeni emri nasıl yorumlayacaklarını da kestiremem. Belki de bakarsınız, sizin istediğinizden daha iyisi olur. Ben şuradaki görevime başladığım günden beri, inkâr edemezsiniz, işçileri korumuşumdur. Ama şimdi sizin de bana karşı anlayışlı olmanız gerekir.

Bu konuşmanın sonlarına doğru, başını gitarasına eğmiş Mütercim Efdal, hafifçe dım dım diye sesler çıkarmağa başlamıştı. Konuşmanın bir çıkmaza girmesinden ve dizgi atelyesi şefinin bir türlü başından ayrılmamasından bunalan idare müdürü, bu kez, gitaradan yana bakarak başı ile belli belirsiz tempo tuttu.

İşte «Gel de yazma Veli bey» bu sırada girdi odaya. Gerçi kahvecinin çırağına «bekle» demesinden, gizli emrin gelip gelmediğini sorup öğreneceği anlamı çıkardı, ama odaya girer girmez unutmuştu bile niçin girdiğini, –sık sık odalara girip çıkardı canının sıkıntısından– içerdekilere bir süre baktıktan sonra yürüdü, iskemlenin üzerine darma dağın atılmış gazeteleri toplayıp bir düzene koydu, Mütercim Efdal'i eliyle dostça selâmladı.

Dizgi atelyesi şefi:

— Öyle ise biz patrona çıkarız, dedi.

Hafif bir tehdit gizli idi bu sözde. İdare müdürü:

— Hakkınızdır, çıkabilirsiniz...

Dedi ama, telâşlandı da, ya patron, «Bana niçin geliyorsunuz? İdare müdürü ile konuşun!» derse, bununla da yetinmeyip, «Çağırın bana idare müdürünü» diye kızarsa?.. Kendiliğinden gitmek, çağırılmaktan daha iyidir diye düşünen idare müdürü, dizgi atelyesi şefine:

— Hatırınız için, bir defa daha konuşayım, dedi,

Oysa bu konuyu patronla açık açık konuşmamıştı, «Her iş patrona açılmaz, yetkimi bilmeliyim» demişti kendi kendine. Ayrıca zam konularından patronların hoşlanmadıklarını denemişti, bilirdi. Bu düşüncelerle şu konuyu da, belki bir defa, yarım yamalak açmış, fakat gizli emrin hikâyesini –kimsenin bilmediği bu hikâyeyi– saati saatine izlemekten yorgun düşen patronda bir ilgi uyandıramamıştı.

İdare müdürü yerinden kalkıp kapıya doğru yürüdü. Ondan önce davranan Veli, kapıyı açmıştı bile. Önden idare müdürü çıktı, arkasından dizgi atelyesi şefi, en arkadan da Veli.

İlk ikisi merdivenlerden yukarı çıkarlarken Veli gazetenin kapısına yöneldi, dışarıda bekleyen çırağa:

— Sorduruyorum, dedi.

Çırak:

— Neyi? dedi.

— Neyi olacak oğlum, emir gelmiş mi, gelmemiş mi? Selâm söyle benden patrona. Bak gör-

dün, senin yanında girdim idare müdürünün yanına. Benim haberim olmayacak da onun mu haberi olacak? Çıktı yukarı, gördün gözünle. İnşallah gelmiştir. Geldiyse haber yollarım, merak etmesin.

Çırak geri döndü, kahveye yollandı.

İdare müdürünün odasından gitara sesleri geliyordu.

Dizgi atelyesi şefi, ikinci katta dizgi atelyesine girdi. İdare müdürü üçüncü kata çıktı. Patronun oda kapısında bir iskemlede uyuklamakta olan kapıcıyı dürttü; kapıcı sıçrayarak uyandı ve:

— Ben uyumuyorum, dedi.

Gece on ikide nöbeti aldığına göre, aşağı yukarı on altı, on yedi saattir oradaydı.

İdare müdürü:

— Toplantı bitmedi mi? diye sordu.

— Hayır, dedi adam gerinerek, bekliyorlar.

İdare müdürü, karşısında bir odacının böyle sere serpe gerinmesinin doğru olmadığını düşündü, ama patronun kapısında bağırmak istemediği için görmezlikten geldi, bağırmadan adamın haddini bildirmek ise bir işe yaramazdı.

— Bitmedi demek? dedi.

— Bitmedi, dedi öteki.

Bunun üzerine idare müdürü geri döndü, merdivenlerden indi, dizgi atelyesine uğramadı, doğruca kendi odasına yollandı.

II

Emrin birkaç saat içinde kesin olarak geleceği söylentisinin çıktığı salı günü ikindi vaktinden beri –o gün perşembe olduğuna göre demek üç günden beri– yukarda, başyazarın odasında beş kişi sürekli toplantı halindeydiler: Başyazar Kutsi, Siyasetçi Ahmet, eski bakanlardan Fazlı, Doktor Amil, Yazar Şermin, Mühendis Fasih. Fakat Mühendis Fasih, çarşamba günü sabahı, sürekli beklemenin sinirlerinde uyandırdığı gerginliğe daha fazla dayanamayarak –ve kavga ederek– onlardan ayrılmıştı. Böylece beş kişi kaldılar.

Salı günü toplandıklarında hepsinin yüzü gülüyordu; gerçi emrin gelmesi onlar için yeni ve güç görevlerin başlaması –emirde bu gibi görevlerden söz edileceği hiç belli değildi, belki de edilmeyeceği belliydi, ama onlar yapacakları işlerle gelecek emir arasında böyle bir bağlantı kurmuşlardı– demek olacaktı, fakat yeniden her türlü zorluğa karşı koymak için hazır bulundukları o saatlerde bile, nicedir süren bekleyişin sona ermesinden duyulan mutluluk yüzlerinden okunuyordu gene de. Halk, savaş bitti diye zafer sevinci ile sokaklarda düğün bayram ederken, yöneticilerin barışı kurmak için çetin konuşmalarda ter dökmeleri gibi, onlar da emrin kendilerine yükleyeceğini tasarladıkları önceden kestirilemez kim bilir ne gibi sorumluluk-

ların ağırlığı altında idiler şimdiden. Kaç kez toplanmışlar ve emrin gene gecikeceği –ama bu gecikme hep iki ya da üç gün olarak düşünülürdü– anlayarak dağılmışlardı. Bekleyiş çok uzun zamandır sürüp geldiği için de toplananlar boyuna değişmiş –ölenler olmuştu epey–, ayrıca toplananların sayısı da yirmi ikiden altıya düşmüştü. Bir dayanıklılık ve istem savaşı idi bu, sinirlerine egemen olanlar kazanacaktı sonunda.

Biraraya geldiklerinde saat on yedi idi. Siyasetçi Ahmet, pencerelerin siyah perdelerini ta aşağı kadar çekmişti ilk iş olarak, sonra da başyazar Kutsi'ye, odaya kimsenin alınmamasını tembih etmişti –ama sesinde emir tonu vardı–. Gerçi boşuna idi böyle bir hatırlatma, çünkü başyazar Kutsi, tedbirlerini çoktan almış, oda kapısına birini oturtmuş ve santrale –gazete santraline– telefon hatlarından birinin boş bırakılmasını emretmişti. Böyle önemli bir günde alınması gerekli daha başka tedbirler de olabileceğini düşünüyor, fakat bunlardan başkasını, kapıldığı heyecandan olacak, bir türlü bulamıyordu. Bir de özel doktoruna telefon etti nedense, «İyiyim» dedi, o kadar. Elbet bu arada, Siyasetçi Ahmet'in kendisine emir verir gibi davranmasına da kızıyordu, ama bunu tartışmanın zamansız kaçacağı kanısında idi.

Toplantıya katılanlar, başka başka yollardan, beşer onar dakika aralıkla gazeteye gelmişler ve buluşmanın tümden bir rastlantı olduğu izlenimini uyandırmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Örneğin Doktor Amil, önce gazetenin kapısında durmuş, elindeki kitabı «Gel de yazma Veli bey» e uzatmış ve bunun Başyazar Kutsi'ye verilmesini rica

etmişti, fakat başyazarın, odasında bulunduğunu öğrenince sevinmiş gibi yaparak, «Öyleyse ben kendim vereyim» demişti. Ötekiler de buna benzer düzenlerle çıkmışlardı yukarı. Sadece Siyasetçi Ahmet, kapıda kimseye görünmeden –her halde, «Gel de yazma Veli bey» uyukluyordu o sıra– merdivenlere atılmış ve soluk soluğa yukarı çıkarak kendini odaya atmış, atar atmaz da kapıyı kapamış ve sırtını kapıya dayamıştı.

Alacakları bir yığın karar vardı, fakat bu kararları konuşmağa başlamadan küçük bir tartışma geçmişti; Siyasetçi Ahmet, telefon hatlarından birinin daima boş bulundurulması hakkında verilen emrin çok yanlış olduğunu söylüyor, bunun, önemli bir telefon konuşması yapılacağının herkesçe anlaşılmasına yol açacağını ileri sürüyordu. Başyazara göre ise, hep yapılagelen bir işti bu, büyük bir gazetede boş telefon hattı bulmak kolay olmazdı her zaman ve bir başyazarın da böyle bir emir vermesi kadar olağan bir iş yoktu; ayrıca ve en önemlisi, bunu yapmak zorunluydu da, gelecek gizli emrin içinde o saat uygulanması gereken işlemler bulunmadığını kim söyleyebilirdi?

Siyasetçi Ahmet:

— Anlıyorum, diyordu, ama gizli emrin ille de telefonla verileceğini nerden biliyoruz? Ayrıca, bir gazetenin telefonları yüzde yüz dinlenir ve pek iyi bildiğimiz gibi, bu emri şu saatte karşı yandakiler ve Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü de öğrenmek istiyor elbet.

Başyazar Kutsi:

— Gizli emrin, dedi, telefonla verileceğini

kesin olarak bilmediğimiz doğru, ama bizim sanki telefonla verilecekmiş gibi düşünmemizde hiç bir sakınca yok. Eğer gizli emir telefonla verilmez de başka bir yoldan bize iletilirse, ne gibi bir zararımız olacaktır? Gazete telefonlarının dinlenmesi konusuna gelince, gizli emri gönderecek olanlar, hiç kuşkunuz olmasın ki, bunun da çaresini düşünmüşlerdir. Biz ona karışmayalım. Sözgelişi bu emir, normal bir gazete haberi biçiminde verilemez mi?

Yazar Şermin kesti onun sözünü:

— O zaman biz, bunun bir gazete haberi mi, yoksa beklenen gizli emir mi olduğunu nasıl anlayacağız? diye sordu.

Başyazar Kutsi gülümsedi.

— O zaman o haberi açmak bize düşecek, dedi.

Yazar Şermin:

— Öyle ise gazeteye gelen haberlere şimdiden elkoyalım, dedi.

— Lüzum yok, dedi Başyazar Kutsi, rica ederim kesmeyin sözümü. «Kesmeyin» demekle söz hakkınızı baltaladığım sanılmasın, burada her şeyi, ama her şeyi bütün ayrıntıları ile konuşacağız. Ancak Ahmet arkadaşımızın bir sözüne daha değinmek istiyorum. Bu emri başkalarının da öğrenmek isteyeceğine gelince, bundan olağan bir şey düşünülemez. Bizim üzerinde durmamız gereken konu şu olmalıdır: Öğrenirlerse ne olur?

Doktor Amil:

— Ve bir de şu soru: Nerde? Ne zaman? diye destekledi Başyazar Kutsi'yi, sonra da:

— Bütün kitaplar böyle yazar, diye ekledi.

Tavandaki avizeden gelen ışıklar zar zor aydınlatıyordu odayı, bu yarı aydınlıkta, içilen cigaraların gittikçe yoğunlaşan dumanları, üstünde yaşam olup olmadığı kestirilemeyen uzak bir gezegeni sarmış bulut dalgaları gibi her şeyi gizlemek istercesine kararıdıkça kararıyordu.

Siyasetçi Ahmet'in konuşmağa hazırlandığını gören Başyazar Kutsi, bu sefer saldırıya geçti:

— Gerçekte, dedi, sizin perdeleri kapamamız yanlıştı. Ben de tedbirli bir adamım, fakat perdelerin kapanmasında ne gibi bir iyilik düşündüğünüzü anlıyamıyorum. Perdeyi açın bakın, en yakın yapı ile aramızda otuz kırk metre bir ara var. Biz telefonla verilen gizli emri dinlerken, otuz kırk metre ötedeki yapıdan gözetlediklerini varsayalım, neyi dinlediğimizi nerden bilecekler? Ama siz, onların sadece burada kimler toplanmış, ne zaman toplanmış...

Doktor Amil:

— Tamam, dedi.

Başyazar Kutsi onu duymazlıktan gelerek devam etti:

— ...Bunları öğrenmek için gözetleme yapacakları kanısında iseniz, bunu başka yollardan da pek güzel öğrenebilirler. Yo... yanlış anlamayın, gene de size karşı değilim, tedbir tedbirdir.

Siyasetçi Ahmet, bu sözler üzerine kaşlarını çattı, masanın karşısındaki koltuklardan birine oturdu, ayak ayak üstüne attı, kollarını göğsünde kavuşturdu ve:

— Ben susuyorum, dedi.

Elli yaşlarında, hafifçe kambur, miyop, çene kemikleri göze batacak kadar çıkık bir adamdı. Bacağını sinirli sallarken gözlerini kapıyordu ve

kimizaman da, kaşları ile oynuyordu. Kaşları ile oynarken, arada bir gözlerini açıyor, parmaklarının arasından odadakilere bakıyordu. Söylendiğine göre, «Siyaset bilgisi olmayanın kente yardımı dokunamaz» sözünü dilinden düşürmediği için ona Siyasetçi Ahmet adını takmışlardı. Eski bir satrançcı idi. Satranç merakını, olduğu gibi siyasete aktarmıştı.

«Bütün sorumluluğu onlara bırakmış oluyorum böylece,» diyordu içinden. «Hiç konuşmayacağım artık, beni gereksiyecekleri dakikaya değin susacağım ve o zaman bütün yetkileri üzerime alacağım. Ben güç anların adamıyım ve yönetmek için doğmuşum. Kendimi küçük savaşlarda harcamamalıyım, hep ileri bakmalıyım, baş olarak göreceğim işe hazırlanmalıyım. Demin tartışmaya girmekle yanlış bir iş yaptım, bekleyecektim, ne düşündüğümü merak ettikleri an –ve elbet herkes konuştuktan sonra, en sonra– söz alacaktım. Bunu kaç kez kararlaştırdım, ama gene de unutup ortaya atılıveriyorum, acele ediyorum, evet, acele ediyorum, bana yakışmıyor bu. Bundan sonra dikkat!»

Doktor Amil, sol duvarı baştan başa örten kitaplıktaki kitaplara göz gezdiriyordu. Ama buna göz gezdirmek denemezdi artık, her kitabı birer birer yerinden çıkarıyor, açıp bakıyor, yapraklarını karıştırıyor, sonra gene yerine koyuyordu. Böyle yapmakla acaba, her an gelmesi beklenen gizli emrin onda uyandırdığı heyecanı mı bastırmak istiyordu, yoksa böyle gergin bir anda bile kitaplara olan merakını sürdürecek kadar soğukkanlı mıydı? İkisinin de doğru olabileceğini gösteren tanıtlar vardı; çünkü başyazarın masasında bulduğu bir kâğıda, baktığı

kitaplardan birkaçının adını yazması ile kitapların tozlarını üflemeğe ve raflarda boy sırası kurmağa kalkışması, biribiri ile bağdaşacak davranışlar gibi görünmüyordu. Üflenen kitap tozları burnuna kadar geldiği için Mühendis Fasih yerini değiştirdi ve Doktor Amil'e ters ters baktı.

Yazar Şermin –genç, şişman, gözlüklü bir kadın– kocaman çantasını açmış, içinde bir şey arıyordu. Eski bakanlardan Fazlı, her halde kalem arıyordur diye düşünerek, kendi kalemini uzattı ona.

— Buyurun, dedi.

Yazar Şermin, teşekkür ettikten sonra:

— Kalemim var, dedi.

Bu kısa konuşma odanın yoğun sessizliği içinde tın tın öttü sanki ve Siyasetçi Ahmet, başını kaldırıp onlara baktı. Bu bakıştan ürken Fazlı, elindeki kalemi gösterdi Siyasetçi Ahmet'e ve sonra ötekilere bakarak gülümsedi, ama bu gülümsemeyi hiç biri görmedi, o da kalemini cebine soktu, çantasından ufak boyda kâğıtlar çıkarıp Başyazar Kutsi'nin masasına koyan Yazar Şermin'e:

— Başlıyor muyuz? diye sordu.

Başyazar Kutsi:

— Neye başlıyoruz? dedi kaşlarını kaldırarak.

Fazlı kısık bir sesle:

— Toplantıya, dedi.

Başyazar:

— Ama toplantıdayız, diye cevap verdi.

Fazlı, önce biraz şaşırır gibi oldu, sonra topladı kendisini.

— Emir beklerken de yapacağımız işler olduğunu sanıyorum, dedi.

Başyazar:

— Ne gibi? diye sordu.

Eski bakanlardan Fazlı, Yazar Şermin'i yardımına çağırmak ister gibi:

— Şermin hanımın kâğıtları çıkarması da bunu göstermiyor mu? dedi. Zamanımızı boşa harcayacak durumda değiliz. Gelecek gizli emrin kapsayacağı konuları öngörerek, yarınki çalışmalarımızın taslaklarını hazırlamakta yarar umarım.

Bir an durdu, heyecandan soluğu kesilmişti. sonra daha ateşli, nerdeyse kendini unuturcasına devam etti:

— Kentimiz sonu gelmeyen acılar içine düşmüştür. İnsanlık dışı davranışlara «dur» demek için şurda belki beş dakika var yok. Bütün iyi niyetli idealistlerle birlik olarak, kentimizi kurtarmak istiyoruz, insanlarımıza rahat bir soluk aldırmak istiyoruz, bunu nasıl yapacağız? Tezimiz nedir, ideolojimiz nedir, teşhisimiz nedir?

Faltaşı gibi açılmış gözlerini odadakilerin yüzlerinde gezdiriyordu, arada bir de, «efendim... efendim» diye mırıldanıyordu.

Söylediği sözlerden çok, onun bu heyecanlı davranışı etkisini göstermekte gecikmedi: Siyasetçi Ahmet ayak değiştirdi, Yazar Şermin kalemini kâğıtlarının üstüne bıraktı. Doktor Amil baktığı kitaptan başını kaldırdı ve Mühendis Fasih göğüs geçirdi.

Bunun üzerine Başyazar Kutsi:

— Bizim görevimiz, gelecek olan emri beklemektir, dedi.

Ve o sırada telefon çaldı.

Başyazar Kutsi telefona davranınca, Siyasetçi

Ahmet yerinden fırlayıp elini telefonun üstüne koydu.

— Durun, dedi. Emir gelmiş bulunuyor. Başyazar, dinlediklerini tekrarlayacak, Şermin hanım da yazacaktır. Bu arada kimse konuşamaz ve kimse dışarı çıkamaz.

Sonra başyazara döndü:

— Açın, dedi.

Başyazar Kutsi telefonu açtı:

— Alo.. Benim.... Efendim? Sen misin kardeşim?.. Daha gelmedi... Bekliyoruz. Evet, bekliyoruz... Dinliyorum... Bütün gönlümle katılırım... Yakın, evet, çok yakın... Gözlerinden öperim.

Kapadı telefonu.

— Bir arkadaş, dedi. O da bekliyor... Herkes gibi.

Sonra ötekilerin üzgün bakışları arasında ekledi:

— Bir söylev hazırlamış da...

Berikiler yorgun argın yerlerine döndüler. Ama sinirler bozulmuştu, yarış tabancasının sesini duymuş atletler gibi başyazarın masasına atılan bu gergin bedenleri, eski yerlerine oturtmak hiç bir gücün başaracağı iş değildi, nitekim yerlerine döndüler, ama yazar Şermin'den başkası oturamadı. Otursa, elden fırlamış kurulu oyuncaklar gibi kanepelerin orasına burasına çarparak, belki de yere düşeceklerdi. Bu yüzden gezinmeye başladılar. Ama oda küçük olduğu için rahatça yürüyemiyorlardı. İkide bir duruyor, birine yol veriyor, ötekinin verdiği yoldan bir koltuğun arkasına geçiyor, oradan geri dönerek kitaplığa kadar yol alıyor, sonra korkmuş, ya da saldırıya uğramış gibi geri geri gidiyorlardı.

Mühendis Fasih birden:

— Durun arkadaşlar, dedi. Dolaşmakla hiç bir işi çözümleyemeyiz. Boşuna vakit harcamayalım.

O zaman, eski bakanlardan Fazlı, biraz önce oturmakta olduğu koltuğa çöktü ve:

— Demin ben de bunu söylüyordum. Fakat sayın başyazarın ciddiye almaması sonucu...

Başyazar:

— Hayır, öyle değil, dedi, siz basbayağı bir söylev vermeye başlamıştınız.

— Evet, dedi Fazlı, isterseniz bunu bir söylev sayabilirsiniz; ancak kentimizin içine düştüğü acılardan söz etmeyi söylev sayarak bu acıları küçümsediğinizi söylemek istemiyorsunuz sanırım. Ben kentimin temsilcisiyim burada ve bu bakımdan da onun acılarını yansıtmak görevimdir. Onlar acı çekerken bizim boşu boşuna vakit öldürmemiz doğru olmaz. Bunu söylüyorum ben.

Doktor Amil:

— Bir noktaya takıldım sözleriniz arasında, diye eski bakanlardan Fazlı'ya baktı. «Kentimin temsilcisiyim» buyurdunuz. Bizler de onun temsilcisi değil miyiz?

O zaman eski bakanlardan Fazlı:

— Kendinizi öyle saydığınıza göre elbet, diye cevap verdi ve bu sözleri söylerken nedense Yazar Şermin'e baktı.

Doktor Amil, elindeki kitabı Başyazar Kutsi'nin masasına atarak –bu sırada gene tozlar kalktı kitaptan ve masadan– eski bakanlardan Fazlı'nın üzerine yürüdü:

— Ne dediniz? Ne dediniz? Kendimi öyle sayarsam mı? Ya siz beyefendi, sizin temsilcilik ilâmınız mı var elinizde?

Eski bakanlardan Fazlı, yüzü sapsarı –çünkü korkmuştu Doktor Amil'den– ne diyeceğini bilemeden öyle baktı bir süre onun yüzüne, sonra:

— Evet, ilâmım var, dedi.

Ve bir saldırıdan korunmak ister gibi sağ kolunu alnına kaldırdı.

— Öyle mi? diye bağırdı Doktor Amil. Gösterir misiniz şu ilâmı?

Eski bakanlardan Fazlı:

— Oturunuz yerinize de, öyle konuşalım, dedi.

Öteki:

— Ben ayakta duruyordum, gene ayaktayım. Siz cevap verin bakalım, gösterebilecek misiniz ilâmı?

Eski bakanlardan Fazlı:

— İlle de «ilâm» diye tutturdunuz, dedi. İlâm sözü yanlış. Temsilciliğe gelince, yazılı belge göstermek zorunda mıyım?

— Ben zorunda mıyım?

— Hayır.

— Öyleyse?

O zaman Siyasetçi Ahmet elkoydu konuya, içinden «Haydi Ahmet, sıran geldi» diyerek.

— Durun bakalım ikiniz de, dedi. Burada kimsenin kimseye üstünlük gösterisinde bulunmağa hakkı olmadığı gibi, kimsenin kimseden belge istemeye de hakkı yoktur. Hepimiz vicdanımızla başbaşayız.

Ve fena fena baktı ikisinin de yüzüne, önce

Doktor Amil'in, sonra eski bakanlardan Fazlı'nın.

Fazlı ses çıkarmadı, ama Doktor Amil onun bakışından huylanarak:

— Sizin belgeniz var mı elinizde? diye sordu.

Siyasetçi Ahmet, cevap vereceğine, kaşlarını kaldırıp tepeden aşağı süzdü Doktor Amil'i. Verebileceği bir cevap olsa, bu yolu tutmazdı.

Başyazar Kutsi:

— Oturalım baylar, dedi, sükûnet içinde bekleyelim gelecek emri. Birbirimize girmek için hiç bir neden göremiyorum ortada. Anlaşılan beklemenin verdiği gerginlik, sinirlerinizi bozdu. Olur bu gibi şeyler, daha işin başındayız, boşuna yormayalım kendimizi, birbirimize girmeyelim.

Bu sözler etkisini göstermekte gecikmedi. Hepsi eski yerlerine oturdular. Doktor Amil ise gene kitap rafının önünde kitapları karıştırma işine koyuldu. Kavgaya ya da kavga başlangıcına benzeyen o olay sırasında istifini bozmayan tek kişi, Yazar Şermin'di. Çantasından çıkardığı kâğıtları Başyazar Kutsi'nin masasına koymuş, birtakım notlar alıyordu. Mühendis Fasih oldu buna ilk dikkat eden.

— Hanımefendi, aldığınız notları görebilir miyim? diye sordu.

Başyazar Kutsi, «Acaba yeni bir olay mı çıkıyor?» diye düşünmekten kendini alamadı.

Yazar Şermin ise, not tuttuğu kâğıdı aldı, katladı, çantasına koydu.

Büsbütün harekete geçirdi bu durum Mühendis Fasih'i:

— Gizli miydi? diye sordu.

— Hayır, ya da isterseniz evet, dedi Yazar Şermin.

Mühendis Fasih:

— Ne demek yani? diye sordu. Bir şey hem gizli, hem de açık olabilir mi?

Yazar Şermin, sinirli sinirli:

— Olabilir elbet, dedi, aynı şey birtakım insanlar için gizli, birtakım insanlar için değildir. Bir de örnek ister misiniz? Bizim buradaki toplantımız. Bu toplantı gizli emri beklemek için değil mi? Oysa bu emrin bugün buraya telefonla verileceğini bizden başka bilen yok. İşte başkaları için gizli olan bir şey, bizim için değil. Rahatladınız mı beyefendi?

— Önce yanıldığınız yeri belirteyim: Bugün gizli emrin bize telefonla verileceği hiç de kesin değil. Eğer bu konuda kesin bir bilginiz varsa, lütfedin de öğrenelim. Ancak benim sorduğum bu değildi, bunu sonraya bırakalım. Ben, aldığınız notları soruyordum.

Başyazar Kutsi girdi araya.

— Birbirimizden mi şüphe ediyoruz?

O zaman Siyasetçi Ahmet durdurdu onu:

— Neden olmasın, dedi. Ancak bunu «şüphe» gibi bir sözcükle anlatmak yanlış olur belki. Böylesine ciddî ve tehlikeli bir işe beraberce kafa koyan insanların birbirlerine hesap vermek zorunda olduklarını kabul etmiyor musunuz?

Başyazar Kutsi bozuldu:

— Onu demek istemedim, diye kekeledi.

— Öyle ise? diye pis pis sırıttı Siyasetçi Ahmet.

— Öyle ise, dedi Başyazar Kutsi, kendimizden de kuşkulanmamız gerekir. Ve en önce kendimizden. Çünkü burada toplananlar, hepimiz, bir inancın çağırdığı kimseleriz. Başkalarının inancını sigaya

çekmeden, kendi inancımızı denemek, bir başka anlatımla, kendi içimizi temizlemek...

Siyasetçi Ahmet:

— Bunu kimse söyleyemez bana, diye bağırdı. Ben onu söyleyen...

Başyazar Kutsi:

— Yo, durun, dedi, siz başkalarını şüphe altında tutarak kendinizi temize çıkarmak yolunu tutmuşsunuz. Oysa bu yolu kendi başınıza bulmağa çalışsanız, hiç kimseyi alçaltınayı düşünmeden yapabilseniz...

Yazar Şermin, konuşmanın kötü bir sonuca doğru yol aldığını anlayarak Mühendis Fasih'e:

— Çok merak ettiğiniz notların işte burda, dedi ve çantasından kâğıdı çıkardı. Buyurun bakın... Yukarda toplantımızın tarihi, altında toplananların adları, soyadı sırası ile.

Bu sefer eski bakanlardan Fazlı karıştı araya:

— Bunu niçin gerekli buldunuz hanımefendi? diye sordu.

— Tutanak başlangıcı olarak, dedi kadın ve keskin bir çığlık attı. Bu çığlıktan ötekiler öylesine şaşkına dönmüşlerdi ki, alışık olmaları gerekirken, ne yapacaklarını bilemediler. O sırada kapı açıldı ve odacı:

— Bir emriniz mi var? diye içeri girdi.

Başyazar Kutsi:

— Ne emri? dedi yanlışlıkla.

Birbirlerine baktılar.

— Çağrılmadan girme içeri bir daha, anladın mı? diye payladı adamı Başyazar Kutsi.

Adam:

Başüstüne beyefendi, dedi ve çıktı.

Yazar Şermin, sanki biraz önceki keskin çığlığı atan değilmiş gibi, eski bakanlardan Fazlı'ya bakıyor, ondan cevap bekliyordu. Yalnız, yüzünün rengi bembeyazdı.

Siyasetçi Ahmet

— Tutanak kararla olur, diyerek, konuyu başladığı yerden sürdürdü. Böylece de eski bakanlardan Fazlı'ya hak vermiş oluyordu. Ama hemen bu sözlerin arkasından Yazar Şermin'e döndü:

— Başladınız ve karar olmadığı için vaz geçtiniz, öyle mi? diyerek onun hareketini mazur gördüğünü belli etti.

Yazar Şermin:

— Hayır, içimden öyle geldi, dedi ve daldı.

Vakitli vakitsiz böyle çığlıklar atardı. Kocasının yaralı yüzünü gördüğü gün ilk böyle bağırmış, o günden sonra, onda bir hastalık gibi yerleşip kalmıştı durup dururken bağırıvermek. Kocası üniversitede asistandı. Baykuş çetesi fedaîleri üniversiteyi bastıkları, ortalığı kırıp geçirdikleri, önlerine geleni vurup yaraladıkları gün, onun kocasını ayakları altına almışlar, ellerindeki madenî araçlarla adamın yüzünü kazımışlardı. Bitkin bir durumda eve getirilen genç asistanı, Yazar Şermin görünce aklı başından gitmişti, kocasının iki yanağının derisi çenesine doğru sarkmıştı. Adam ancak iki gün yaşadı. Sonra düşlerinde görmeye başladı kadın o korkunç görüntüyü. Bir gece kendi çığlığı ile uyandı düşünden ve kulağının dibinde birinin, «Bekle, emri bekle!» dediğini duydu sanki.

Hepsi bu korkunç olayı yeniden düşündüler ve önlerine baktılar. Siyasetçi Ahmet ise şöyle düşünüyordu, «Tuhaf değil mi? Ben hiç saldırıya uğramadım. Neden? Tiyatro baskınında saldırganlar beni görünce, nasıl da geri geri çekilmişlerdi... Belki de bende insanları büyüleyici bir güç var. Ben o güçle doğmuşum. Doğa, beni böyle bir nitelikle bezemiş. Evet, ben daha küçükken haksızlığa isyan edermişim. Demek ben.. ben lider doğmuşum.»

Başyazar Kutsi:

— Arkadaşlar, dedi, gizli emrin verilmesi belki de gecikecek. Bir karar almamız gerek. Bekleyecek miyiz? Beklemeyecek miyiz? Oya başvuralım.

Hepsi ellerini kaldırdı. Başyazar Kutsi:

— İttifakla, dedi. Öyle ise şu tedbirleri de alalım: Bakarsınız, gizli emrin gelmesi gece yarısını bulur; akşam yemeğini burada yiyeceğiz elbet. Yoksa birer ikişer dışarı çıkıp yemek yememiz doğru olur mu? Bunu isteyen?

Böyle sorarak yüzlerine baktı.

Siyasetçi Ahmet gülerek:

— Tuhaf, dedi. İki kişinin yemeğe çıktığı sırada gelen emir, dört kişiye bildirilmiş olacaktır, öyle ise o iki kişi sadece yemeğe değil, büsbütün çıkmalı, daha iyi.

Başyazar Kutsi:

— Hayır, dedi, öyle bir şey demedim. Belki çıkmak isteyen vardır, diye düşünerek...

Eski bakanlardan Fazlı:

— Yemek için ayrılamayız, dedi. Ben üç gündür yemek yemiyorum. Acıkırsam bir bardak çay içiyorum. Çünkü yemek boğazımda kalıyor. Ben de diyorum ki, boğazımda kalacağına tabakta kalsın, tabakta kalı-

yor böylece ve yağı donuyor, yenmeyecek bir duruma geliyor Yağı donmuş yemeğe ekmek de batırılamıyor, batırılırsa o ekmek parçası insanın avurdunda yumruk gibi duruyor. Onun için ben derim ki, birer çay içeriz, olur biter.

Yazar Şermin:

— Beklememiz ya sabaha kadar sürerse? diye sordu.

Ötekiler bir ağızdan:

— Öyle ya, dediler, sürmeyeceği nerden belli?

— Tamam, dedi, Başyazar Kutsi, yemek getirtiyoruz.

Eski bakanlardan Fazlı atıldı o zaman:

— Madem yemek getirtmeye karar verdiniz, nasıl davranmamız gerekeceğini bütün ayrıntıları ile bilmemiz gerekir. Zile basıp odacıyı çağıracağız, «git bize şu lokantadan altı kişilik yemek getir» diyeceğiz, öyle değil mi? Şimdi, yemeği getirmeye o mu gidecek, yoksa başkasına mı bırakacak bu işi? O giderse kapıda kim duracak? Kapı boş mu kalacak? Onun yerine kapıya başkasını getirtirsek, bu yeni gelen orada geçici olarak mı kalacak? Yok, şimdi duran adam, yemeğin getirilmesi işini aşağıda başkasına bırakacak olursa, ona ne diyecek? Kısaca söylemek gerekirse, bizim burada yemeğe kalmamız, demek ki geceyi burada geçirmeyi tasarlamamız gazete içinde yayılırsa ne olacak? Buna karşı tedbirlerimiz nedir?

Mühendis Fasih, sinirli sinirli:

— Bunların önceden düşünülmesi gerekirdi, dedi.

Başyazar Kutsi ayağa kalktı, kaşlarını çatmıştı.

— Arkadaşlarım beni kınamak istiyorlarsa yanı-

lıyorlar, dedi. Gizli emrin bugün yüzde yüz geleceğine inandığımız için burada toplandık. Gizli emrin gelmesi uzadı ise, bunda benim bir suçum olamaz elbet. Beklemeye karar verenler de sizlersiniz. Öyle değil mi?

Doktor Amil, sert bir hareketle kapıya gitti, açtı kapıyı, dışarda duran adamı çağırdı ve dönüp Başyazar Kutsi'ye baktı. Başyazar, biraz düşündükten sonra:

— Oğlum, senin yerine başkası gelsin kapıya, dedi, sen evine gidebilirsin. Yalnız, giderken her zaman seni yolladığım lokantaya uğra, altı kişilik yemek ısmarla, oradan gazeteye dönme artık. Haydi!

Ve kaşla göz arasında yazıverdiği bir yemek listesini adamın eline sıkıştırdı. Ötekilerden hiç biri, yemek listesini öğrenmeğe ya da bu liste üzerinde tartışmalara girmeğe, hele seçme yapmak yolunu tutmağa cesaret edemedi.

Adam çıktı.

Eski bakanlardan Kutsi:

— Şimdi oldu, dedi.

Bir iyimserlik gelmişti hepsine: iyimserlikten çok nerdeyse neşe denecek bir duygu içindeydiler. Rahatça bekleyecekleri anlaşılıyordu. Bundan yararlanan Başyazar Kutsi, o gün postadan çıkan mektuplarını açmağa başladı ve bir yandan da İngiltere'deki öğrenim yılları içinde başından geçen tuhaf olayları anlatıyordu: Genç bir İngiliz milletvekili ile tanışıyor. Adam, Türkiye'yi İngiliz İmparatorluğu topluluğundan sanıyormuş, gerçeği öğrenince çok şaşmış ve bu bilgisizliğinden ötürü milletvekilliğinden ayrılmış (burada Kutsi, bir «galiba» sözcüğü

ekliyordu sözlerinin sonuna, böylece de, İngiliz milletvekilinin, milletvekilliğinden ayrılmadığı anlaşılıyordu); bir seferinde de, yaşlı ve çirkin bir İngiliz kadını evlenme teklif etmiş ona, kadın teklifinin kabul edileceğine öylesine inanıyormuş ki, yalnızca bir koşul sürüyormuş öne, kendi dinini değiştirmeyeceği koşulu imiş o da. Kutsi teklifi reddedince, kadın onu yüzünden sanmış... Bunları anlatıyordu ama karşısındakilerden hiç biri, içten gülemiyordu gene de Başyazar «Ruh yoksulluğu» diye düşündü.

Telefon bir kez daha çaldı. Başyazarı evinden aramışlardı. Başyazar, yemeğe gelemeyeceğini söyledi, ama geceyi gazetede geçirmesi ihtimaline hiç değinmedi.

Yemek de sessiz geçti. Gece yarısına doğru Mühendis Fasih:

— Emrin direkt olarak geleceğini biliyor muyuz? diye sordu.

Bu soruya hiç biri cevap veremedi. O zaman Mühendis Fasih:

— Yanlış bir iş mi yapıyoruz yoksa? diye kuşkusunu açığa vurdu.

Bu sözlerden pirelenen Siyasetçi Ahmet:

— Ne demek istiyorsunuz? diye sordu ona.

Mühendis Fasih:

— Öyle ya, dedi, gizli emri bize ulaştırmak isteyenler, bunu endirekt olarak da yapabilirler. Demek istediğim, nerde olsak bizi bulur gizli emir.

Bu konu uzun tartışmalara yol açtı. Gizli emrin endirekt olarak da verilebileceğine ve onları nerde olsalar bulacağına kimse itiraz etmiyordu, ama, o başka yerin neresi olabileceği üstünde, anlaşmaya varamıyor-

lardı. Böylece gece bir hayli ilerledi ve birer birer uyuklamağa başladılar. Uyumayan, eski bakanlardan Fazlı idi. Arkadaşları uyurken o düşünüyordu, «Ben gerçekte zavallının biriyim, diyordu, kendimi düşündüğüm zaman hüzünle dolar içim. Mutluluk nedir, tatmadım hiç. Bir gün süren bakanlığım şaşkınlık içinde geçti. Yüzüm gülmez. Kimizaman neşelendiğim olmuyor değil, iyi arkadaşlarla toplanıp içtiğimiz zaman. 'İçtiğimiz zaman' diyorsam, ben içmem, arkadaşlar içtiği zaman. İçerler, neşelenirler, tuttururlar 'sen de iç' diye. Biraz içerim onların hatırı için. Çünkü onları çok severim, hele içki masasında çok tatlı olurlar. Beni biraz alaya alırlar. 'Anlatsana bakanlıktaki anılarını' derler. Kızmam hiç.»

Gece civardan makineli tüfek sesleri geldi, sokaklardan tanklar geçti. Sabaha kadar bir uçak, arasız uçtu. Ama uyuyanların hiç biri uyanmadı. Bütün bu sesleri eski bakanlardan Fazlı titreye titreye dinledi, arkadaşlarını uyandırmadı.

Sabahleyin odacı –başka bir odacıydı bu– kapıyı vurup içeri girdi. Başyazara:

— Sizi birisi görmek istiyor, dedi.

— Kimmiş? diye sordu başyazar.

— Adını vermiyor, dedi odacı.

Başyazar bunun üzerine:

— Meşguldür dersin, diye kesti attı ve adam çıktı.

Gözleri şiş şiş kalkan Mühendis Fasih:

— Gizli emrin ilk önce bize geleceğini biliyor muyuz? diye sordu. Yoksa bu emri bekleyen başka merkezler de var mı?

Siyasetçi Ahmet:

Gizli emrin ilk bize gönderilmesinde bir neden olabilir, olmak gerekir ve vardır, dedi. Ama biz bu nedeni bulup ortaya çıkaramayız. Bizim gücümüzü aşan bu. Her şey büyük bir gizlilik içinde geçiyor, ya da büyük bir açıklık içinde, ama biz bunun için ne denli kafa yorsak boştur. Disiplin bunu gerektirir.

Başyazar Kutsi, ona:

— Doğru ama, diye cevap verdi, bizimki bir parti toplantısı değil, bunu da unutmayalım.

Mühendis Fasih:

— Evet, unutmuyoruz, dedi. Ama emri ilk uygulama görevi bize düşüyorsa, bu mutluluk bize verildi ise, bunun sorumluluğunu da yüklenmemiz gerekmez mi?

Fazlı:

— Sorumluluktan kaçanın burada işi yok, diye kesti attı.

Mühendis Fasih:

— Ağzınızdan çıkanı iyi düşündünüz mü? dedi ona.

Başyazar Kutsi:

— Sâkin olalım arkadaşlar, diyordu, bize bugün her zamankinden çok sükûnet gerek. Gizli emrin ilk bize gönderilmesinin nedenini tartışamayız, çünkü bu konuda hiç bir bilgimiz yok. Bunu bildiğimiz halde, disiplin kaygusu ile konuşmamak sorununa gelince, bu, birtakım karışık düşüncelere yol açacak nitelikte bir sorundur. Çünkü dönüp dolaşıp, inanıp inanmamak sorununa dayanır. Ben arkadaşlarımın inancına güveniyorum. Emri ilk uygulama görevinin bize düşüp düşmeyeceği de, şimdilik

bilinemez. Olayların gelişmesi sırasında ne gibi sorunlarla karşılaşacağız ve kimlerden yardım göreceğiz? Şöyle de düşünebiliriz: Kimlerin yardımcısı olacağız?

Siyasetçi Ahmet:

— Bu sorunu ortaya kim attı? diye sordu sert sert.

Mühendis Fasih:

— Ben, dedi, sert sert.

Siyasetçi Ahmet için yaşam, bir filim senaryosuna çok benzerdi; bu senaryo her zaman meraklıydı ve özellikle siyasetçiler için beklenmeyen engeller, sürprizler, tuzaklar ve kahramanlıklarla dolu idi. Bu bakımdan kişinin her zaman işkil içinde bulunması gerekirdi. O, kendisi, bir arkadaşına telefon mu edecek, «Ben Mükerrem» derdi telefonda –Ahmet Mükerrem'di adı– ya da şu semtte oturan bir arkadaşının evine mi gidecek, önce ters yönde bir hayli yol alır, sonra o yana dönerdi. Şimdi, mühendis Fasih'in ortaya attığı ve toplantıda bulunanları şaşırtan, onlardaki güven ve inancı sarsan bu sorular karşısında Siyasetçi Ahmet, «bunun altında ne var acaba?» diye düşünüyordu. Böyle düşünerek:

— Sen, dedi mühendis Fasih'e, yorgunsun. Yorgun bir insan, kaldıramayacağı yüklerin altına girmemelidir.

Mühendis Fasih, üstüne yürüdü onun:

— Ne demek istiyorsun? diye bağırdı.

Eski bakanlardan Fazlı aralarına girdi o an ve tatsız bir olayı önledi.

— Durun, dedi, gizli emir gelmeden biz burada birbirimize giriyoruz. Yazık değil mi?

Birbirlerine yiyecek gibi bakan Siyasetçi Ahmet ile Mühendis Fasih, oldukları yere çakılmışlar, susuyorlardı.

Doktor Amil:

- Siz karışmayın, dedi eski bakanlardan Fazlı'ya, var olan bir çatışmayı nezaket kuralları ile önlemeye kalkmak doğru değildir.

Yazar Şermin, kâğıtlarını kalemini çıkardı, bir şeyler yazdı. Katıldığı bütün kongrelerde -birçok kongreye katılmıştı- onu kâtipliğe seçerlerdi.

Yazar Şermin'in tuttuğu notların ilerde tarihçiye yardımcı olabileceğini düşünen Siyasetçi Ahmet, «Ben, tarihe herkesten daha ileri olarak geçmeliyim» diye düşündü ve aralarına giren Fazlı'yı iterek Mühendis Fasih ile burun buruna geldi.

— İster misin, dedi, senin hakkında düşündüğümü açıkça söyleyeyim?

Mühendis Fasih tir tir titreyerek yakasına sarıldı onun.

— Söyle, dedi, erkeksen söyle!

Siyasetçi Ahmet:

— Yorgunsun, dedi alaylı.

Öteki:

— Bu muydu bana söyleyeceğin? diye bar bar bağırarak gırtlağına atıldı Siyasetçi Ahmet'in.

İşte o sırada telefon çaldı.

Başyazar Kutsi, çok fazla sâkin bir sesle:

— Alo... dedi.

Yazar Şermin yazmağa hazırlanmıştı. Siyasetçi Ahmet kapıyı tuttu. Mühendis Fasih tırnaklarını yiyordu. Fakat bu seferki umutları da boşa çıktı, telefon gene Başyazarın evindendi. Başyazar Kutsi:

— Merak edecek bir şey yok, dedi ve kapadı telefonu.

O zaman eski bakanlardan Fazlı:

— Belki emir verecek olan ya da olanlar, emrin duyulmuş olabileceğini düşünerek, özellikle geciktiriyorlardır, dedi. Savaşlarda da öyle olmaz mı? Karşı casuslık örgütünü şaşırtmak için...

Doktor Amil:

— Birçok neden düşünülebilir, dedi. Ben bugünkü yemek düzeni üzerinde durmak istiyorum. Ya lokantayı değiştirmeliyiz, ya da yemek yerine bisküvi çikolata gibi şeyler getirmeliyiz. Şu da düşünülebilir, yemekleri getirtelim, fakat yemeyelim.

Yazar Şermin:

— Niçin? diye sordu.

Doktor Amil:

— Ne olur, ne olmaz, diye cevap verdi, belki zehir koymuşlardır yemeklerin içine.

O sırada kapı vuruldu, odacı girdi içeri ve Başyazara:

— Sizi biri görmek istiyor, dedi.

— Kimmiş?

— Adını vermiyor.

Başyazar:

— Meşguldür dersin, dedi, sonra gelsin.

Odacı çıktı. Bunun üzerine eski bakanlardan Fazlı:

— Dün de sizi biri aramıştı ve adını vermemişti, dedi. Aynı adam olamaz mı?

— Olabilir, dedi Başyazar.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Merak etmiyor musunuz? diye sordu.

Başyazar:

— Böyle kritik bir zamanda kabul edemem her halde, dedi.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Doğru, dedi, ama biz o adamı gizliden gözetleyemez miyiz?

— Nasıl?

— Şöyle: Bir tornavida aldıralım, kapının üstünde küçük bir delik açalım, böylece...

Başyazar:

— Gelenin, sizin açtığınız deliğin karşısında duracağını nerden bilirsiniz, dedi.

Eski bakanlardan Fazlı:

— O da doğru, dedi.

Doktor Amil, Başyazar Kutsi'ye raftaki kitapları göstererek dedi ki:

— burdaki kitapların çoğunun yeni baskıları vardır ve eski baskılarda ileri sürülen düşüncelerden birtakımının eskimiş ve kullanılmaz olduğunu tanıtlar. Seksen yıl önce basılmış bir kitaptaki gerçekle, yetmiş yıl önce basılmış olan ikinci baskısının içindeki gerçek tutmaz elbette birbirini, değişir, o değişen de beş yıl ya da yirmi yıl sonra değişir gene. Gerçeği bilmek değildir önemli olan, değişikliği izlemektir Şu gerçek, nereden, nasıl, ne zaman geçerek günümüze geldi? Bunu kavramadan kentimizi anlamanın olanağı yoktur.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Kitaplar önemli değildir, dedi, hele yabancıların yazdığı kitaplardan biz hiç yararlanamayız. Çünkü onlar başka koşullar içinde yazılmışlardır. Biz kendi gerçeklerimize dönmeli, kendimizi tanıt-

maya bakmalıyız. Size bunu bir örnekle anlatayım...

Yazar Şermin:

— Durun, dedi.

Durdular ve ona baktılar.

— Sakın, iki gündür sizi arayan adam, emri getirmiş olmasın?

Başyazar bembeyaz oldu, zile bastı hemen, içeri giren odacıya:

— Koş çağır o beni arayan adamı, dedi.

Adam çıktı. Yeniden dolaşmağa başladılar odada. Dolaşırken de sert sert bakıyorlardı Başyazar Kutsi'ye. Yazar Şermin notlar alıyordu. Odacı döndü.

— Gitmiş, dedi.

Öğle yemeğine kadar kimse konuşmadı. Yemekten sonra Mühendis Fasih birdenbire:

— Gizli emrin bize geleceğini ilk kim attı ortaya? diye sordu.

Herkes birbirine baktı. Sorunun karşılığını kimse veremedi. Bunun üzerine Mühendis Fasih, ellerini pantolonunun ceplerine sokarak:

— Kim? diye bağırdı.

Ve şöyle devam etti:

— Emri verecek olanı ya da olanları kim tanıyor? Emir kimden ve nereden geliyor?

Siyasetçi Ahmet:

— Bunu niçin öğrenmek istiyorsunuz? diye sordu.

Önceki kapışmaları düşünen başyazar Kutsi:

— Bu soruların karşılığı, gelecek olan emirdedir, dedi. Herhalde bunca kişi tümden yanılmış olamaz. Ortada bir gizli emir var, daha doğrusu bek-

lenen emir. Böyle olunca onu veren ya da verecek olan -isterseniz olanlar diyelim- var demektir. Biz bunu şimdiden bilemeyiz. Bunlar mantıksal gerçeklerdir. Tersine inanmak, kentimizin, içine düştüğü çıkmazdan kurtulamayacağını söylemekle birdir. Ben de size sorabilirim: Gizli emir yoksa -bu demektir ki, gizli emri verecek olan ya da olanlar yoksa- kentimizin kurtuluşu için siz neye inanıyorsunuz? Elbette bir şeye inanmak lâzım ve bu açıdan bakarsak, kişi, gizli emir karşısındaki durumuna açıklık vermek zorundadır. Ya ondan yanayız, ya ona karşıyız. Başka türlüsü olabilir mi?

Mühendis Fasih:

— Siz kendinizi aldatıyorsunuz, diye bağırdı. Ben daha kendimi koruyacak güçteyim, anladınız mı? Bir an önce gelsin istiyorum, bana gelsin, buraya. Sizlerin gözü önünde. Yoksa.. yoksa...

Başını avuçlarının içine aldı, inliyordu.

Doktor Amil, yanına geldi onun, saçlarını okşadı:

— Sakin olun, dedi. Geçecek, hepsi geçecek...

Sonra Başyazar Kutsi'ye dönerek:

— Telefonla emir verildi diyelim, bakalım bu emir, beklenen emir mi? dedi.

Eski Bakanlardan Fazlı:

— Ne demek? diye sordu.

— Öyle ya, dedi Doktor Amil, bir aldatmaca olamaz mı?

Yazar Şermin:

— Ben başyazarımız gibi düşünüyorum, dedi. Emir geldiğinde elbet kimden, ya da kimlerden geldiği anlaşılacaktır. Bu bakımdan, bizim bir oyuna ge-

tirilmemiz söz konusu olamaz. İnanıyorum ben, inanıyorum. Anladınız mı?

Eski bakanlardan Fazlı:

— O kadar basit değil, dedi. Başyazarımızın da söylediği gibi, gizli emir ya bir haber gibi verilirse ne olacak? Efendim?

Başyazar:

— O haberi çözebilen, emri almış olacak, dedi.

Yerinden fırlayan Mühendis Fasih:

— Bizi kim topladı? diye bağırdı.

Önce bir süre sustular, sonra Yazar Şermin:

— Kendiliğimizden geldik, dedi yavaş bir sesle:

Başyazar Kutsi de ayağa kalktı:

— Niyetiniz beni suçlamaksa, boşuna çabalıyorsunuz, dedi. Ben de sizin gibi çağırıldım. Şimdi anladınız mı?

Tarihsel görevinin geldiğini anlayan Siyasetçi Ahmet:

— Durun, dedi. Yapacağımız iş basittir: İnanmayan gider, inanan kalır. İşte bu kadar.

O zaman Mühendis Fasih:

— Sen bir alçaksın, dedi, evet, sen bir alçaksın... Dayanamayacağım, dayanamayacağım...

Bar bar bağırıyordu. Kapıya doğru seğirtti. Eski bakanlardan Fazlı sarıldı onun kollarına.

— Yapamazsınız bunu, dedi.

Fakat Mühendis Fasih kendinde değildi. «Emir yok, emir yok» diye bağırarak, ötekini berikini itiyor ve kendine, kapıya doğru yol açmaya uğraşıyordu. Böylece kurtuldu ellerinden. Yaka paça darmadağın, çıktı gitti.

Siyasetçi Ahmet:

— Beklediğim oldu, dedi sakin bir sesle. Bize bir hain lâzımdı arkadaşlar, aylardır bekliyordum bunu ve niçin açıkça söylemeyeyim, bir hain aramıza karışmadı diye rahatım kaçıyordu. Böylece her şey tamam oldu artık. Şimdi işimize bakabiliriz. Emri bekleyeceğiz.

Hiç konuşmadan o gün, o gece ve ertesi gün beklediler, yemek yediler, birbirlerine baktılar, ara sıra çalan telefonun başına üşüştüler.

Perşembe günü ikindiye doğru Siyasetçi Ahmet:

— Emir gene geri bırakıldı arkadaşlar, dedi, ağır bir sesle. Toplantıyı dağıtıyorum. En kısa zamanda buluşmak üzere.

Böylece, geldikleri gibi, teker teker ve gizliliğe dikkat ederek gazeteden ayrıldılar.

Odasında yalnız kalan Başyazar Kutsi, perdeleri açtı, oda birdenbire aydınlanınca, gözlerini kapadı, sonra pencereyi de açtı, temiz havayı ciğerlerine doldurdu bir süre. Sonra zile bastı, içeri giren odacıya:

— Beni bekleyen var mı? diye sordu.

— Evet, dedi adam.

— Kimmiş?

— Adını vermiyor, dedi adam.

Başyazar:

— Gelsin, dedi.

Az sonra içeri aktör Bilâl girdi, yüzü sapsarıydı.

III

Otuz yaşlarında, iyi giyimli, güzel bir kadın, aynı gün Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün, iki yanına iki hafif makineli yerleştirilmiş büyük kapısından içeri girdiğinde, hava kararıyordu; avluda tabancalarını çekmiş bekleyen memurlardan birine yaklaştı, adamın bir kaşı yoktu.

— Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Direktörünü görmek istiyorum, dedi.

Kaşsız memur, gözleri dışarıda, sokakta, direktörün odasını daha iyi tarif edecek durumda olduğu anlaşılan ve o ara tahta sıralardan birine sağ ayağını dayamış çorabını çekmeye çalışan bir memuru gösterdi kadına. Kadın yanına varıncaya kadar pantolonunun paçasını indirmiş olan memur, kadına değil de, kaşsız memura:

— Kimin odasını? diye sordu bağırarak.

— Direktörün, dedi kaşsız ve gözleri sokakta, tabancalı memur, gene durumunu bozmadan.

Bunun üzerine merdiveni gösterdi adam, başka bir şey demedi.

Kadın, nerdeyse koşarak merdivenlere doğru gitti, merdiven başında durdu, kapıdaki memura baktı bir an, «adamın kaşı neden yok?» diye düşündü, sonra çıkmağa başladı yukarı. Taş basamaklarda kâğıt parçaları, bezler, ipler, toz birikintileri vardı. Kat koridorlarında yanan soluk ve sanki

kırmızımtırak ampullerden, merdivenlere tuhaf bir ışık düşüyordu. Bu ışıktan ötürü olacak, kadın kendini başka biri gibi düşündü; hem başka biri, hem de yabancı bir ülkede idi sanki. Bu duygu onu rahatsız etmiyor değildi, ama ne zamandır alışık olduğu bir rahatsızlıktı bu. «Dışarı ile ilintili değil» diye geçirdi içinden. Kendi kendini tanıyamıyordu sanki. Bu tanıyamama, sıkıntılı olmakla birlikte, bir çeşit koruyuculuk işini de görüyordu. Çünkü kendisine dışarıdan bakabiliyor ve kendisini bir eşya gibi görüyordu: böylece de aşırı sıkıntısından uzaklaşabiliyordu.

Ve ikinci kez sarsıntı geçirdi; kararından dönse miydi yoksa? İlk sarsıntı, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Direktörlüğünün kapısına gelince olmuştu. «Döneyim,» demişti içinden, ama dönememişti. Verdiği karar, ağır bir karardı, evet, bunu biliyordu; ama son günlerde her şey ağırlığını yitirmiş gibiydi. Kötülükler hayal sınırlarını aşabilir ve böylece hayalden de inanılmaz, tüm gerçek dışı bir nitelik kazanabilirlerdi. Düzensizlik, aklı aşan bir düzen oluverirdi. Küçük bir örnek; kapıdaki memura, «Öteki kaşınızı da traş edin!» diyebilmeliydi ve adam hiç şaşmamalı idi buna. Şaşacak ne vardı sanki! Şaşacak hiç bir şey yoktu.

Hangi katta olduğunu sorup öğrendikten sonra Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörünün odasına yollandı. Kapıda, otomatik tüfeklerini çekmiş iki memur bekliyordu. Onlardan birine:

— Direktörü göreceğim, dedi.

Memur, kadının yüzüne bakmadan, bir eliyle arkasındaki kapıyı açıp:

— Girin, dedi.

Girdiği yer, küçük bir bekleme odası idi ve

içeride kimse yoktu. Duvar kenarına dizilmiş iskemleler, bir maroken kanape, dipte üstü bomboş metal bir masa, bir cıgara sehpası. Cıgara sehpasının üstündeki tabladan yanar bir cıgara, örtünün üstüne düşmüştü, örtüden dumanlar çıkıyordu. Kadın seğirtti, cıgarayı örtüden alıp tablada söndürdü, örtüyü bastırdı. Cıgarayı tutan parmaklarını etekliğine sildi. «Kim bilir kimin tükrüğüdür» diye düşündü, sonra da, «şunun ya da bunun tükrüğü olması önemli değil, sadece tükrük olması yeter» dedi kendi kendine.

Nasıl da sakindi şimdi. Oysa az sonra Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörüne açacağı konu, kaç kez çıldırtacak gibi olmuştu onu. Ama başka çaresi yoktu. Gururunu yıkmalı idi.

Pencereye doğru yürüdü. Artık iyice basmış olan karanlığı tarayan projektörler damları aydınlatıyordu. O aydınlanmalar sırasında kadın, karşı damların üzerinde makineli tüfekler gördü. Derken damlara sürünürcesine bir uçak geçti, düşüyormuş gibi. Çok geçmeden de, dikiş makinesi sesine benzer bir sesle bir helikopter. «Çok gürültülü bir kent oldu burası.» diye düşündü.

Kısa bir süre sonra, direktörün oda kapısı açıldı. İçeriden üç memur geri geri çıktılar; daha kapıyı kapamadan, içlerinden biri kadını gördü, görünce gerdanını çıkardı.

— Direktörle mi görüşeceksiniz? diye sordu.

Kadın:

— Evet, dedi.

Kapıyı açık tutup buyur etti. Kadın içeri girdi, öteki, kapıyı dışarıdan kapadı.

Direktör odanın tam ortasında, ayakta idi.

Oda nedense iyi aydınlanmamıştı. Kadın gözlerini kıstı bu yüzden.

Direktör:

— Ne istiyorsunuz? dedi.

Kadın:

— Sizinle görüşmek istiyorum, diye cevap verdi.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü biraz sertçe:

— İzin kâğıdınız var mı? diye sordu.

— Hayır, dedi kadın.

Direktör:

— İzin kâğıdı sormadılar mı size? dedi.

— Hayır, dedi kadın.

Direktör bir süre düşündü, kadını süzdü, çenesini kaşıdı, sonra koltuğu göstererek:

— Buyurun, dedi.

Kadın oturdu, nedense direktörün de oturmasını istedi içinden ve o anda bir kez daha sarsıldı: Kaçıp gitmeli miydi yoksa? Kaçabilir miydi? Olamaz. Tutarlar, çevirirler, gene getirirler Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörünün karşısına ve o zaman durumu kim bilir ne kadar kötü olur? Nelerden kuşkulanırlar, nasıl soru yağmuruna tutarlar onu! Ve en kötüsü, şimdi söylemeyi düşündüğü şeye de inanmazlar. Yoksa şimdiden başka bir konu mu bulsa? «İki gecedir pencerelerim kurşunlanıyor, uyuyamıyorum, bir nöbetçi koyun bizim sokağa.» Evet, böyle bir şey söyleyebilir, ama sonra, eve dönünce yeniden içine düşeceği işkenceyi düşününce, bu gibi geçici, korkakça çarelerin yetersizliği ve güçsüzlüğü derin derin sızlattı yüreğini. Kökünden çözmeliydi yaşamının sorununu.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü, arkası kadına dönük, duvarda asılı duran bir haritayı uzun bir süre inceledikten sonra, masasına geçti, oturdu.

— Sizi dinliyorum.

Yaşı kolayca kestirilemeyen adamlardandı direktör ve sanki bundan ötürü, mesleğinde benzeri olmayan bir başarıya erişmişçesine gurur duyuyordu. (Ya da kadına öyle geldi.) Ve bütün dünyayı bir daha değişmemecesine düzene koymuş da artık hiç bir korkusu kalmamış gibi gözlerini kapalı tutuyordu. (Oysa kadın o sırada tabancasını -tabancası yoktu ya- çıkarabilir ve direktörü basit bir çılgınlıkla vurabilirdi.) Demek direktör kendini herhangi bir saldırıya uğraması nedense olanaksız biri gibi görüyordu; onunla karşılaşan ancak geriler, korkar, sinerdi; yaradılışındaki, doğuşundaki direktörlük cevheri veriyordu ona bu gücü.

Kadın sakin bir sesle:

— Beni bir geneleve yazdırmanızı ricaya geldim, dedi.

Direktör boş bulundu, düşünmeden:

— Genelevlerin kapatıldığını bilmiyor musunuz? deyiverdi.

Sonra kendine geldi, bir şaşkınlık geçirdi, uzun uzun baktı kadına.

— Geneleve mi yazılmak istiyorsunuz? diye sordu, şaşkın şaşkın.

— Evet.

Direktör hızla ayağa kalktı. Saçları dökülmüş, kumral bir adamdı. Kadın, «Galiba yüzünde sivilceler var.» diye düşündü.

— Yazılmak... diye mırıldandı direktör. Evet... Gerçi bu deyim pek kullanılmaz, ama zarar yok... Doğrusu «çalışmak»tır, genelevde «çalışmak». Tahsiliniz var mı?

— Evet.

— Nerede okudunuz?

— Üniversitede.

— Bravo! Bitirdiniz mi?

Kadın evini düşünüyordu.

— Evet.

Sokaktan tank gürültüsüne benzer bir gürültü geldi. Bir hava fişeğinin parlak ışığı camlara vurdu. Vapur düdüğüne benzer bir düdük hazin hazin öttü.

Kadın kıpırdandı, artık işi bitmişti orada. Genelevlerin kapatılmış olduğunu bilmiyordu. İşte bilgisizlik, küçük bir bilgisizlik yüzünden tasarısı daha ilk adımda çökmüştü.

— Bana müsaade, dedi.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü telâşa kapıldı o zaman. Geneleve yazılmak isteyen üzel ve okumuş genç bir hanımın durumunu tam olarak öğrenmeden konuşmayı bırakmak ve sıradan bir iş sahibini savmanın rahatlığı ile kendi işlerine dönmek olacak şey değildi. Ayağına kadar gelmiş bir muammayı tepemezdi göz göre göre.

— Rica ederim, dedi, acele etmeyelim...

Ama bu sözü kendi de anlamsız bulduğu için ekledi:

— Bir sıkıntınız mı var?

Evet, sıkıntısı vardı, bir an önce kalkıp gitmek istiyordu oradan. Ama tuhaftır, yerinden kalkacak gücü yoktu sanki, çok yorgundu. Sakin sakin:

— Size dileğimi söyledim, diye cevap verdi. Madem genelevler kapatılmış, öyleyse bana kalkıp gitmekten başka yapacak iş kalmıyor demektir.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü, ne olursa olsun bir söz bulup söylemek gerektiğini düşündü, bu niyetle:

— Genelevler kapatıldı ama...

Dedi, durdu, sözünün arkasını getiremedi.

O zaman kadın isteksiz isteksiz sordu:

— Genelevler kapatıldı ise o kadar kadın ne yapıyor şimdi?

Oysa hiç de merak etmiyordu bunu, konuşmakla tutunacak bir dal bulacağını sanıyordu.

Direktör, «İşte bir fırsat!» diye sevindi.

— O kadar kadın... dedi. O kadar kadın gizli çalışıyor şimdi.

Bir hava fişeği daha.

Kadın, çantasını bir kolundan öbür koluna geçirdi.

— Evlerde elbet... dedi.

Sokaklarda çalışmayı pek aşağılık buluyordu demek. Buna şaştı ve düşmeği bir türlü kendine yediremediğini ya da birden inmektense, yavaş yavaş alçalmak gibi aptalca bir yola razı olduğunu düşünüp kendine kızdı.

— Elbette, dedi direktör. Ancak gizli evlerde.

O sırada dışardan makineli tüfek sesleri geldi. Sonra bir şangırtı koptu, ayak sesleri filân derken direktör cevap vermeye fırsat bulamadı. Canı sıkılmış gibi bir süre başı yanda, bekledi, sonra kadının sorusuna gülümsediğini belli ederek:

— Anlıyorum, beni sıkıya koyuyorsunuz, dedi.

Madem gizli çalışacaklarını biliyorduk, öyleyse genelevleri neden kapattık? Herkesin aklına gelen soru bu. Ancak şunu unutmayın ki, genelevleri kapatmakla hiç bir dava çözülmez. Her şeyden önce bu kadar kadının geçim sorunu var ortada. Siz istediğiniz kadar kapadım deyin, ne yapar bu kadar kadın? Başka işleri yoktur ki...

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü, sanki kadının çıkış yolunu kapamak istermişçesine oda kapısına doğru yürüdü, orada dönüp durdu ve kadına baktı.

— Siz, dedi, siz okumuş bir kadın olarak her yerde...

«Çalışabilirsiniz, iş bulabilirsiniz» diyecekti. Kadın, sanki o söz «her evde» anlamına kullanılmış gibi:

— O gizli evlerden birinde çalışamaz mıyım? diye sordu.

O zaman direktör, hızlı hızlı kadının yanına geldi ve o sırada ayağa kalkmış olan kadına:

— Oturun da öyle konuşalım, rica ederim, dedi. Beni şaşırtıyorsunuz.

Fakat şaşırtmak sözünü ağzından kaçırdığına pişman olarak:

— Sizin sözünüze uyacak kadar tecrübesiz değilim, diye ekledi.

Kadın isteksiz ve birden bütün vücudunu saran bir kesilme ile oturdu. Sönmüştü sanki, içi bomboştu, zihni dağınıktı, konuşmak istemiyordu. Bundan sonrası onunla ilgili değildi artık, her şey öylesine uzaklaşmıştı ki, kadın kendisini bir boşlukta ve tam bir yalnızlık içinde duyuyordu.

— Niçin bu kadar istiyorsunuz bir genelevde çalışmayı?

Makineli tüfek takırtıları sıklaşmaya başlamıştı. Kadının bu yüzden soruyu duymadığını sanan direktör, canı sıkılmış bir halde telefona gitti; çarçabuk açtı, karşısına çıkana, «Bıktım artık.» der gibi,

— Gene ne oluyor? diye bağırdı.

Karşısındakinin cevabını dinlerken, öteki elini yukarı doğru açmış, kadına bakıyordu. Sonunda:

— Peki peki, dedi, fazla gürültü etmesinler, kafam şişti bütün gün, olur olmaz ateş ediyorlar. Keyfin sırası değil.

Telefonu sertçe kapayıp kadına döndü:

— Ne kadar çok ateş ederlerse sanki o kadar çalışmış görünecekler, dedi.

Sonra da:

— Siz okumuş, güzel bir hanımsınız, diye ekledi. Anladığıma göre, iyi bir ailedensiniz. Bana ailenizden bahseder misiniz?

Kadın, kendini zorlayarak sinirlenmiş gibi yaptı.

— Genelevde çalışmak isteyen her kadına aile durumunu sorar mısınız? dedi. Sözgelişi, okumuş ise giremez, babası memursa giremez, bilmem evli ise ya da dulsa giremez gibi?

Direktör:

— Elbet bunlar da hesaba katılır, dedi. Ancak benimkisi dostça bir soruydu. Geneleve, müracaatla girmek isteyen ilk gördüğüm kadın sizsiniz. Ötekiler girmezler, düşerler. Siz de beni anlayın rica ederim, meslek hayatımda ilk başıma geliyor bu, «Efendim, beni geneleve yazdırır mısınız?»

Bu sırada dışardan yoğun bir makineli tüfek takırtısı geldi. Direktör, ellerini yukarı kaldırarak, «E... Be!» diye bağırdı. «Şurada iki kelime de konuşamayacak mıyız?» Sonra başını iki yana sallayarak gene kadına döndü.

— «Madem genelevler kapatılmış, öyleyse ben de gidiyorum» diyemezsiniz. Yurttaşın her türlü hali ile ilgilenmek görevimdir benim. Başınıza ne geldi de böyle bir karara vardınız? Kimin kızısınız? Nerde otursunuz? Yoksa sinirleriniz mi bozuk? Bunları bilmem gerek.

Kadın, kopmuşluktan kurtulmak için bir hareket yapması gerektiğini düşünerek çantasından sigara paketini çıkardı, bunu gören direktör fırladı yerinden, sigarasını yaktı kadının.

Kadın:

— Belki tevkif ediyorsunuz beni, dedi. Peki, oturayım.

Direktör güldü:

— Yanlış anlamayın rica ederim, dedi. Niyetim size yardımcı olmak. Başımızdan öyle garip olaylar geçiyor ki... Toplumun çivileri oynadı yerinden. Şüphesiz bunun psikolojik, sosyolojik nedenleri var. Sizin gibi aydınlar bize yardımcı olmalı ki...

Kadın:

— Size hak vermiyor değilim, dedi zoraki. Durumumun acayip olduğunu ben de biliyorum. Merak ediyorsunuz elbet. Söyleyeyim: Annemle oturuyorum. Bir yıldır dulum. Sıkıntı ise, şimdi herkesin sıkıntısı var, herkes yiyecek içecek derdinde. Her an ölüm tehlikesi dolaşıyor başımızda. Ondan değil benimkisi... «Ne de iyi konuşuyorum» diye düşündü

Yaşamak canımı sıkıyor benim. Daha doğrusu, aşağı görüyorum kendimi. Anladınız mı?

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü:

— Anlıyorum, çok iyi anlıyorum, dedi. Güç günler yaşıyoruz. Bunalıyoruz, sıkılıyoruz. Sözgelişi, ben bile, ben ki şu meslekte şu kadar yılımı harcamışım, kimizaman «Öf be!» diyorum kendi kendime. Ama alıştık. Alışmadık mı? İnsan her şeye alışıyor. Şu makineli tüfek seslerine alışmadınız mı? Demin baktım da, makineliler işi azıtınca benim sinirim bozuldu, siz hiç oralı değildiniz. Ama insanların tepkileri de çeşit çeşit: Beni sinirlendiren bir şey size vız geliyor, buna karşılık sizi isyan ettiren olaylar da bakarsınız bana dokunmaz. Dün yukarı mahallede ciddî bir çatışma vardı, bir ekip yollayacağım, ekip şefi geldi, selâm verdi, «Efendim bugün nişanlanıyorum, bana izin verir misiniz?» dedi. Çaresiz verdim. Bu yüzden yukarı mahalle ile bir günlük bırakışmaya gittik. Sıkılmışınızdır, dinlenin, düşünmemeye çalışın...

Bu sırada kapı vuruldu, direktör:

— Gir, dedi.

Apoletli bir memur girdi içeri, selâm durdu, şaşı idi.

— Karşı taraftaki çatışmaya yardıma gidiyoruz, dedi,

Direktör:

— Peki, dedi.

Adam sordu:

— Gece buraya mı dönelim, yoksa evlerimize gidebilir miyiz?

Direktör:

— Evlerinize gidin, dedi.

Adam selâm verdi, çıktı.

Direktör:

— Bir yıldır dulum demiştiniz, eşiniz öldü mü, öldürüldü mü? Yoksa ayrıldınız mı? diye sordu.

Kadın, yerinden doğrularak:

— Öldü, dedi.

— Hasta mıydı?

— Kadın, sesi titreyerek:

— Hastaydı, iki kez enfarktüs geçirmişti, üçüncüsüne dayanamadı, dedi hızlı hızlı.

Direktör:

— Kimdi? diye sordu.

Kadın:

— Ressam Macit, diye cevap verdi.

Direktör, ressamın adını duymanuş, ama buna aldırmıyormuş gibi yaptı.

— Ressamdı demek. Bir sanatçı... Sanatçıların hiç biri tekin değildir. Yaman adamlar... Benim onlara çok saygım vardır... Enfarktüs... Gençti herhalde?

— Benden iki yaş büyüktü.

Direktör, kadının heyecanla konuşmaya başladığını görüp sevindi.

— Siz?

— Otuz.

Direktör yerinden kalktı:

— Bana bir dakika müsaade eder misiniz? dedi. Şu karşı tarafa gidecek ekipe bir emrim var.

Kadın da doğruldu.

— Ben de gidiyorum artık, dedi.

Direktör durdurdu onu.

— Daha söyleyeceklerim var size, dedi. Bir dakika bekleyin beni, şimdi geliyorum.

Kadın, çaresiz oturdu.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü, hızlı hızlı dışarı çıktı. Bekleme odasından nerdeyse koşarak geçti. Koridorları uçar gibi aşarak bir odaya daldı. Odada iki kişi oturuyordu. Dumandan göz gözü görmüyordu.

Direktör:

— Ne bu duman? diye sordu.

Memurlardan biri:

— Duman mı? Biz farkında değiliz, dedi.

Memurların ikisi de ayaktaydılar. Direktör:

— Bu kadar cıgarayı nerden buluyorsunuz? dedi.

Ötekiler:

— İkimiz de içmeyiz, dediler.

Direktör, üstünde durmadı.

— Bir yıl önce ölen ressam Macit'in arkadaşlarından birini bulun bana, çabuk, dedi. Bulup hemen buraya getirin... Heykeltraş Nizam'ı bulun!

Memurlardan biri:

— Telefonla mı arayalım? diye sordu.

Direktör:

— Eğer sizi telefon başında bekliyorsa evet, dedi.

Sonra bağıra bağıra:

— İkiniz de düşün yola, yallah, dedi.

İçerde kadın düşünüyordu: Direktörden izin alıp hemen genelevin yolunu tutacağını ummuştu, ama durum umduğu gibi çıkmamıştı; üstelik Asa-

yişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörüne açılmıştı, tam olmasa da içini dökmüştü, gereksiz bir şeydi bu; suç işlediği yerin çevresinde dönüp dolanan bir suçlu gibiydi; gerçeği olduğu gibi anlatsaydı daha iyi etmez miydi? Hayır, hayır, başkasının vereceği ceza onu sükûnete kavuşturamazdı, kendi bildiği yolda yürümeliydi; artık burada hiç işi kalmamıştı, direktörle konuşacak bir sorunu yoktu. «Neden geldim? İşte bir saçmalık daha. Ama üzülecek ne var? Hangi davranışım iyiydi ki bunu beğenmiyorum? Kendime benzer bir iş yaptım gene. Üzülmek mi? Bende üzülmek yeteneği yoktur. Ne dedi direktör? 'Müracaatla girilmez geneleve, düşülür.' Ben de düşmenin yolunu bulmalıyım. İşte içim biraz rahatladı.»

Dışarda makineli tüfeklerin takırtısı artmıştı gene. Helikopterin dikiş makinesi de işlemeğe başlamıştı. «Berbere gidip saçlarımı yaptırmalıyım. Ama hangi berbere. Bir yıldır berbere gittiğim yok. Ne sıkıcı yer burası. Tıpkı dışarısı gibi. Direktörün galiba bir kolu kısa. Merdivenleri temizleyemezler mi? Annemi merak ediyorum. Benimle sinemaya gitmek istiyordu. Ama canım, polislerden, askerlerden, serseri kurşunlardan çok korkuyor. Bunu kendisine söyleyince de üzülüyor, 'biz eski kafalı insanlarız,' diyor.»

Kapı açıldı, direktör sıkıntılı bir yüzle içeri girdi. Kadın yerinden kalkmadığı halde ona:

— Rica ederim, rahatsız olmayın, dedi. Olağanüstü durum diyoruz ya, bunun olağanüstü bir yanı kalmadı artık. Her gün bir çatışma, bir vuruşma, bir baskın... Hepimizin alışmamız lâzım değil

mi? Belki halk alıştı da, bizim memurlar alışamadı daha. Şurada bir baskın mı olmuş, gideceksin, işini yapacaksın, raporunu vereceksin, imzanı atıp eve. O kadar! Ek çalışma ücretine hak kazanabilmek için boş boşuna makineli tüfek atışı yapanlar var. Kafam şişiyor bütün gün. Hoş, memurlar öyle de, amirler başka türlü mü? Olağanüstü durumun yönetimi için onar yıllık iki plan hazırlandı, uzman yetiştirmek üzere her bölgede kurslar açılıyor, dışardan burslar sağlanıyor. Ben sözgelişi, ben dışarda iki kurs gördüm. Demek bizim görevimiz, olağanüstü durumdan çıkıyor artık. Ama ne yapacaksınız? Kenti yüzüstü mü bırakacaksınız? Siz bırakmak isteseniz biz bırakamayız? İşler sandığınız kadar basit değil. Güçlüğü yenmek için, bence, olağanüstü durumu olağan görmekten başka çare yoktur. Benim yukarıya yeni tekliflerim oldu; şimdi ülkemiz yeni durum karşısında on bölgeye ayrılmıştır, değil mi? Bunu hemen on beş bölgeye çıkarmak lâzım. Bir dahaki yıla yirmi bölge... Böyle böyle, batıdan doğuya doğru yurdumuzu yüz bölge ile ördük mü, gitgide gelişmekte olan olayları karşılayacak duruma geliriz.

Kadın:

— Sizi gereksiz yere rahatsız ettim, dedi. Bu kadar işiniz arasında bir de benimle zaman harcadınız. Bağışlayın ve müsaade edin de gideyim.

Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı direktörü:

— Elbet gideceksiniz, dedi. Ben de gideceğim biraz sonra. Bu akşam evde bezik partisi var, erken gitmem lâzım. Sizinle bir çay içelim mi?

Ve kadının cevabını beklemeden telefona sarıldı, iki çay ısmarladı:

— Genelevleri gördünüz mü hiç? diye sordu sonra.

Kadın:

— Hayır, dedi.

— İçler acısıdır, ama gerçeğimizdir, bütün dünyanın gerçeğidir. Ben gerçekçiyimdir. Genelevleri yaşatan toplum, toplum değildir diye düşünemeyiz. Gerçeklerimizi bilmeli ve benimsemeliyiz. Küba'da devrimden sonra bir Başbakan vardı, ilk iş olarak genelevleri kaldırmağa kalktı. Fakat Kastro buna karşı çıktı. Bunu biliyor muydunuz? Gerçeklere alışmalıyız. Onlar da belki bir zamanlar olağanüstü sayılmıştır. Fakat zaman... Zaman en iyi eğitmendir. İşbölümü, bölgesel organizasyon ve alışma...

Kadın:

— Öyleyse siz neden kapattınız? diye sordu.

Direktör, «Konuşmaya katılması, onu burada bir süre daha alıkoyabileceğimi gösterir.» diye düşündü ve bundan memnun oldu. Üstelik üniversite bitirmiş aydın bir kadınla kendi mesleği üzerinde konuşmak ve ona en yeni düşüncelerini açmak da hoşuna gidiyordu. «Entellektüel konuşmalar da ruhun gıdası, insanın buna da ihtiyacı var.» diye düşündü.

— Bizimkisi ahlâki bir tedbir değil, dedi, geçici bir yasaklama. «Bunca işimiz arasında bir de genelev mahallesine adam ayırmayalım.» dedik. Ama aramızda kalsın rica ederim, herkes bunu böyle bilmiyor.

Kapı vuruldu ve açıldı. Kadın, «Demek çaycı müsaade beklemeden girebiliyor.» diye düşündü.

Çay bardaklarının yanında şeker yoktu. Çayı getiren yaşlı bir adamdı, cebinden eliyle şekerleri çıkardı, avucunu kadına uzattı. Kadın:

— Ben şekersiz içerim, dedi.

Direktör:

— Benim bardağa bir tane at, dedi.

Adam, direktörün bardağına şeker koyarken:

— Demin az kaldı vuruluyordum, dedi. Şeker bitmişti, «çıkayım da şeker alayım» dedim, tam noterin köşesini dönerken kulağımın dibinden cıv etti bir şey. O an attım yere kendimi. Arkasından bir cıv daha, bir cıv daha... Yengeçler gelmişler bu tarafa, dediklerine göre... Gelsinler bakalım. Ama az kaldı yiyordum kurşunu.

Kadına döndü:

— E... kaza hanımefendi, dedi, olur olur.

Sonra geri geri ve kapıya yaklaşırken yan yan çıktı gitti.

Direktör:

— Genelevlerin gizli ya da açık olması arasında bizim bakımımızdan büyük farklar vardır, dedi. Sermayeci aynı sermayecidir, sermaye aynı sermayedir, ama görünüş değişir. Göğsünüzü gere gere, bizim ülkemizde böyle bir işletme olmadığını söyleyebilirsiniz. Bundan başka olarak müşteri de değişir ve tellâlın rolü önem kazanır. Bu neye benzer bilir misiniz, cadde üzerinde bir mobilya dükkânı açıyorsunuz, herkes görüp geziyor; bir de arka sokaklardan birinde, diyelim bir bodrum katında açıyorsunuz mobilya mağazasını, oraya gelen antika meraklısı oluyor. Bilmem, anlatabildim mi?

A. Y O. T. direktörü, saçmalıyorum galiba, diye

düşündü. Benzetmelere girişti mi, sözün sonunu getiremezdi hiç bir zaman. Ama gene de severdi benzetmelerle konuşmayı. «Bu sefer hakkım var, çünkü karşımdaki okumuş bir insan ve ben onu burada bir süre alıkoymak zorundayım.»

Kadın:

— Demin, dedi, «geneleve müracaatla girilmez, düşülür,» demiştiniz. Ama genelevler gizli hale geldiğine göre, benim gibi acemi bir kadın elbet sizden yardım isteyecektir.

Epey zamandır sakin duran kadını birden bir heyecan dalgası sardı; elleri titriyordu, yüzü kasılmıştı, gözleri büyümüştü; yerinden fırladığı gibi A.Y.O.T direktörünün masasına attı kendini, ellerini masanın üstüne koydu, yüzünü direktörün yüzüne yaklaştırdı.

— Yalvarıyorum, diye bağırdı, gönderin beni o evlerden birine. Deli sanmayın beni. Aklım başımda olduğu için istiyorum bunu. Kendi kendinize bir neden aramayın. Bulamazsınız. Aklınıza ne geldiyse, ne geliyorsa, bilinki yanlıştır. Yalvarıyorum, yapın benim işimi.

O zaman, A.Y.O.T direktörü, soğuk soğuk:

— Peki, dedi. Geçin yandaki odaya, bekleyin. Bir yer bulayım, çağırtırım sizi.

Ve bastı zile.

Kadın, beklemediği bu sertlik karşısında geriledi, sallandı, dudaklarını ısırdı. «Ne o? İzzetinefsine mi dokundu bu muamele? Aşağılık bir yaratık olduğunu hâlâ kabullenmedin mi? Daha ne kadar sürecek sende bu ikili kişilik? Adam olmağa bak! İşte, işlerin yoluna giriyor. Yakında yiyeceksin o

damgayı resmen. O zaman, bak nasıl rahat edeceksin.»

Kapı açıldı, sağ kolu sarılı bir memur girdi içeri.

A.Y.O.T. direktörü:

— Ne oldu koluna? diye sordu.

Adam:

— Dün gece ek çalışma yapıyordum, kurşun yedim, dedi.

A.Y.O.T. direktörü

— Peki, peki, dedi. Hanımı odaya al, ben çağırınca gelirsiniz.

Kadına döndü, biraz düşündükten sonra:

— Adınız? diye sordu.

— Nigâr.

— İçeri gidin Nigâr hanım. Uzun sürmez işiniz, merak etmeyin.

Kadın kısık bir sesle:

— Mersi, dedi.

Ve sağ kolu sarılı adamın açık tuttuğu kapıdan çıktı.

A.Y.O.T. direktörü, kadının arkasından bakıp uzun uzun düşündü, başını salladı, diz kapağını kaşıdı. «Bir de delilerle uğraşacaksın. Niçin gitmek ister geneleve? Bir yıldır erkeksiz kaldığı için mi? Sanmam, uygar bir kadın çünkü, çevresi vardır bunun. Sonra ortalık her zaman karanlık. Kim kime dumduma. İnsanlar sıkışınca, önünde kaldıkları eve giriyorlar, geceyi bile geçiriyorlar orada. Olağanüstü durum, bir bakıma kaynaştırıyor halkımızı. En güzel bir kadını bileğinden tut, 'bu geceyi bizde geçirmeye mecbursunuz' de, çaresiz kalmışsa gelir.

Gelir ve kimse de bir şey sormaz, soramaz ona. Planlamaya yeni teklifler hazırlamalı, olaylar hızla gelişiyor.»

Kadın içeride, üç memurun çalıştığı bir odada, eski bir maroken koltukta oturuyordu. Bu koltuk odanın eşyasına hiç uymuyordu. Memurların çalışma masaları, normal yükseklikten daha yüksekti, mahkemedeki yargıç kürsüleri gibi, tavana doğru çıkıyordu ve memurlar, Amerikan barlardaki uzun iskemlelere benzer iskemlelerde oturuyorlardı. Bu iskemleler eksenleri çevresinde dönüyordu. Memurlardan biri, her halde o kadar az görüyordu ki, önündeki yazılara dürbüne benzer bir araçla bakıyordu, elinde kamış kalem tutuyordu. İkincisi beline kadar soyunmuştu, göğsünde çapraz bir kemer asılı idi, bu kemerin bele yakın yerinde bir tabanca vardı. Üçüncüsü, çok küçük, yuvarlak bir aynayı bir dosyaya dayamış, tıraş oluyordu.

Tabancalısı:

— Oturduğunuz koltuğu, dedi kadına, ikinci müdürün odasından getirdiler buraya. Koyacak yer bulamamışlar. İkinci müdürün odasını gördünüz mü?

Kadın:

— Hayır, dedi.

— Görmenizi isterdim. Bütün eşyası modern-dir. Oturacak hiç bir şey yoktur o odada. Çünkü ikinci müdür onun yanındaki odada oturur. Bu eski maroken koltuk bizim odanın eşyasına da uymuyor elbet. Buna çok kızıyoruz biz Depo mu burası? İnsanda çalışma zevki bırakmıyorlar Bu odadaki eski eşyayı atalı yıllar oldu. Birkaç defa şikâ-

yet ettik bu koltuk için. Eski eşya müzesi yapacaklarmış da, o zamana kadar burada duracakmış bu. Oysa ne müzenin açıldığı var, ne bir şey. Siz Yengeç birliklerinin saldırısına mı uğradınız?

Kadın:

— Son zamanlarda hayır, diye cevap verdi. Ama, diye ekledi, son zamanlarda diyorsam, iki aydır böyle bir şey gelmedi başıma. Daha önce çok oldu.

Yorgunluğu gittikçe artıyordu. A.Y.O.T. direktörünün odasından buraya nasıl geldiğini bilmiyordu. Sürüklenmişti sanki. Ama şikâyet edecek kadar bile takati yoktu. Şimdi en çok gereksediği, herkes gibi konuşmaktı. Bu duyguyu özellikle bu odaya geldikten sonra duymuştu. Birdenbire... Bu, belki de, buradaki memurların tabiîliklerinden geliyordu. Öyle bir tabiîlik ki, kadına insanı unutturuyor, onda insan ilişkileri dışında başka bir ilişki düzenine girdiği izlenimini uyandırıyordu. Konuşmak da artık konuşmak değildi, gıdıklamak, miyavlamak gibi bir şeydi. Bunu çok isteyen kadın, bir yandan da korkuyordu; asıl amacından uzaklaşacağını düşünüyordu çünkü. Konuşa konuşa kendini yitirirse, savaşçılığından hiç bir şey kalmayacaktı ve böylece de başarıya eremeyecekti. Ama bütün bunlar, yaz bulutları gibi geçip gidiyordu kafasının içinden.

Tıraş olan memur, başını kaldırdı, kadına baktı:

— Köyde mi oturuyorsunuz?

— Hayır, buradayım hep...

Başını salladı adam:

— İyi, dedi. Bizimkileri köye yolladım ben.

Ne işleri var bu gürültü patırtı içinde. Eşimin sütü kaçtı geçen yıl, korkudan. Kadın, korkar elbet. Otursunlar orda oturdukları kadar. Ama ben yeniden bekâr oldum. İşte böyle dairede tıraş oluyoruz. Sıcak yemek yüzü gördüğümüz yok. E... bir erkeğe kadın lâzım elbet. Kadınsız olmaz ki.

Kadın, istemeden:

— Doğru, dedi.

Dürbünlü memur, başını kaldırmadan:

— Allah Allah, diye söylendi.

Tabancalı:

— Ne o? diye sordu.

Dürbünlü:

— Bizim halka ne oldu böyle? dedi. Bahçede düğünleri varmış, fakat bizden güvenlik tedbiri alınmasını istemiyorlar. Güvenlik tedbiri alınırsa daha çok gürültü oluyormuş...

Güldü:

— Alıştılar, dedi. Ama bana kalırsa, onlar istemeseler de biz zorla almalıyız tedbirlerimizi. Halk ne derse desin, A.Y.O.T.'nin planları yürür... Öyle değil mi? Yüzlerce kişi oturmuş, yıllarca çalışarak hazırlamış bu planları, şimdi halk istemiyor diye yüzüstü bırakacak değiliz ya... Hem halk bu gibi işlerden anlamaz. Benim yerime bir kasabı getir koy sözgelişi, yapabilir mi bu işi? Onun gibi.

Tabancalı memur:

— Bir şikâyetiniz mi var? diye sordu kadına.

— Hayır, dedi kadın.

Ve kendini var gücü ile toplayarak ayağa kalktı.

— Ben gideyim, geç kaldım eve, dedi.

Tabancalı memur:

— İzniniz var mı? diye sordu.

Kadın anlamadı:

— Niçin? diye sordu.

— Çıkmak için.

Kadın çok saçma buldu bunu.

— Girerken izinle girmedim ki, dedi.

Tabancalı memur, canı sıkılmış gibi:

— O bizi ilgilendirmez, dedi. Biz sadece çıkışlara bakarız. Sayın direktör söylemedi mi size? Burası «A-C» Çıkışlar Bölümüdür. Gerçekten gitmek istiyorsanız dört numaralı odadan çıkış kâğıdı alacaksınız.

— Dört numaralı oda nerede?

— Caddeye çıkın, diye tarif etmeye başladı tabancalı memur, noterin yanından sola sapın, birinci değil, ikinci bina, beşinci katta.

Kadın bir adım attı. O zaman dürbünlü memur ağır ağır başını kaldırdı okuduğu evraktan.

— Dört numaralı oda ek çalışma yapmıyor bu akşam, dedi.

Kadın:

— Öyle ise? diye sorarak durdu.

— Bekleyeceksiniz.

— Ne kadar?

Dürbünlü memur:

— Bilemem, dedi. Siz buraya geleli kaç gün oldu?

Kadın:

— Bu akşam geldim, dedi.

O zaman üç memur, önce birbirlerine, sonra ona baktılar ve işlerine daldılar.

Kadın:

— Ben geneleve gideceğim de... dedi.

Tabancalı memur:

— Ha.. O başka, dedi. Öyle söylesene... Hangisinde çalışıyorsunuz?

— Daha yeni başlayacağım, onun için bilmiyorum, dedi kadın, direktör bulacaktı.

— Öyleyse oturun bekleyin, dedi. Bu evlerin yerleri boyuna değişiyor. Biliyor musunuz hanımefendi, genelevleri kapatmasalardı daha iyi olurdu bizim için. Neden derseniz, adresleri değişmiyordu hiç birinin, kolaylık vardı. Bu kadar işimiz arasında bir de bu güçlükle karşı karşıyayız şimdi. Dün gece Yengeç birliğine karşı Atmacalar bir hastaneyi basıyorlar, yetişiyoruz, püskürtüyoruz, bir de ne görelim, hastanenin alt katında genelev kadınları çalışmıyorlar mı?

Biraz durdu, sonra ekledi:

— Diyeceğim, işiniz güç sizin... Allah kolaylık versin. Başka bir iş bulsaydınız diyecektim ama, direktör eline aldı ise bir kolayını bulur. Çok zekidir. Merak etmeyin! Ben genelevler işine çok baktım, orada çalışanların hepsini tanırım. Ama sizi hiç görmedim bugüne kadar. Direktör bunu anlarsa küplere biner. Belki sicilime bile işler. Sizden rica ederim hanımefendi, sorarsa, beni eskiden beri tanıdığınızı söyleyin lütfen.

Kadın:

— Yeni başlayacağımı söylemiştim demin, dedi. Ben şimdiye kadar genelevde hiç çalışmadım.

Adam:

— Olsun, biz gene bozmayalım, ne olur ne olmaz, dedi.

Dürbünlü memur gene:

— Allah Allah, dedi, okuduğu kağıtlara bakarak.

Tıraş olan memur:

— Gene ne var? diye sordu.

— Ne olacak, dedi dürbünlü memur, meyhaneler erken kapatma kararına itiraz ediyorlar. Ne diyorlar, biliyor musunuz? Olağanüstü bir durum yokmuş artık, bundan ötürü de erken kapatma kararı kalkmalı imiş... Olağanüstü durum yoksa biz neci oluyoruz?

Tabancalı memur:

— Hakları da yok değil, dedi. Sokak çarpışmaları, baskınlar, toplantılar, yürüyüşler filân olağan artık... Kimsenin şikâyet ettiği yok. Ama biz bir türlü olağanüstü durum kararından vaz geçmiyoruz. Vaz geçmiyoruz da ne oluyor? Bir şey değişiyor mu? Ben direktör değilim, politikan anlamam, ama eski bir memurum, bana sorarsanız olağanüstü durum kararı halkı bu baskınlardan, bu ateşlerden, bu çarpışmalardan daha çok rahatsız ediyor. Eder elbet, çünkü olağanüstü durum bu kadar uzun sürmez, sürmemelidir. Olayların sonu gelmiyorsa, artık gelmeyecek demektir, öyleyse olağandır. Niçin tedirgin etmeli insanları. Halk biraz da eğlenmek istiyor canım.

Tıraş olan memur:

— Eğlenmek de hak, dedi. Ama A.Y.O.T'nın buyruklarını yerine getirmek de bir görev. Öyle değil mi? Dayımgiller, burada korktukları için bütün bütün çadıra çıktılar... Altı ay oluyor... Geçen akşam onlara yemeğe gitmiştik, öyle eğleniyorlar ki, sorma. Gürültü patırtıdan, tabanca, düdük sesinden

kurtulduk diye bayram ediyorlar. Vur patlasın, çal oynasın. İmrendim vallahi yaşayışlarına. Çadırda yaşamanın güçlükleri var elbet, eve benzemez ne olsa. Ama insanın kafası rahat oldu mu her güçlüğe katlanır. O akşam baktım da, kentin kırında bayırında çadırlar çoğaldıkça çoğalıyor. Çadırlı mahalleye belediye elektrik götürmek istemiş, mahalleli razı olmamış. Yol da istemiyorlar. Dayım bir at edinmiş, çocukların da eşekleri var... Gel keyfim gel! Ne diyecektim? Şimdi A.Y.O.T. çadırlı mahallelerde tedbir almaya kalkınca bunlar diretiyorlar, «Bizim rahatımız yerinde.» diyorlar. Gel de kızma! Gerçi bugün oralarda çarpışma, çatışma, baskın filân yok, yok ama, belki ilerde olur. Bugün yok diye A.Y.O.T. tedbirlerini almayacak mı?

Tabancalı memur:

— İlerde muhakkak olur, dedi. Sözgelişi, benim oğlanın bıyıkları çıktı bu yıl, oysa geçen yıl çıkmamıştı. Ne yapsaydık yani? «Bunun bıyıkları yok, demek ki çıkmayacak.» mı deseydik?

Tıraş olan memur:

— Olur mu canım hiç? dedi. Zaman ilerliyor, durmuyor ki... Biliyorsun, «işçi kızların tramvaylarını koruma servisi» kurulmadan önce, bu tramvaylara hiç saldırı olmuyordu. Servis kurulur kurulmaz başlayıverdi olaylar. Demek ki zar zor yetiştik. Her şey plana göre...

Tabancalı memur, kadına:

— Bir çay içer miydiniz? diye sordu.

— Hayır, teşekkür ederim, dedi kadın.

— Yalnız mı oturuyorsunuz?

— Annem var. Eşim geçen yıl öldü.

— Evlenmeyecek misiniz?

— Hayır.

— Bana kalırsa evlenin... Benim üç yıl önce eşim öldü, bir süre sonra evlendim gene. Ne yapacaksınız? Yalnız yaşanmıyor ki... Elbet siz de yalnız değilsiniz, Tanrı annenize uzun ömür versin... Ancak onların yeri başka, evlilik başka. Eskiden bekârlık iyi imiş... Şimdi öyle mi ya! Siz beni dinleyin, bir an önce evlenmeye bakın! Ne yapacaksınız genelevde çalışıp da... Tamah edilecek bir iş değildir... Evet parası iyi ama neye yarar! Aralarında çok bulundum, bilirim. Beni ağabeyiniz yerine koyun da öyle dinleyin, genelevde çalışmaya başladıktan sonra evlenme şansınız azalır. Hayır, kısmet her yerde kısmettir; ama size uygun olanını kolay bulamazsınız, demek istiyorum.

Adam durdu, kadına dikkatli dikkatli baktı:

— Ne o? Neniz var? diye sordu.

Kadın, gözlerini kapamış, başını eline dayamış, sola doğru ağır ağır düşüyordu. Tabancalı memurun sözleri üzerine sarsılarak kendine geldi.

— İçim geçmiş, dedi, affedersiniz.

Tıraş olan memur yüzünü mendille kuruladı, kadına:

— Ben gidip sorayım bakayım, dedi, bekleyin siz.

Kadın içinden «Zaten bekliyordum.» dedi.

Adam, uzun iskemleden güm diye atladı aşağı, kadının önünden geçerken ceketinin düğmelerini iliklediği. Ama bunu kadına saygısından yapmadı, aralarındaki mesafe o yürüdükçe kısalan Direktöre gitgide yaklaştığını hissettiği için yaptı.

IV

Sergilenecek yapıtları, heykeltıraş Nizam'ın atelyesine gelişigüzel serpiştirmişlerdi. Serginin hangi gün açılacağı –ya ertesi gün, ya daha ertesi gün düşünülüyordu– kesinleşmediği için sanatçılar hevessiz hevessiz dolaşıyor, ikişer üçer ayakta konuşuyorlardı. Hepsi de yoktu orada; eşi ile heykeltıraş Nizam, heykeltıraş Gönül, ressam Fikri, dekoratör Muhsin, eleştirmen Hulusi ve ressam Ülkü. Açılma gününe karar verecek olan heykeltıraş Nizam'dı; sergi açma girişimi de ondan geliyordu gerçekte. «Bir baskından çekinmiyor musun?» diye soranlara, Nizam, «Elbette çekiniyorum, ama baskın olacak diye sergi açmayacak mıyız? Bırakalım öyleyse resim yapmayı, heykel yapmayı.» diye karşılık veriyordu. Ancak tam da serdengeçti bir karar değildi bu; her an iyi bir haber, bir müjde bekliyormuş gibi tetikte idi, sanki serginin günü, saatı bu haber üzerine kesinleşecekti.

Heykeltıraş Nizam'ın atelyesi, bir çıkmaz sokağın dibinde, cephesi daracık, fakat çok yüksek eski bir yapının çatı katındaydı. Çıkmaz sokağa bakan penceresi yoktu, iki penceresinden biri –o da küçük odadaydı– gökyüzüne, ötekisi mutfak gibi kullanılan aralıktan, bitişik yapının tuğla duvarına bakardı. Bu yüzden karanlıktı içerisi; gündüzleri bile elektrik yakmak gerekirdi. Hava iyi mi, yoksa

yağmurlu mu, karanlık mı, anlamak için ya mutfak gibi kullanılan aralığa, ya da küçük odaya gidip pencereden bakarlardı, ama doğrusu, aralığa bakan pencere pek iyi görmüyordu bu işi, çünkü bitişik yapının tuğla duvarı kapkara olmuştu zamanla. İşin kötüsü, nedense, elektrikler de sık sık kesilirdi! Bunu fesatçıların mı yaptığı, yoksa tesisat bozukluğu sonucu mu olduğu tartışma götürür bir sorundu, ikisi de olabilirdi. Atelye birkaç kez baskına uğramıştı, içerdeki eşya kırılıp dökülmüştü. Gerçekte eşya değildi önemli olan, çünkü eşya olarak birkaç alçak iskemle, elden düşme, kocaman, yaldızlı, süslü bir eski duvar aynası, boy sırasına dizilmiş testiler –bunların içinde kimizaman şarap bulunurdu–, iki sedir, deniz kabukları vardı; asıl sergilenmiş olan yapıtlar yok edilmiş ya da zarar görmüştü. Atelyenin altındaki ve daha alttaki katlardaki –birinde bir çorap imalâthanesi vardı, öteki ev olarak kullanılıyordu– baskınlardan korktukları ve bıktıkları için, atelyeye çıkan merdivendeki kapılarını ördürmüşler, yapının cephesinden çıkmaz sokağa inen demir merdivenler yaptırmışlardı. Bu bakımdan, atelyeye gelmek için, ikinci kattan sonra ıssız bir merdiveni çıkmak gerekiyordu. Bu da ürküntü veriyordu insana. Ama heykeltıraş Nizam ve arkadaşları bundan yararlanmanın yolunu bulmuşlardı; ikinci kattan sonrası onlardan başkasını ilgilendirmediği için merdivenlerin kimi yerine tuğla duvar ördürmüşler ve ancak bir kişinin geçebileceği kadar yer bırakmışlardı; bundan başka, yukarı çıkışı tel örgülerle adamakıllı güçleştirmişlerdi. Ancak bu tel örgülerden birtakımı yerleşik, birtakımı kaldırı-

lıp konur çeşittendi, saldırı söylentileri arttıkça bu ikinci türden hatlar çoğaltılırdı. Heykeltıraş Nizam, durum ne olursa olsun, sergi açmaktan geri durmamalarını öğütlerdi arkadaşlarına, gerçekte onlar da bu kanıda idiler, sanat susmamalı idi, çalışmasına ara vermemeliydi sanatçı; karşı yanı zorbalığa itmek demek değildi bu, çünkü zorbalık o yanın sürekli işi olmuştu, sergilerin bunda ayrıca azdırıcı bir etkisi olduğu söylenemezdi ve sanattan azıldığı için de sanatçının susması erekmezdi. Burada saldırıyı doğuran sanat değildi. Olamazdı da, bir sergi daha açılmadan, bir oyun daha başlamadan saldırı planları hazırlanıyordu. Gerçi saldırıları önleme görevi Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğüne verilmişti, fakat A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü memurlarının günler, aylar süren incelemelerinden sonra baskınlar düzenli bir biçimde işlemeğe başlardı. Heykeltıraş Nizam, A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü Müdürlerine, baskınları önleyici tedbirler alınmasını istemediklerini söylemişti, çünkü uzun incelemelere dayanan bu önleyici tedbirler özellikle baskıncıların işine yarıyordu görünüşe bakılırsa, buna inanmak gerekiyordu. Baskıncılar merdivenleri karanlıkta bile kolaylıkla aşabiliyor ve içeri daldıklarında prizlerin yerlerini -ki bunların çoğu resimlerin arkasında kalıyordu- göz alan ışık olmasın diye gizlenmiş ampulleri elleriyle koymuş gibi buluyorlar ve içerisini bir anda karanlığa boğuyorlardı. Üstelik sanatseverlerin ya da birtakım sanatçı genç arkadaşların, herhangi bir tehlikeyi haber vermek için yolda, çıkmaz sokağın başında ve kapıda nöbet tutmalarını da istemiyordu

A.Y.O.T. Direktörlüğü. A.Y.O.T. kentin huzurunu plana bağlamıştı, plan uygulamasına engel olmak, ya da uygulamadan uzak tutulmayı istemek kimsenin hakkı değildi. Böylece memurlar görevlerini yapmaktan geri kalmadılar.

Bu sefer de öyle olmuştu; önce A.Y.O.T. Direktörlüğü Olayları Önleme Şubesi Korunma Hazırlık Dairesinden bir memur gelmişti atelyeye. Sergi açmak isteyenler, bu niyetlerini A.Y.O.T. Direktörlüğüne haber vermekle yükümlü değildiler, A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü bunu kendi örgütü yolu ile haber alıyor ve görevini yapmaya başlıyordu. Giderek bu görevi sırasında sergi sahiplerinden özür de diliyor, hiç bir rahatsızlık verilmeyeceğini, sanatçıların haberi bile olmadan korunma tedbirlerinin alınacağını söylüyordu.

Korunma Hazırlık Dairesinin memuru, daha sergilenecek resimlerin, heykellerin yapımı bitmeden atelyeye geldi, heykeltıraş Nizam'ı buldu ve saygı ile selâmladı. Heykeltraş Nizam, bir sergi açmayı düşündüklerini, fakat bunun bugün - yarın değil, epey sonra olabileceğini, bundan ötürü de Korunma Hazırlık Dairesi işlerinin başlaması vaktinin erken olduğunu sandığını söyledi. Memur:

— İşin o yanı beni ilgilendirmez, dedi. Ben aldığım emre göre, ilk raporu vermekle görevliyim. Bu raporun incelenmesi, kontrol edilmesi, tekrar incelenmesi ve gerekirse değişiklikler yapıldıktan sonra plana bağlanması uzun zaman alır. Siz de ancak o zamana kadar hazırlanmış olursunuz. Hem A.Y.O.T. Korunma Hazırlık Dairesi yalnızca sergi yerinin durumu ile değil, saldırı deneyimleriyle de meşgul olur. İşin o yanı da sizi ilgilendirmez elbet.

Böyle diyerek, atelyenin genişliğini, derinliğini, yüksekliğini ölçtü, aralıktaki pencereden aşağı, üstü işaretli bir sarkaç sallandırdı, yazdı, dama çıkıp çıkamayacağını sordu. Heykeltıraş Nizam bunu bilemeyeceğini söyleyince vaz geçti ve, «Benden sonra gelecek memurlara bu konuyu hiç açmayın.» diye tembih edip gitti. Bir süre sonra Hesaplama ve Önleme Şubesinden bir memur geldi, elinde Korunma Hazırlık Dairesi memurunun raporu vardı; rapordaki ölçüleri bir daha gözden geçirip doğruluğunu kontrol eden Hesaplama ve Önleme şubesi memuru, başını iki yana sallayarak, «cık cık cık» diye sesler çıkardı, sonra heykeltıraş Nizam'a, «Gelin de bunlarla planı uygulayın.» dedi, «planlı çalışma için bir kişinin, iki kişinin değil, kentin yetişmiş olması gerekir, üst yanı ne yapsanız boş. Bakın, adam duvarları ölçmüş, iyi, güzel; fakat aralıktaki pencere ile küçük odanın penceresini toplamdan düşmemiş. İşini ciddîye almamak derler buna, başka bir şey değil.»

Heykeltıraş Nizam:

— Bu yanlışın keşfi, gelebilecek bir saldırıyı önleyecek önemde mi? diye sordu.

Bunun üzerine memur:

— Bunun daha saldırı ile bir ilgisi yok, dedi. Saldırıya karşı düşünülecek çareler için bilgi toplanması dönemindeyiz şimdilik. Saldırı olur ya da olmaz; başarılı olur ya da başarısız olur, bizi ilgilendiren o değil.

— Peki, saldırıya karşı ne düşünüyorsunuz?

— Biz bir şey düşünmeyiz, onu başkaları düşünecek.

Böylece Hesaplama ve Önleme Şubesi memuru

da gitti. Onun arkasından Hesaplama ve Önleme Şubesi müfettişlerinden biri geldi, heykeltıraş merdivenleri, birlikte gözden geçirmeyi teklif etti ve aşağı inip tekrar yukarı çıktıklarında:

— Merdivenleri çok daraltmışsınız, saldırıcılar nasıl geçecek? diye sordu.

Adamın ne demek istediğini anlayamayan heykeltıraş Nizam bir süre onun yüzüne şaşkın şaşkın baktı, sonra:

— Geçemesinler, diye daralttık, dedi.

Müfettiş:

— O bizim işimizdi, dedi, biz belki daha da daraltırdık ya da biraz geniş tutardık, bunu şimdi kesin olarak söyleyemem, ama yapacağımız iş, hesaba dayanan bir plan uyarınca olurdu. Siz, kendi başınıza tedbir aldıkça, «saldırıları önleyemiyorsunuz» diye bizden şikâyetçi olmak hakkını yitirirsiniz, Bırakın, tedbir de, sorumluluk da bizde kalsın.

Heykeltıraş Nizam:

— Başlangıçta her işi size bıraktık, fakat saldırılar önlenemeyince, kendimiz tedbir almak zorunda kaldık, dedi. A.Y.O.T ' nın tedbirleri yüzünden kaç sergilik yapıtımız mahvoldu, biliyor musunuz?

Müfettiş:

— Resim tekrar yapılır, dedi. Ama plan disiplini sarsıldı mı, bir daha kolay kolay kurulamaz.

Böylece Hesaplama ve Önleme Şubesi müfettişi de gitti. Bir süre A.Y.O.T.'den kimse görünmedi. Sanatçılar sergilemek istedikleri yapıtları bir bir atelyeye getirmeye başlamışlardı. Bu sırada A.Y.O.T. planlama uzmanı olduğunu söyleyen biri geldi. Güler yüzlü bir adamdı. Kendinden önce gelen

memurların sanattan anlamayan kimseler olduklarını, eğer sanatçıların hoşuna gitmeyen sözler söyledilerse A.Y.O.T. adına özür dilemeğe hazır olduğunu bildirdi.

— Teşkilâtta, dedi, henüz işbölümünü ve kadroya göre eleman sorununu yoluna koyamadık. Meyhane baskınları ile uğraşan memurları, kadrosuzluk ve eleman kıtlığı yüzünden, sergi baskınları için de kullanmak zorunda kalıyoruz. Sonra bunların çoğu hesap bilmiyor, bir tane vuracağına beş tane vuruyor. Az gelmişse birbirlerine de vuruyorlar. «Olağanüstü» diye adlandırılan teşkilâtımız bir gün kaldırılırsa — kaldırılmaz ya — o zaman bunlarla uğraşmak için yeni bir teşkilât kurmak gerekir sanırım. Öyle ya, açıkta bırakılan bu kadar hınçlı insanın yaratacağı durumu düşünün! Onun için A.Y.O.T kalmalıdır ve elbet adından da o «olağanüstü» lakırdısı silinmelidir. Biz neden «olağanüstü» oluyoruz efendim? Böyle bir sıfat, çalışma şevki bırakır mı insanda? Düşünün bir, resim sanatını, heykel sanatını «olağanüstü» saymalarına razı olur musunuz? Onun gibi. Ben de çocukluğumda resim yaptım, sulu boya, kara kalem. Sanata çok saygım vardır.

Heykeltıraş Nizam:

— A.Y.O.T.'nın adından «olağanüstü» sözcüğünün çıkarılmasını istiyorsunuz, demek geriye sadece A.Y.T. kalacak, yani siz, asayişin bir türlü yerleşmeyeceği kanısındasınız, dedi.

Müfettiş:

— Oradaki Y de atılabilir, diye cevap verdi. Yerleştirme sözü gerçekten lüzumsuz. Sadece Asayiş Teşkilâtı nemize yetmez bizim? Ama, laf aramızda,

genel direktör en ufak bir değişikliğe razı değil. Bir teşkilâtın adı ne kadar uzun olursa, ömrü de o kadar uzun olurmuş, böyle söylüyor. Bunun bir harfini kaldırmağa kalktın mı, arkası çorap söküğü gibi gelirmiş artık, durduramazmışın. Bütün teşkilâtı kaldırırlarmış ortadan. E... insan ekmek yediği yeri savunmalı, değil mi ya?

Sonra heykeltıraş Nizam'ın koluna girdi, onu bir resmin önüne götürdü.

— Ne güzel resim bu, dedi. Kimin?

— Bizim Ülkü'nün, dedi heykeltıraş Nizam.

Müfettiş, resme uzun uzun baktı, sonra:

— Benim anladığıma göre, dedi, resmin altını boydan boya kaplayan şu gri helezonlar, dikenli telleri gösteriyor, birbirine karışmış ve o bölümü, öteki bölümden ayırmış, aşılmaz bir siper gibi. Üstündeki koyu leke bir kediyi andırıyor, öyle değil mi? Dikenli teli atlayan bir kedi. Elbet bu benim yorumum, bir başkası ondan başka anlamlar çıkarabilir.

Ötede, yere oturmuş, cigara içen Ülkü'ye baktı heykeltıraş Nizam, müfettişe belli etmeden gülümsedi. İçini bir merak kaplamıştı; A.Y.O.T müfettişi, ondan önce gelen memurlar gibi, kendine göre incelemelere girişmiyor, Nizam'ı oradan buradan lafa tutuyordu. Belki de bekliyordu. «Bunda bir iş var» diye düşündü heykeltıraş Nizam. Çünkü o da bekliyordu, Siyasetçi Ahmet'i bekliyordu.

Müfettiş birdenbire konuyu değiştirdi.

— Mühendis Fasih'i gördünüz mü? dedi.

Heykeltıraş Nizam duraladı, şaşırmıştı.

— Hayır, dedi, epeydir yok ortalıkta.

Müfettiş gülümsedi.

— Epeydir değil, dedi. Üç gün önce beraberdiniz. Bugün belki size uğramıştır diyordum.

Heykeltıraş Nizam:

— Gelmedi, dedi. Onu mu arıyordunuz?

— Hayır, aramıyordum, gelmişken sorayım dedim.

Sonra bir heykeli gösterdi.

— Bu sizin galiba, dedi.

Heykeltıraş Nizam:

— Evet, dedi.

— Demirle uğraşmazdınız eskiden, demek yeni bir deneme. Daha açılma gününü kararlaştırmadınız mı? Ne bekliyorsunuz?

Heykeltıraş Nizam'ın gözlerinin içine baktı. Nizam, «Dönüp dolaşıp konuya geldi, ama mühendis Fasih'i sorması fena.» diye düşündü. Sonra:

— Daha katılacak arkadaşlar var, dedi, onları bekliyoruz.

Müfettiş güldü.

— Bence geciktirmeyin, dedi.

Ve başarılar dileyerek ayrıldı.

Heykeltıraş Nizam'ın dalgın dalgın durduğunu gören ressam Ülkü, bir ara onun yanına geldi.

— Kimdi bu adam? diye sordu.

— A.Y.O.T.'dan.

— Ne istiyor?

— Sergiyi ne gün açacağımızı soruyor.

— Ne gün açıyoruz?

Heykeltıraş Nizam cevap vermedi. Kız:

— Emir gelmiş mi? diye sordu.

Saçları erkek gibi kesilmiş, alt dudağı etli, sarışın, zayıf bir kızdı.

Heykeltıraş Nizam:

— Bir haber yok, dedi. Heyecanlı mısın?

Kız omuz silkti.

— Baskın olacak diye mi?

Heykeltıraş Nizam güldü.

— Baskından yana korkun yok, öyle mi?

O sırada heykeltıraş Nizam'ın eşi Kutlu yanlarına gelmişti. Uzun kirpikli, çatık kaşlı bir esmer güzeliydi. Ressam Ülkü:

— Korkum yok, diye cevap verdi. Kimizaman korkunç bir olay, o olayın hikâyesi kadar korkunç değildir. Yaşanan göğüslenmiş sayılır. Ben yaşamdan payıma düşeni benimsemeye hazırım.

Heykeltıraş Nizam, eşinin koluna girdi. Kırk yaşlarında, zayıf, uzun boylu ve top sakallıydı, kadife bir ceket vardı üstünde, gömleği olup olmadığı belli değildi, çünkü ceketinin altında kalın, geniş yün bir atkı örtmüştü göğsünü ve boynunu.

— Duyuyor musun Kutlu, dedi. Sanatçı savaşa böyle girer işte.

Ülkü tek ayağı üstünde sıçradı.

— Sanatçının zorlandığı bir savaş bu, dedi. Yoksa onun savaşı bundan çok daha büyük ve çok daha öncedir.

Eleştirmen Hulusi sokulmuştu yanlarına, duydu bu sözleri.

— Anlamadım, diye karıştı söze, sanatçının sanatındaki savaşından mı söz etmek istiyorsunuz?

Ressam Ülkü ona bakmadan:

— Evet, dedi, beğenemediniz mi?

Eleştirmenin sol kolu yoktu, ceketinin mendil cebinde duran cigara paketinden bir cigara aldı, çakmağı ile yaktıktan sonra:

— Ama resimlerinizde sanatçının zorlandığı savaşın izlerini bulamıyoruz, dedi.

Ressam Ülkü:

— Bulamıyoruz ne demek? diye sertlendi. Kendi adınıza konuşmak varken niçin biz diye konuşuyorsunuz? Bununla bir çoğunluğa dayandığınızı mı söylemek istiyorsunuz? Sahte bir üstünlük sizinkisi.

Eleştirmen Hulusi, ceketinin içi boş sol kolunu, sol cebine iyice yerleştirerek:

— Bütün kentin beklediği gizli emir, yapıtlarınızın hiç birini etkilememiş bakıyorum, dedi.

O zaman, Ressam Ülkü, Eleştirmen Hulusi'nin gözlerine baktı, bu bakışta az önceki sertlikten hiç bir iz kalmamıştı, yaşından umulmayacak kadar ağırbaşlı, derin, hattâ acılı ve bu acının ortak olduğunu bilmekten gelen bir dostluk duygusu ile dolu idi; bir sanat konusunu tartışır gibi değil, az önce dalmış bir hastanın başucunda konuşur gibi:

— Resimlerimde o savaşın izleri iyi ki yok, dedi. Çünkü o savaş çok acı, yırtıcı, utandırıcı. Bir sanatçı ne denli çabalasa, onu yansıtamaz, duyuramaz, yapsa yapsa tatsız bir kopyasını verebilir onun, bu kopya tatsız olmağa mahkûmdur ve bunu yapmak haysiyetli bir iş değildir, çünkü ortaya «acı»nın kopyasını sürerek geçinmek ve övünmek yakışıksızdır. Şunu da söylemek istiyorum, bir sanat yapıtı, bu kopyada ileri gittikçe, ustalaştıkça, başka bir deyişle sizin aradığınız «izler» on-

da çoğaldıkça bayağılaşır. Çünkü «gerçek» ile yarışılmaz, «acı» boyanamaz, «yaşanan» onu yaşayana yaşamdan daha güçlü olarak bir daha gösterilemez. Sanatsa güçsüzlüğe razı oldukça düşer ve yiter. Doğrusu, işkence altında olanın sanatı gereksemesi olanaksızdır; yoksa sergilerimizi kentin halkı savunurdu, merdivenleri tel örgülerle kapamak zorunda kalmazdık. Geçende bir arkadaşım, «Biz sanatın kent için olduğuna inanıyoruz, ama kent bizi korumuyor.» diyordu. Gereksemediği bir anda ondan böyle bir görev beklemek saçmadır. Ben günü geldiğinde, kentin bu görevi başaracağına, sanatı kendi eliyle koruyacağına inanıyorum. O zaman sanat, şimdi politikacının caka ile yapar göründüğü işi, alçakgönülle ve hiç kimseyi sivriltmeden yapacaktır, kentin yönetisi, kimseye borçlu kalınmadan, en şaşmaz yolunu bulacaktır.

Heykeltıraş Nizam, karısının kolunda, başını öne eğmiş, dinliyordu ressam Ülkü'yü; yüzünde bu sözleri beğenip beğenmediğini gösteren bir belirti yoktu. Kutlu, kocasının düşüncelerini anlamak istercesine yüzüne baktı onun merakla, öylesine dik dik baktı ki, sanki bu bakışın sivri uçları yüzüne değmiş gibi, başını kaldırdı heykeltıraş Nizam, eşi ile göz göze geldi, şefkatle gülümsedi, fakat kadın gülümsemedi.

Atölyenin orasında burasında oturan ya da dolaşan öteki sanatçılar da birer ikişer onların çevresinde toplanmağa başlamışlardı. Eleştirmen Hulûsi:

— Eleştiri sevimsiz bir iştir, dedi. Eleştirmenin seveni yoktur hiç. Neden? Sanatçıyı rahatsız eden sorular, sorunlar atar ortaya da ondan. Ken-

dimde denediğim için biliyorum, nerdeyse sanatçıyı yaralamak, güç durumda bırakmak için de yapar bunu. Bakın, şimdi size şöyle sormak geçiyor aklımdan: İşkence görenin sanatı gereksemeyeceğini bildiğiniz halde bu resimleri niçin yaptınız?

Ressam Ülkü, cevap vermek üzere atıldı, fakat eleştirmen Hulûsi durdurdu onu:

— Acele etmeyin, dedi. Sormuyorum bu soruyu. Neden mi? Önce kendime soracağım, bir karşılık arayacağım da ondan. Eğer ben bulamazsam bu karşılığı, o zaman size sormakta haklı olurum. Gerçekte başka çarem de kalmaz. Sanırım en doğru davranış bu olur.

Dekoratör Muhsin:

— Evet, dedi.

Eleştirmen Hulûsi devam etti:

— Ancak bu karşılığı aramağa başlamadan önce, şunu da belirtmek gerekiyor: İşkence içinde olduğu için sanatı gereksemeyen insanların karşısında, gene işkence gördüğü halde yaratmakta direnen sanatçı var. Demek ki böyle bir gereksemeyi duyuyor o. Şimdi aradığımız karşılık belki kendiliğinden çıkacak ortaya. Sanat kendi başına vardır, onu kentin durumu ile koşullamağa kalkmak yersizdir. Eğer böyle ise, kent yanılıyor demektir ve sanatçı ondan bağımsız olarak işini sürdürecektir. Siz kimsenin gereksemediği bir işi yapmakla görevlisiniz. Burada beraber miyiz?

Onu dinleyenlerde bir hareket oldu, herkes birbirine baktı. Eleştirmen Hulûsi'nin bu sözlerdeki içtenlik payı merak konusu idi en başta ve bu iyi bilinmedikçe, «evet» ya da «hayır» demek güç ve tehlikeliydi. Oyuna gelmiş olurdu insan.

Nitekim Ülkü:

— Sanmıyorum, dedi, beraber olduğumuzu. Konuşmamız Sokratik bir yola dökülüyor ve bu yüzden de ilk sorunuza, gene sizin bir karşılık aradığınıza inanmak güçleşiyor «Kimsenin gereksemediği bir iş» olarak belirlenen sanatı, siz, sayın eleştirmen, saygı değer bir uğraş olarak içtenlikle benimseyebilir misiniz? Sonra «kentin durumu ile koşullanmamak» özelliği ona hem büyük bir anlam kazandırabilir, hem de onun etkinliğini sıfıra indirebilir. Anlaşabilmemiz için bu noktalardaki tutumunuzun açıkça belirtilmesi gerekir.

Güldü eleştirmen Hulûsi:

— Böyle konuşmakla bana, ya da bende eleştirmenin kişiliğine, kendinizden daha büyük bir önem vermiş olmuyor musunuz? Oysa bir eleştirmen nedir ki... Önemli olan yaratıcılıktır ve yaratıcı, eleştirmeni hesaba katmadan kendi inanışlarını rahatça savunmalıdır. Sanatın anlamı üzerinde düşünme ve tartışma hiç bir zaman sona ermeyecektir. Bu konuda değişmez doğrulara varmak sanatın ölümü olur ve bu yüzden de, inanışlarından ötürü hiç bir sanatçı kesinlikle suçlanamaz. Bana, kentten habersiz bir sanatın yaşayabileceğinden söz edebilirsiniz, sizi anlarım. Ama başka türlü düşünürüm.

Ressam Fikri:

— O zaman da sanatçıyı kent için gereksiz bir insan yerine koymuş oluruz, dedi.

Eleştirmen Hulûsi:

— Seçmek size düşer, dedi. Öyle düşünüyorsanız, kent için gereksiz bir insan yerine konulmak-

tan da korkmamalısınız. Bunun getireceği yargılara katlanmalısınız. Bakın, Bayan Ülkü, bir işkence kentinde sanatın gereksenmeyeceğini açıkça söyledi. Eğer böyle bir kentte sanatçının da artık sanatı gereksemeyeceğini sözlerine ekleseydi, bence daha tutarlı davranmış olurdu. Ama o zaman da bu serginin gereği kalmazdı.

Ressam Fikri:

— Karşınızdakini güç durumda bırakarak kazanmak istiyorsunuz, dedi. Bence sanatçı bağlı bir kişidir. Ancak onun bu bağlılığı pek de bilinçli bir bağlılık değildir, çünkü bilincin ve bilginin tümden kapsayamayacağı büyülü bir uğraşa, sanata bağlanmıştır o. Bu uğraşınsa yararlı olup olmadığı ya da ne zaman yararlı olacağı önceden kestirilemez.

Eleştirmen Hulûsi:

— Anlıyorum, dedi, gelecek üzerinde durmak istiyorsunuz. Bugün kentin gereksemediği bu sanat ileride yararlı olabilir... Öyle mi?

Dekoratör Muhsin:

— Neden olmasın? dedi.

Eleştirmen Hulûsi bir cigara daha yaktı, önceki sönmeden.

— İleride... diye mırıldandı ve durdu.

Dekoratör Muhsin:

— Onu yararlı sayıyorsanız, dedi, ki böyle saydığınızı hepimiz biliyoruz, bugün için yararlı olan ilerisi için de yararlıdır. Sizde anlayamadığım şey bu.

Eleştirmen Hulûsi:

— Ama bunu şimdiden bilmenin olanağı yoktur, dedi. Olmayınca da rastlantıya kalmış demek-

tir bu yarar. Oysa günümüzü biliyoruz ve onun karşısındaki tutumumuzu ölçebiliriz.

Dekoratör Muhsin:

— Günümüzü bildiğimizi sanmıyorum, dedi. O da ileride anlaşılacaktır belki. Biz şimdi bir kaosun içinde yuvarlanıp gidiyoruz. Sanatçının yarın düşüncesini çocukça bulmak yanlıştır, çünkü onu günümüz karşısında, yalnızca günümüz karşısında sorumlu ve görevli görmek isteyenler, yöneticiler, politikacılar –siz de bir politikacısınız bence– hepsi yarını hazırladıklarından, onu hesapla kitapla kuracaklarından söz ediyorlar, bu uğurda savaştıklarını söylüyorlar. Onlara tanınan bu hak, sanatçıya gelince neden tanınmıyor? Uğrunda savaşılan bu «yarın»ın kurulmasında sanatçının neden payı olmasın?

Eleştirmen Hulûsi:

— Öyleyse bırakın kentimizi, işkencesini çeksin ve kendi başına kalsın, dedi.

O zaman heykeltıraş Nizam söze karıştı, dedi ki:

— Konuşmayı ille bir çıkmaza götürmek bana çok yanlış görünüyor. Sanatı ya şöyle, ya böyle görmeye kalkmak, onu uzlaşamaz iki karşıta ayırmak neyi sağlar? Aynı inançta olduklarına yüzde yüz inandığım, ama burada, şimdi karşı karşıya gelmiş olan arkadaşlarıma soruyorum: Bundan ne kazanacaksınız? Sanatçıyı hem günü ile, hem gelecekle ilgili saymak çok mu güç? Görüşlerimiz arasında ayrılıklar olması normal değil midir? Sanatçı arkadaşların, eleştirmen Hulûsi'ye tümden karşı olduklarını sanmıyorum. Çünkü yapıtlarında kenti-

mizle kaygılı olduklarını gösteriyorlar. Bunda daha açık seçik olan var, daha biraz örtülü olan var. Belki bizlerden daha güçlü olmamız istenebilir, kızmam buna. Sizlerin de karşı olacağınızı sanmıyorum. Ancak şu da bir gerçek ki, eleştirmenimizin belki açıkça söylemeden, zayıf olduğunu ima ettiği «kentle bağlantı»ya karşın, sergilerimiz karşı yanı çileden çıkarıyor, üzerimize saldırıyorlar, tiyatrolarımız delirtiyor onları, kaba güce başvuruyorlar, şiirlerimizi okudukça kuşkudan hasta oluyorlar. Yazık ki, bu korkunç tepkiler karşısında bile biz birleşemiyoruz. İşte tam anlatmak istediğim yere geldim. Yiyoruz birbirimizi.

Bu sözleri hepsinden dikkatle dinleyen Kutlu idi, heykeltıraş Nizam sözlerini bitirince onun yanından ayrıldı, bir cıgara yakarak düşünceli düşünceli dolaşmağa başladı. Ama bir yandan da konuşulanları dinliyordu. Onun bu hali heykeltıraş Nizam'ın gözünden kaçmamıştı. Karısının arkasından baktı bir süre.

Heykeltıraş Gönül:

— Birbirimizi yediğimiz sözü beni rahatsız etti, dedi heykeltıraş Nizam'a.

Heykeltıraş Nizam karısını bıraktı, Gönül'e baktı.

— Niçin? diye sordu.

Sesinden, heykeltıraş Gönül'ün diyeceklerini merak etmediği açıkça anlaşılıyordu. Ama bunda heykeltıraş Gönül'ü küçük görmek anlamı da yoktu, aklı karısında idi o anda.

— Çünkü, dedi heykeltıraş Gönül, saldırılar karşısında birleşmek düşüncesi, eğer bizi sonunda

onlara benzetecekse hiç bir işe yaramaz, daha kötü olur. Siz demin, özü ne olursa olsun, sanatın her çeşidine karşı bir düşmanlık olduğunu söylüyordunuz. Böylece sanat burada kendiliğinden görevini yapıyor ve rolünü oynuyor demektir. Nedir bu rol? En azından, saldırıcıların kurmak istedikleri tek sesli kenti ve kilitli kafalar topluluğunu açığa çıkarması. Bizim zayıflığımız gibi görünen, gerçekte gücümüzdür.

Heykeltıraş Nizam:

— Öyledir ama, dedi, yerimizi unutursak, savaşımızın bilincinde olmazsak onların ekmeğine yağ sürmüş olmaz mıyız? Sergimizi belki yarın açacağız ve canla başla koruyacağız. Bunun için de bize gerekli olan inançta birleşmeli değil miyiz?

Eleştirmen Hulûsi gülümseyerek:

— Birleştiricilik görevini çok iyi yapıyor Nizam, dedi.

Gülümsemesi kimsenin gözünden kaçmamıştı. Kutlu uzaktan:

— Ama gülmek niye? diye seslendi. İnanmıyor musunuz ona?

Eleştirmen Hulûsi:

— Yalnız birbirimize değil, dedi ciddî, dışımızda bir şeye de inanmalıyız. Bugün için nedir bu? Beklenen gizli emir. İşte onun için demin ressam Ülkü arkadaşa, 'yapıtlarınızda beklenen gizli emrin hiç bir izi görünmüyor,' demiştim.

Ressam Ülkü:

— Onu bekliyoruz ve ne olduğunu bilmiyoruz, dedi.

Eleştirmen Hulûsi, heykeltıraş Nizam'a baktı.

— Gördünüz mü, dedi, ne beklediğini bilmeyen bir kimsenin inancı!

Heykeltıraş Nizam, ressam Ülkü'ye döndü.

— Bilmiyor sayılmayız, dedi.

Ve sakalını sıvazladı düşünceli düşünceli. Bu konuda fazla konuşmak istemediğini belli ediyordu böylece.

İşte tam o sırada Siyasetçi Ahmet girdi içeri, hızlı hızlı heykeltıraş Nizam'ın yanına geldi, koluna girdi onun, oradan ayırdı, bir köşeye sürükledi. Ötekiler önce ikisinin arkasından ve birbirlerine baktılar, bir heyecan dalgası geçti yüzlerinden.

Heykeltıraş:

— Geldi mi? diye sordu.

— Çok müthiş bir şey, dedi Siyasetçi Ahmet onun kulağına.

— Emir mi? dedi heykeltıraş Nizam.

— Hayır, dedi öteki, emir gelmedi. Gecikti gene. Ve gecikmesi çok iyi oldu, büyük bir talih ile kurtulduk komplodan. Müthiş bir şey... Dinle, iyi dinle beni! Bütün arkadaşlara gerektiği biçimde söyle, mühendis Fasih yoktur artık.

Heykeltıraş Nizam çok şaşırmıştı.

— Ne demek? diye sordu.

Öteki:

— Üç gün gazetede emri bekledik, dedi. Çok müthiş bir şey oldu... Mühendis Fasih isyan etti, emre inanmadığını bağıra bağıra söyledi. «Emir yok, emir yok.» dedi ve çıktı gitti. Anlıyor musun durumu? Bu, hiçbir şey değilse bir intihardı. Fakat ben ihanet olduğu şüphesine düştüm ilk anda. İhanet olduğuna inanıyorum. Belki emrin gecik-

mesi de bu yüzdendir. Çok dikkat etmeliyiz. Aramızda bir hain bulunduğundan kuşkuda idim çoktandır. Şimdi içim rahatladı. Bir hainimiz var artık. Güzel değil mi? Ben şimdi başka arkadaşlara durumu anlatmaya gidiyorum. Seni yarın görürüm.

Böyle dedikten sonra gene geldiği gibi acele acele kapıya yollandı. O zaman heykeltıraş Nizam arkasından koştu onun, kapıda yakaladı.

— Az önce burada A.Y.O.T.'dan bir müfettiş vardı, dedi durdu.

Oysa, «Mühendis Fasih'i sordu.» diyecekti, birden vaz geçti bunu söylemekten.

Öteki:

— Evet? diye merakla bekledi.

Heykeltıraş Nizam:

— Sergiyi bir an önce açmaya teşvik etti bizi, dedi. Acaba neden diye merak ettim.

Siyasetçi Ahmet:

— Maksadı emrin gelip gelmediğini öğrenmektir, üst yanı boş söz, dedi.

Ve gitti.

Kutlu merakla kocasının yanına geldi.

— Ne olmuş? diye sordu. Emir mi?

Heykeltıraş Nizam:

— Hayır, dedi.

— Gelmemiş mi daha?

— Gelmemiş.

— Çok fena. Bekliyecek misin?

— Sergi için mi soruyorsun?

— Evet.

— Daha bir karar vermedim.

Kadın:

— Neydi onun telâşı? diye Siyasetçi Ahmet'i sordu.

Üzgün olan heykeltıraş Nizam:

— Sonra anlatırım, dedi. Önemli bir olay. Ama tam olarak anlayamadım.

Kadın:

— Yoksa serginin açılmasına engel olacak bir şey mi var? diye sordu gene.

Kocası başını iki yana sallayarak:

— Pek değil... dedi.

— Çok üzgünsün, dedi karısı.

Merakla adamın yüzüne baktı. Sevgi vardı bu bakışta, belki sevgiden de çok onu tanımak, onun yüreğini okumak tutkusu. Heykeltıraş Nizam bir bilmece idi Kutlu için. Hayran olduğu bu adamda anlayamadığı ne çok şeyler vardı. Bunları kendi başına çözmeye uğraşıyor, bunun için de kocasını adım adım izliyordu, bütün konuşmalarını dikkatle dinliyordu, tepkilerini ölçüyordu, duygularını tartıyordu, çeşitli olaylar karşısında takındığı davranışları birbirine vuruyordu, değişiklikleri karşılaştırıyordu ve gene de çıkamıyordu tam olarak işin içinden. Hayran olduğu bu adama sanki yabancıydı. Heykeltıraş Nizam'ın kapalı bir adam olmasından mı geliyordu bu? Hayır, hiç de kapalı değildi Nizam, üstelik karısı ile az bulunur bir arkadaşlık kurmuştu arasında, yalnız olanı biteni değil, bütün düşüncelerini de anlatırdı ona. Fakat kadın gene uzakta duyuyordu ona kendini, anlayamadığı bir şey, birkaç şey vardı. Bir kez Nizam'ın sonsuz iyiliği ve sevecenliği şaşırtıyordu kadını, Nizam ne bir yorgun anında, ne bir yalnızlık da-

kikasında değişiyordu, hep o sevecen, yorulmaz iyilikçi idi. Bıkkınlık göstermiyordu, kızmıyordu, bağışlıyordu, kendinden fedakârlık ediyordu, birleştirici bir rol oynuyordu. Ve kadın, bütün bu üstün özelliklerin altındaki gücü, anlayışı, inanışı tam olarak kavrayamıyordu. Buna idealizm deyip geçmek fazla kolaya gitmek olurdu. Nice idealist bilinen insan tanımıştı Kutlu, hiç birinde yoktu Nizam'daki genişlik, sabır ve anlayış gücü. «İşte deminki konuşma» diye düşünüyordu Kutlu, «Karşı karşıya gelen iki uzlaşmaz anlayışı birbirine yaklaştırmağa, hiç olmazsa çatıştırmamaya çalışırken acaba kendisi hangi yanı tutuyordu? Bunu niçin açığa vurmuyordu? Zayıf düştüğünü bildiği halde – Eleştirmen Hulûsi'nin gülümsemesini anlamayacak kadar aptal değildi her halde – niçin o yolda ayak diremişti? Onları birleştirme amacı acaba kendisine mutluluk veriyor muydu? Ne biçim bir mutluluktu bu? Akıl duygu haline mi geçiyordu onda? Gözettiği en uzak amaç neydi? Kimizaman kadın, onu karşısına alıp bunları bir bir sormak istiyordu. Böyle bir deneyime girmişti de, fakat işlerinin çokluğu arasında Nizam önemsememişti onun sorularını. Şimdi Kutlu başka bir fırsat bekliyordu.

— Seninle konuşmak istiyorum, dedi kocasına.

Heykeltıraş Nizam:

— Şimdi mi? diye sordu.

— Neden olmasın, dedi kadın.

Eğilip karısını öptü Nizam.

— Şimdi gitmem lâzım, dedi.

— Nereye?

— Bir arkadaşı bulacağım.

— Benden gizli mi?

— Hayır, sevgilim. Ama döndükten sonra söylerim.

Onu bir daha öptü.

— Allahaısmarladık, dedi.

Tam kadın, «Benim konuşmak istediğim konuyu merak bile etmedi.» diye düşünürken heykeltıraş Nizam geri döndü, kısık bir sesle:

— Neydi benimle konuşacağın? dedi.

Kadın alaylı:

— Döndükten sonra söylerim, dedi.

Tam o sırada A.Y.O.T. Genel Direktörünün yolladığı iki memur içeri girdi. Doğru heykeltıraş Nizam'ın yanına gittiler. Kutlu iki adım kadar ötelerinde, onlara bakıyordu. Memurlardan biri heykeltıraş Nizam'a:

— Genel Direktörün emri var, sizi istiyorlar, dedi.

Söz ürkütücü idi, nerdeyse bir tutuklanma anlamını taşıyor gibiydi. Nizam, bunun böyle olup olmadığını anlamak için memurların ağzını aramağa kalkmadı, çünkü konuşma büsbütün batağa girerdi o zaman A.Y.O.T.'nin memurları, genel direktörün niyetini asla anlayamazlardı ve anlamalarının gereği de yoktu. A.Y.O.T. herhangi bir kentliyi aradı ya da istedi mi, bu arayışın ve isteyişin ne gibi bir niyete dayandığını bilmek, görevin hakkı ile yapılmasına engel bile olabilirdi. Aranan kişi, niçin aradıkları yüzlerinden hiç anlaşılmayan A.Y.O.T. memurları ile karşılaşmaktan ilk anda sarsılırdı ve bu sarsıntı da A.Y.O.T'ye varıncaya değin sürerdi. Böylece tam bir anlamsız-

lık içine düşen kentli, kafası boşalmış olarak girerdi oradan içeri ve çoğuzaman ordan çıktığı anda bile ne için çağrıldığını anlamamış olurdu. Dostça çağrıldığı halde tutuklanan ya da bir suçlu gibi yakalandıktan sonra, kendisinden basit bir konu üstüne bilgi istenenler yanında (Sözgelişi, bir gün ressam Ülkü'yü tutuklayıp götürmüşler ve babasının adını sorduktan sonra bırakmışlardı.), ortada hiç bir neden yokken A.Y.O.T 'ye götürülenler çoktu. Öyle ki koca kentte A.Y.O.T 'ye ayak basmamış kimse gösterilemezdi. Bütün kentliler, belli aralıklarla çağırılıyorlardı ve belki bu işlem bir plan gereğince yürütülüyordu. Bu bakımdan A.Y.O.T. memurlarına, aranan, çağırılan kentliler üstüne bilgi verilmezdi hiç. Bu bilgiyi verebilecek yerde olan üstler bile çoğuzaman o kentlinin niçin çağırıldığını bilmezlerdi. Tutuklamak için mi, bilgisine başvurmak için mi, yoksa plan gereğince A.Y.O.T.'ye uğraması gerektiğinden mi çağırılmıştır, birden çıkaramazlardı üstler. Gelenle konuşurlar, onu bekletirler, dosyaları karıştırırlar, çağırılış nedeni gene de bulunmazsa kentliyi ya tutuklarlar, ya da ertesi gün gene gelmek üzere bırakırlardı. Bu karışıklık, A.Y.O.T. genel direktörünün plan dairesine yaptığı bir önergenin bir türlü uygulanmamasından doğuyordu. O da, bütün kentlilere bir A.Y.O.T cüzdanı verilmesi önerisiydi; eğer bu cüzdan verilebilseydi, bir kentli çağırıldığında cüzdanına bakılacak, daha önce ne zaman gelmiş, ne zaman tutuklanmış, ne zaman bilgisine başvurulmuş (Kaç kez ve kaçında söyledikleri işe yaramıştır.) hemen anlaşılacaktı. Bugün-

kü güçlükler işte bunun yapılmamış olmasından doğuyordu. Hatta cüzdan sahipleri, A.Y.O.T memurlarının aramasına lüzum kalmadan, kendiliklerinden gelirler, cüzdanlarını imzalatırlar, bildikleri ne varsa söyler ya da yazarlar (Bildikleri bir şey yoksa bunun nedenlerini açıklarlar.), tutuklanma sıraları geldiğinden bile direktörlüğü haberdar ederlerdi. Böylece kentliler de rahat ederdi, A.Y.O.T de.

Heykeltıraş Nizam, memurlara:

— Geliyorum, dedi.

Sonra karısının yanına gitti.

Kutlu:

— A.Y.O.T mi? diye sordu yavaşça.

— Evet, dedi heykeltıraş Nizam.

— Gene ne istiyorlar?

— Bilmiyorum.

Kadın:

— Çok garip, diye mırıldandı, demin müfettişleri buradaydı, o bir şey söylemedi de...

Heykeltıraş Nizam:

— Birbirlerinden habersizler, dedi. Sen arkadaşlara söyle, hemen dağılmasınlar, bir kısmı da gece burada yatsın. Sana gelince, sen eve dön, orada bekle beni. Gece dönmezsem Başyazar Kutsi'ye haber ver. Olur mu?

— Olur, dedi kadın, oraya gelmeyeyim mi?

— Nereye?

— A.Y.O.T 'ye.

— Hayır, gereksiz.

Kadın, gözleri dolu dolu, kocasının elini tuttu, sıktı.

Heykeltıraş döndü, memurların yanından geçerken:

— Gidelim, dedi.

Heykeltıraş Nizam'ı götürmeye gelen memurların A.Y.O.T. direktörlüğünden ayrılışlarından beri kırk beş dakika kadar geçmişti ancak, memurlar bu durumdan çok memnundular, çabuk bulup getirmişlerdi heykeltıraş Nizam'ı. Onu bekleme odasında bırakıp A.Y.O.T. Genel Direktörünün yanına girdikleri zaman, bu yüzden gülümsüyorlardı. A.Y.O.T. Genel Direktörü:

— Ne gülüyorsunuz? diye sert sert sorunca ciddileştiler.

Bekleme odasında yarım saat kadar oturttuktan sonra Heykeltıraş Nizam'ı A.Y.O.T. Direktörünün odasına aldılar.

A.Y.O.T. Direktörü:

— Sizi işlerinizden alıkoyduğum için özür dilerim, dedi. Yarın sergi açıyorsunuz, öyle mi?

— Belli değil, dedi heykeltıraş Nizam. Bir sakınca var mı?

— Hiç bir sakınca yok, dedi A.Y.O.T. Genel Direktörü, tam tersine... Olayların bunca azıtmasına karşılık, biz sanki normal günlerdeymişiz gibi davranmalıyız. Sergiler, tiyatrolar, sinemalar, meyhaneler filan saat gibi işlemeli. Benim sizi rica edişim, alacağımız tedbirleri konuşmak içindi. Biliyorsunuz, bundan önceki serginizi basmışlardı, gerçi kan dökülmedi o sefer, ama yakıp yıkmalar oldu...

Heykeltıraş Nizam:

— Memurlarımızın gözü önünde, diye sözünü kesti A.Y.O.T Direktörünün.

Öteki duymazlıktan gelerek:

— Bu sefer hem sizleri, hem sanat yapıtlarını korumak için tedbirli davransak diye düşündüm, dedi.

— Kimler saldıracak olanlar? diye sordu Heykeltıraş Nizam.

A.Y.O.T. Genel Direktörü:

— Bir bilgimiz yok, biz ön tedbirleri düşünüyoruz, dedi.

Heykeltıraş Nizam gülümsedi:

— Artık sanatın ve sanatçının değeri tanınıyor demek. Ne mutlu bize.

Direktör cigara uzattı ona.

— Eskiden tanınmıyor muydu? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Ben bu değerin, sizin açınızdan tanınıp tanınmamasından söz ediyorum, dedi. Açık konuşalım, memurlarınızı görünce neşem kaçtı. Tedbir için, en küçük memurunuzdan, müfettişlerinize kadar, kademe kademe, bütün A.Y.O.T., atelyemizi şereflendirdiği halde, arkasından iki memurun beni almağa gelmesi çok garipti çünkü. Bu garipliği hâlâ çözmüş değilim. Ayrıca anılarım da beni haklı çıkaracak güçtedir. Bir sergi hazırlığı sırasında, memurlar karşımıza dikildi mi, sergimiz ya hiç açılmaz ya da geri bırakılırdı bütün bütün ve bu, o vakit, en hafif tedbiriniz olurdu. Açamadığım bir sergi yüzünden günlerce sorguya çekildiğimi bilirim. Kaç kez tutuklandığımızı unutmamışsınızdır sanırım. Oysa şimdi bizi korumak için tedbir alacağınızdan söz ediyorsunuz da...

Durdu, gülümseyerek baktı A.Y.O.T. Direktörünün yüzüne ve:

— Bu dostluğumuz beni duygulandırıyor, diye ekledi.

A.Y.O.T Genel Direktörü:

— Gülümsemenizin nedenini anlıyorum, dedi. Ama siz de bizi anlamaya çalışın. Dünya değişiyor, yeni yeni olaylar çıkıyor ortaya. Bu gelişim içinde bizim davranışımızın da yeni bir niteliğe bürünmesinden daha tabiî ne olabilir?

Heykeltıraş Nizam kendini tutamadı, çoktandır haykırmak için fırsat beklediği, ruhunu baskı altında tutan gerçekleri ortaya dökmek isteği ile sözünü kesti A.Y.O.T Genel Direktörünün.

— Bizleri önce A.Y.O.T.'nin memurlarından korumak gerekir, dedi. Mütercim Efdal'in aklını kaçırmasına sebep olan olayların üzerinden ne geçti? Dünya o zaman başka dünya mıydı? Ne zamandan beri değişmeye başladı? Ve siz, gençlere kıymayı asayişi yerleştirme niyetiyle mi göze aldınız? Bunca sanatçıdan istediğiniz neydi? Bizi tehdit eden çeteleri, şu yengeçleri, atmacaları, baykuşları niçin ortadan kaldıramadınız? Bırakınız ortadan kaldırmayı, tarafsız kalabildiniz mi en azından?

A.Y.O.T Genel Direktörü:

— Evet, dedi, böyle söylendiğini duyuyorum. A.Y.O.T. gençlere, sanatçılara kıyıyormuş, çarpışan kuvvetler arasında tarafsız kalmıyormuş... Bunlar çocukça lakırdı. A.Y.O.T neye benzer bilir misiniz? Bir makineye benzer. Makineyi kurmuşsunuz, işlemesin istiyorsunuz... Saçma değil de nedir bu? Makineden insaf da bekleyemezsiniz elbet. Gerçekte bir kentin yönetiminde insafın yeri ola-

maz, çünkü insafı planlayamazsınız. Bunun gibi, tarafsızlığın da sözünü etmek saçmadır. A.Y.O.T yargıcılar kurulu olmadığı gibi, yargıç da değildir. Daha doğrusu o, kendinden başka kuvvet tanımaz. Bunun tersi kendisini yadsıması olurdu. A.Y.O.T. ya zorunludur, ya değildir; zorunlu ise doğa gibi töre dışı, değilse zorbadır, ki ikisi bir kapıya çıkar Onun ya hizmetinde olunur, ya karşısında. Bunu anlamak kentin yararınadır.

Heykeltıraş Nizam:

— Mantığınızın gücüne hayran oldum, dedi. Kentimizi bu mantığa göre kurmuş bulunuyorsunuz. Tiyatrolar bu mantıkla basılıyor, insanlarımızın yarısı bu mantığın sonucu olarak mezarlıklara göç etti. Zorunlu olan zorbalık, sanatı hem yıkıyor, hem de korumaya kalkıyor. Burada olsun bir tutarsızlık görmüyor musunuz?

A.Y.O.T Genel Direktörü başını salladı.

— Şunu unutmayın ki, bana şimdi yerdiğiniz eski uygulamalar da sanatın ve sanatçının bizim gözümüzdeki değerini gösterir. Yeni koşullar yeni uygulamalar getiriyor, toplumla diyalektik bir ilişki içindeyiz. Yaşamı durdurmak elimizde değildir. Biz ona yeni bir hız bile vermek, onunla atbaşı gitmek zorundayız. Bugün ne görüyoruz? İnsanlarımızı bir ateş dalgası sarmış, sinirler gergin, akarsu yatağından taşmış. Bu durum içinde başlıca kaygımız, yaşamın sakin günlerdeki görünüşünü unutturmamaktır. Yeni koşullara alışacağız ve bu koşullar içinde uğraşlarımızı yürüteceğiz. Amerika'da gangsterlerin sokak ortasında adam öldürmelerine alışılmadı mı? Konu, her şeye karşın, kentin

yaşama ve eğlenme gücünü ayakta tutmak konusudur. Ölüme ve mutsuzluğa teslim olacak değiliz.

Heykeltıraş Nizam açıkça güldü.

— Sanatı kendinize yardımcı seçmeniz beni güldürürse bağışlayın sayın direktör, dedi. Demek kenti onun da yardımı ile ayakta tutmak istiyorsunuz. Oysa sanattan en çok korkan, sanatın halkı zehirleyen en korkunç ilâçlardan biri olduğuna inanan insanların başında sanırım siz gelirsiniz. Öyle değil miydi?

A.Y.O.T. Genel Direktörü:

— Ben gene korkarım sanattan, dedi. Sanatın halkı zehirleyen değilse de –E... zamanla biz de okuyup bir şeyler öğreniyoruz– halkı etkileyen en yaman güçlerden biri olduğuna bugün de inanıyorum. Ben sanatı severim, ama halkı etkileyen her şeyden korktuğum gibi ondan da korkarım. Çünkü o etkiyi kontrol edemem, yönetemem. İnanın, bugün bile sanat benim için, diyelim baskıncı yengeçler örgütünden daha ürkütücüdür, çünkü ileride ne gibi sonuçlar doğuracağını kolay kolay kestiremem. Ancak bugün A.Y.O.T.'nin planında, ister istemez sanat konusu da yer almıştır. Neden derseniz, olaylar sanatın etkisini, kısa süreli de olsa, aşmış durumdadır bize göre. Ne yaparsanız yapın, bugün sizin sanat eylemlerinize seyirci kalmak zorundayım. Dahasını söyleyeyim mi? İstediğiniz düşünceleri –Kentle ilgili düşünceleri demek istiyorum– işleyin yapıtlarınızda. Ne çıkar bundan? Ama olaylar böylesine dal budak salmadan önce, ne bileyim, bir soyut resim, bir soyut heykel bile kuşkulandırırdı beni. Çünkü anlayamaz-

dım ne olduğunu. Kuşkulanmaktır benim görevim. Üstelik o yapıtları görenler düşünüyorlardı ve konuşuyorlardı beyefendi. Düşünmek ve konuşmak ise...

Nizam onun sözünü kesti:

— Şimdi düşündürmeyecek mi? Düşündürmüyor mu?

— Evet, düşündürüyor, benim istediğim de bu; düşünsünler ve dursunlar... Anlatabildim mi? Düşündürmek kimizaman işime gelir, kimizaman gelmez. Madem açık konuşuyoruz, söyleyeyim, belki sanatı bir gün toptan yasak edeceğiz. A.Y.O.T.'nın üçüncü beş yıllık planında, bakarsınız, bu konuya eğiliriz. Özgürlük ve yasaklama, bizim için, aynı şeyin iki yüzü gibidir. Birinden biri ile başlar, sonra ötekine geçeriz. Aramızda kalsın, gerçekte, A.Y.O.T.'nin planları yoktur.

Alçaktan geçen bir uçağın sesi bu konuşmayı durdurdu. A.Y.O.T. Genel Direktörü biraz sustuktan sonra:

— Bugüne bakalım biz, dedi. Serginizi açın! Size başarılar dilerim.

Heykeltıraş Nizam:

— Sizin böyle konuşmanızın nedeni başka, dedi.

Direktör:

— Ne imiş, öğrenebilir miyim? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Şu ki, dedi, bugün sanatçıyı tehdit eden, boyuna baskı altında tutan başka güçler de var ortada. Onlar böylesine gemi azıya alınca, içiniz rahat etti, işleriniz kolaylaştı. Şimdi rahatça her iki yanı da kullanmak istiyorsunuz.

Direktör:

— Anlayışa göre değişir, dedi. Nerde açıyorsunuz sergiyi?

Şaştı Nizam:

— Bunu nasıl bilmezsiniz, dedi. Günlerdir adamlarınız atelyemde.

Öteki sakin sakin:

— Adamlarımın hazırlıklarını gösteren raporlar dosyada kalır. Bu bir çeşit antrenmandır onlar için. Sonunda olan olur gene.

Ve birden:

— Emri bekliyorsunuz, değil mi? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam, «Şimdi oldu» dedi içinden, «işte çağırılışımın nedeni bu.»

— Bunu öğrenmek için mi?.. diye soracak oldu.

Fakat direktör durdurdu onu.

— Boşuna telâşlanmayın, dedi. Herkes biliyor bunu ve herkes bekliyor.

Sonra, ta burnunun ucuna kadar sokuldu heykeltıraş Nizam'ın.

— Size bir sır vereyim mi? dedi. Biz de bekliyoruz.

Heykeltıraş Nizam:

— Neyi? diye soramadı, onların da beklediği, acaba kendi bekledikleri emir miydi? Niçin?

A.Y.O.T. Genel Direktörü:

— Şaşırıyorsunuz ve benden kuşkulanıyorsunuz, dedi. İkisi de yanlış. Sizin emir beklemeniz normal oluyor da, bizim beklememiz neden olmuyor? Evet, böyle bir emir var, ama size gelecek olanla bize gelecek olan aynı mı? Bunun üzerinde çeşitli düşünceler ileri sürülebilir. Ama gerçek

olan şudur ki, bu düşünceler iki tarafın da beklemekte oldukları noktasında birleşmektedir.

Odada gidip geldi, Nizam şaşkın şaşkın onu seyrediyordu, sonra gene Nizam'ın ta yanında durdu.

— Hem size karşı olanların da beklemediklerini biliyor muyuz? diye sordu. Onlara da emir gelmeyeceğini kim iddia edebilir?

Bunları söylerken öylesine heyecanlı ve hareketli idi ki, içeride beklettiği Nigâr'ı unutmuştu nerdeyse.

— Görüyor musunuz, dedi, sormuyorum geldi mi, gelmedi mi diye. Siz oysa buraya onun için getirildiğinizden kuşkulanıyorsunuz, değil mi?

Heykeltıraş Nizam:

— Daha anlayamadım, dedi.

Öteki:

— Her şeyi de anlamaya kalkarsınız, diye alay etti açıkça.

Sonra:

— Kaç yapıt var sergileyeceğiniz? diye sordu.

— Epey.

— Siz varsınız, başka?

— Bütün arkadaşlar hemen hemen.

Direktör sağ elinin parmakları ile alnına vurdu.

— Bir ressam vardı... dedi. Hani canım, bir yıl önce ölmüştü. Neydi adı?

— Macit.

— Evet, Macit... Onun da resimleri var mı?

— Var.

— Eşinden aldınız her halde.

Heykeltıraş Nizam, oraya çağırılmasının gerçek nedenini anlamak için dikkat kesilmiş, direktörün yüzüne bakıyordu. Direktör durumun farkına vardı, sakin görünmeye çalışarak:

— Ressam Macit'in eşi kiminle oturur? diye sordu.

Merakı büsbütün artan heykeltıraş Nizam:

— Annesiyle, diye cevap verdi.

Öteki sorguya devam ediyordu.

— Kendisiyle dostluğunuz var mıdır?

— Evet... Gerçi son zamanlarda pek sık göremiyoruz... fakat bunları neden sorduğunuzu öğrenebilir miyim?

A.Y.O.T Genel Direktörü:

— Kendisi hakkında sizden dostça bilgi rica ediyorum, dedi. Gerçi sizi çağırtışım daha çok serginiz hakkında konuşmak içindi, ama bu arada tesadüfle öğrendiğimize göre, ressam Macit'in eşi iyi bir durumda değilmiş... Sağlık durumu nasıldır?

— Yoksa başına bir kaza mı geldi? diye soran heykeltıraş Nizam iyice telâşlanmıştı.

— Hayır, dedi öteki.

— Sağlık durumuna gelince... sağlık durumunda, benim bildiğim, bir bozukluk yok... ama...

— Ne biliyorsanız söyleyin rica ederim.

— Dostluğumuz azaldı Macit öleli... Nigâr bizi aramaz oldu... Bu bakımdan da sık sık göremiyorum epeydir... En son, resim istemek için gittiğimde... Ne diyeyim... eskisi gibiydi... Biraz yadırgadım belki... durgunluğunu... Şimdi buluyorum onu da...

Bu sefer dikkat sırası A.Y.O.T. Genel Direktörüne gelmişti. Gözlerini hiç ayırmadan bakıyor-

du heykeltıraş Nizam'a. Ne istediğini, neyi araştırdığını kendi de bilmiyordu. Fakat bunca yıllık meslek görgüsü ile edindiği o her şeyden kuşkulanma yeteneği, başkaları için çok önemsiz görünen olaylarda ona yepyeni sır yumaklarının ipuçlarını vermişti. Neyi elde edeceğini, elde ettiği ile ne yapacağını bilmeden, onu nasıl kullanacağı hakkında hiç bir şey düşünmeden merak eder, kuşkulanır, araştırır ve bütün çabası ile boş çıkmamaya bakardı. Edindiği bilgiler o an ya da uzun süre işe yaramıyormuş... aldırmazdı, beklemekti sanatı onun. Neyin ne zaman işe yarayacağı belli olmazdı. Bu anlayışla hiç bir sorunu yalnız o sorun için ele almaz, yan sorunları da eşelerdi. «Bir işte, birkaç iş vardır.» derdi yanında çalışanlara.

İşte yıllardan beri onu uğraştıran, yoran, üzen biri ile, heykeltıraş Nizam ile karşı karşıya idi. Onu görür görmez unutuvermişti Nigâr'ı. Nizam'la konuşmak, sergi konusunu açmak, A.Y.O.T.'nın durumunu tartışmak, gelecek emir konusunu açmak, bütün bunlar üzerinde kendi düşündüklerini söylemek ona daha çekici gelmişti. Ve asıl ilginç olan da, bir konu ile değil, birkaç konu ile karşı karşıya bulunması idi: Nigâr, sergi ve beklenen emir. Nitekim konuşma ilerledikçe onun merakını kamçılayan bir durum da çıkar gibi olmuştu ortaya. Nigâr'ın Nizam'dan uzaklaşması. Kadın deli değilse bunda bir iş vardı. Birden:

— Evlisiniz, değil mi? diye sordu.

— Evet, dedi Nizam.

— Devam edin rica ederim.

Heykeltıraş Nizam:

— Devam edecek bir yanı yok, dedi.

Ve merakla bakmağa başladı A.Y.O.T. Direktörünün yüzüne.

Tuhaf bir andı bu; A.Y.O.T direktörü de karşısındakinin gözlerinin içine bakıyordu.

Ve böyle bakarken:

— İçerde, dedi A.Y.O.T. Direktörü.

Ama heykeltıraş Nizam'ın yüzündeki şaşkınlıkta korkuya benzer bir şey yoktu. A.Y.O.T Direktörünün beklediği şeyse buydu, korkuydu.

— Burda ne arıyor? Bir şikâyeti mi var? diye sordu heykeltıraş Nizam.

Öteki soğukkanlı:

— Geneleve girmek istiyor, dedi.

Gene dikti gözlerini Nizam'ın gözlerine. Bu sefer tuhaf oldu Nizam'ın bakışları, daldı gitti. Neden sonra:

— Hasta mı diye soruşunuzun nedenini anlıyorum, dedi. Geneleve gitmek istemesi akıl alacak şey değil, ama gene de deli olduğunu düşünemem. Size bir şey söylemedi mi?

A.Y.O.T. Direktörü:

— Ne söylesin istiyorsunuz, dedi. Ben bir memurum, oysa siz onun dostusunuz, kocasının dostu idiniz. Siz bizi aydınlatamadıktan sonra ne gelir bizim elimizden?

Heykeltıraş Nizam:

— Şimdi nerede? diye sordu.

A.Y.O.T Direktörü:

— Şimdi çağıracağız, dedi.

Böyle diyerek masasının altında olduğu anlaşılan bir zile bastı, içeri giren memura, Nigâr'ı ça-

ğırmalarını söyledi ve artık konuşmayı keserek odanın ortasında üç aşağı beş yukarı dolaşmağa başladı. Uzaklardan düdük sesleri geliyor, hava fişekleri camları aydınlatıyor, kimbilir hangi tepelerden yönetilen projektörlerin havada kesişip ayrıldıkları görülüyordu. Heykeltıraş Nizam, «Kısa süren sessizlik bozuldu demek, her şeye hazır olmalı.» diye düşündü. Emrin gelmemesi bütün planlarını bozmuştu. Belki de bu yüzden, karşı yandakiler cesaret bularak saldırılara yeniden başlamışlardı. Oysa emir gelmiş olsaydı, işler başka bir yön alabilirdi. Bütün güvenleri oydu, emirdi, onsuz, elleri ayakları bağlıydı sanki. Emir gelmeden hiç bir eyleme geçemiyorlardı. Sergi de bunlardan biriydi Tek başına harekete geçmenin hiç bir yararı olamazdı. Üstelik ahlâkî de değildi bu. Toplayıcı olan ve bütün umutların bağlandığı emri beklemeden ne yapılsa boştu. Çok geçmeden kapı açıldı ve Nigâr içeri girdi.

Nizam'ın sonradan hatırlayıp karısına da anlattığı gibi, yüzü çok soluktu, yıkılır gibi yürüyordu ve odaya girdikten sonra epey bir süre Nizam'ı görmedi. Olay göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Nigâr odanın ortasına dikildi, yüzü A.Y.O.T Direktörüne dönüktü. Tam o sırada A.Y.O.T Direktörü, Nigâr'a eliyle heykeltıraş Nizam'ı işaret etti. Kadın döndü... Heykeltıraş Nizam'ı gördü ve sadece küçük bir çığlık attı... ve fırladı gitti odadan. Bekleme odasına geçti, koridora çıktı, orada karşılaştığı memurlara:

— Rica ederim, tutmayın beni, dedi.

Tutmadılar, kenara çekildiler ve Nigâr yuvarlanır gibi merdivenlerden aşağı indi.

A.Y.O.T. Direktörü, kadını tutmamaları için memurlara direktif vermişti.

Heykeltıraş Nizam, ne olup bittiğini anlayamamıştı, şaşkın şaşkın Direktörün yüzüne bakıyordu.

— Siz de gidin arkasından, yalnız bırakmayın, dedi A.Y.O.T. Direktörü.

Nizam koşa koşa çıktı.

A.Y.O.T. Direktörü:

— Yakında gene görüşürüz, diye seslendi arkasından.

V

Heykeltıraş Nizam, A.Y.O.T.'dan ayrılıp caddeye çıktığı zaman büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Kalabalık, yolu tıkamıştı. Kalabalığın biraz ilerisinde bir dört yol ağzı vardı, bu dört yol ağzına açılan yollardan ikisini otomobiller, otobüsler, kamyonlar tümden doldurmuştu. Ve bu araçların hiç birinin içinde insan yoktu. Üçüncü yolun ortasına büyük kütükler bırakılmıştı ve en garibi, bu yola bakan evlerin, apartmanların pencerelerinden, kapılarından, damlarından gür sular akıyordu (hortum ağzından çıkar gibi kalındı kimi, kimi de çavlan gibi geniş ve serpintili), öyle ki kütüklerin hafif olanları yavaş yavaş akıntı yönünde sürüklenmeye başlamıştı bile. Damlarından, kapılarından, pencerelerinden sular akan bu evlerde, bu apartmanlarda da insandan bir iz yoktu. Kalabalığın, daha dört yola gelmeden durmasının nedeni ortada idi, dördüncü, yani kalabalığın gelmiş olduğu anlaşılan yolun çok arkalarında büyük bir yangın vardı, yangının göğe yansıyan kızıllığı, yolları tıkamış duran otobüslerin, otomobillerin, kamyonların camlarına vuruyor, öteki yolda evlerden, apartmanlardan şarıl şarıl akıp sokağı nerdeyse ufak bir nehre çevirecek olan sularda parıltılar yapıyordu. Kırmızıya boyanmış gibiydi her şey. Kalabalığın, dört yol ağzının ve kamyonlarla ya da kütüklerle tıkanmış

yolların, bu yollara bakan evlerin, apartmanların, sonra suların, insan yüzlerinin, insansız pencerelerin üzerinde, çok uzaklara yerleştirilmiş olduğu anlaşılan projektörlerin silindir ışıkları düşüyor, bu ışıklar ikileşiyor, üçleşiyor ve kesişiyorlar, sonra da birbirlerinden ayrılarak zayıf, uzun ya da o ışıkta zayıf ve uzun görünen bir yüzün üstünde, açık bırakılmış bir pencereden dışarı sarkmış sallanan bir perdenin üstünde, bir kamyonun lastiğinin üstünde bir an duraklıyor ve sonra gökyüzüne doğru hızla kaçıyorlardı.

Heykeltıraş Nizam'ı en çok şaşırtan, kalabalığın sessizliği oldu. Çıt yoktu. İnsanlar, bir heykeltıraşın ya da bir ressamın karşısında poz veren modeller gibi, biçimlerini bozmadan, kıpırdamadan duruyorlardı öyle. Sanki Nizam'ın duymadığı bir marşı saygı ile dinliyor gibiydiler. Kimsenin yüzü gülmüyordu. Bu yüzleri, ilk bakışta anlamsızlık denebilecek, fakat bıkmadan bakıldığında çok derinlere itilmiş olgun bir anlamı gizleyen sakin bir anlatım kaplamıştı. Susmuş bir koro gibiydi kalabalık, beklenen ya da görünmeyen yöneticinin bir işareti ile çok sesli bir türkünün kimbilir hangi bölümüne başlayacak olan bir koro gibi.

Çok garip bir şey daha: Nigâr'ı unutmuştu Nizam. Kadının yolu da elbet buraya düşmüştü. Çünkü A.Y.O.T.'dan çıktıktan sonra buraya uğramadan bir yere gitmek olanaksızdı. Ve kimbilir Nigâr buradan, bu kalabalığın, bu tıkanık sokakların arasından nasıl kendine bir yol açabilmişti?

Kimseye bir şey sormağa cesaret edemedi. Kim-

di bu boşalmış evlerin önündeki evsiz kalabalık? Neyi bekliyorlardı? Ne kadar bekleyeceklerdi? Yoksa bu bir karabasan mıydı?

Karar vermeliydi. Ya burada, bu kalabalıkla birlikte bekleyecek, kalabalık yolu açınca onlarla gidecekti, ya da atılacaktı oradan oraya.

Nizam, geriye, yangından yana döndü, kalabalığın kenarından dolanıp arkaya doğru koşmaya başladı. Kızıllık gözlerini kamaştırıyor, önünü görmesine engel oluyordu. Koştu, koştu. Issız bir yol çıktı önüne. Dilenci olduğunu sandığı, kaldırımda oturmuş, önüne bakan yaşlı bir kadına sordu Nigâr'ı, tarif ederek. Dilenci kadın başını bile kaldırmadı. Nizam, onun kucağına bir lira attı ve gitgide çoğalan, oradan oraya sapan sokaklardan birine daldı. Gene bir kaldırımda oturmuş, yaşlı bir kadın gördü. Yaşlı kadın ona elindeki bir lirayı uzatıyordu. Nizam, «Ne büyük kent bu!» diye düşünüyordu. İlerledikçe köşe başlarını tutmuş A.Y.O.T.'nın memurlarına rastlamağa ve derken kulağının dibinde kurşun vınlamaları duymağa başladı. Geri geri giden bir tankın altında kalmaktan kıl payı kurtularak kaldırıma çıktı. Ve o anda yakın bir yerdeki bir hoparlörden:

— Kurşunlardan korunun, kurşunlardan korunun! seslerini duydu.

Başını eğdi, kapılara sığınarak, sıçrayarak, yatarak ilerledi.

Bir süre böylece yol aldıktan sonra, tanıdığı caddelerden birine çıktı.

İlk rastladığı arabaya atlayıp evine yollandı. Aklı karmakarışıktı. Nigâr'ın bu şaşırtıcı davranışı

onu allak bullak etmişti. Delilik mi? Bunun delilikle bir ilgisi olamazdı. Heykeltıraş Nizam, yıllardan beri tanıdığı, dostluk ettiği bir insanın onu böylesine şaşırtabileceğine ihtimal veremezdi. İçli dışlıydılar Macit'in sağlığında; onun ölümünden sonra gerçi Nigâr ile olan arkadaşlıklarında eski sıcaklık kalmamıştı. Ama bunun suçu, eğer ille bir suçlu aramak gerekirse, Nizam'da ve karısı Kutlu'da değildi; Nigâr içine kapanmış ve onların arkadaşlığından uzaklaşmıştı.

Heykeltıraş Nizam, bunları düşünüyor ve içinde anlamını tam olarak kavrayamadığı bir sıkıntı duyuyordu. Bir ara kendi evine değil de Nigâr'ın evine gitmeyi düşündü, ama hemen vaz geçti bundan. Nigâr eğer evine gitmediyse onu aramak annesini telâşlandırırdı. Meraklı bir kadındı çünkü, olağanüstü günlerin gürültüsüne, tehlikelerine alışamamıştı, kızı her sokağa çıkışta sinir krizleri geçiriyordu nerdeyse.

Nizam, kimbilir içeri nasıl bir yüzle girmiş olacak ki, eşi Kutlu onu nerdeyse çığlık atarak karşıladı:

— Ne bu halin Nizam?

Nizam, ayaküstü anlattı Nigâr'ın hikâyesini ve soluk soluğa:

— Bulmalıyız, dedi, ne yapıp edip hemen bulmalıyız kızı. Eğer bir bunalım içindeyse, yalnız kalması hiç doğru değil. Şimdi sen hiç vakit geçirmeden hazırlan, doğru evlerine git, Nigâr orada ise, bir kenara çek konuş, anlamağa çalış. Gerekirse al bize getir Evde değilse, sakın annesine bir şey açma. Kadın, biliyorsun, kızına çok düşkündür. Nigâr'la uğraşırken bir de o dert açmasın başımıza.

Kutlu da şaşırmıştı, ellerini uğuşturuyor,

— Genelevde çalışmak... Ne demek bu?.. Ne demek? diye söyleniyordu. Nasıl bir bunalımın patlak vermesi? Anlayamıyorum... Macit'in ölümünden sonra, evet, bir değişiklik oldu onda. Bunu olağan görmemiz gerekir. Ama aradan bir yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra... Anlayamıyorum, anlayamıyorum...

Böyle konuşan Kutlu, hemen harekete geçeceğine, dalıp dalıp gidiyordu.

Nizam:

— Olayın içyüzünü Şerlok Holmes vari usa vurumalarla çözmeye kalkma şimdi, dedi.

Sonra da:

— Haydi, durma! diye ekledi.

Kutlu, acele acele mantosunu giydi, hep o dalgın haliyle kapıya doğru yürürken kocasına döndü:

— Sen nereye gidiyorsun? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam durdu, karısına baktı, sonra:

— Bugün aksilikler arka arkaya, dedi.

Kadın:

— Yalnız bugün mü? diye cevap verdi.

— Öylesi değil, dedi öteki. Nigâr'ın geneleve girmeye kalkması, mühendis Fasih'in «Emir yok, emir yok.» diye bağırarak toplantıyı bırakıp kaçması, bunlar sık sık başımıza gelen şeyler mi?

Kutlu:

— Mühendis Fasih mi? diye sordu. Çıldırmış mı?

Heykeltıraş Nizam:

— Hiç sanmıyorum, dedi. Onunki de bir bunalım... Herkes bir türlü bunalım içinde...

— Ne yapacaksın?

— Bulacağım onu, konuşacağım. Dönüşte de belki atelyeye uğrarım, sen beni gene evde bekle.

Böyle diyerek cebinden bir tabanca çıkardı, karısına uzattı.

— Al bunu yanına, dedi. Sokak gene karıştı.

Kadın umursamazlıkla baktı tabancaya.

— İstemem, dedi. Tabancalı olmayı gülünç buluyorum. Neye yarıyor sanki? «Oyun gereği» diyeceksin. Ama bitmeyen, biteceği olmayan bir oyun bu.

Sonra kocasının yüzüne bir süre baktı. Hiç istemediği halde ona çatmak geliyordu içinden. «Ah hayranlığımdan ve korkumdan...» diye düşündü.

— Sana bir şey söyleyeyim mi? Bu olağanüstü durumdan sanki hoşlanıyorsun sen. Hep hareket içinde olmak, tehlikelerle sarılı bulunmak, çareler aramak, oradan oraya koşmak, insanlara yardım etmek, düşeni kaldırmak, suçluyu bağışlamak mutlu kılıyor seni. Kimse dayanamaz senin dayandığın gibi, mutluluk duyuyorsun da ondan.

Heykeltıraş Nizam:

— Bir eleştiri mi bu? diye sordu yere çökerek ve bir cigara yaktı. Yüzünde belli belirsiz bir hüzün vardı.

Perde arası, kuliste konuşan aktörlere benziyorlardı, sesleri öyle yavaş çıkıyordu.

Kadın:

— Sana hayran olduğumu bilirsin, diye cevap verdi kocasının sorusuna. Tükenmez bir iyilik, şaşmaz bir ideal aşkı doldurmuş ruhunu. Tek başına kalsan da en ufak bir yorgunluk, bıkkınlık duygusu-

na kaptırmazsın kendini. Çünkü kendi kendine yetiyorsun, kimseye ihtiyacın yok. Bu yüzden de kızmıyorsun, darılmıyorsun, hoşgörünün son sınırına kadar dayanıyorsun. Demin eleştiri mi, diye sordun... Ah onu yapabilseydim! Daha çok, bir anlama çabası benimkisi, sana yaklaşma denemesi. Ve eleştirerek yapıyorum bunu, anlıyor musun?

Heykeltıraş Nizam'ın kırışıklarla dolu alnından, duygusal durumlar üzerinde ancak bir cıgara içimi sürece durabileceğini anlatan, iş içinde bir savaşçının sakin görünüşü okunuyordu, az önceki hüzün silinmişti.

Kadın, kocasına karşı belki ilk kez takındığı bu davranışın etkisinden kurtulamamış gibi ve kendisinden ummadığı bir sinirlilikle devam etti.

— Evlendiğimizden beri seni bir gün, bir saat bile yalnız, kendi kendine bulamadım. Hep bekledim seni, seyrettim, alkışladım, dinledim, hayran oldum, bakakaldım, merak ettim, şaştım. Ama hep de kalabalık arasında idim. Başkalarının arasında idim. Yüzlerce, binlerce hayranından biri... Beni bu duruma isteyerek düşürdüğünü söylemek değil niyetim, ama sanki tabiatındaki şaşmaz bir uzak tutma yasasının bana karşı da uygulanmış olduğu duygusu içindeyim.

Durdu, çömelmiş cıgara içen ve önüne bakan kocasını süzdü, sonra onun yanına oturdu.

— Yüzüme bak, dedi, onun ellerini tutarak.

Adam başını kaldırıp karısının yüzüne baktı sevgi ile; bakışında sonsuz bir anlayış parıltısı vardı.

— Seni seviyorum, dedi Kutlu. Bunu biliyor-

sun, değil mi? Söyle bana, biliyorsun değil mi? Bunu duymak istiyorum ağzından bu akşam.

Heykeltıraş Nizam:

— Biliyorum, dedi. Senin de kuşkun yok benim sevgimden, bunu da biliyorum.

— Kuşkum yok, hiç yok, dedi kadın.

Sonra sessiz sessiz ağlayarak başını kocasının omuzuna dayadı.

Dışardan bir hava fişeğinin renkli ışıkları yansıdı oturdukları yere, arkasından tüfek, tabanca sesleri duyuldu.

Kadın:

— Geçecek değil mi bugünler? dedi.

Heykeltıraş, gülümseyerek, mutlu:

— Geçecek, diye cevap verdi. Ve bütün bu gerginlikler, sinirlilikler sona erecek.

Kutlu:

— Bana kızmadın, değil mi? diye sordu.

— Hayır, dedi Nizam, seni çok iyi anlıyorum. İçinde bulunduğumuz koşulların etkisini görmezlikten gelemeyiz. Mühendis Fasih, neden isyan edip gitti. Siyasetçi Ahmet, neden o kadar sert yargılar veriyor onun hakkında? Konuştuğuna iyi ettin, içini döktün. Benden gereğince yakınlık bulamadığını anlıyorum, buna çok üzülüyorum. Kendimi öylesine kapıp koyuvermişim ki, benim bir taneciğim, seni ve kendimi düşünmeğe vakit bulamıyorum. Oysa biz de varız, bizim de sevgimiz var, öyle değil mi? Yorgunluktan, bıkkınlıktan söz ediyorsun; bütün bunlar için insanın başını dinleyecek kadar vakti, kendine ait vakti olmalı... Belki de beni benden çok sen anlayacaksın Kutlu. Duygularını çok iyi

anlıyorum. Ancak şunu da unutma, sen de, ben de aynı koşulların zorunlu sonuçlarını yaşıyoruz. Birbirimize anlayış göstermeliyiz.

Sonra öptü karısını, saçlarını okşadı onun ve ayağa kalktı, gülümseyerek:

— Haydi bakalım, dedi. Seni bekleyen önemli bir iş var.

O zaman kadın, yorgun ve umutsuz —hatta kocasına bu kadar açıldığı için biraz pişman— ağır ağır doğruldu, ona bakmadan,

— Koşullar, koşullar... diye söylendi. Senin sonu gelmez anlayış yetinin kaynağı ve gerekçesi bu işte.

Adam:

— Yanlış mı? diye sordu.

Kadın:

— Bilmiyorum, dedi. Yalnız bunun sınırını merak ediyorum.

Nizam:

— Bekleyelim biraz, dedi.

Kadın «beklemek» diye mırıldanarak ve sanki kaçar gibi fırladı kocasının yanından. O zaman heykeltıraş Nizam, çevik bir hareketle onu bileğinden yakaladı.

— Anlaşmış olarak ayrılmıyoruz, dedi.

Kadın çekti, kurtardı bileğini ve:

— Çok acı çekiyorum, bunu bil, dedi.

Çıktı evden.

Nigâr'ın evi arka sokakta idi. Fakat Nizam'ların sokağını bu arka sokağa bağlayan cadde, her saat çarpışmalara sahne olduğu ve bundan ötürü de parke taşlarından yığınaklar, parçalanmış oto-

büs ve otomobil kalıntıları, çukurlar, patlamış su borularının yarattığı seller, her an çökme durumunda bulunan yapılarla dolu olduğu için geçilecek gibi değildi. A.Y.O.T. Direktörlüğü de kapatmıştı o yolu, yok sayıyordu ve boş bir arsa gibi, yapılacak asfalt yolların malzemesi için bir yığınak yeri olarak kullanılıyordu yol, ötede beride balast yığınları yükseliyordu. Baskınlar ve çatışmalar sırasında bu taş yığınları, taraflara siper hizmeti gördüğü için bunların buradan kaldırılması, başka yere götürülmesi maksadı ile A.Y.O.T.'ye başvurulmuş, fakat o zaman da çatışmaların daha kanlı sonuçlar doğuracağı düşüncesi ağır basarak taşların gene eskiden olduğu gibi orada bırakılmasına karar verilmişti.

Bu yüzden, bir sokaktan öbürüne evlerden, apartmanlardan geçilerek gidiliyordu. Kutlu, evlerinin kapısından çıkar çıkmaz, yandaki apartmanın demir kapısının sağ kanadına var gücü ile dayandı, zorlukla araladı kapıyı ve içeri daldı. Apartmanın girişi zifir gibi karanlıktı, duvarlara tutuna tutuna merdiveni buldu, ilk adımını attı, fakat ikinci adımını atar atmaz tökezledi, merdivenin ikinci basamağı yoktu, bu yüzden dizini üçüncü basamağa vurmuştu, duyduğu sızıdan inledi. Bu sırada ikinci basamağın boşluğundan bir ses geldi:

— Kim o?

Kutlu:

— Yabancı değil, komşuyum, dedi.

— Nereye gidiyorsun?

— Arka sokağa.

O zaman ikinci basamağın aralığında hafif bir ışık belirdi. Bir petrol lambasının ışığı idi bu. Kutlu,

bu ışığın yardımı ile zar zor görebildi orasını; bir erkek, bir kadın, iki çocuk, sofraya oturmuşlar, yemek yiyorlardı. Adam, tombul ve çocuk yüzlü idi, gerdanı pek belli idi, saçları seyrelmişti: yukarıdan bakıldığı için bu seyrelmiş yer çok belirli olarak görülüyordu. Kadın, kırmızı-beyaz saçlı, irice bir kadındı. Çocuklardan büyüğü erkek, küçüğü kızdı. Adam, lamba ışığına uydurmak için gözlerini kısmış, öyle bakıyordu yukarı ve bir yandan da yiyordu, yerken biraz fazla şapırtı ve takırtı çıkıyordu ağzından, bu iki ayrı ses de, dişlerinin takma olduğunu gösteriyordu adamın. Kadın da yiyor, bir yandan çocuklarının tabaklarına yemek koyuyordu. Yemeğin sonuna yaklaşıyorlardı anlaşılan, bir kayık tabağı tepeleme pilâv duruyordu ortada, yarısından çoğu içilmiş bir büyük şişe rakı. Adam:

— Hangi komşusunuz siz? diye sordu.

Kutlu:

— Yandaki ev, dedi.

Tanımıştı yemek yiyenleri; girdiği apartmanın birinci katında oturan aile idi. Onlar da Kutlu'yu tanıdılar. Adam:

— Siz misiniz, dedi. Tanıdım tanıdım... Buyurun, beraber yiyelim.

Merdiven altının büyüklüğü iyice belli olmuyordu; çünkü petrol lambasının ışığı yalnız ve zar zor sofrayı aydınlatmıştı. -Anlaşılan lambanın fitilini kısık tutuyorlardı.- Sofradaki dört kişinin uzayan gölgeleri, arka planda birbirlerine karışıyor ve yarı aydınlıkta belki de görülebilecek olan o bölümleri örtüyordu. Kutlu, «Acaba ben ikinci basamağa adımımı attığım zaman bunların lambası ya-

nıyordu da görmedim mi?» diye düşündü. Fakat içinden çıkamadı bu işin, ikisi de olabilirdi.

— Teşekkür ederim, dedi Kutlu, işim var. Siz neden evi bıraktınız?

Adam, kadehindeki rakıyı dipleyerek:

— Bu akşam bu tarafa baskın olacakmış dediler de... Buraya indik. Yarın erken kalkmam lâzım, onun için de erken yatıp uyuyacağım. Bu baskınlardan, çarpışmalardan rahat rahat rakı içmeye de, uyumaya da imkân yok. Eğer vaktinde haber alabilirsek buraya iniyoruz.

Oğlu:

— Sizin anlayacağınız, dedi Kutlu'ya, babam rahat uyusun diye indik buraya. Oysa bunun hiç gereği yoktu, babam her yerde, her zaman istediği kadar uyur.

Adam, uykuculuğu üstüne oğlunun verdiği bilgiye –ve daha çok da bu bilgiyi veriş biçimine– içerlemişti, ama durumu olağan göstermek için dedi ki:

— Napolyon da öyleydi. Ne var bunda?

Bunu söyler söylemez de pişman oldu, çünkü kendi durumunu tabiî göstermek yerine övünmeğe kalkmıştı; der demez düzeltmeye yeltendi:

— Evet, uykum normaldir, dedi ve normal bakışlarla baktı oğluna.

Adamın karısı:

— Affedersiniz, dedi, hava gelsin diye merdiven basamağını yerine koymadık, o yüzden dizinizi vurdunuz galiba.

— Zarar yok, dedi Kutlu, biraz acıdı ama geçti şimdi.

Bir yandan da dizini uğuşturuyordu.

Adam:

— Nizam bey sergi açıyormuş, öyle mi? diye sordu.

Oturdu oracığa Kutlu:

— Evet, ama yalnız değil, arkadaşları ile.

— Ne gün?

— Belli değil.

— Gelmek isterdim ama bakalım vakit bulabilecek miyim? Gerçi ben yeni resimlerden, yeni heykellerden pek anlamıyorum ama...

Oğlu —on dört on beş yaşlarında bir oğlan–:

— Hiç anlamıyorsun baba, diye kesti babasının sözünü.

Adam güldü.

– Eski kuşak ile yeni kuşağın arasındaki açıklığa işte canlı bir örnek. Oysa sanat bağlayıcı, birleştirici olmak gerek değil midir? Ben yeniliklere kapalı bir adam değilim. Kentin içine düştüğü durumu da anlayışla karşılıyorum. Sabredelim diyorum herkese, bakarsınız yarın emir geliverir. Öyle değil mi? Ama sanat konusunda bütün çabama karşın kimseden yardım göremiyorum. Sanatçılar da yol göstermiyorlar, alaya alıyorlar anlamıyorum diyeni. Bakın, Nizam bey öyle değildir. Ne zaman sorsam cevap verir, açıklamağa çalışır, anlatmak için uğraşır. Kimsenin kalbi kırılsın istemez. Biliyor musunuz Kutlu hanım, bu yeni sanat konusunda aşağılık duygusuna kapıldım ben. Demek diyorum kendi kendime, bizim aklımız, duygumuz yetersiz bu sanatı anlamak için, onun tadına varmak için.

Oğlu:

— Gerçek durum o değil, diye söze karıştı. Eskiye bağlılıktan kurtaramıyorsunuz kafanızı. İnat, gizli bir inat...

— İnat etmiyorum, dedi adam.

— Ediyorsunuz, diye sert sert cevap verdi oğlu, ama farkında değilsiniz inat ettiğinizin. Bu inat ancak yukarı tabakada, okumuş yazmış takımında oluyor. Kendilerini ölçü olarak alan bu takımın insanları, her çağda sanatı ölü kurallara bağlamak istemişlerdir. Oysa sanat hiç bir kuralın kölesi olamaz, herkese ve özellikle halka açıktır. Moliére'in «Kadınlar Okulunun Eleştirisi» adlı yapıtında, tiyatroya önyargısız bakmak gerektiğini söylemesi bundandır.

Adam:

— Sen de sınıfta çakmak için inat ediyorsun dedi.

Çocuk:

— O başka, dedi. Bozulmuş kentin okulunda elbette sınıfta kalınır. Geçmek ayıptır. İki konuyu birbirine karıştırmayalım. Eski kuşağın inançları ve zevkleri ile ne duruma geldiğimiz işte belli. Yeter artık. O inançlara, o zevklere paydos.

Kutlu, sızlayan dizini oğarak dinliyordu bu sözleri.

Adam:

— Bu gençleri anlamıyorum bir türlü Kutlu hanım, dedi. İşlerine gelince özgürlükçü, işlerine gelince yasakçı. Bir tutarlılık yok davranışlarında.

Oğlu:

— Böylece kestirip atmak kolay, dedi. Ama tar-

tışmayı somutlayınca ne olur acaba? Şu olur ki, özgürlük ve yasakçılık yerine göre yararlı, yerine göre zararlıdır... Burada...

Annesi:

— Uzattınız, diye kesti oğlunun sözünü. Kutlu hanımı bekletiyoruz ayakta.

Kutlu:

— Ayakta değilim, oturdum, dinleniyorum, dedi. Sonra pişman oldu böyle söylediğine.

— Hem dinleniyorum, hem dinliyorum, diye düzeltti. Yararlı bir tartışma. Nizam'ın bulunup dinlemesini isterdim. Bana sorarsanız, kuşaklar arasında sanıldığı kadar büyük bir açıklık yok. Bütün iş zamanın rolünü anlamakta.

Adam sinirli sinirli:

— Herkes suçu zamana yüklerse suçlu ortadan kalkar, dedi. Suçlu bizsek bilelim suçumuzu. Demin de söyledim, ben yeniliklere karşı değilim, hoşgörüden hiç bir gün ayrılmadım. Yeni resim, yeni şiir, bu baskınlar, zorbalıklar, adam kaçırmalar, vurmalar, öldürmeler... Hepsini hepsini anlamağa çalışıyorum. Benim anlamadığım düzensizliktir. Bir baskın mı yapmak istiyorlar, yapsınlar, ama gününü saatini bildirmeleri gerekir ki herkes ona göre hazırlığını yapsın... El bombası atacaklarmış, atsınlar... Ama bunun için belli yerler ayrılmalı değil mi?

Oğlan:

— Bizi ötekilerle karıştırma baba, dedi.

Babası:

— Karıştırırım elbet, dedi. Kimin hangi takımdan olduğu anlaşılmadıkça karıştırırım ya... Geçen-

de, hem de aklı başında diye tanınmış biri, «Biz kentin tarihini iyi bilmiyoruz,» diyordu, «asıl Baykuş'larla, Atmacalar kentin ilerlemesi için çalışıyorlar.» Böyle olunca kimin hangi takımdan olduğunu anlamakta insan güçlük çekiyor. En iyisi kılıklarını ayırmalı her takımın. Bizim gibi memurlara da belli bir giyit tanımalı ki kimse dokunmasın... Benim düzensizlik dediğim budur.

O sırada sokakta bir gürültü koptu, teneke yuvarlanmasına benzeyen bir gürültü. Susup kaldılar... Ve adam fırlayıp basamak taşını yerine koymağa davrandı. Oğlu:

— Bir şey yok baba, dedi, telâşlanma!

Bunun üzerine bir süre dışarıyı dinlediler, gerçekten bir şey olmadığına inandıktan sonra eski durumlarını anladılar. Kutlu yerinden bile kıpırdamamıştı, dizini oğuyordu boyuna. O zaman adam, az önce taş basamağı yerine koymaya kalkmakla Kutlu'yu karanlık merdivende tek başına bırakmış olacağını düşünüp büyük bir utanç duydu. «Ben de ne yaptığımı bilmiyorum,» gibilerden bir şeyler mırıldandı; sonra suçunu birinden birine yüklemek istiyormuş gibi, sofradakileri sert sert süzdü. Ötekiler utançla başlarını önlerine eğmişler; öylece duruyorlardı.

Kutlu:

— Bana müsaade, dedi. Öteki apartımana geçmek için şimdi artık üçüncü katı kullanamıyoruz, değil mi?

— Kullanamıyoruz ya, dedi kadın. En yukarı çıkmanız lâzım. Güçlükler arttıkça artıyor. Emir gelse de kurtulsak. Biz kimi geceler bu merdiven

altına iniyoruz ya, ev sahibi kiraya yüzde yirmi beş zam yaptı. Bizse yüzde yirmi beşi çok buluyoruz. Çünkü buranın elektriği suyu yok. Bakın, gaz lambası yakıyoruz. Sonra hava almak için ikinci merdiven basamağını kaldırmak gerekiyor. Taş ağır, bizimki tek başına kaldıramıyor. Eskiden fıtık ameliyatı da geçirmiş, merak ediyorum. Lütfen söyleyin, yüzde yirmi beş zam çok değil mi?

Kutlu:

— Çok, dedi. Şikâyet edin.

Kadın:

— Nereye? diye sordu. Olağanüstü bir dönemde yaşadığımızı söyleyerek her türlü uygunsuzluğa göz yumuyorlar. Kızım (oğlandan dört beş yaş kadar küçüktü bu kız) burada yattığımız gecelerin sabahı okula geç kalıyor, çünkü uyanamıyor. Havasız bir yer... Biz «yüzde on artıralım kirayı» dedik, ama ev sahibi kabul etmedi. İlle de yüzde yirmi beş diye diretiyor. Sözde, A.Y.O.T. bu durumları karşılamak maksadı ile aylıklara zam yapacakmış. Ama duyduğumuza göre, ne kadarmış bu zam biliyormusunuz?

— Ne kadarmış? diye sordu Kutlu.

O zaman kadın, kocasına dönerek:

— Ne kadardı? diye sordu.

Adam:

— Yüzde üç buçukla yüzde dört buçuk arası bir şey, dedi. Ama vergi çıktıktan sonra daha az kalıyor.

Kadın:

— Hadi o neyse, dedi, eskiden tek bir evin işi vardı üstümde, şimdi iki ev çıktı başıma. Tanrı kolaylık versin.

— Tanrı kolaylık versin, dedi Kutlu. Bana müsaade.

Karı koca ayağa kalktılar. Adam:

— Demin acele ile merdiven basamağını kapatmağa kalktığım için sizden özür dilerim, dedi. Bilmeden, alışkanlıkla...

Oğlu:

— Korku ile... diye ekledi.

Adam ona döndü.

— Evet, korkuyla, diye tekrarladı. Ama kendim için korkmuyorum, sizler için korkuyorum. Anlıyor musun?

Oğlan gülümsedi.

Kutlu, topallaya topallaya merdivenleri çıkmaya başladı. Birinci kat merdiveninin altından, adamın, ikinci basamağı yerine yerleştirdiğini anlatan sesler geliyordu. Bu sesler dışında koca yapı, tam bir sessizliğe gömülmüş durumda idi. Bu sessizlik, zifiri karanlıkla birleşince korkunç bir etki yapıyordu insanın üzerinde. Her an patlayacakmış sanılan bir sessizlik ve her an patlayacakmış kuşkusunu uyandıran bir karanlık. Sessizliğin ve karanlığın bu kerte keskin olması uyandırıyordu bu kuşkuyu. Dairelerin kapıları altından ufak, hafif ışık sızmaları olsaydı, Kutlu, yalnızca yolunu daha kolay bulmakla kalmayacak, ruhça da güçlenecekti elbet. Bu durumda ise, ona en kötü gelen, hangi katta bulunduğunu anlayamaması idi. Eğer birinci kattakilerin altına yerleştikleri taş merdivenleri geçtikten sonra, ufak bir sahanlığın ardından başlayan birinci kat merdivenlerini sayarak çıksa ve ikinci kat sahanlığında dalga geçmeyip de «Şimdi

ikinci kat merdivenleri başlıyor.» deseydi kendi kendine, bu sıkıntılı duruma düşmezdi. Şimdi belki üçüncü kata varmıştı da bilmiyordu. Bir ay öncesine değin, arka sokağa geçmek için, üçüncü kat kullanılıyordu. Her iki sokağın sonundaki yapılarına bitişik olan bir yapının –bu yapı, şimdi geçilmez olan sokağa bakıyordu ve o yapıda oturanlar, sokağın altına A.Y.O.T. tarafından yaptırılmış bir tünelden işliyorlardı, bu tünel yalnız onlara özgü idi– üçüncü katına buradan bir kapı açılmıştı; önce üçüncü kata çıkıyor, buradan aradaki yapının üçüncü katına geçiyor, o katı da boydan boya yürüdükten sonra –bu aradaki yapının genişliği on beş metreyi buluyordu– arka sokağın köşesine düşen yapının dördüncü katına varıyordunuz. –Orada da duvar delinmiş ve bir kapı açılmıştı.– Böylece dördüncü kattan aşağı, arka sokağın köşesine iniyordunuz. Ama bir aydır bu durum değişmişti. Çünkü geçişin yoğunlaştığını gören ara yapının üçüncü kat sahipleri, adam başına bir lira geçiş ücreti almaya karar verdiler. Bunlar zengin kimselerdi, bundan ötürü de bu işle doğrudan doğruya kendileri uğraşamazlardı, nitekim uğraşmadılar ve güvendikleri birini getirdiler bu işin başına. Gelen adam, yeni emekliye ayrılmış bir memurdu, işini sağlam tutacağını söyledi üçüncü katın sahiplerine ve her iki yandaki geçiş kapılarının açıldığı yere birer küçük odacık yaptırdı, içlerine de birer memur oturttu, kendisi bunların müdürü durumunda oluyordu artık ve ev sahiplerine karşı işin bütün sorumunu yükleniyordu.

İki geçiş kapısı arasına büyük künkler yer-

leştirdi. Kapıdan biletini alan, eğilip bu künklerin içine giriyor ve dört ayak yürüyerek öbür başa varıyordu. Künklerin bir bölümü, salondan geçtiği için, ev sahipleri bunları boyattılar, daha doğrusu resimlettiler. Otel, meyhane gibi yerlerin duvarlarını boyamak ve resimlemekte tanınmış bir ressam bu künklerin üzerine, deniz kıyısında uçuşan martıları gösterir bir manzara resmi çizdi. Geçiş müdürü, salonda misafirler olduğu zaman, geçmek isteyenlere gürültü etmemelerini tembih etmeği unutmuyordu. O kerte titiz bir adamdı. Bastırdığı birer liralık biletlerin yüz tanesi bir koçan yapıyor, koçanlardaki biletler sıra numarası izliyordu. İşler bir süre böylece düzenli olarak gitti, fakat arkadaki sokağın köşesine düşen apartmanın dördüncü kat sahipleri de geçiş gelirine ortak olmaya kalkınca durum biraz sarsıldı; ama emekli memur bunun da çaresini buldu ve arka sokağın dördüncü katındakilere – arka sokaktaki apartmanın kat yüksekliği, bu yandakilerden az olduğu için, üçüncü katlardan geçen yol onun dördüncü katına ulaşıyordu; gerçi tam da dördüncü katına değil, yetmiş beş santim kadar daha aşağı, ama bu fark da iki basamakla giderilmişti – önce yüzde yirmi beş teklif etti, pazarlık sonucunda yüzde otuz üzerinden anlaşmağa vardılar. Fakat aradan çok geçmeden, öndeki sokağın üçüncü katındakiler de benzeri bir dilekle aradaki apartmanın üçüncü katına başvurdular. Diyecek bir söz yoktu, ortada emsal vardı, yüzde otuz da onlara ayrıldı. Buraya değin büyük bir sızıltı çıkmadı ve geçiş, aksamadan yürütüldü. Fakat emekli memur, buyruğundaki memurların

ücretlerine zam isteyince – gerçekte kendi ücretini arttırmak istiyordu – hesaplar çok karıştı, nispetler altüst oldu. Öyle ki, bir süre bilet kesilmeden her geçenden yüz elli kuruş alındı. Emekli memur bununla da yetinmedi, istediği zamlar hemen verilmediği için greve kalktı ve geçişi durdurdu. Bunun üzerine Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Direktörlüğü durumu duydu ve geçiş kapılarını ördürdü. Kentte ondan habersiz böyle gizli bir geçit yapılması konusu uzun soruşturmalara yol açtı. O zamandan beri iki sokağın insanları artık en yukarı katları kullanıyorlardı geçiş için. En yukarı katların yangın merdivenleri arasına, A.Y.O.T.'dan gizli olarak, demir parmaklıklı, ancak bir kişinin geçebileceği, seyrek basamaklı geçişler yapılmıştı. Ancak bu yangın merdivenlerine ve aradaki demir basamaklara varmak için çatı katından geçmek zorunlu idi. Bu katta ise yaşlı bir bilgin oturuyordu.

Bilgin kapısını kilitlemezdi, siz dışardan kapıyı vurunca, o içerden muhakkak:

— Alo, diye seslenirdi.

Bu sesi duyunca içeri girerdiniz artık. Burası, genel kitaplık deposu ile jandarma karakolu yatakhanesi arası bir yerdi. L biçiminde idi, antresi, holü, mutfağı, tuvaleti yoktu. Yalnızca kapının yanında bir lavabo vardı. L biçimindeki yerin bütün duvarları tavana kadar demir kitap rafları ile örtülmüştü, bu raflar aralıksız kitapla dolu idi. Ancak bir kişinin geçebileceği bir aralıktan sonra ikinci demir raf bölümü başlıyor, gene bir kişilik ara ile üçüncü raf bölümü geliyordu. En içte, iki yanlı demir raf bölümünün dikdörtken ortasında ise bilginin karyolası duruyor-

du. Bilgin, çoğunlukla karyolasında idi, orada okur, yazardı, yemeğini de orada yerdi. Gerçekte yemeği kuru yemişlerdi, fıstık, fındık gibi. Bunların sert ve yumuşak kabukları karyolanın dört bir yanını örtmüştü. Bilgin tuvalet işleri için on kadar oturak kullanıyordu, bu oturaklar yangın merdiveninin basamaklarına dizili idi, bir ikisi de karyolanın altında idi her zaman.

Kutlu, «Allo» sesini duyar duymaz kapıyı açtı, içeri girdi. Bilginin karyolasının baş ucunda yanan ışık, kitap raflarından kırıla kırıla kapının önüne ancak bir-iki çubuk halinde düşüyordu. Dayanılmaz bir koku çarptı kadının burnuna, girer girmez. «Havasız burası» dedi içinden, «demek ki bilgin rahatsız olmuyor bundan, alışmış.» Sonra:

— İyi akşamlar Bay Bilgin, dedi ortaya doğru seslenerek.

Bilginden bir cevap çıkmadı.

— Kutlu, bir-iki kez görmüştü bilgini. Kitaplarla çevrili odasından hemen hiç dışarı çıkmayan bu adam üstüne çeşitli söylentiler dolaşıyordu kentte. Başlıca bilinen şuydu ki, bilim dallarından biri üzerinde değil, birçoğu üzerinde çalışmakta idi. Bir Bantu grameri hazırladığı, ışığın hızı üzerine ortaya yeni tezler attığı, yaşamın sürekliliği üstüne orijinal buluşları olduğu söyleniyordu. İnsanı en şaşırtanı, adamın, bu kargaşalık ve çalkantı ortasında, kendince tam bir sükûneti sağlamış olmasıydı. Sokağa çıktığı günlerde en tehlikeli bölgelerden elini kolunu sallayarak geçer, en aşılmaz barikatlardan kuş gibi sıyrılır, en yarılmaz kalabalıkları elinin tersi ile iterek açardı. Böylece, diyelim bir aylık

yiyeceğini içeceğini derler, gene öyle soğukkanlı evine dönerdi. Yaşı sekseni geçmişti. Odasındaki yaşamının dağınıklığına, pisliğine karşın giyimine düşkündü, hatta şıktı da. Son zamanlarda, günde iki kez tıraş olduğu söylenirdi. Belki de bu, günde iki kez tıraş hikâyesinden olacak, bilginin son zamanlarda gençleştiği söylentileri de dolaşıyordu ortalıkta ve herkese merak konusu oluyordu bu.

Kutlu, soldaki ilk kitap koridorunu izleyip yangın merdivenlerine yöneleceği yerde, ikinci kitap koridorunu geçip raf aralarından ortadaki yatağa baktı. Adam sırtüstü yatmakta idi.

Kutlu:

— Sayın Bilgin, diye seslendi, rahatsız etmiyorum ya...

Bilgin gene cevap vermedi, fakat anlaşılması güç bir işaret yaptı eliyle. Kadının merakı büsbütün artmıştı. Bu sefer orta yere, yatağın bulunduğu dikdörtgen bölgeye girmek cesaretini buldu kendinde. Bilgin, yattığı yerde göz kapaklarını hızlı hızlı açıp kapıyordu.

Kutlu:

— Hasta mısınız? diye sordu.

Ve adamın yüzünü – epeydir görmemişti bilgini – görünce büyük bir şaşkınlık geçirdi, evet, dedikleri gibi, bilgin gençleşmişti, yüzü kırk yaşlarında gösteriyordu.

Adam, sağ elinin işaret parmağını dudaklarına götürerek «sus» işareti verdi önce, sonra beklemesini işaret etti. Böylece ne kadar geçti. kadın merak içinde beklediği için, anlayamadı.

Sonunda adam hafifçe doğruldu.

— Gözkapağı idmanı yapıyordum, dedi. Saatta bir gözkapaklarımı hızlı hızlı iki yüz kez açar kaparım. İki saatta bir ayak parmaklarımı on beş dakika oynatırım. Üç saatta bir, bir bardak suyu eşit aralıklarla yudum yudum içerim, dört saat süre ile, iki kulağımı parmaklarımla kapar açarım. Beş saatte bir, yarım saat süre ve gene eşit aralıklarla soluk veririm. Sonra sabah yarım saat, akşam yarım saat, bitki adları ve hayvan adları sayarım. Beyin ve beden sağlığının başlıca idmanları bunlardır. En önemlisini söylemedim daha. Uygar bir insan, saata bakmadan, saatın kaç olduğunu bilmelidir. Bu da idmanla elde edilir. Ben şöyle yapıyorum; uyku bastırınca dalıyorum, ne süre uyursam uyuyorum, uyanır uyanmaz da saatı tahmin ediyorum. İnanın, çoğu zaman tam tamına bulurum. Aksaklık, olsa olsa, saniyelerdedir. Bu da beni çok üzüyor elbet. Bir saniyenin bile büyük önemi vardır çünkü. Uygarlık bir zaman bilinci sorunudur. Saat kaç? Diyelim sekizi on iki geçiyor. Günlerden hangi gün? Diyelim çarşamba. Peki, aylardan? Şu ay. Hangi yıl? Şu yıl. Milâttan önce mi, sonra mı? Dünyanın hangi bölgesinde? Hangi dünyanın? Böylece bilinç evrene yayılmağa başlar ve evrenin hareketini kendi kıskacı içine alıverir. Kurtulabilirse kurtulsun bakalım. Ben şimdi ayak parmakları idmanına başlayacağım Uğurlar olsun! İyi akşamlar!

Kutlu, donmuş gibi kalakaldı orada. Bilgin'in yüzü pırıl pırıldı, yeni tıraş olmuş ve kremlenmişti; belli. Saçları da briyantinli idi anlaşılan, parlıyordu.

Kadının kalakaldığını gören adam, ayak par-

makları idmanına başlamaktan vaz geçti. Gözlerini kısarak baktı ona.

— Sizi tanıyacağım galiba, dedi.

— Evet, dedi Kutlu kısık bir sesle. Bir iki kez konuşmuştuk. Yandaki apartmanda oturuyoruz.

— Evet, bildim, siz heykeltıraşın eşisiniz, değil mi?

— Evet.

— Memnun oldum görüştüğümüze. Beni daha sık aramanızı rica ederim. Rahatsız edeceğinizden çekinmeyin sakın, idmanlarımı sizin yanınızda da sürdürebilirim.

— Ben çalışmanıza... diye kekeledi Kutlu. Çalışmanıza engel olmaktan korkarım sayın Bilgin.

Bilgin kahkahalarla güldü.

— Çalışmak mı? Benim çalışmama gerçekte kimse ve hiç bir şey engel olamaz. Sizin engeller diye adlandırdığınız şeyler kaba saba sürtüşmelerdir, boş gürültülerdir. Bunlar gerçekte ölümsüz ışığın sınırlarını aşamaz, çünkü o sınırda bu sürtüşmeler, bu gürültüler birbirlerini öldürerek sıfır noktasını bulurlar, yani dünya ölçüsüne göre tam bir sessizliği. Salt niceliklerin ve salt niteliklerin büyük uğultusu içinde ise, ölçülemeyecek bir yüksekliktedir. Ben, bu iki çeşit olguyu, kör gürültüler ve ışık sesleri diye ayırıyorum. Şunu da söyleyeyim ki, kör bir gürültü, kimi zaman, bir ışık sesini –doğanın bir gizidir bu– ezebilir, ya da ezmiş görünebilir. Nasıl mı? Bay Curie'nin kafasını bir kamyonun ezmesi gibi. Bu bakımdan ve bunca deneyime bakarak, bilgiyi kör gürültülerden korumak gerekir. Bilimin yok olmağa katlanmasını, bunun geçici olarak bile göze alınmasını

isteyemeyiz; üstelik bilim gizli de olamaz. Yok olma olasılığı ve gizlenme gereği demek, bir bilim adamı için, bilimin yadsınması demektir. Onun için, bu gibi durumlarda bilimin korunması, bilim adamlarının kendilerini korumaları ile eş anlamlıdır. Ben rahatım ve bedenimin sürekliliğini koruyorum. Ve gençleşiyorum, bununla bir gün, aradaki açığı kapama olanağını ele geçireceğim. Bilim bir yaratık değildir, bir tanrıdır. Onun için de sürekli olması gerekmez, her an yenidir ve her an geçmişle bağlantılıdır. Onun duraksaması söz konusu olamaz, ancak göklere çekilebilir. Gelişim yasası ona uygulanamaz, çünkü kendisi uygular bu yasayı. Yokken vardır, başka bir deyişle varken yok görünebilir. Galile'nin iştihası neden hiç kaçmadı? Ölümlü olan kör gürültüler içinde, ölümsüz olan ışığın sesini duyuyordu da ondan. Bana, bu yüzden, arada bir zaman parçasının boşu boşuna yitip gideceğini de söyleyemezsiniz, çünkü sizin sözünü ettiğiniz bu zaman parçası, «gerçek zaman»ın bir parçası değil, boğulmak isteyenlerin kör körüne gittikleri bir girdaptır. Onlara acımıyorum, çünkü ölümsüz ışığın içinde acımanın yeri yoktur.

Kutlu:

— Buraya ben... dedi, «geçerken» diyecekti, Bilgin susturdu onu.

— Sorun, dedi. Madde devinir mi, devinmez mi? Bunu mu öğrenmek istiyordunuz?

Kadın:

— Hayır, dedi. Onun için değil...

Bilgin:

— Devinir, dedi, onu duymamış gibi. Her şeyi buna bağlayabilirsiniz. Madde devinir, öyle ise kent de

devinir, öyle ise... Yahut, madde devinir, devinen doğar ve ölür, öyleyse insan da devinir... Ya da, insan da ölür, öyleyse... Her şeye bununla başlayabilirsiniz, ezberinizde kalsın.

Kadın, belli belirsiz bir şeyler mırıldanarak adamın yanından ayrıldı ve koşarak yangın merdivenlerine açılan kapıya vardı. Camlı bir demir kapı idi bu, açtı kapıyı, korku ile dışarı baktı. Korkusu karanlıktandı. Fakat gökyüzünde beliren tamay, ortalığı gündüz gibi aydınlatmıştı. Bilgin bağırıyordu arkasından:

— Gelin bana gene, ihtiyacım olacak size, anladınız mı? Beni korumalısınız, yaşatmalısınız, çünkü ben sizin beyninizim. İhtiyacım olacak size, hem de iki saat sonra...

Kutlu kulak verdi bu sese. Bilgin:

— Unutmayın, iki saat sonra, diye bağırıyordu.

Koştu kadın merdivenlere, ayağı takıldı, korku ile titredi içi. Sonra gözlerini kapayıp açtı, derin bir soluk aldı, ağır ağır geçti karşı yana.

Yolun en güç bölümünü atlatmıştı. Şimdi bir evden daha geçecek ve sonra merdivenlerden aşağı inip arka sokağa varacaktı.

Geçeceği evin küçük tahta kapısının tokmağına elini atınca içerden bir bağırmadır geldi.

— Teslim, teslim.... Düşünmüyorum, düşünmüyorum... Teslim, teslim...

Kutlu kapıyı açtı, küçük bir odaydı girdiği oda, penceresi tavandaydı. Sağ yanda bir yer yatağı serili idi. Ortada, ayakta, uzun boylu, çenesi sakallı, pipolu, genç bir adam ellerini yukarı kaldırmış duruyordu.

— Teslim, teslim... Düşünmüyorum, düşünmüyorum... Teslim, teslim...

Kutlu hızla geçti onun yanından. Genç bir sinema rejisörü idi bu; yaptığı bir filim baykuş çetesi komandolarının baskını üzerine A.Y.O.T.'ce oynatılmaktan kaldırılmıştı. Baykuş çetesi komandoları, bununla yetinmeyerek, rejisörü kendi karargâhlarına kaçırmışlar, orada sorguya çekip dövmüşlerdi. Anlatıldığına göre, komandoların bir sorusuna karşılık rejisör:

— Düşünmemi önleyemezsiniz, demiş ve bunun üzerine dayak yemişti.

Dayaktan sonra baygın bir halde evinin sokağına bırakılan genç adam, kendisine gelince çevresindekilere gülümseyerek:

— Düşünmüyorum, demişti.

Sonra sesini daha da yükselterek:

— Düşünmüyorum, düşünmüyorum... diye bağırmağa başlamıştı. Teslim, teslim.

Rejisörün odasından, apartman merdiveninin yukarı sahanlığına çıkan genç kadın, bir an duraladı, merdivenlerden aşağı baktı. Burada da merdiven, öteki apartmanın merdivenleri gibi zifiri bir karanlık içindeydi. Bu yüzden, Kutlu, rejisörün kapısını kapamadı, oradan sızan ışıktan hiç olmazsa bir kat aşağı kadar yararlanacağını düşünmüştü.

Ve gerçekten öyle oldu; «Teslim, teslim» diye bağırmaktan kapısını kapayamayan rejisörün odasındaki ışık, onun yolunu bir kat – ama zar zor – aydınlattı. Merdivenlere böylece ayağı alışan genç kadın, son katları da hızlı hızlı indi ve apartmanın sokak kapısına vardı.

Sokak... ay aydınlığı içinde pırıl pırıldı. Derin bir soluk aldı kadın ve garip bir sevinç duydu içinde. Bir karabasandan kurtulmuş gibiydi.

Bir karabasandan kurtulmuş ve işte şimdi gerçekle karşılaşmağa gidiyordu. Nigâr'dı onun gerçeği, bunu yüreğinin ta derinlerinde duyuyordu ve bu gerçek onu, az önceki karabasandan daha da çok sıkıyordu.

Hiç unutmuyordu Kutlu; ressam Macit'in öldüğü gündü, cenazeden sonra bütün arkadaşlar Macit'in evinde toplanmışlardı. Nigâr siyah saçlarını bir yemeni ile başında toplamış, ayaklarını altına almış, kanepede cigara içiyor ve... boyuna Kutlu'ya bakıyordu.

Yeterdi bu bakış Kutlu için. Ancak anlayamadığı bir şey vardı onun; bütün hikâyeyi sessiz sessiz anlatan bu bakışı Nigâr, niçin Macit'in öldüğü güne saklamıştı? Ressam Macit'in öldüğü gün ne geçmişti karı kocanın arasında?

Ne geçmişse geçmişti, önemli olan bu bakıştı ve Kutlu'yu canevinden vuruyordu.

Sonra uzaklaşmıştı onlardan Nigâr; galiba bir ara, ama kısa bir süre, bir reklâm filmi atelyesinde çalışmıştı; karşılaştıklarında çok yorgun olduğunu söylüyordu onlara ve elinden geldiğince sakin olmağa çabalıyordu hattâ kimizaman –fakat çok ender olarak– eski dost yüzünü bile takınıyordu. Fakat der demez o rahatsız bakış gelip gözbebeklerine yerleşiyordu. Garip olanı –belki Kutlu aldanıyordu, ya da aldanmak isteği ona bu yorumu yaptırıyordu– gizli bir dostluk anlamını bile içermesi idi bu bakışın; sanki yalvarıyordu Kutlu'ya, ona diyordu ki, «Sırrımı açmak için yanıp

tutuşu yorum, sen bana lâzımsın.» Her ihtimali ölçmüş biçmiş, fakat bir aydınlığa varamayan Kutlu, aralarındaki bu garip ilişkinin gerçek yolunu bulmasını gene ona bırakmağa karar vermişti. Ama Nigâr'ın uzak durması, bu ihtimali gittikçe geciktiriyordu ve -kendine itiraf etmekten çekinm iyorduki- bu durum Kutlu'ya, geçici de olsa bir rahatlık veriyordu... Bir gün bir şeylerin, bir yerden patlak vereceği korkusu ile karışık bir rahatlık.

İşte Nigâr'ın, A.Y.O.T.' na gidip bir genelevde çalışmak istediğini söylemesi, beklenen bu patlamanın ta kendisi idi sanki Kutlu için. Ve kocası heykeltıraş Nizam, kaderin çok tuhaf bir oyunu ile, karısı Kutlu'yu sürüyordu bu korkunun üzerine.

Ay ışığında gündüz gibi aydınlanmış olan yol tenha idi. Bir yerlerde bir radyo, Beethoven'in beşinci senfonisini vermeye başladı. Bu müzik yalnız mutluluk vermekle kalmadı kadına, hızlandırdı da onu.

Önünden geçmekte olduğu kapılardan birinden bir kol uzandı birden ve Kutlu'yu tuttuğu gibi çekti içeri, apartmanın içine değil, kapının önündeki taş merdivenlere. Bir erkek kolu idi bu ve Kutlu kendisini bu erkeğin göğsünde buldu. Adam uzun uzun dudaklarından öptü kadını, sonra bıraktı. Kutlu, şaşkın, çıktı gene sokağa, o zaman anladı ki, kapının merdivenlerinde bir değil, iki adam vardı.

Kadın, cansız cansız:

— Küstah, dedi.

Onu öpen adam da:

— E... dırlanma işte, öptük bıraktık, dedi.

Ve arkadaşı ile konuşmaya daldı.

Kutlu, o an yanında kocası, Nizam olsun istedi ta derinden; bir tecavüze uğradığı, bu tecavüzün öcünü alması için değil, hayır, olağan şeylerdi bunlar, onun isteği, kocası için beslediği, her gün güçlenen aşkın birden bütün ruhunu sarmasından doğuyordu. Tek başına yaşıyordu bu aşkı yeniden. Kolundan çekilmiş, bilmediği, tanımadığı biri tarafından zorla öpülmüş, hiç umurunda değildi. Bu olay, yalnızlığını bozmamıştı onun. Gittikçe uzaklaşan müziği dinliyor ve bir cimrinin, gizli bir yerlerde sakladığı sandığı yalnızken açıp paralarını sayması gibi, o da aşkını, böyle yapayalnız anlarında, herkesin gözünden uzak, yüreğinin kilidini açarak yüzüne gözüne vurıncaya kadar bırakıyordu taşsın.

Nizam'ın tutuklandığı günü, o büyük günü ansıdı. Siyasetçi Ahmet gelmişti evlerine ve Nizam'ın tutuklandığını gizlice fısıldamıştı kulağına. Çünkü Kutlu'nun anası babası, istemiyorlardı kızlarının Nizam'la olan ilişkisinin ilerlemesini. Bundan korkmaları ise şaşılacak bir şey değildi; Nizam evliydi, İsveçli olan karısı yılın belki sekiz ayını İsveç'te geçiriyordu ve her gelişinde de kuzenim dediği aylak bir oğlanı yanında getiriyordu. Kadının deli olduğu, aylarca süren uzaklaşmaları sırasında bir yerde tedavi gördüğü söyleniyordu. Belleği perişan bir durumda idi; Nizam'ın adını bile unutmuş olarak döner, ve onu görünce ağlamağa başlardı. Bu kadın sonraları sessiz sedasız yitti, ondan hiç söz edilmez oldu. Bundan başka Kutlu ile Nizam arasında belli belirsiz bir flörtten, flörte benzetilebilir bir arkadaşlıktan, hattâ çekişmeli bir arkadaşlıktan başka bir şey yoktu daha. Kutlu sık sık onun

atelyesine uğrardı, çalışırken izlerdi Nizam'ı ve pek az yalnız kalırlardı; atelye genç sanatçılarla dolup boşalırdı. İçiçe üç-dört küçük odası vardı atelyenin ve sadece resimlerle, heykellerle dolu idi. Bir de bir köşede, dar, küçücük bir sedir, o kadar. Yalnız sanatçılar değil, günün genç ve idealist bilginleri, politikacıları da gelirlerdi oraya. İşte Ahmet bunlardan biriydi. Saatlar değil, günler geceler geçirirlerdi tartışmalarla. Yemeği ve uyumağı unuturlardı. Zaten yemek zamanı diye bir zaman ayırmayı da düşünmezdi kimse. Arada bir, içlerinden biri kalkar, para toplar, çarşıya gider, yiyecek öteberi ve içki satın alır, kucağı paketler ve şişelerle dönerdi. Yere büyük kâğıt veya bir bez yayılır, nevale onun üstüne konurdu. Çaycının bıraktığı çay bardakları ile içki içilir, elle koparılan ekmek parçalarının arasına peynir, sucuk gibi şeyler konurdu. Bir seferinde –hiç unutmuyordu bunu Kutlu ve hep gülümseyerek düşünürdü– Nizam, kendine ayrılan yiyecekten, önce zeytinleri, sonra salamı, sonra ekmeğini yemiş ve en sonra da çay bardağındaki şarabı, yudum yudum, çay gibi içmeye başlamıştı. Kimizaman çok içerdi, kimi de günlerce ağzına koymazdı. İçkiye hiç düşkünlük duymamış olan Kutlu da, ona uydurmuştu kendini. O içmezse, içmez, o içerse içerdi. Ve gariptir, uzun süre bunun farkına da varmamıştı. Bir gün Ahmet açığa vurmuştu bu beraberliği, «Eh bugün Nizam içiyor, demektir ki Kutlu da içecek.» demişti ve Kutlu birden kıpkırmızı olmuştu, Nizam'ın yüzüne bakamamıştı bir süre. Sonradan Nizam'ın anlattığına göre, atelyeden ayrılırken kimsenin elini sıkmamıştı. Ama bu olayın uyandırdı-

ğı izlenimi değiştirmeye de kalkmamıştı Kutlu, Nizam'la arasında başlayan bu uyumlu gidişten hoşlanmıştı çünkü. Atelyenin bir anahtarı da kendisinde idi. Nizam'ın bulunmadığını bildiği günlerde oraya gelir, kitap okur, hattâ uyur, sonra evine dönerdi. Atelyeye geldiğini anlatmak için küçük bir değişiklik yapardı, bir heykeli biraz sola ya da sağa çevirir, yerde duvara dayalı duran bir resmi biraz yükseğe kaldırır, bir kilimin ucunu katlardı. Ve Nizam gelir gelmez anlardı bunu, buluştuklarında gösterirdi Kutlu'ya:

— Gene biri dağıtmış benim atelyeyi, derdi göz ucu ile bakarak.

İşte Nizam'ın böyle söylediği bir gün, bir anlık bir duraksamadan sonra, nasıl olmuştu anlatılamaz, Kutlu kendisini onun kolları arasında bulmuştu.

Ve Ahmet, evine gelip de Kutlu'ya Nizam'ın tutuklandığını söylediği gün deliye dönmüştü kız; hemen onu bulmağa kalkışmış, fakat Ahmet'in engel olması ile vaz geçmişti bundan. Vaz geçmişti de evinde mi kalmıştı? Hayır, küçük bir valizin içine ötesini berisini koyup doğru atelyeye taşınmıştı, annesine babasına bir sözcük bile söylemeden. Ve Ahmet'le eve haber yollayıp Nizam'ın dönüşüne kadar atelyede kalmıştı. Babası sert bir adamdı, aramamıştı kızı, ama annesi birkaç gün sonra, kocasından habersiz gelip görmüştü kızını. Hiç kızgın değildi kadın, garip bir mutluluk gülümsemesi vardı yüzünde. Kızına sarılmış, uzun uzun öpmüştü onu, sonra oturup biraz ağlamıştı. Ama çok da sürmemişti bu ağlama. Kutlu, resimleri, heykelleri göstermiş, anlatmış, sonra:

— Sen otur, ben çarşıya kadar uzanıp geleyim, demişti.

Gitmiş, öteberi almıştı yiyecek, güzel bir yer sofrası kurmuştu annesine. Evinde elini soğuk sudan sıcak suya koymayan kızının bu hamaratlığı şaşırtmıştı kadını. Gerçi bir yabancılık, bir uzaklık duyuyordu kızına karşı, ama saygısı da artmıştı. Merakla soruyordu:

— Burası tehlikeli değil mi senin için?

Sonra kızının cevabını beklemeden:

— Sizin için, diye düzeltiyordu.

Kutlu ise:

— Evet, tehlikeli olmasına tehlikeli. Ama şimdi tehlikeli olmayan yer mi var bizim için? diyordu.

Bu «bizim için» sözünü, üstüne basa basa söylemişti. Kadın anlamış ve dua etmişti içinden o zaman. Kızı, cesaretinden ötürü gözünde büyümüştü sanki, ona yol göstermek, nasihat etmek aklının ucundan geçemezdi artık, elinden gelen tek iş dua etmekti. Kapalı büyümüş bir kadındı, dünyadan korkardı, kocasına sığınmak, onun gücüne güvenmek ve gerçeği onun gösterdiği gibi görmekti elinden gelen. Ama şimdi, kocasının iradesi ve gücü yanında, başka bir irade ve güç belirmişti: Kızı. Kadın bunu hemen kabul etmiş ve onun buyruğuna girmişti.

— Benden bir istediğin var mı? diye soruyordu. Seni her gün arayabilir miyim? Kaç günde bir aramamı doğru bulursun? Babana bir şey açayım mı? Sen istemezsen açmam. Bize gelir misin? Yoksa artık hiç gelmeyecek misin?

Ağlıyordu.

— Babanın dargınlığı geçer, diyordu.

Ve Kutlu'nun en hoşuna gideni:

— İnşallah Nizam da yakında kurtulur, demesiydi.

Kutlu:

— Elbette kurtulacak, demişti annesine.

Ve öğünerek:

— Ona hiç bir şey yapamazlar, diye eklemişti.

Ayrılacakları zaman da direktiflerini esirgememişti annesinden.

— Sen telâş etme, üzülme! Ben eve ne zaman döneceğimi, gelip babamı göreceğimi sana söylerim. Sen o güne kadar rahat et ve babama iyi bak! Olur mu?

Gözyaşları içinde ayrılmışlardı.

Kutlu'ya en garip gelen de, o günlerde atelyeye uğrayan arkadaşların, ona Nizam'ın karısı imiş gibi davranmaları ve evinden ayrılıp atelyeye yerleşmesine şaşmamaları idi. Onu teselli ediyor ve yardımına koşuyorlardı.

— Neye ihtiyacın var? Bir şey alalım mı? Geceleri için korkma, biz nöbetleşe bekliyoruz atelyeyi dışarda. Nizam'a gelince, dün aktör Bilâl görmeğe gitmiş, göstermemişler önce, bizimki dayatmış, dayatınca konuşturmuşlar. Çok iyi imiş Nizam, gülüyormuş boyuna, «Neden getirildiğimi bir türlü anlayamadım.» diyormuş, yakında çıkacağını umuyormuş. Bugün yarın buradadır, sen hiç merak etme!

O günlerin en ilginç olaylarından biri de, ozan Kadri'nin gelip atelyeye yerleşmesi olayıydı. Nizam'ın çıkışından bir gün önceydi, Kadri akşama doğru

atelyeye gelmişti. Kırk beş yaşlarında, şişman, alnı açık, saçları ensesine doğru uzun, patlak dudaklı, gerdanlı, göbekli, çocuk bakışlı bir adamdı; dokuz yabancı dil bildiği söylenirdi, bunların içinde birkaç Afrika dili de vardı. Dünyayı gezmişti, Tibet'te, Pasifik adalarında ve Yukarı Volta'da kalmıştı. İki karısı olduğu söylenirdi, ama kendisi bunu kabul etmez, «ikisi de arkadaşımdır» derdi. Bu kadınlardan biri zenci, biri Çinliydi. Ozan Kadri, asıl karısının Osmanlı hanedanından çok güzel bir prenses olduğunu bir iki dostuna açmış ve bu güzel prensesi, kentten uzak, tepelerde, bahçesi büyük, çok güzel manzaralı bir orman evinde, masallardaki gibi yaşattığını söylemişti. Prenses için çeşitli dillerde yazdığı uzun, kısa şiirleri, Türkçeye çevirmeyi hiç de gerekli bulmadan, kendine özgü okuyuşu ile, kısık bir sesle, fakat büyük jestlerle, toplantılarda okurdu. Yanında hep küçük bir köpek yavrusu taşırdı, boyuna uyuklar durumda bulunan bu yavrunun başı tir tir titrer, hayvan arada bir iniltili sesler çıkarırdı. O zaman ozan Kadri, iğnecilerin kutularına benzer bir kutu çıkarır cebinden, kapağını açıp bu kutudaki sudan içirirdi hayvana. Ozan Kadri, sık sık borç isterdi arkadaşlarından, elli liraya ihtiyacı olduğunu söyledi ise, bir liraya kadar inerdi ve yalnız aldığı parayı değil, para aldığı kimseyi de unuturdu, ama gerçekten unuturdu. Ona bunu hatırlatmak kimsenin aklından geçmezdi. Çünkü çok nazikti ve çok çabuk kırılırdı, kendi ihmalinden doğmuş böyle bir olay yüzünden aylarca herkesten özür diler, kendini yer bitirirdi. Ama bütün bu davranışlarında, çevresi ile inceden inceye eğlendiği kuşkusunu uyandıracak

bir yan da yok değildi. Korkunç bir bencil olması besliyordu bu kuşkuyu. Onda saflıkla bencillik garip bir karışım halindeydi. On kişilik bir sofrada, daha kimsenin tatmadığı üç dört tabak yemeği, olduğu gibi önüne çeker, bitiriverirdi. Şiirlerinde, ıssız dağların tepelerinde dolaşan acayip insanlar, konuşan hayvanlar, bitmez tükenmez düğün törenlerinin yapıldığı kimsesiz saraylar, geceleri köklerinden kurtulan büyük bitkiler ve anlaşılmaz diller konuşan eski masal kahramanları... gibi konuları işlerdi çoğunlukla. Eleştirileri eşsiz bir nezaket ve anlayışla dinler ve hemen unuturdu. Kitaplarını az sayıda bastırırdı –kendi parası ile– ve geçim sıkıntısı çektiği bir gerçek olduğu halde, bunları satmaz, armağan ederdi. Kentin allak bullak olmağa başladığı tarihten bu yana, bütün huzuru kaçmıştı Kadri'nin. Arkadaş toplantılarına pek seyrek katılıyor, hiç konuşmadan dinliyordu sadece, dalgın bakışlarla. Bir ara hiç görünmez oldu, kentten ayrılıp gittiği bile söylendi. Fakat onu, kentten uzak bir kıyıda balık tutarken, ya da eski bir balıkçı kahvesinde gezgin bir berbere tıraş olurken, ya da ormanlar arasında şiir okuyup tek başına dolaşırken görenler olmuştu. Kırk yılda bir inmek zorunda kaldığı kentin kalabalık caddelerinde, eski arkadaşlarını tanımazlıktan geldiği de oluyordu. Yolunu çevirip hatırını soran bir arkadaşının yanından Çince bir şeyler söyleyerek kaçmıştı.

İşte bu Kadri ile karşı karşıya idi Kutlu, ozan her zamanki gibi nazikti; yalnız Kutlu, o şişman bedenin bir kuş hafifliği ile ve göz açıp kapayıncaya kadar süren kısacık bir zaman içinde dışarıdan içeri

süzülüvermesine şaşıp kalmıştı. Gerdanından terler akıyordu, gülümsemeye çalışarak bakmasında bir acayiplik vardı. Kapının iyice kapanıp kapanmadığını eliyle yokladıktan sonra, soluk soluğa:

— Sizi rahatsız ettim, demişti. Ben artık burada kalacağım.

Ve Kutlu'nun konuşmasını beklemeden, koca karnını içeri çekmiş, hızlı hızlı gidip sedirin altına girmişti. Oradan sesleniyordu:

— Benim yerim burasıdır artık, kimsenin bilmediği ve kimsenin çıkaramayacağı bir yer.

Kutlu korkmuştu o an. Çünkü bağırıyordu Kadri:

— Defolsunlar! Benim insanlarla hiç bir alışverişim yok. Toplumun içinde değilim ben, hiç olmadım, hep dışında kaldım onun, seyrettim sadece. Ne istiyorlar benden? Ben hiç bir yandan değilim, şiir hiç bir yanı tutmaz çünkü. Niçin anlamıyorlar beni? Bütün bu çatışmalar, çarpışmalar, inançlar ayaklarımdan yukarı çıkamaz benim, pis sular gibi tabanlarımın altında kaynaşır durur. Benim düzenimi bozmağa hakları yok, hakları yok efendim!

Sonra susmuştu. Ve Kutlu ayakta, ellerini şakaklarından saçlarının arasına sokmuş, öylece kalmıştı uzun bir süre. Neden sonra hafif bir horultu gelmeye başladı sedirin altından, ozan uyuyuvermişti, belli. Bir ayağı sedirin bir ucundan dışarı çıkmıştı; altı kalın, kocaman bir galoş, topuğu üzerinde yavaşça bir yandan öbür yana sallanıyordu. Az sonra da bir inilti duydu Kutlu, köpek yavrusunun iniltisi idi bu. –Anlaşılan köpeği biraz büyüdü mü, yerine yenisini, küçük bir yavruyu alıyordu–,

İniltinin arkasından düşe kalka, sallana sallana sedirin altından çıktı yavru, titreyerek baktı Kutlu'ya. Kutlu hemen koştu, su getirdi yavrunun önüne, onu seyrederek kendine geldi.

Ozan Kadri'nin, başından bir olay geçtiği anlaşılıyordu. Ama durumun anlaşılmayan yanı, onun sığınak olarak bu atelyeyi, hiç de güvenilir bir yer olmayan bu atelyeyi seçmesiydi. Kutlu, bu merakı bir yana, geceyi nasıl geçireceğini –geçireceklerini– de düşünmeye başlamıştı ki, sedirin altında bir kıpırdama oldu, ozan elini uzatmış, köpeğini çağırıyordu yanına; oradan sordu Kutlu'ya:

— Su mu verdiniz?

— Evet, dedi kız.

— Bana da verir misiniz?

O zaman Kutlu:

— Belki de acıkmışsınızdır, dedi ozana, size bir şeyler hazırlayayım.

— İyi olur, dedi kısaca.

Kutlu, atelyenin mutfak olarak kullandıkları bölümüne gitti, bir tepsinin içine ekmek, peynir, bir bardak da su koydu, getirdi sedirin önüne, diz çöktü.

— Getirdim, dedi.

Kadri elini uzattı:

— Çok teşekkür ederim, diyerek tepsiyi sedirin altına çekti, yemeğe başladı.

Bir yandan:

— Peyniri nerden aldınız? Çok güzel bir peynir. Ekmek biraz bayat, ama zarar yok... diye söyleniyordu. Nizam ne gün çıkar dersiniz? Çok oldu mu içeri gireli? Bana sorarsanız, onun şimdi merak edilecek bir durumu yok. Dışarısı daha tehlikeli. Bir

gelen olursa benden söz etmeyin sakın! Arkadaşları demek istiyorum. Kimsenin haberi olmamalı burada kaldığımdan. Dinliyor musunuz hanımefendi?

— Evet, dedi Kutlu, dinliyorum.

Öteki, acındırıcı bir sesle devam etti.

— Rica ediyorum, yalvarıyorum size, kimsenin haberi olmamalı. Beni koruyun hanımefendi. Burada size hiç bir rahatsızlık vermeden kalırım. Siz eve dönecek misiniz?

— Hayır, dedi Kutlu.

— Burada kalıyorsunuz demek.

— Evet.

Ve o gece, sedirin üstündeki yastıkları alıp içeriki odaya gitmiş, orada kendine bir yer yatağı yapmıştı Kutlu. Tam dalacağı sırada bir bağırma ile uyandı, yüreği ağzına gelmişti; kulak verdi. Ozan Kadri bağıra bağıra sayıklıyordu:

— Bırakın beni, bırakın beni...

Sonra sustu, ama Kutlu artık uyuyamadı, oturdu, bir cıgara yaktı. İşte o sıra kapıda bir tıkırtı oldu, anahtar deliğine bir anahtar sokuluyor gibi. Kutlu fırladı yerinden, koştu kapının yanına, soluk soluğa beklemeğe başladı ve kapı açıldı... Karşısında Nizam. Sarıldılar. Konuşmadan öylece uzun bir süre kaldılar.

Kutlu:

— Burada olduğumu biliyor muydun? diye sordu yavaş bir sesle.

Nizam:

— Evet, dedi.

Sonra kapıyı kapadı, uzun uzun baktı karanlıkta Kutlu'ya.

— Neden yavaş sesle konuşuyorsun?

Kutlu güldü, ama heykeltıraş Nizam göremedi onun güldüğünü.

Kız:

— İçeride biri var, dedi.

— Kim?

Sus diye eliyle işaret etti kız.

— Kim? Kim? diye merak etti Nizam.

Kutlu ağzını Nizam'ın kulağına yaklaştırdı.

— Ozan Kadri, dedi.

— Ne? diye şaştı öteki. Nerde?

— Sedirin altına girdi gelir gelmez. Orada yatıyor. Kaçmış anlaşılan bir yerlerden, korku içinde.

Heykeltıraş Nizam güldü kıs kıs ve:

— Demek ben yokken eve adam alıyorsun, dedi.

Kız:

— Evet, dedi.

Nizam çakmağını çaktı, raflardan birine elini uzatıp bir mum buluverdi hemen, yaktı, mumun ışığında gölgeler dolaştı odaları.

— Klasik koca rolündeyim, dedi Nizam, âşık yatağın altında.

O sırada bağırdı ozan Kadri, fısıltıları duyup uyanmıştı anlaşılan.

— Kimdir o? Kim var orada?

Kız, püf, dedi söndürdü mumu. Birbirlerine sarılıp kıs kıs gülerek durdular bir süre.

Sonra kız, sevgilisini elinden tutup, içeride yaptığı yer yatağına götürdü.

— Soyun, dedi Nizam'a, korkarım kaç gündür giyitlerinle yattın kalktın orda.

Ayakkabılarını çıkarırken Nizam:

— Evet, dedi. Kokmuşumdur...

Kız ayakkabılarını aldı onun, kapının yanına götürdü, o sırada Nizam üstündekileri de çıkarmıştı.

— Yıkansam, dedi. Yapamam yıkanmadan.

— Öyleyse gel, dedi kız.

Adam çıplaktı, güz mevsiminde oldukları için, balkona çıkar çıkmaz titredi.

— Üşüdüm, dedi.

Bir yandan da oğuşturuyordu vücudunu. Kutlu bir kova su ile bir sabun getirdi içerden.

— Ağır ağır dökeceğim başından aşağı, dedi.

Nizam sabunlandı, sular başından aşağı dökülünce «Buu» diye bağırdı.

— Yavaş, dedi Kutlu, Kadri uyanmasın. Ne yaparız sonra?

Bunu söylediği için de utandı. Bereket karanlık, diye düşündü, yüzümü görmedi ya.

Sonra bir koşu gitti içeri, valizinden ufak iki havlu çıkardı, getirdi Nizam'a.

— Bunlara kurulan, dedi.

Nizam:

— Üşüdüm, dedi, burda.

Kız:

— Gel içeri, dedi.

İçeri girdiler, havlunun birini Nizam aldı, kurulanmağa başladı; öteki ile de kız kuruladı onu.

— Isındın mı? diye sordu.

— Eh, biraz, diyen heykeltıraş Nizam çamaşırlarını arandı.

— Yo, lüzum yok, dedi Kutlu, ben de soyunacağım, ısıtırız birbirimizi. Üstümüze atarız ne var ne yoksa.

Yer yatağına uzanıverdiler, ince örtüleri, battaniyeleri, çamaşırlarını, hepsini hepsini aldılar üstlerine, birbirlerine öylesine sokuldular ki, az sonra kız tekmeyi vurduğu gibi attı üstündekileri.

— Artık hiç birine lüzum yok, dedi.

— Yok, dedi heykeltıraş Nizam.

Kız, sırtüstü yatırdı sevgilisini.

— Sen yorgunsundur, rahat yat, dedi.

Sonra onu öpmeğe başladı, sanki bütün ateşi dudaklarında imiş gibi, yorgun ve üşümüş olan sevgilisinin her zerresini ısıtmağa çalışıyordu. Sönmek bilmez bir ateşle sevdi onu, çırpındı, terledi, soluk soluğa kaldı, kendinden geçti, tükendi, yeniden can buldu, bir daha atıldı, dudakları acıyıncaya kadar öptü. İlk yatışları idi bu. Ama Kutlu, çoktandır evli olduğu sanısı içindeydi. Bu duygu, ruhunu birden sarıveren, o vakte kadar hiç ama hiç tanımadığı bir çeşit gurur veriyordu ona. Kutlu gitmiş, yerine başka bir Kutlu gelmişti sanki ve bu yeni Kutlu, vücudunun tüm cevherini tanıyan bir Kutlu idi, erkeğinin kendisine ne verdiğini bilen bir Kutlu idi. O büyük, yaman, güzel gururu işte bundan ötürü duyuyordu ve bundan ötürü kendini çoktandır evli sayıyordu. Acemilik dönemini sanki hiç yaşamamıştı, olgun olarak başlamıştı yeni yaşamına. Genç kızlığını, şimdi, ruhunun başka, yabancı bir bedendeki mutsuz yılları gibi düşünüyordu. Kocasının göğsünü öptü. Dudakları özgürdü, istediği yerlere konup kalkıyordu. Ona verdiğinin etkisini anlamak için, kocasının gözlerini aradı, ararken dudaklarını öptü. Başka bir şey düşünüyor, başka bir şey yapıyordu. O kadar çok olanağı vardı ki... nerdeyse şaşkına

dönmüştü. Sonunda başı, adamın omuzlarına düştü, öyle kaldı bir süre. Uyumuş muydu ne? Belki sadece yorgunluk, belki o olağanüstü tadın verdiği bir uyuşukluk, diye düşündü. Ve o anda, yanında yatanın, her zaman konuştukları, gülüştükleri Nizam olduğunu, o olduğunu bilmek tutkusuna kapıldı. Tâ doruğuna değin çıktığı dağ, ancak böylece kurtulacaktı düş olmaktan.

— Nizam, dedi fısıltı ile, Nizam...

Adamdan ses çıkmadı.

Kız:

— Eziyet ettiler mi sana? diye sordu.

Bir yandan okşuyordu onun omuzlarını ve kollarını.

Adamdan gene ses gelmeyince kulak verdi Kutlu, onun derin derin soluk alıp verdiğini anladı. Uyumuştu.

O zaman sırtüstü döndü kız. Gülümsedi. Bir şeyle alay etmek isteği vardı içinde.

Nigâr'ın evine gittiğini unutmuştu Kutlu. Bunu birden düşünmek rahatsız etti onu, omuzlarını kaldırdı, dudaklarını büktü.

Birden sokağın sessizliği içinde hoparlörden bir ses gümbür gümbür öttü, – A.Y.O.T. her sokağa bir hoparlör koymuştu, günlük bildiriler bu hoparlörlerden duyuruluyordu halka – Kutlu, bir düşten uyanırcasına silkindi, dinledi.

— Dikkat! Dikkat! Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğünden bildirilmiştir: Kentte sokağa çıkma yasağı konmuştur. Yarından başlayarak uygulanacak bu yasağa göre, doğum tarihleri tek sayılı

olanlar, tek sayılı günlerde, doğum tarihleri çift sayılı olanlar çift sayılı günlerde sokağa çıkabileceklerdir. Dikkat! Dikkat! Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğünden bildirilmiştir: Doğum tarihleri tek sayılı olanlar, bir hafta sonra çift sayılı günlerde, doğum tarihleri çift sayılı olanlar, bir hafta sonra, tek sayılı günlerde sokağa çıkabileceklerdir. Dikkat! Dikkat! Tek ve çift sayılar her hafta değişecektir. Dikkat! Dikkat! Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğünden bildirilmiştir: Sokağa çıkmaları yasak iken sokakta yakalananların evleri, bir ay süre ile, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğüne bağlı karakolların emrine ve hizmetine verilecektir. Dikkat! Dikkat! Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğünden bildirilmiştir: Asayişi...

Bir yerlerde patlayan bombanın sesi, hoparlörde konuşan adamın sözlerini kısa bir süre bastırdı. Sonra ses yeniden duyuldu.

—... evlerinde bulunan kitapları bir gün içinde Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğüne teslim edeceklerdir. Yeni bir bildiriye kadar kentte kitap okumak yasaktır.

Kutlu, «A.Y.O.T'nın bildirileri çoğaldıkça çoğalıyor» diye düşündü. «Bunun içinden nasıl çıkacağız?» Gerçekte kimse çıkamazdı bunun içinden ve çıkamıyordu. Bir bildiri, daha kesin olarak anlaşılmadan, arkasından başkası geliyor, kimizaman da bu bildiriler birbiriyle çelişiyordu. Bu yüzden A.Y.O.T'nın önü ana baba gününe dönüyordu. Kentlilerin sorularına ise, orada aydınlık getirici hiç bir karşılık verilmiyordu. Gerçekte bu karşılığı verecek kimse de çıkmıyordu başvuranların

karşısına, çünkü bildiriler bir merkezden yayılmıyordu. Böylece de birbiriyle çelişen bildirilerden birine ya da öbürüne uyanlar beraberce suçlu duruma düşüyorlardı. Öyle ki yasak edilen bir işi yapan da ceza görüyordu, yapmayan da. Hattâ yeni bir bildiri ile ortadan kaldırılmış olan eski bir bildirinin kapsamına giren eylemler için bile tutuklananlar vardı. Artık hiç bir kentli, nasıl davrandığında ceza göreceğini, nasıl davrandığında görmeyeceğini bilemiyordu. Böylece de herkes suçlu duruma düşüyordu ister istemez. Bu duruma alışıldığı için de kimse hakkını aramağa kalkmıyordu. Öyle ki, A.Y.O.T 'na çağırılanlar ya da A.Y.O.T'nca tutuklananlar, çoğun, çağırılma ve tutuklanma nedenlerini sormuyorlardı. Ortada tümden suçlu bir kent halkı ve sürekli olarak onu yargılayan ve cezalandıran bir A.Y.O.T vardı. Hattâ bir baskından, bir saldırıdan şikâyetçi olanlar da A.Y.O.T 'na başvurmuyorlardı: bu durumda, çoğuzaman şikâyet edenin o güne değin bildirilere aykırı olarak yaptıkları ortaya çıkarılıyor (hattâ tümden suçsuz olup da A.Y.O.T 'na hiç çağırılmamış olanlara neden kendiliklerinden A.Y.O.T 'na başvurmadıkları soruluyordu) ve hakkını aramak üzere gelen şikâyetçi ceza görüyordu. Nasıl olsa cezalandırılacağını bilen halk ise, A.Y.O.T 'nın bildirilerine boş veriyordu çoğunlukla. Gerçi bu bildirileri ciddîye alanlar, bildiriler uyarınca davranmağa çalışanlar eksik değildi; bunların içinde, ezberlemek üzere bildirileri yazmağa kalkanlar olmuş, fakat bu yazılı bildirileri üstlerinde taşıyanlar sorguya çekilmişlerdi. Çünkü uygulanmaktan kaldırılan bildirilerin yazılı olarak saklanması ya da akılda tutulması A.Y.O.T.'nı kuşkulandırıyordu.

Kutlu, Nigârların evine gelmişti, fakat içeri girmedi; daha doğrusu giremedi; düşünmek istiyordu, ressam Macit'i, onunla olan ilişkisini, bu ilişkinin gerçek anlamını düşünüp bulmak istiyordu. Yolunu biraz daha uzattı. Dizi hâlâ ağrıyordu. «Belki de çürümüştür» diye geçirdi içinden. Zavallı bir adamdı ressam Macit (yüzde yüz diyordu içinden Kutlu) ya da zavallılığı yakıştırmıştı kendine, (o zaman durum değişiyordu biraz). Çarçabuk umutsuzluğa düşerdi, resmi bırakırdı, evine kapanır, yatağından çıkmazdı günlerce. Karısı ile anlaşamıyordu, onu zâlim ve duygusuz buluyordu. Anlattığına göre, Nigâr, onun bu umutsuzluk bunalımlarından iğreniyordu, paylıyordu, küçümsüyordu onu; Macit'in tek dayanağı olan ressamlık yeteneğini de hiçe sayıyordu, «Sen hiç bir şey değilsin» diye bağırıyordu yüzüne. Böyle zamanlarda ressam Macit, evinden çıkıyordu, kentten çıkıyordu, günlerce parklarda, ormanlarda vakit geçiriyordu (hattâ bu yüzden A.Y.O.T'na çağırılmış ve evinden dışarda kendi başına dolaşmasının nedenleri sorulmuştu kendisinden). Fakat kalb hastası olduğu için kısa bir süre sonra yoruluyor, hastalanıyordu, soluk soluğa dönüyordu evine, yatağına giriyordu. O zaman yeniden resim yapma tutkusuna kaptırıyordu kendini, hasta hasta, yemeden içmeden çalışıyordu ve sonunda bozuyordu bütün yaptıklarını. Gizli emrin gelmesi geciktikçe morali bozuluyordu çünkü; bu yüzden, sağlam, şaşmaz, ileriye yönelen, güçlü yolunu bulamıyordu bir türlü. Ona göre, belki de olanaksızdı bu yolu bulmak; gizli emrin gelmesi ile, bakardınız, bugünkü hazırlıklar, tahminler, yorumlar hepsi hepsi yanlış çıkabilirdi. Kentin gizli emir geldikten sonra

alacağı yeni biçim içinde, elbet bütün değerler yeni baştan gözden geçirilecekti, bu bakımdan bunların şimdiki durumları hiç de güvenilir gibi değildi; bir günde, bir saatte eskiyebilirdi tümü birden. Kentlerin böylesine hızlı bir değişime gebe bulundukları dönemlerde kimin inancı ve güvenci eskisi gibi kalabilir, hattâ yaşamda kalabilirdi. Sanat bunun içine girmez miydi? Sanatçının humen olan gerçekler ve durumlar ardında yürümesi, geçici olaylara bel bağlamaması gerektiği üstüne ileri sürülen görüşlerde gerçi bir doğruluk payı yok değildi, ama ressam Macit, bu yola yönelmekten korkuyordu. Çünkü, böyle bir ölümsüz değerler inancına varmak için, geçici olaylar arasında titiz şaşmaz bir ayıklama işine girişmek gerekecekti ki, bu ayıklama işinde hangi ölçüye ya da ölçülere dayanılacağını bulmak olanaksızdı, yoktu böyle bir ölçü.

Ayrıca onun böyle bir seçme ve ayıklama işine kalkışması, çevresini kızdıracak, düşmanlık uyandıracak, en azından onu gülünçleştirecekti, gününün dışında yaşayan biri durumuna sokacaktı. Bir sanatçının tam yalnızlığı idi bu. Gerçekte karısı Nigâr da onun bu eğilimlerini seziyor ve büsbütün köpürerek, «Sen bir korkaksın» diyordu ona, «Beklemek, gizli emrin geleceği günü beklemek kurtarıyor seni, anladın mı?» Oysa tam da böyle değildi Macit için durum, ama karısına durumu bütün incelikleri ile anlatamıyordu ya da anlatmak istemiyordu, çünkü ondan hem korkuyor, hem de nefret ediyordu. Nigâr ise, kocasını korkaklıkla suçladıktan sonra pişman oluyor; hayır, onu üzdüğü, onu umutsuzluğa ittiği için değil, duyan olursa, kendisinin de gizli

emre inanmadığını düşünür diye korkuyordu ve birden sesinin tonunu değiştirerek –çok arkadaşça– «Gelecek gizli emre inanmak acaba yalnızca beklemeyi mi gerektirir?» diye soruyordu. O zaman ressam Macit dikleşiyordu, «Ondan habersizmiş gibi mi çalışalım?» Kadın kaşlarını çatıyordu, «Onu demek istemedim», diyordu, «Kararsız bir adamsın sen, sanatın için de bir kararın yok, işte o kadar.»

Bütün bunları bir bir anlatmıştı Kutlu'ya. Niçin? Onda bir sığınak bulmuştu kendine de ondan. «Bakın,» diyordu Kutlu'ya, onu yalnız başına bulduğu zaman, «Hiç bir resmimi satamıyorum, resimlerimi kimse beğenmiyor. Üstelik de, satamadığım ve beğendiremediğim bu resimler yüzünden her iki yanın ve A.Y.O.T.'nın düşmanlığını çekiyorum üzerime. Dostlarım, kentin sorunlarına açık seçik olarak yer vermediğim için kızıyorlar bana, öbür yandakiler kenti yozlaştırmak için çalıştığımı söylüyorlar; A.Y.O.T. ise ressam olmamı suç görüyor düpedüz, izliyor beni, ikide bir tutukluyor. Buna gülüyorum içimden ve bu yüzden kendimi önemseyeceğim diye ödüm kopuyor. Bu durumda karımdan bekliyorum beni güçlendirecek olan desteği.» Ve kaç kez gözleri dolu dolu olmuştu bunları söylerken. Bir gün de «Siz» demişti, «yalnız siz dinliyorsunuz beni.» Gerçi çoğunda haklı idi bu söylediklerinin, ama ezilmişliğinin tadını çıkaracak bir dostluk bulamıyordu çevresinde. Heykeltıraş Nizam, arada bir onu karşısına alarak diyordu ki, «Dinle beni! Karşı yandakilerin düşmanlığı seni sevindirmeli, A.Y.O.T'nin davranışını ise olağan karşılamalısın. Dostlarından destek bulamadığına gelince, bunda yanılıyorsun.

Senin yetenekli bir sanatçı olduğunu kimse yatsımıyor ki... Ama sen daha çoğunu bekliyorsun onlardan. Unutma ki, onlar da birer sanatçı ve sanatçılar birbirlerini güç beğenirler. Bunlara şimdiye kadar alışmamış olman sana sadece zarar verir. Tek başına kalmağı öğren, çalışmanı sev. Kentin bu koşulları içinde olumlu bir yerin var senin. Bunu görmezlikten gelmen, gizli emre inananları, onu bekleyenleri zayıflatır. Gizli emrin gelmesi ile elbet her şey tümden değişecektir. Ne çıkar! Bizim çabalarımız boşa gitse de ne çıkar! Senden beklediğim inanç gücü bu ve inanıyorum sana.» Ama bu sözler büsbütün karıştırıyordu ressam Macit'in kafasını. Heykeltıraş Nizam'ın istediği neydi ondan? «Güvenle çalış, fakat bunların yarın hiç bir işe yaramayabileceğine de razı ol!» Bu değil mi? Nizam bu sözlerle, karşıtları yumuşatıcı ama sadece görünüşte yumuşatıcı bir tutumu ortaya atmış oluyordu. Yoksa gerçeğe vurulduğunda pratik bir değeri yoktu bu sözlerin. Ressam Macit inanıyordu gizli emrin geleceğine, fakat onu beklerken sanatını ne yapacağını bilemiyordu; durduruyordu bu bekleyiş... Resim yapmasını değil, ilerlemesini. O zaman ressam Macit, gizli emri beklemenin –ve bunun gereklerinin– suç olabileceği aklının ucundan geçmediği için, mutsuzluğunun tek gerçek nedeni olarak, karısı ile geçimsizliğini görüyordu. Bu da yetiyordu ona. Nizam'a, «Ben bir hiçim» diyordu, «Kimse gereksemiyor beni.» Belki kalp hastası olmasının da bunda bir etkisi vardı, öleceğini düşünüyordu her an ve bir çocuk duygululuğu ile kendi ölümünü düşleyip ağlıyordu. Kutlu'ya, «Ayağa kalkacağım.» demişti bir gün, «ama bir kişinin yardımı lâzım bana, yalnız

bir kişinin.» Kutlu, «Kimin?» diye sormuştu. «Sizin» demişti ressam Macit. Kutlu da, «Güvenin bana» demişti ve arkasını okşamıştı onun. Başkalarını bıktıran hatta iğrendiren bu güçsüzlükler, bu umutsuzluklar, Kutlu'ya hiç de bıktırıcı ve iğrendirici gelmiyordu. Resimlerini seviyordu onun. Bu duygusunu birkaç kez açmıştı kocasına, ondan «Destekle Macit'i, iyi edersin.» karşılığını almıştı. «Bunu ben yapmak isterdim, ama durumumuz ne denli karışık ve huzursuz, görüyorsun. Onunla uğraşmağa hiç vakit bulamıyorum. Yazık olacak çocuğa! Gizli emre güveni sarsıldı sanıyorum. Bütün bunalımları bundan geliyor. Yalnız onda değil, öteki arkadaşlarında da az ya da çok var bu sarsıntı. Bütün çabam bunu önlemek.» Kutlu, «İnsanları senin gibi derinden tanıyacak keskin görüş nerde bende.» diyordu. «Ama şunu sorarsam ne dersin bana? Beklemek mi olacak bizi kurtaran? Sadece bu yeter mi bize?» Heykeltıraş Nizam, «Tam olarak değil elbet,» diye cevap vermişti ona, «beklerken yapacağımız işler de var. Dostlarımızın moralini ayakta tutmalıyız.» Karısı, «Sende kesinlik yok.» demişti o zaman gülerek, «Bak, Siyasetçi Ahmet senden daha kesin konuşuyor, gizli emrin getireceği yeni durumda, bütün işlerin yeni baştan ve en sağlam biçimde nitelenebileceğini söylüyor.»

Heykeltıraş Nizam, «Büyük bir ayrılık yok aramızda,» demişti, Kutlu'nun şaşkın bakışları arasında, «Sen kararlaştırdığımız yolda yürü!» Kocasının bu sözleri ressam Macit'i desteklemesinde ona cesaret vermişti, böyle düşünerek, «İstediğiniz zaman beni bulun!» demişti ressam Macit'e, «Anlatın bana,

çünkü ben sizi anlıyorum ve seviyorum.» Ressam Macit, ellerini öpmüştü Kutlu'nun bu sözler üzerine. «Sizi bulamadığım zamanlar yazabilir miyim?» diye sormuştu. «Elbette,» demişti Kutlu, «İstediğiniz zaman.» Ve ressam Macit'in mektupları başlamıştı gelmeye. Bu mektuplar, tanınmamış bir dahinin mektupları gibiydi, resim sanatının bütün incelikleri, güçlükleri, yönelebileceği yollar, umutlu bir uslûpla açık seçik olarak anlatılıyordu bu mektuplarda. Kutlu bunları okudukça yeni bir ressam Macit tanıdığını anlıyordu ve ilgisi artıyordu ona karşı, böyle ezik bir sanatçının dirilmesine, kendini bulmasına yardım ettiği için de gurura benzer bir duygu uyanıyordu içinde. Onu yaratabilirdi belki yeniden. Ressam Macit bir mektubunda bu düşünceye de değiniyor ve onun kendisine sadece bir insan olarak değil, bir kadın olarak da yardım ettiğini söylüyordu. Sonraki mektuplarında bu yardımcı insan, sadece bir yardımcı kadın olup çıktı. Evinde karısından destek bulamayan sanatçı, dört elle sarılmıştı ona. Ve Kutlu bunu iyilikle karşıladı. Aşkı ile kocasına bağlı idi, evet, ama kadınlığı ile yapacağı iyilikler de vardı. Netekim onun bu davranışı, etkisini göstermekte gecikmedi; ressam Macit, hasta hasta – o günlerde hastalığı daha da artmıştı – çalışmasını hızlandırdı, belki de o güne değin yaptığı resimlerden en iyilerini ortaya koymaya başladı. «Beni siz yarattınız yeniden» diye yazıyordu Kutlu'ya, «Sizi seviyorum, dünyada tek bağlı olduğum insan sizsiniz. Çok rica ederim, beni anlayın, bu yazdıklarım sizi korkutmasın.» Ressam Macit'in yeni yapıtları ilgi uyandırdıkça bundan Kutlu da sevinç duyuyordu, giderek garip bir gurura da bürün-

dü bu sevinç. Başka başka nedenlerden olmakla beraber, ikisi de evliliklerinde yalnızdılar. Heykeltıraş Nizam'ın, karısına gösterdiği eşsiz şefkat çünkü yetmiyordu Kutlu'ya, kocasından daha çok bekliyordu kadın; ama heykeltıraş Nizam'ın, sanatı, dostlukları, kentin durumu içinde yorulmak bilmez çırpınışları arasında dağılan zengin kişiliğinden, Kutlu'nun payına sadece o şefkat düşüyordu. Kutlu, kendinde de – kocasınınki kadar olmasa bile – zengin bir kişilik buluyordu. Bu kişiliğin en büyük gücü heykeltıraş Nizam'ın mutluluğu için harcanıyordu; ama bundan sonra Kutlu'da gene de harcanmamış yetenekler, yaşama geçirilmeyi bekleyen atılım tohumları kalıyordu. Kadın olmanın getirdiği katlanmalara razı olamıyordu Kutlu; kocasını da kendine örnek alarak, kişiliğini cömertçe harcamak, böylece kocasının çizgisine yaklaşmak isteği ile yanıp tutuşuyordu. Ressam Macit'in, «Peki siz Kutlu, siz, niçin bana bu kadar harcıyorsunuz kendinizi?» sorusuna, bir mektubunda, «Sizi seviyorum da ondan.» diye cevap verdi. Bu sözü kendi bulmamıştı; kocası heykeltıraş Nizam'ın, dilinden düşürmediği bir sözdü bu ve Kutlu'yu çok etkisi altında bırakmıştı. Heykeltıraş Nizam, «Sevgidir ya da sevgi olmalıdır her eylemin temeli.» derdi sık sık, «Bununla, aklın verilerini yadsıdığım sanılmasın. Akıl ve bilgi sorunlarımızın çoğunu açıklar, onlara çareler de gösterebilir; ama insanın eylemine en dayanıklı temel sevgidir. Çünkü akıl ve bilgi, eyleme geçmeden de kalabilir, aklın ve bilginin yanında, ta yanı başında korkunç bir bencillik bulunabilir; bu korkunç bencillik, akıl ve bilgiyi yücelterek insanı kendi küçük

sorunları içinde yapayalnız bırakabilir. Akıl ve bilgi doğruyu bulur, fakat kişiye bu doğruların dışında, özel yaşamın ayrı bir yeri olduğu kanısını da –istemeden belki– verebilir. Bu kanı ise, doğruların yükleyeceği sorumdan uzak bırakabilir kişiyi. En mutlu birleşim, akıl ve bilginin sevgi ile kaynaşmasındadır.» Bu sözler ta canevinden etkilemişti Kutlu'yu, yalnız doğru oldukları için değil, kocasının ağzından çıktığı için de. Ve Kutlu, isteyerek, coşarak, sevinerek yazmıştı ressam Macit'e «Sizi seviyorum da ondan» sözlerini. Gizli bir aşk mıydı bu? Kutlu, kendi kendisine sorduğu bu soruya, kestirmeden «hayır» karşılığını veremiyordu ve durumun can alacak yeri de burasıydı. Sevgileri, aşk olan sevgiler, aşk olmayan sevgiler diye ayırmak yanlıştı belki de. Belki de değil yüzde yüz yanlıştı. Çünkü onun heykeltıraş Nizam'ı aşkla sevmesinde, aşkın bilinmeyen gizi mi rol oynamıştı sadece? Kocasının «koşullar, koşullar» diye dilinden düşürmediği açıklama yöntemi, niçin burada da kullanılmasındı? Kent bu duruma düşmeseydi, sanatçılar işkence halini alan bu baskılar altında kalmasaydılar ve Kutlu, heykeltıraş Nizam'ı bu «koşullar» içinde tanımasa, ona âşık olacak mıydı? Kocasının öğrencisi idi o, bunda hiç kuşkusu yoktu, fakat bu öğrencilik ona, kendisini tanımak olanağını da vermişti. İşte bu olanaktı kadının ressam Macit'e karşı davranışını belirleyen ve kadın bundan ötürü rahattı.

Gerçi ressam Macit'in içine düştüğü, beklemekten doğan bunalım, öteki arkadaşları da sarmamış değildi. Evet, onlar bu koşullar içinde de ortaya yapıtlar koyuyorlar, fakat bu yapıtlarda an-

laşamıyorlardı. Eleştirmen Hulusi ile girişikleri tartışma bunun örneği idi. O tartışma sırasında, önce susan heykeltıraş Nizam, sonunda konuşmaları, Kutlu'nun «iğreti» diye özetlediği zoraki bir sonuca bağlamaya kalkmıştı. Kocasının anlamadığı yanlarından biriydi bu ve Kutlu bu konuda –daha başka konularda da olduğu gibi– kocasını sıygaya çekeceği günü dört gözle bekliyordu.

Kutlu'nun içinde bulunduğu bu karışık durum gene kocasının yardımı ile, Macit'i desteklemesine engel olmamıştı. Bir sanatçıyı, içine düştüğü bunalımdan kurtarmak görevi ona sadece kaçınılmaz değil, mutluluk verici görünüyordu. –İşte Nigârların evine giderken bu mutluluktu onu korkutan, ona heyecan veren.–

Kutlu'nun, bunları düşünmek, cesaretini bulmasına yardım etti ve geri dönüp hızlı hızlı yürüyerek Nigâr'ın evine geldi, kapıyı çaldı.

Kapı bir süre açılmadı. Neden sonra ince, çok ince bir kadın sesi:

— Kimsin? diye sordu içerden.

Tanıdık bir ses değildi bu. Kutlu:

— Ben Kutlu, diye cevap verdi.

Bir sessizlik daha... Kapının üzerinde küçük bir tahta kapak açıldı, biri baktı ve kapadı tahta kapağı. Ayak sesleri, uzaklaşan ayak sesleri duydu Kutlu. Tahta kapaktan bakan, kimse, içeri gitmişti herhalde. Kutlu bir süre daha bekledi. Sonunda genç, tombalak, kısa boylu bir kız açtı kapıyı. Kapıyı değil de kapının sağ kanadı içindeki küçük kapıyı. Kapıların içinde küçük kapılar açılmasını A.Y.O.T istemişti.–

Kız:

— Buyurun, dedi Kutlu'ya.

Kutlu eğilerek girdi içeri. Kız önden yürüyordu. «Nigâr'ın genelevde çalışmak istemesinin benimle ne ilgisi var? Niçin bütün bu anıları tazeliyorum kafamda? Neyi savunmaya hazırlanıyorum?» diye geçiriyordu aklından Kutlu. Girdikleri yer bir sofa idi. Sağda solda kapılar vardı ve tam karşıda dar bir merdiven evin yukarı katlarına çıkıyordu. Kutlu sofada duraladı, duvarlar baştan başa ressam Macit'in yapıtları ile doldurulmuştu. Boyalılar, desenler, eskizler... Belki onun elinden ne çıktıysa hepsi asılmıştı. İşin en garip yanı da, bu resimlere fazla yaklaşılmaması için, müzelerde, devlet galerilerinde olduğu gibi, duvarların önüne, resimlerden bir metre kadar uzaklıkta iplerin çekilmiş olmasıydı. Taban baştan başa keçeler ile örtülmüştü, böylece ayak sesi çıkmıyordu hiç. Bir de sol köşede, dipte, ressam Macit'in büyük bir fotoğrafı asılı idi; fotoğrafın altına sanatçının doğum ve ölüm tarihleri yazılmıştı. Kutlu, resimlerin önünde epey durakladıktan sonra, kapıyı açan kızın kendisini beklediğini fark etti.

— Nigâr hanım evde mi? diye sordu ona.

Tombalak kısa boylu kız, «bilmem» anlamına omuz silkti.

— Hanımefendi evde, dedi.

Kutlu, bu resimlerin hangisi benden önce, hangisi benden sonra, diye düşünmekten kendini alamadı. Gerçi Macit'e yardıma başladıktan sonraki resimlerden birkaçını hemen tanımıştı, ama tümünü bilmiyordu. Genç kadın, bu türlü bir düşünceye kapıldığından ötürü utanca benzer bir duygulanma geçirdi, ama çabuk atlattı bunu.

Birden sofa kapkaranlık oluverdi. Kutlu kollarını sağa sola açtı bilmeden.

— Niçin kapadınız elektriği? diye sordu kıza.

Tam o sırada ışıklar yandı gene. Kız:

— Ben söndürmedim ki, dedi. A.Y.O.T 'nın yat emrimiş, demin radyo ile verdiler.

Böylece sağdan üçüncü kapının önüne geldiler ve içeri girdiler.

Nigâr'ın annesi bir koltuğa oturmuş, ayaklarını, içi su dolu bir tasa sokmuştu. Altmış yaşlarında görünüyordu, yüzü çok buruşuktu, zayıf bir kadın. Bir elinde cımbız, öbür elinde ayna vardı, belli ki kaşlarını alıyordu. Saçları boyalı idi.

Kadın, Kutlu'yu görünce:

— Ben de sizi bekliyordum, dedi sevinçle.

Kutlu, beklendiğine ve bu sevince şaşakaldı. Bir iskemleye ilişti. Tombalak, kısa boylu kız da, Nigâr'ın annesinin önüne, içinde su bulunan tasın yanına çöktü ve kadının ayaklarından birini eline alarak omuzundaki havlu ile kurulamağa başladı.

Nigâr'ın annesi:

— Pedikür yaptırıyordum, dedi, kusura bakmayın. Ellerim bitmişti de, ayaklarıma sıra gelmişti. O da nerdeyse biter. Hak verirsiniz ki, yarıda bırakamazdım. Siz yabancı değilsiniz.

Kutlu:

— Rica ederim, dedi yavaşça.

«Bu kadın mıydı o meraklı anne?» diye geçirdi içinden. Kadın, cımbızını, aynasını kucağına koydu, çok önemli bir söyleyeceği olduğunu anlatan bir sesle:

— Ben de bugün size gelecektim, dedi.

«Bir şey olmuş evde,» diye düşündü Kutlu, «ama kadının halinde öyle bir telâş izi yok.»

— Nigâr için mi? diye sordu.

Kadın kaşlarını çattı:

— Ne Nigâr'ı? dedi. Neden onun için gelecekmişim size?

Kutlu, «Haberi yok.» diye düşündü ve:

— Hasta mı diye merak ettik de.. dedi.

Kadın:

— Hayır, hasta değil, dedi.

Kızından daha fazla konuşulmasını istemediği belli oluyordu. Temizliği biten ayağını terliğine sokarken:

— Size gelecektim, diye devam etti. Duydunuz mu, A.Y.O.T. evlenmeleri bir süre için yasaklayacakmış.

— Duymadım, dedi Kutlu.

Kadın:

— Nasıl olur, diye şaştı. Herkesin ağzında bu laf. Siz duymadınızsa bile Nizam bey muhakkak bilir. A.Y.O.T.'nın bir hafta kadar önceki bildirileri arasında yayınlanmış. Onu sormağa gelecektim. Kimine göre, yasak, ne yaşta olursa olsun, herkes içinmiş; kimine göre de, ellisinden yukarı yaştakiler içinmiş sözde. Hiç böyle haksızlık olur mu? İnsan ellisini geçince artık insan sayılmayacak mı? Rahmetli kocam, «İnsan her yaşta gençtir.» derdi. Sonra şey de derdi, «Kendine iyi bak, kendini bırakma!» derdi bana. Ama bende nah kafa... O öldükten sonra kapıp koyuverdim kendimi, varsa yoksa Nigâr, başka bir şey düşünmedim. Onun da evliliği, biliyorsunuz, pek rahat geçmedi, hiç mutlu olamadı

kızım. Rahmetli Macit, iyi çocuktu ama, mızmızın biriydi, bıktırırdı insanı, durumundan yakınmadığı gün olmazdı. Kentte bulurdu bunun suçunu, A.Y.O.T'-da bulurdu. Ne yanlış düşünceler bunlar. Bize kimse karışmasın, biz de kimseye karışmayalım. Ben bunu bilir, bunu söylerim. İşte bu kadar... Şimdi ben evlensem, bundan ne kente, bundan ne A.Y.O.T'-na? Bunun gibi sanki. Kentin düzeni bozulmuşmuş, A.Y.O.T. şöyle ya da böyle yapıyormuş, hiç ilgilendirmez beni. Gençler boş yere kaçırıyorlar rahatlarını, hiç yoktan dert icat ediyorlar kendilerine... Sonra kalbi vardı, biliyorsunuz Macit'in... Hep ölüm korkusu içinde yaşadı zavallı. Sonunda da öldü elbet. Korkudan öldü belki de. Öldü de ne oldu? Hiç. Hepimiz öleceğiz, fakat yaşadığımız kadar kendimize dünyayı cehennem etmemeliyiz. Ölenle ölünmüyor ki... Sözgelişi ben, şu kadar yıldır dulum... Ne oldu? Zehir ettim yıllarımı, tek kızım mutlu olsun diye. (Sözünün burasında ağladı kadın, gözyaşlarını eteği ile sildi, uzun uzun iç çekti.) Doğrusunu isterseniz, kimi insan, mutsuzluğu arıyor ille. İşte kızım da onlardan biri. Sözde severek evlendi Macit'le, ama evliliğinin tadını bir gün bile çıkarmadı. Kavga, kavga, kavga... Birlikte oturduğumuz için bilirim. Laf aramızda, bütün suç Macit'te değildi, benim Nigâr da sinirlidir, geçimsizdir, kimse ile bağdaşamaz. Sözgelişi, ben annesiyim değil mi? Benimle de geçinemez. Dün kalkmış, «Seninle oturmayacağım.» diyordu. «Nereye gideceksin?» dedim, «Görürsün,» diye cevap verdi. Nereye gidecek? Dayısına elbet. Dayısı da, belki biliyorsunuz, iki aydır mezarlıktalar. Korktular kentte yaşamaktan. Ba-

bamın mezarının üstüne çadır kurdular. Çadır dedimse büyük bir şey hani... A.Y.O.T. yaptırıp sattırıyormuş diyorlar. Üç odaları var, birinde yatıyorlar, birinde yemek yiyorlar, birinde misafir odası. Havası çok iyi imiş mezarlığın, «Oh rahat ettik.» diyorlar, «Ne baskın var, ne tabanca tüfek sesi...» Ben de ağzımı açıp bir şey demedim. Gerçekte, babamın mezarında benim de hakkım var, fakat bunu söylemek çiylik olur diye sustum. Bir süre otursunlar da, bakalım, sonra konuşuruz bunu. Öyle ya, ben yalnız olsam neyse, ama kızım da var, onun hakkını da korumam gerekir. Kardeşiminse çocuğu olmadı, bir karı bir koca. Şimdi mezarlıklarda kiralar epey yükselmiş diyorlar. Ben kardeşimden kira isteyecek değilim elbet. Zaten yarı pay onun, yarı pay benim. Diyelim altı yüz lira kira getirir orası, bunun üç yüz lirasını bana vermesi gerekmez mi? Şunu da söyleyeyim, babam ölürken...

Elektrikler sönüp yandı o sıra. Kadın:

— Babam ölürken, diye ekledi, «Nem varsa kızımındır.» demişti; erkek evlât olduğu için ağabeyime bir şey bırakmamıştı. Babamın malları arasında mezarı da vardır elbet. Adamcağız madem öyle vasiyet etti, ağabeyimin tutması lâzım bu vasiyeti. Oysa bana sormadan gidip mezarın üstüne çadır kuruyorlar. Gerçekte üç yüz lira değil, altı yüz lira verecek bana. Ama ben istemiyorum. Bu demek değildir ki, ilerde de istemeyeceğim. Evlenirsem açacağım bu konuyu elbet, ben açmazsam, evleneceğim adam açar. Erkektir karısının hukukunu koruyan. Ama ben mezarlıkta oturmak istemiyormuşum – istemediğim de muhakkak – bu benim bileceğim iş. Mezar-

lıkta oturmak istemiyorum diye oradaki haklarımdan da vazgeçmem gerekmez. Yalnız şu da var: A.Y.O.T'-nın, mezarlıklarda kurulan konutlardan vergi alacağı söyleniyor. Doğruysa vergiyi ödemek bana mı düşer dersiniz. Çünkü mal sahibi benim... Şimdilik bir yana bırakalım bunları...

Manikürcü kıza eğildi:

— Daha çok var mı kızım? diye sordu.

Kız:

— Bitiyor artık, dedi ve gereksiz yere güldü, Kutlu'ya bakarak.

Kadın:

— Diyeceğim, diye ekledi, oraya gitmiştir Nigâr. Gitsin, gitsin, biraz sinirleri yatışır. Nedense, öldükten sonra başının tacı oldu Macit. Dışarda, sofadaki fotoğrafını gördünüz; onun bir eşi de yatak odasında asılı. Bir gün fotoğrafın önünde çökmüş ağlarken yakaladım. Teselli edecek oldum, koğdu beni odadan. Sonra kapıdan dinledim bir başka gün, «Beni affet!» diye yalvarıyordu kocasına, ölmüş kocasına. Sanırsınız ki adam canlı. Olur olur, bir şey demem. Anlatmak istediğim, o da bir tuhaf kızdır. Hiç mi hiç anlaşamıyoruz. Tutturmuş, «Sen evlenmek istiyorsun.» diye. Bunda kızacak ne var? Ben de ona dedim ki, «Senin de evlenmen lâzım kızım» dedim. Bağırdı bana, «Beni hapishane paklar» dedi. Niçin hapishane paklarmış onu, anlayamadım. Zamanlar kötü... Her işin başı bu. Kimsenin rahatı huzuru yok. Sinirler bozuk bundan ötürü. Nasıl düzeleceğini de bilmem. Böyle bir durumda yalnız başına yaşamak büsbütün kötü. Siz Nigâr'ın arkadaşısınız, gerçi Macit öldükten sonra sizleri de pek ara-

mıyor ama siz buna bakıp da bırakmayın onu, sık sık arayın, evlenmesi için zorlayın. Bakın. A.Y.O.T evlenmeleri yasaklayacak diyorlar. Geçen haftaki bildirilerin arasında bu da varmış. Ayağını çabuk tutsun. Şimdi tutturur belki de «Annem var, evlenmem.» diye. Düşünmesin beni, ben başımın çaresine bakarım. Şurada kaç yıl ömrüm kaldı, diyorum ki evleneyim...

Birden:

— Of... diye bağırdı. Kızım dikkat etsene, makası etime batırdın.

Sonra Kutlu'ya döndü:

— Bana sorarsanız, yeni yasağın ellisinden sonrakiler için konmuş olması çok yanlış. A.Y.O.T böyle bir haksızlık yapamaz. Ellisinden aşağı olanlar için ne ise ne, gençtir, avunur, sonra ihtiyacı da yoktur o kadar. Bekler elli yaşına gelmeyi. Daha iyi ya, elli yaşından sonra evleneceğim diye hep bir umut vardır içinde. Umuttur yaşatan insanı dünyada. Bir şeye bağlanacaksın, gelecek günlerden bir beklediğin olacak. Biz de genç olduk. Umutla günlerin nasıl geçtiği belli olmaz. Bu yüzden diyorum ki, A.Y.O.T'nın kararı mutlaka ellisinden aşağı olanlar içindir. O zaman da Nigâr'ın evlenmesi olanağı ortadan kalkıyor demektir. Siz ona bakmayın da, gene zorlayın Nigâr'ı evlenmesi için. A.Y.O.T belki yarın öbür gün kaldırıverir o yasağı. Ama «bugün elimizde bir fırsat varken bari ben evleneyim» diyorum. Ama biliyorum ki, Nigâr istemeyecek bunu, kızacak bana, karşı koymağa kalkacak, Niçin? Ben ne bileyim, niçin? Oysa sizler başınızdan büyük işlere kalkıyorsunuz, çarpışıyorsunuz, A.Y.O.T ile uğraşıyorsunuz... Biz size, yapmayın, diyor mu

yuz? Diyoruz ama, sözümüzü dinletemeyince susuyoruz. İşte böyle böyle aramız açılıyor. Ne sizler bizleri anlıyorsunuz, ne bizler sizleri. İyisi mi, bana sorarsanız, bir kent yerine iki kent kurmalı burada... Yo yanlış anlamayın, yaşlılarla gençleri ayıralım demiyorum. Evlenip gününü gün etmek isteyenler bir kentte; çarpışmak isteyenler, günlerini zehir edenler öbür kentte yaşamalı. A.Y.O.T.'nın evlenme hakkında bildirisinin yaşlılar için olduğunu hiç sanmıyorum. Hatta belki A.Y.O.T.'nın bildirisinde ellisini aşanlar için evlenmek zorunluluğu konmuştur muhakkak. Bunu sorup öğrenmeli. Nizam bey böyle bir şey demedi mi size?

Kutlu:

— Hayır, dedi.

Kadın:

— Nizam bey tuhaftır, dedi, evleneceğimi duyarsa, belki de, gizli emir gelsin de ondan sonra deyiverir. Oysa bana ne gizli emirden. Ben olsa olsa A.Y.O.T.'na danışırım. Bunu ciddî olarak düşünüyorum. Çünkü A.Y.O.T.'na haber vermeden yapılan bütün işler hukuk dışı sayılacakmış diye bir söylenti var. Öyle olur elbet. Kentin çıkarınadır bu. A.Y.O.T madem hepimiz adına düşünüyor, her işten haberi olmalı önceden. Ben de haber veririm, böylece yasalara uygun olur evlenmem, kimse de karşı koyamaz bana. Yasaları çiğneyecek değilim ya! Haber vermezsem, bir süre sonra boş düşmek tehlikesi ile karşılaşırım bakarsınız. İşini sağlam tutmalı insan. Biliyor musunuz, ben beğeniyorum A.Y.O.T.'nı. Neden derseniz, kentin her işi ile uğraşıyor. Her şeye bir çare buluyor, yol gösteriyor, hiç bir işi rastlantıya

bırakmıyor. İstiyor ki, dertleri azalsın kentin, yedisinden yetmişine kadar herkes mutlu olsun. Ama gençler anlamıyor ki bunu, her şeye baş kaldırıyorlar, hiç bir karardan memnun olmuyorlar, yok yere iş açıyorlar başlarına... Yo... bana kızmayın, tümden karşı değilim gençlere. Benim de beğenmediğim kararları var A.Y.O.T'nın. Sözgelişi, evde kedi beslemeği yasaklaması bunlardan biri. Ben de, ne yapayım, gizli gizli bakıyorum kedilerime.

Eğilip kıza sordu.

— Bitti mi bu ayağım da?

Kız:

— Bitti, dedi.

Bunun üzerine kadın, o ayağını da terliğine geçirip ayağa kalktı, Kutlu'ya:

— Gelin benimle, dedi.

Koridora, sonra dar merdivenden yukarı kata çıktılar. Orada kadın, cebinden bir anahtar çıkardı, bir oda kapısını açtı. İçerisi karanlıktı. Kadın, sol elini içeri, duvara doğru uzattı, oradan bir cep feneri aldı ve yaktı. O zaman Kutlu, belki de otuz - kırk kedinin kaynaştığını gördü odanın ortasında. Hepsi de bir araya gelmişler, kadına doğru koşuyorlardı. Kadın gene çekti kapıyı. İçerden bağırtılar geliyordu.

— İşte böyle, dedi. Bakalım, evleneceğim adam kedilerimi isteyecek mi, istemeyecek mi?

Bunalan Kutlu:

— Mezarlıktadır, demiştiniz Nigâr için, öyle mi? diye sordu.

Kadın:

— Orada ya, dedi, başka nerde olacak?

Kutlu:

— Bana müsaade, dedi.

Kadın:

— Mezarlığa mı gideceksiniz? diye sordu.

— Evet, dedi Kutlu.

Kadın:

— Öyleyse rica ederim söyleyin ona, meraktan ölüyorum, dedi. Başına bir kaza gelmiş olmasından korkuyorum. İnanın, o sokağa çıktı mı, dönünceye kadar akla karayı seçerim evde. Annesini bu kadar merakta bırakması doğru mu?

Ve hüngür hüngür ağlamağa başladı, ağlarken:

— Bana da yazık, diye söyleniyordu, artık acı çekmeye dayanamıyorum. Üzüntü insanı çöktürür. Ben yaşlı bir kadınım, ama bu acılar beni bitiriyor. Acısın annesine... Ben meraklı bir kadınım, her anneye benzemem.

Kutlu daha çok dinleyemedi kadını, koşarak çıktı oradan.

Kadın arkasından sesleniyordu:

— Nizam beye sorun rica ederim. A.Y.O.T.'nın bildirisini duymuş mu? Gelsin bana, anlatsın.

Kutlu sokakta, belki karyolasında gençlik idmanları yapan bilgini de düşünerek, «Ne tuhaf,» diyordu içinden, «yaşama hırsı doldurmuş yaşlıları. Kentin geleceği hiç birini ilgilendirmiyor, içinde bulunduğumuz koşullar da dokunmuyor onlara, bütün bu gürültü patırtı içinde kulaklarını tıkayıp, günlerini, saatlerini yaşamak istiyorlar.»

Ay, bulutun altına gizlenmişti. Sokak karan-

lıktı. Birden titredi Kutlu, bir tecavüze uğrayacağı korkusundan değil, anlar babalarla çocuklar arasındaki bu büyük anlayış, duyuş uçurumu titretmişti onu. Yalnız kuşaklar arasında mıydı bu uçurum? Çarpışan yanlar arasında daha derin değil miydi? Hattâ bir yanda bulunanlar arasında belki de bağdaştırma olanağı olmayan çok daha başka özde karşıtlıklar vardı. Ailesi ile geceyi merdiven altında geçiren memurun dediği gibi, ortaya öyle düşünceler atılıyordu ki, çarpışan yanlar bile birbirine karışıyor, hangisinin doğru yolda olduğu nerdeyse tartışma konusu haline geliyordu. A.Y.O.T.'dan yana çıkanlar, bütün umutları ile ona bağlananlar da yok değildi. Acaba beklenen gizli emir bütün bu karışıklıkları ortadan kaldıracak mıydı? Kutlu, «Nizam'ı tanımasaydım, onunla evlenmeseydim, onun arkadaşı olmasaydım, ben de bilemezdim tutacağım yolu, yapayalnız kalırdım öyle, şaşkın, biçare...» diye düşündü ve kocasının o irade gücünü ve sağlamlığını nasıl, nereden bulduğu sorunu yeniden kurcalamağa başladı kafasını. Onu tanımış, onunla evlenmiş, onun arkadaşı olmuştu, fakat gene de çözemiyordu bu sorunu. «Bir gün» diye geçirdi içinden, «bir gün bunu konuşacağız elbet.» Ve evlendikleri geceyi ansıdı birden. Sevdiği adamı ilk kez o gece yakalayacağını, ta ruhunun özünden tanıyacağını ummuştu. Ama o gece bile bütünü ile vermemişti Nizam kendini; dinlemişti gerçi karısını, çoğu hak da vermişti ona, fakat umut kırıcı olgulara, sonucunun ne olacağı bilinmeyen olaylara, güven sarsan kişilere ta içinden üzülmekle birlikte, so-

nunda bir yana atıvermişti tümünü; sanki gidişe etkili değildi bunların hiç biri, ya da onu ilgilendiren asıl konunun bunlarla bir ilişkisi yoktu. Böyle olunca bütün konuştukları havada kalmıştı. Belki de sadece bekliyordu Nizam, gizli emri bekliyordu. Bütün kent gibi... O umutla ayakta duruyordu, gizli emri bekleme gücü –gerçekten de büyük bir güce bağlıydı bu bekleme– olayların şu yönde, ya da bu yönde gelişmesini önemsizleştiriyordu onun gözünde. Ama Kutlu'nun dikkatini çeken, heykeltıraş Nizam'ın bu konuda da açık seçik konuşmaması idi ve ayrıca sonu gelmeyen «bekleyiş» sırasında Nizam, hiç de eylemsiz kalmıyor, sanki sadece kendinin bildiği bir yöntem uyarınca didinip duruyordu. Neydi bu yöntem? Arkadaşlar arasındaki tartışmalar, kavgaya varan anlaşmazlıklar, ayrılık doğurabilecek nitelikteki karşıtlıklar arasında, kesin bir tutum almamağa özellikle dikkat ederek, zayıf da olsa, birleştirici formüller bulmağa çalışıyordu. «İşte» diye düşündü Kutlu, «sergideki tartışma da böyle oldu; eleştirmen Hulûsi ile sanatçılar arasında bir uzlaşma yolu aradı, bulamayınca –bulamadığını kendi de çok iyi biliyordu– orada bıraktı tartışmayı. Acaba kendisinin kesin bir tutumu yok muydu o konuda?» Toplu konuşmalar sırasında böyle davranan heykeltıraş Nizam'ın, ortaya kendiliğinden bir görüş atması ise elbette beklenecek bir şey değildi. Hattâ verilmesi gerekli olan bilgilerde bile gecikirdi. Dalgınlığından mı? Bunun dalgınlıktan olabileceğini hiç sanmıyordu Kutlu. Evlenmeye karar verdikleri gün –bugün gibi gözünün önüne geliyordu şimdi– de buna benzer bir

şey olmuştu. Kutlu, nikâh işi kapıya dayanıncaya değin, Nizam'ın uzun süredir ortada görünmeyen İsveçli karısından hiç söz açmamıştı. Ama içi içini yiyordu, istiyordu ki Nizam kendiliğinden açsın bu konuyu ve söyleyeceğini söylesin. Ama beriki hiç oralı değildi, sanki bunun bir merak konusu olabileceği aklının ucundan geçmiyordu. Sonunda Kutlu dayanamamıştı.

— Peki, ya öteki? diye sormuştu.

Heykeltıraş Nizam:

— Öteki mi? Kim öteki? diye şaşmıştı.

Çıldırır insan. Kutlu:

— İsveçli... diye kekelemişti.

O zaman Nizam:

— Ha... o mu? Öldü, demişti.

Gerçekten unutmuş muydu kadını? Kadının öldüğünü? Hiç sanmıyordu Kutlu. Çünkü acıklı bir yaşamı olmuştu İsveçli kadının ve her halde ölümü üzerinden de öyle uzun bir zaman geçmemişti. Demek Kutlu açmasa, Nizam hiç dokunmayacaktı bu konuya. Kutlu, «Bütün davranışları arasında bir tutarlılık var.» diye düşündü. Atelyedeki sanat tartışmasını da o açmamıştı –açmak istemezdi– açılınca da önemini azaltmaya çalışmıştı. Tıpkı İsveçli kadın konusunda olduğu gibi.

Karşıdan iki kişi geliyordu, yarı aydınlıkta Kutlu, birinin erkek, birinin kadın olduğunu fark etti. Konuşuyorlardı, tanıdık seslerdi sesleri. Erkek yalvarıyordu.

— Yalvarırım, yalvarırım... diyordu.

Kadının ne cevap verdiğini duymadı Kutlu, yalnız o kadar yaklaşmışlardı ki, adamı kolundan

tuttuğunu gördü. Durmuşlardı, ona bakıyorlardı. Kutlu da durdu. O zaman tanıdı onları; Nigâr'la aktör Bilâl'di karşısındakiler.

Bu bir anlık duraklama korkunç bir heyecan dalgası ile sardı Kutlu'yu, ne yapacağını bilemedi, çünkü karşısındakinin tepkisini kestiremiyordu. Üstelik aktör Bilâl'in bulunması durumu büsbütün karmaşıklaştırıyordu. Nigâr'la konuşacağı yüzde yüz olan konu, A.Y.O.T. Genel Direktörünün odasında heykeltıraş Nizam'la karşılaşmış olması konusu (bundan ötürü Kutlu'nun onu aramağa kalkması, hatta, hatta genelev sorunu) idi; bir de bundan sonra (ve Kutlu'ya göre, buna bağlı olarak) açılacak ötekisi... ressam Macit. Evet, belki de iki kadın bu gece, şimdi, burada, kaldırımda Macit'i paylaşacaklardı, Macit'in anısını. O anı içinde, Kutlu ile Macit'in gizli ilişkileri de vardı elbet. İşte aktör Bilâl'in bulunuşu, bu iki konunun da açılmasını, derinlemesine konuşulmasını önleyecek bir durum yaratıyordu. Ve bu yüzden Kutlu, özellikle Kutlu güç durumda idi. Bu saatta Nigâr'ı niçin aradığını rahatlıkla açamayacak, Nigâr'ın sorularını bile üstünkörü karşılıklarla atlatmak zorunda kalacaktı. Ve böylece de büsbütün kızdıracaktı Nigâr'ı, uzaklaştıracaktı kendinden.

Kutlu:

— Benim, dedi.

Ve merakla, kalbi çarparak, ölecekmiş gibi bir heyecanla, Nigâr'ın ağzından çıkacak sözü değil, sesi bekledi. Bu ses açıklayacaktı her şeyi.

Ve işte o zaman şaşılacak bir şey oldu, Nigâr

koşarak boynuna atıldı Kutlu'nun, ağlıyordu, sessiz sessiz ağlıyordu. Kutlu da candan içten, sevgi ile sardı onu. Aktör Bilâl iki adım arkada, onlara bakıyordu.

Nigâr, aynı hızla ayrıldı Kutlu'dan, geriye aktör Bilâl'e döndü, boğuk fakat dostça bir sesle:

— Siz gidin artık, dedi. Ben Kutlu ile eve gideceğim. Görüyorsunuz, iyiyim ve yalnız da değilim. Merak etmeyin beni.

Elini uzattı ona:

— Hadi Allahaısmarladık, kendinize dikkat edin! Olmayacak şeyler düşünmeyin! Sizi yarın göreceğim, anlıyor musunuz, yarın.

Aktör Bilâl öptü Nigâr'ın elini, bir süre de iki avucunun arasında tuttu. Sonra Kutlu'yu da başı ile selâmlayarak döndü gitti.

— Gel... diye kolundan tutup Kutlu'yu sürükler gibi çekmeye başladı Nigâr. Tuttuğu yeri var gücü ile sıkıyor (sanki acıtmak ister gibi) ve yere düşürmek istermişçesine çekiyordu onu. Öyle ki Kutlu:

— Dur biraz Nigâr, düşeceğim, demek zorunda kaldı.

Fakat öteki oralı değildi, habire çekiyordu. Ancak evin önüne geldiklerinde bıraktı Kutlu'nun kolunu; çantasını açtı, elleri titriyordu, zor buldu kapının anahtarını, gene öyle zangır zangır titreyerek deliğe soktu anahtarı, daha doğrusu sokamadı uzun bir süre, anahtar kaydı durdu kilidin üstünde. Sonunda açtı kapıyı, içeri girdiler. Sofa karanlıktı. Nigâr önce derin bir «oh» çekti, sonra fısıltı ile:

— Anneme duyurmayalım geldiğimizi, dedi.

Annesinin oda kapısından ışık sızmıyordu, kadın yatmıştı anlaşılan. Nigâr çantasından çakmağını çıkardı, çaktı, titreyen alevin gölgeden kuyrukları duvardaki resimlere uzandılar, sallandılar orada. Macit'in fotoğrafı bir yanıp bir söndü. Nigâr gene o kısık sesle:

— Gel, dedi.

Önden yürüdü, soldaki ikinci kapıyı açtı, çekti Kutlu'yu içeri, kapadı kapıyı ve ikinci kez «oh» çekti.

Sonra bir gömme dolaptan bir petrol lâmbası çıkardı, yaktı onu, yakar yakmaz da Kutlu'ya baktı. Öylesine bir bakıştı ki bu, Kutlu ürperdi.

— Otur, dedi Nigâr.

Bu odayı ilk görüyordu Kutlu. Macit'le evli iken Nigâr yukarı katta otururdu; demek onun ölümünden sonra aşağıya, bu odaya inmişti. Kutlu odayı gözden geçirdi... Duvarları kaplayan gömme dolaplarla içerlek pencereler çekti dikkatini. Dolapların tahta işlemeli kapakları kırık döküktü, içlerinden bezler, ipler sarkıyordu ve toz kokusu geliyordu yakıcı yakıcı. Pencereler duvardan belki bir metre içeride kalıyordu ve tahta kepenklerle örtülmüştü. Tavan basıktı, yer (şaşılacak şey) topraktı. Bu toprak tabanın üstünde (dipte, pencereye yakın) beş kadar kalas yan yana getirilmiş ve bunun üstüne bir yatak serilmişti. Şiltenin otla dolu olduğu anlaşılıyordu, yastık ve yorgan yoktu. Kapının sağ yanına düşen gömme dolabın önüne ise bir masa ile demir bir sıra konmuş, bunların karşısına, yere bir hasır serilmişti. Kutlu, Nigâr'ın gösterdiği yere, masanın önündeki demir sıraya oturdu.

Kutlu artık onun buyruğuna girmiş olduğunu anlıyordu, ne dese boyun eğecekti, karşı koyacak gücü yoktu. Oturdu.

— Oturdun işte karşımda, dedi Nigâr. Nicedir bunu bekliyordum, böyle karşı karşıya oturacağımız saatı. Ama kendimi uzun bir süre hazırlayamamıştım bu karşılaşmaya, çok istediğim halde kaçtım, senden kaçtım.

Karşılık beklemeden konuşuyor, bir yandan da pardesüsünü çıkarıyordu.

— Bu akşam beni arayacağını biliyordum. Onun için döndüm eve. Yoksa dayıma gidecektim. Annemin yüzünü görmek istemiyorum.

Kutlu, eğer o dakika ağzını açıp bir söz söyleyemezse, bu gece artık hiç konuşamayacağını düşündü. Bir çaba harcadı...

— Merak ettim, dedi. Diyebildi.

Nigâr:

— Evet, dedi. Biliyordum merak edeceğini. Daha doğrusu Nizam'ın merak edip seni bana yollayacağını.

Saçlarından tokalarını çıkarıp başını sağa sola salladı, çözülen dalgalı saçlar omuzlarına kadar indi.

Gülümser gibi:

— Kim bilir ne şaşırmıştır zavallı Nizam, dedi arkasından, genelevde çalışmak için A.Y.O.T.'na başvurduğumu öğrenince... İnanmıştır başta muhakkak, ama benimle karşılaşınca...

Kutlu:

— Anlattı, dedi. Ama şaşırılmayacak gibi değil ki Nigâr... Nen vardı senin? Niçin yaptın bu-

nu? Neye gerekti? Bir bunalım bu, başka bir şey değil... yoksa...

Artık kendini toplamıştı Kutlu, «Arkasını bırakmamalıyım.» diye düşündü.

— Biz senin dostların değil miyiz?

Nigâr:

— Evet, dedi, dostlarımsınız. Ama benim yüzüm yok ki dostlarımın yüzüne bakacak...

Kutlu:

— Ne demek o? diye sordu...

Fakat bu soruyu cevaplandırmanın sırası gelmemişti anlaşılan Nigâr için daha, kadın ta başa döndü:

— Yalnız Nizam değil, A.Y.O.T. Genel Direktörü de şaşırdı. Fakat ne aşağılık herifmiş o... İğrendim... Beni içeriki odaya tıkıp Nizam'ı çağırtıyor... Niçin? Niçin yapıyor bunu? Anlayamıyorum bir türlü. Karşılaştırıyor bizi... Peki, ama bundan ne geçecek eline? Beni yıkmaktan başka? Evet, o dakika yıkıldım sanki, karşımda Nizam'ı görünce. Hiç beklemediğim bir anda... Ve kaçtım elbet... Ah nasıl kaçtım, yollarda nasıl koştum, bilemezsin. Ağlamıyordum da, inan bana.

Kutlu:

— Niçin, ama niçin? diye sordu gene. Niçin yaptın bunu?

Nigâr:

— Acele etme, diye cevap verdi ona, bu gece buradasın, sabaha kadar daha çok vaktimiz var, konuşacağız, hepsini anlatacağım sana, hepsini, hepsini...

Kapıyı açıp dışarı baktı, dinledi dışarısını,

sonra kapadı ve kilitledi kapıyı. Bir an ayakta durdu ve baktı Kutlu'ya. Sonra koşa koşa geldi, ayaklarına kapandı onun. Ağlıyordu, hüngür hüngür ağlıyordu, fakat eliyle ağzını kapatıyordu.

Kutlu, kollarından tutup kaldırdı onu. O zaman Nigâr boynuna sarıldı Kutlu'nun, öptü, öptü onu.

Birden durdu, omuzlarından tutmuştu Kutlu'yu, kendini biraz geri alıp baktı Kutlu'nun yüzüne.

— Biliyor musun, dedi, ben katilim, Macit'i ben öldürdüm.

Bir an Nigâr'ın delirmiş olabileceği ihtimali geçti Kutlu'nun aklından.

Nigâr:

— Evet, dedi, ben öldürdüm onu. Senin sevgilini, senin koruduğun, yarattığın adamı.

Konunun tam ortasına hızla dalmıştı. «Böylesi daha iyi oldu.» diye düşünen Kutlu, gene de afallamıştı. Onun kalakaldığını gören Nigâr:

— Sakın yanlış anlama beni, diye sürdürdü sözlerini. Deli değilim, tam aklım başımda olarak konuşuyorum. Buna inanmanı özellikle istiyorum senden. İnanmaz da beni deli yerine koyup dinlersen her şeye yazık olur, bana yazık olur en başta. Hattâ ufacık bir kuşku bile mahvedebilir beni. Sözlerimi ciddîye al, bilgince yorumlar yapma, ne diyorsam onu dinle, ne söylersem yalnız o söylediklerimi anla, altında başka bir şeyler aramaya kalkma. Öyle bir şey yaparsan asıl o zaman delirebilirim.

Susup kalan Kutlu'dan hiç bir karşılık beklemedi, sözlerinin birer buyruk olduğunu biliyordu sanki. Yere oturdu, anlatacaklarının heyecanı-

na kaptırmıştı şimdiden kendini. Fakat bu heyecanın içinde, belli belirsiz bir sevinç dalgası da var gibi geldi Kutlu'ya, içini dökmeye hazırlanan bir insanın, az sonra rahatlayacağını bilmekten gelen sevinç.

— Dinle beni, dedi. Mektubunu buluncaya kadar, aranızdaki ilişkiden hiç kuşkulanmıyordum. Evet, onunla ilgilendiğini görmüyor değildim, ama bu beni hiç rahatsız etmiyordu. Çünkü ona hiç değer vermiyordum. Zavallının biri idi o benim için. Mektubun elime geçince... Üstünü aradım da buldum demiyorum, dikkat ediyor musun? Çünkü aramadım, böyle bir mektup bulacağım aklımın ucundan geçmezdi de ondan... Unutmuştu senin mektubunu resim kâğıtlarının arasında... Demek sık sık okumak için koymuştu o kâğıtların arasına. Kısa bir mektuptu. «Sizi seviyorum da ondan.» diyordu, bildin mi?

Zoraki bir gülümseme ile gülümsedi.

— Benim de sorduğum soruya bak, dedi.

Sonra yalvarır gibi:

— Sakın beni kendine düşman sayma, dedi. Bir dost gibi dinle beni... Hani demin diyordun ya, biz senin dostların değil miyiz diyordun ya... Bunu göster bana. Tam zamanı... Kutlucuğum...

Kutlu:

— Elbet, diyebildi.

Öteki:

— Teşekkür ederim, dedi. Bana ettiğin iyiliğin büyüklüğünü bilemezsin. Dinle öyleyse! Ne diyordum... «Sizi seviyorum da ondan.» diyordun. Kısa ama ne dolgun bir söz! İmzaya baktım, senin im-

zan. İyi dinle burasını Kutlu. Mektubu bir daha, bir daha okudum. Yalan olmasın, belki elli kez okudum. Sonra aldım, sakladım. İlk duyduğum, senden nefretti, senden ve ondan demiyorum, dikkat ediyor musun? Çünkü ondan nefret etmem için onu sevmem gerekirdi. Ama senden nefretimi de iyice anlayamıyordum. Niçin boş vermedim, hatta niçin gülüp geçmedim diye şaştım önce kendime. Sonra yavaş yavaş anladım... Evet, yavaş yavaş anladım bunun beni insanlık dışı bırakan bir davranış olduğunu. Buldum öteki mektupları da. Senin yazdıklarını okudukça, Macit'in sana yazdıklarını da aklımdan buluyor ve böylece mektuplaşmalarınızın tümünü, bütün anlamı ve özü ile ortaya çıkarabiliyordum. O zaman gözlerim kamaştı sanki bu görünüden... Tanrım ne yüce bir ilişkiydi bu! Sevgi, dostluk, sevecenlik, hoşgörü, akıl, sıcaklık, umut dolu bir ilişki. İki insanın, bir kadınla bir erkeğin böyle görkemli bir ilişki ile birbirlerine bağlanabilecekleri, o güne değin benim anlayış sınırlarımı aşan bir olaydı. Bunu anlıyordum ve sizin yanınızda küçülüyordum. Nasıl başarmıştınız böylesine özlü ve böylesine gösterişsiz bir yakınlığı? Evet, gösterişsiz sözü üzerinde özellikle duruyorum. İkinizi de inceliyordum, yarattığınız eşi bulunmaz dostluktan sanki habersizdiniz. Bu ilişki, başkalarına karşı davranışlarınızda en ufak bir değişiklik doğurmamıştı. Bencillik yaratmamıştı sizde, gözlerinizi ilgisizlik perdesi ile örtmemişti çevrenize karşı. Hayranlığım arttıkça, ah, ruhum paramparça oluyordu küçülmekten. Bu aşağılanma duygusuna karşı ilk başkaldırışım, senden nefret biçiminde kendini

gösterdi. Böylesine kusursuz bir dostluğu yaratma gücünü nereden, nasıl edinmiştiniz? Mutluluğunuzdan niçin başınız dönmüyordu? Benden üstünlüğünüz neydi? Böyle bir üstünlüğünüz olduğu halde bana karşı nasıl olup da hoşgörülü, anlayışlı, nazik davranıyordunuz? Bu sorular deli ediyordu beni ve onların karşılıklarını bulamadıkça da birbiri arkasına, birbirinden derin yaralar alıyordum.

Kutlu sakin sakin dinliyordu ve bu haline şaşıyordu. Kendisi ile ilgili bir hikâye değildi sanki dinlediği. Belki de Nigâr'ın olağanüstü doğal ve inandırıcı davranışı idi onu böyle tutan. Nedeni ne olursa olsun, işte onun tanımladığı üstün tutumdu bu tutum. Kutlu sanki bu tutumu ile, Nigâr'ın tanımını güçlendiriyor, doğruluyordu. Kuşkusuz istemeden oluyordu bu, başka bir yol bulamamaktan belki de, ama Nigâr'ın söyledikleri Kutlu'yu etkilemekten de geri kalmadı. «Biz miydik bütün bunları yapan?» diye düşündü ve sarsıldı.

Duvara bitişik dar masanın üstünde duran lambadan çat pat sesleri geldi, fitilde kıvılcımlar yandı söndü. Çok uzaklardan bir tren sesi geliyor gibi oldu, oysa lambanın sesiydi bu.

Nigâr:

— Önce küçümsemek istedim aranızdaki dostluğu, diye sürdürdü konuşmasını. Bir çocuk gibi okşanma gereksemesi içinde kıvranan bir adamla, böyle bir adamı korumaktan dişice bir gurur duyan ukalâ bir kadın arasındaki aptalca bir ilişki diye bakmak istedim bu ilişkiye. Öylece kendimi kurtarmağa çalıştım. Ama boşuna... Ben böyle didindikçe gururum büsbütün kırılıyordu. Duygularımın basit

bir kıskançlıktan doğduğunu da düşünmedim değil. Evet, bunda bir gerçeklik payı vardı; kocamı kıskanmam için ille onu sevmem gerekmezdi çünkü. Fakat kıskançlığın hiç bir gereğini yerine getiremiyordum; kesmeye, parçalamaya kalkmıyordum bu ilişkiyi. Kocamı sıkıştırmıyordum, yüzlemiyordum, sana karşı davranışımda en ufak bir değişiklik olmuyordu. Bütün kavgam kendimle idi. Sizleri suçsuz görüyordum. Çünkü soyluydunuz, ruhluydunuz ve bundan ötürü de suçlu olamazdınız. İşte buraya varınca artık dayanamadım, kendimi kurtarmak için bir şeyler yapmam gerekiyordu. Bir gün...

Durdu, derin bir soluk aldı. Yorulmuş muydu? Yoksa hikâyesinin en can alacak yerine mi gelmişti?

— Bir gün, dedi, yatıyordu yatağında, hastaydı birkaç zamandır. Senin mektuplarını arıyor, bulamıyor, çırpınıp duruyordu kendi kendine. Bunu anlıyordum. Bundan ötürü de sıkıntısı artıyordu. Fırsat bu fırsat, dedim... Önce karşısına geçip uzun bir süre baktım yüzüne... Sonra, «Ne arıyorsun?» diye sordum. Göğüs geçirdi sadece, cevap vermedi. O zaman o mektubu çıkardım ortaya, hani «sizi seviyorum da ondan» diye yazdığın mektubu, ve uzattım. «Bu muydu aradığın?» dedim. Şaşılacak bir şey oldu işte o zaman... Çok sakin bir sesle «evet» dedi. Aşkı hiç bir şeyden zarar göremeyecek kadar yüksekte ve sağlamdı çünkü. Bu da çıldırtmağa yetti beni, mektubu kaptım elinden, «Bunu götürüp Nizam'a göstereceğim şimdi, anlıyor musun?» diye bağırmağa başladım. Ah Tanrım, nasıl da etkisiz kaldı bu sözlerim. En ufak bir kaygı, bir korku,

bir sıkıntı izi belirmemişti yüzünde bu tehdidime karşın. Sakin, önüne bakıyordu öyle. O zaman omuzlarından tuttum, sarsmağa, sallamağa başladım; bir yandan da bağırıyordum, «Göstereceğim, anlıyor musun? Nizam'a göstereceğim.» Ve ben böyle sallarken ölüverdi zavallı. Kalbi durmuş, duruvermiş... Anlıyor musun? Durmuş kalbi, ben kim bilir, bilmeden daha ne kadar salladım. Bir ölüyü sarsıyordum, anlıyor musun? Bir ölüye bağırıyordum.

Sustu, odaya korkunç bir sessizlik çökmüştü. Bu sessizlik içinde petrol lambasından uzak bir tren sesini andıran ses geliyor, fitilin üstünde arada bir beyaz benekler yanıp sönüyordu. Sanki dünyadan uzaktaydılar, kimsenin onları bulamayacağı bir yere, oradan çıkmamak üzere gizlenmişlerdi. Konuşmaktan başka yapacak hiç bir işleri yoktu. Bu konuşmada ise konu hiç önemli değildi, hattâ gerekli de değildi. Konuşma seslerinin çıkarılması ve duyulması yeterdi; bu sesler kulaktan beyne geçtiği sırada birtakım acayip imgeleri de taşıyacaklardı elbet, ama o imgelerin tutarlılığı, akla uygunluğu, hele yararı söz konusu olamayacaktı. Öyle bir kentti ki bu, bir sokağın içinde, bir evin dibinde, bir odanın ucunda, bir karanlıkta, bir basıklıkta, bir havasızlıkta anlaşılmaz sözler Konuşuluyor, olmayacak olaylar anlatılıyor, aslı astarı olmayan sorunların çözümüne çalışılıyordu. Hiç biri inanılacak gibi değildi. Bu bakımdan konuşmak bile boşunaydı, ama insanlar ölmediklerini anlamak için konuşuyorlardı boyuna ve yorulunca bitkin, üzgün susuyorlardı. İşte şimdi onların da susmalarının nedeni buydu. Olan olmuştu, iş işten geçmişti, ellerinden hiç bir şey gelmezdi artık olanları

değiştirmek için, pişmanlığın bile yeri yoktu. Sonsuz bir karabasandı onların çileleri, bu çileyi çekeceklerdi. Kent kapanmıştı, gizli emir gelmemişti, A.Y.O.T uykularını bile yönetiyordu.

Nigâr önüne bakıyordu, Kutlu söyleyecek bir söz arıyor, bulamıyordu. Evin içinde bir odadan, bir duvar saatının boğuk sesleri duyuldu. Kim bilir kaçı vuruyordu saat? Nizam'ı düşündü Kutlu, acaba eve dönmüş müydü? Yoksa atelyede arkadaşları ile miydi? Şimdi onun yanında olmak isteği, Kutlu'nun göğsünü sıcak sıcak doldurdu.

Nigâr başını kaldırdı.

— Doktora söyledim hepsini, diye sürdürdü sözlerini. Macit'in öldüğünü anlar anlamaz fırladım evden, doktoru getirdim. Annemi odadan çıkardım. Yalnız kalınca doktora anlattım bunları, sarstım onu dedim, salladım dedim, ben öldürdüm, dedim.

Biraz sustuktan sonra kuru bir sesle ekledi:

— Nedenini sordu elbet, söyledim. Ama senin adını vermedim. Bir kadından gelmiş bir mektup vardı elimde, dedim. Onunla tehdit edip korkuttum, dedim.

Derin derin göğüs geçirdi.

— Fakat doktor üstünde bile durmadı söylediklerimin, «Siz onu sarsarken o ölmüştü.» dedi. Doktorun dediği doğruysa, «Aradığın bu muydu?» diye mektubu göstermeme karşı «Evet.» dedikten hemen sonra öldü Macit. Ve en trajik anda sükûnetini bozmaması, demek aşkının gücünden değil, sonsuz sükûnete varmasındandı. Beni çileden çıkaran ise onun bu sakin davranışı olmuştu.

Doktor öyle dedi ve üzerinde durmadı daha fazla, kendi işleriyle uğraştı. Evden çıkarken yüzüme baktı, benim o kaygı ile perişan bir durumda olduğumu anladı gözlerimden, omuzlarımı okşadı, «Kendinizi ille suçlu bulmak için bir neden arıyorsanız, ona karışmam,» dedi, «ama Macit'in ölümünde en ufak bir dahliniz yok.»

Bu sözler beni birkaç gün rahat ettirdi gerçi, ama doktorun bütün yaşamım boyunca sürecek bir azaptan beni kurtarmak için böyle konuştuğunu düşünmek de vardı hesapta, tahmin edersin elbet. Macit'i sarsışım, onu öldürmek niyetiyle değildi, bunu doktor da anlamıştı, bir karı - koca kavgasının, bir kıskançlık kavgasının kötü bir ana rastlamasındaydı bütün aksilik. E... böyle bir aksilikten ötürü de bir kadını ölümüne değin vicdan azabına sokmak yersiz olurdu. Doktor böyle düşünmüştür diyordum ve kendimi yargılamağa karar veriyordum. Bunu nasıl yapacaktım? A.Y.O.T.'na başvurup, «Kocamı ben öldürdüm.» desem, doktor raporuna bakacaklar ve bunun doğru olmadığını söyleyeceklerdi ve bu yüzden insanı deli eden soruşturmalara kalkacaklardı: Niçin A.Y.O.T.'nı aldatmaya kalktınız? Bunun altında ne gibi bir maksat gizlidir? Size bu yolu kim gösterdi? Ya da belki, el altından ressam Macit'i karısı öldürdü diye yayacaklardı kente. Beni Nizam'la karşılaştırmaktan ne umduğunu anlayamadığım A.Y.O.T direktörü, böyle bir olayı kim bilir hangi amaçları için sömürmeye kalkacaktı? Bundan da en çok Macit'in adı zarar görecekti. Bu düşüncelerle, yargılanmama kimseyi karıştırmamak istiyordum. Cezamı ben verecektim.

Kutlu:

— Şimdi anladım, dedi yavaşça.

Ve korkarak baktı Nigâr'a.

Öteki:

— Anladın değil mi? dedi. Genelevde çalışacaktım. Bu cezayı biçtim kendime. Genelevler üstüne pek bir bilgim yoktu, yalnızca anlatılanların korkunçluğu kalmıştı aklımda. Her çeşit özgürlüğüm gidecekti elimden, bunu biliyordum, bütün beğenilerimden vaz geçecektim ve en önemlisi... Ezilecektim. Ezilmem gerekiyordu b e n i m, bu hiç bir işe yaramayan gurur, bu kendini göklerde görmek aptallığı, bu nedensiz buyurma hırsı, daha çoğunu isteme tutkusu, hepsi hepsi çiğnenmeli, çamura batmalı, yok olmalıydı. Ve ben bunu gözlerimle görmeliydim, bu duygularımdan, alışkanlıklarımdan, tutkularımdan her biri bir tekme yerken, susarak boynumu bükmeliydim. Günahın ne olduğunu anlamalıydım, ceza artık bana dokunamaz duruma gelmeliydi. İşte o zaman... o zaman acaba benden ne kalırdı ortada? Belki hiç bir şey... Hani nerde o doymak bilmez istekler, seçmeler, daha iyisine lâyık olduğun inancı? Tanrım ne korkunç bir şey bu! İnsanda hiç bir şey kalmayabilirdi, evet. Sadece bir katlanma gücü, o kadar. İnsanın en son varağı bu mudur yoksa? Aşağılanmaya, alçalmaya, ezilmeye, eziyetin her türlüsüne katlanmak için gerekli o büyük güçten başka bir şey verilmemiş midir insanoğluna? Umutsuzluğu bile yenen güç, bu güç müdür? Katlanmak ve beklemek. İyi dinle beni Kutlu, işkencelerin tümüne katlanacağımı, gık demeden katlanacağımı biliyordum. Bir bakıma benim mutluluğum olacaktı

bu... Garip bir mutluluk elbet. Ceza görmekten gelen bir iç rahatlığı, bir çeşit ödeşme. Evet, Macit'le ödeşecektik. Ve ben ancak bu ödeşmeden sonra kurtulacaktım. İşte beklediğim bu olacaktı. Kurtulacağım günü beklemek.

Yerinden fırladı, gömme dolaplardan birinden bir şişe ile iki bardak aldı, gelip:

— Biraz da içelim, dedi.

Şişede konyak vardı. «Sen içer misin?» diye sormağa lüzum görmeden, önce Kutlu'ya koydu, sonra kendine. Kendi bardağındaki içkiyi bir solukta içti.

— Haydi, sen de iç, dedi.

Kutlu yudumlamağa başladı konyağını, aklı hep kocasında idi, bitsin bu dinlediği hikâye istiyordu. Yorgunluktu duyduğu sadece.

Karşısındaki ise git gide canlanıyor, açılıyordu.

— Kurtulduğum gün, ancak o gün Macit'i bulacaktım yeniden. Senin sevdiğin gibi sevecektim onu, bu hakkı bulacaktım kendimde. Ölmüş birini, evet. Bunda şaşacak ne var? Ölüler dirilebilir. Ama önce kendi içimizdeki ölüyü diriltmek gerek. Yaşayan bedenin içindeki ölüyü. Ah Kutlu, kardeşim, dostum, bir ölüyü taşıyoruz içimizde, bunu çok iyi biliyorum.

İkinci bardağını doldurup içti.

— Macit bendeki ölü ile yaşadı, yaşadığınca. Gömüsü olmayan bir cenazeyi taşıdı sırtında. Ah onu sen tanıttın bana. Bundan ötürü sana ne denli borçlu olduğumu bilemezsin. Bana kendimi tanıttın. Yalnız onu değil, beni de yarattın. Dünyada tek dert ortağım, tek yardımcım sensin benim.

Kutlu:

— Ben... Ben... diye kekeledi. Gerçek suçlu benim...

Nigâr:

— Saçma, diye söylendi. Sana yakışmıyor böyle konuşmak. Bir insanı anlamak, onu onun kendisini bildiğinden daha iyi bilmek suç olur mu hiç? Sen Macit'i benden almadın, çünkü o benim değildi.

Ve yerinden kalkıp odada dolaşmağa başladı, hem konuşuyor, hem dolaşıyordu.

— Macit'i paylaşmadık seninle. Belki bundan sonra... Evet, bundan sonra paylaşacağız belki.

Gelip önünde durdu.

— Burasını iyi anla kardeşim, dedi. Bundan sonra paylaşacağız Macit'i seninle. Sen ona inanıyordun, ben inanmıyordum. Aramızdaki ayrım buradaydı. Senin bana yakıştırdığın bunalım da buradaydı. Bir inanç bunalımı idi benimki. Ama artık bitti. Kendimi cezalandırsam da, cezalandırmasam da ben o bunalımı atlattım. Macit'e inanıyorum. Onun bütün yaşamını yeni baştan düşünüyorum ve bir insanın, çevresi yüzünden nasıl yok olabileceğini anlıyorum. Oysa her insanda, yaşama geçmeyi bekleyen ne gizli zenginlikler var...

Kutlu:

— Nizam'ın da desteklemesi ile... diye kekeledi gene... Kendine güvenini yitirmek tehlikesi ile karşı karşıya geldiğini sandığım birine, Macit'e, dostluğun yardımcı olacağını düşünerek...

Nigâr kesti onun sözünü:

— Bu sözlerde gereksiz bir korku var, dedi. Sevgini ödev biçimine sokmak istiyorsun. Peki, bundan

ne kazanacaksın? Karşındaki kadın, senden hesap mı soruyor sanıyorsun? Macit benden çok sana aittir, çünkü sen sevdin onu. Yüzüme bak da söyle! Sevmedin mi? Ha?

Öldürecek gibi bakıyordu Kutlu'ya.

Kutlu, kendinden ummadığı bir rahatlıkla:

— Evet, dedi.

Ve şaştı kaldı.

Nigâr'ın mutluluğuna diyecek yoktu, boynuna sarıldı Kutlu'nun, içtenlikle, dostça öptü onu.

— İnkâr etseydin, benden de aşağı düşerdin, dedi. İşte asıl o zaman suç olurdu Macit'le kurduğun ilişki. Sevginin suçlanması insanlığa aykırıdır. Neyi, kimden gizliyecektin? Ah anlıyorum, ama geç anlıyorum hep, senin inceliğinle, aşılmaz dostluğunla atbaşı gidemiyorum. Benim başaramadığım bir şeyi başarmakla benim üstüme çıkmak, bana yukardan bakmak istemediğin için açıkça söylemeye kalkmadın gerçeği. Ama şunu bil ki, ben senin öncülüğünü benimsiyorum seve seve, burada hakkımı yiyemezsin. Görüyorsun, işte apaçık, çırılçıplak karşındayım. Başta da söylediğim gibi, ne diyorsam onu demek istiyorum, sözlerimin altında başka hiç bir kaygı yok, gizlenme yok.

Ve epey bir zamandan beri yükselmeye başlayan sesini kıstı, Kutlu'nun önünde durarak:

— İkimiz de var olmayan bir şeyi seviyoruz, dedi. Burada birleşiyoruz.

Sonra acele acele ekledi:

— Bir şeyi dedim, evet, birini demedim. Macit yaşayan bir varlık değil ki artık, bir simge o... İnsan ölünce simge olur.

Kutlu:

— Macit zavallı değildi, dedi ağır ağır.

Nigâr o an diz çöktü onun önüne ve merakla:

— Evet? dedi.

Kutlu, onu duymamış gibi sürdürdü konuşmasını.

— Bütün zavallıların yükünü taşıdı tek başına. Çünkü gerçek zavallılar, zavallılıklarını saklayanlar, bunu açığa vurmaktan çekinenler, kaçınanlardı; çıkmazlarını, kuşkularını, küşümlerini kimseye belli etmemeye çalışanlardı; kendilerini kendi gözlerinde bile başka türlü görmeye çabalayanlardı; zavallılıklarından korkanlardı, herkesin zavallı olduğunu bir türlü anlamayanlardı. İşte bütün bunların sormaları gereken soruları, açıklamaları gereken kaygıları Macit yüklendi, kendinden ve çevresinden hiç korkmadan pekyürekle dile getirdi çaresizlikleri.

Sustu Kutlu, sanki Nigâr'a değil, kendi kendine söylemişti bu sözleri, konuşurken de gözlerini duvarda bir noktaya dikmişti. Konuşan bir robot gibi, bir düğmeye basılınca ağzını açmış, bu sözleri dökmüş ve süresi bitince susmuştu.

Nigâr:

— Şimdi her şeyi daha iyi anlıyorum, dedi.

Kutlu:

— Öyleyse ne yapmayı düşünüyorsun? diye sordu.

Bu sorunun altında «geneleve giremediğine göre» sözü gizliydi. Nigâr bunu anlamakta gecikmedi.

— O düşünceye bağlanmıştım, çok umutluydum,

kapamışlar oysa o evleri... Ben de böyle ortada kalıverdim işte... Şimdi... şimdi...

Sustu bir süre ve birden sert:

— Kaçmayacağım, dedi.

Sanki bir başkasına söylüyordu bu sözü. «Nereye kaçacaktın?» diye sormadı Kutlu, bekledi biraz, Nigâr'ın bu konuda daha fazla konuşmak istemediğini anlayınca öğrenmekten vaz geçti.

Ve işte o zaman, beklenmedik, şaşırtıcı bir söz söyledi Nigâr.

— Gizli emir gelmiş, dedi.

VI

Başyazar Kutsi, odasındaki toplantı dağılınca, dışarıda bekleyen aktör Bilâl'i içeri almıştı; ayak üstü konuşacak ve doğru evine gidecekti, yatıp uyumak istiyordu, dinlenecekti, masasının üstündeki öteberiyi topluyordu.

Aktör Bilâl odaya girince kapıyı kapattı ve ayakta bekledi. Uzun boylu, zayıf bir adamdı. Pardüsüsünün yakalarını kaldırmıştı, saçları karmakarışıktı, dişlerini sıkıyordu boyuna. Bu yüzden çene kemikleri kabarıp kabarıp iniyordu. Dikkatlice bakılırsa bu sırada kulakları da ileri geri oynuyordu.

Başyazar Kutsi ile aktör Bilâl, çok eskiden beri tanışıyorlardı, ama dostlukları onca eski değildi. Ozan Kadri'nin başına gelen korkunç olay günü başlıyordu bu dostluk ve o günden beri de gitgide güçlenerek sürüyordu. Ruhça pek benzerlik yoktu aralarında. Başyazar Kutsi akılcı, aktör Bilâl duygusaldı, ama böylece birbirlerini tamamladıkları da söylenebilirdi. Nitekim ozan Kadri olayında aktör Bilâl'in gösterdiği duygusal tepki başyazar Kutsi'yi çok derinden etkilemişti; buna karşılık başyazar Kutsi'nin sakinleştirici ve yol gösterici davranışı da Bilâl'de büyük bir değişiklik yapmıştı, dava arkadaşı olup çıkmışlardı. Çünkü gizli emrin ne olduğunu açık seçik olarak öğrenmişti aktör Bilâl, ondan.

Ozan Kadri'nin nelerden ve kimlerden korktuğunu söylemeksizin, heykeltıraş Nizam'ın atelyesine kapağı atıp sedirin altına gizlendiği günlerden biriydi. Atelyede bir sergi açılmıştı. Sonradan konuşulduğuna göre, ozan Kadri o gün atelyede sergi olduğunu bilmiyordu yüzde yüz, bilseydi gelip orada saklanmağa kalkmazdı. Gerçekte onun, her an baskına uğrayacak bir yeri sığınak olarak seçmesinde de anlaşılmaz bir yan vardı; fakat şu da ileri sürülüyordu ki, korkutulmuş olan ozan Kadri, boyuna yer değiştiriyordu kentte ve böylece izini ortalıktan silmek için kendince iyi bulunmuş bir yöntemi uyguluyordu. Ayrıca, kendisini kentin çatışmalı yaşamı dışında tutmak isteyen, şiiri ve kapalı kişiliği ile yapayalnız kalmaktan başka bir isteği olmadığı bilinen ozan Kadri, olaylar geliştikçe, sanatçı dostlarının safına yaklaşıyor, onların yanında güven buluyordu. Gerçi bunu hiç bir zaman açığa vurmuş değildi; ama küçük köpeği ve küçük su kutusu ile, telâş içinde ve soluk soluğa atelyeye her gelişinde, korktuğu kimseler için, ünlü nezaketiyle bağdaşmayacak ağıza alınmaz sövgüler savuruyordu ve o sırada orada kadınların da bulunduğuna hiç aldırış etmiyor, ya da bunun farkına varmıyordu. Sonra, olay akşamı geldiğinde atelyede pek az kişi vardı, bunlar da ressamlardı. Ozan Kadri, onlara bile göstermeden, kaşla göz arasında sedirin altına kayıvermişti ve gerçekten de ressamlar onun orada bulunduğunu ancak baskın sırasında anlamışlardı. Şaşmışlardı bu işe.

Baskın apartıman merdiveninden olmadı, çünkü bu merdivende çeşitli engeller vardı böyle bir

hareketi güçleştirecek; gelenler alt kattaki çorap atelyesinin çıkmaz sokağa inen ve sonradan yaptırılmış olan demir merdiveninden yararlanarak yukarı çıkmışlar ve çorap atelyesinin apartıman merdivenine bakan kapatılmış ve örülmüş kapısını delerek atelyenin bulunduğu kata ulaşmışlardı. Daha ziyaret saatı değildi, bu bakımdan kent halkından sanata meraklı olanlar sergiye gelmeye başlamamışlardı. Gerçekte bu gibi sergilerin ziyaretçi sayısı gün geçtikçe azalıyordu. Kent halkından birtakımı da, bir baskın yapılacağını duydukları – bu gibi olaylar önceden ve hızla yayılıyordu– yerin önünde toplanıyor ve olayı dışarıdan izliyorlardı. Bunların, tehlikeli saatler geçtikten sonra baskın yerini ziyaret ettikleri, kırılıp dökülen şeylere acıyarak baktıkları oluyordu. İçlerinden «yazık, yazık» diye söylenenler de çıkıyordu. Hatta hatıra meraklıları, yırtılmış bir resmi ya da bir parçası kırılmış bir heykeli, satış fiyatından daha yükseğine alıp evlerine götürüyorlardı. Çünkü satın aldıkları o sanat yapıtı, kazılardan elde edilmiş eski bir kalıntı yerini tutuyordu artık. Gerçekten de, bu kırık dökük sanat yapıtları, belli bir baskın hikâyesinin tanıtı olarak kalıyordu ortada. Bunların altına baskın tarihini ve yerini yazan meraklılar da vardı, konuklarına «Bu gördüğünüz heykel şubat baskınından.» diye açıklamalar yaparak tanıtıyorlardı topladıkları antika yapıtları, «Doğrusunu söyleyeyim, yerinden almadım, sonradan bir eskici dükkânında buldum. Fakat kime gösterdimse 'otantiktir, tamam, şubat baskınından,' dedi. Aldatılmadığım yüzde yüz. Gerçi şimdi çok güzel taklitler de yapıyorlar... Bakı-

yorsunuz, tıpkı şubat baskınından...» Fakat o gün atelyenin bulunduğu çıkmaz sokakta böyle bir meraklı kalabalığı toplanmamıştı. Demek baskın yıldırım yöntemi ile hazırlanmıştı ve saatından önce duyulmamıştı. Gerçekten başarılı bir baskındı bu, iyi düzenlenmişti, iyi uygulandı. Hareketi – her halde önceden haber alıp – gözlemci olarak yerinde ve zamanında inceleyen bir A.Y.O.T. müfettişi de hayranlığını saklayamamıştı. Müfettişin elinde bir kroki vardı, hareket geliştikçe bu krokiye birtakım işaretler konduruyor ve başını «oldu» anlamına yukarı aşağı sallıyordu. Demek hareket krokide gösterilen plana uygun olarak yürütülüyordu. Müfettiş sadece bir kez «olmadı» anlamına salladı başını ve krokiye birkaç çarpı işareti yaptı. Aktör Bilâl'in gözünden hiç biri kaçmıyordu. (Sonradan başyazar Kutsi ile konuşurken bu ayrıntıları bir bir anlatmış ve hırsından parmaklarını ısırmıştı.) İşte o sırada, gürültüden korkan ve ne olup bittiğini öğrenmek isteyen ozan Kadri, sedirin altından başını dışarı çıkarmıştı. O ana değin daha baskıncılar kişilere saldırıya geçmemişlerdi, sadece resimleri, heykelleri parçalıyorlardı. (Elbet o arada, yapıtlarını korumak için kendini tutamayıp önleyici hareketlere girişen sanatçıları da tekmeliyorlardı. Siyasetçi Ahmet, yapıtlarını savunmağa kalkmamalarını söylemişti sanatçılara.) Fakat ozan Kadri'nin, sedir altından uzanan başı, nedense çılgına çevirivermişti baskıncıları. Dördü beşi atılıp sediri kaldırdılar ve ozan Kadri'nin iri vücudu ile karşılaşınca bir an duraladılar, ne yapacaklarını bilemediler. Fakat bu şaşkınlık çok sürmedi, arala-

rından biri «İleri!» diye bağırdı. Bu komut üzerine bir marş söyleyerek (Aktör Bilâl bunun anlamını kavrayamamıştı) ozan Kadri'nin üstüne atıldılar. Ozan Kadri, iri ve ağır vücudundan umulmayan bir çeviklikle fırlayıverdi yerinden ve işte o sırada... o korkunç olayın zavallı kahramanı yavru köpek, ozanın iç cebinden yere düşüverdi, düşünce de inledi ve inleyerek, titreyerek (başı sağa sola sallanıyordu) zar zor doğruldu. Baskıncılardan «ileri» diye bağıranı, (evet, o) herkesin gözü önünde, var gücü ile (ve sanki topa vuracakmış gibi gerileyerek) yavruya bir tekme vurdu, küçük hayvan duvara yapıştı bu tekmenin şiddetiyle, başı parçalandı.

Bunu gören ozan Kadri, köpeği kaptı yerden, göğsüne bastırdı, yüzü tanınmaz bir hal almıştı, gözleri dışarı uğramıştı (gerçekte de patlak gözlüydü), dudakları aralanmıştı, gırtlağından birtakım korkunç sesler geliyordu.

— Ulan reziller... Ulan haydutlar...

Diye öyle bir bağırdı ki, baskıncılar geri geri gitmeye başladılar. Ozan Kadri de onların üzerine doğru yürüyordu.

— Açılın katiller!..

Göğsüne bastırdığı ölü yavru ile, baskıncıların şaşkın bakışları arasında atelyeden çıktı gitti.

Yavru köpeğin öldürülmesi, baskından sonra, aktör Bilâl ile siyasetçi Ahmet arasında ağır bir tartışmaya yol açmıştı. Aktör Bilâl, olayı «vahşet» diye niteliyor ve bütün dostlarının bu düşüncede birleşmelerini istiyordu. Çünkü, herkes ona katıldığı halde Siyasetçi Ahmet susuyordu ve öylesine ciddî bir surat takınıyordu ki, gören, onun

aktör Bilâl'e karşı olduğunu o an anlardı. Bunu sezmekte gecikmeyen aktör Bilâl ona:

— Sen katılmıyor musun? diye sormuştu.

Siyasetçi Ahmet de bu soruya:

— Hayvanlardan önce insanları düşünmek zorundayız, diye karşılık vermişti. Ve aktör Bilâl'i çıldırtmıştı bu söz.

— Bakın, insancıl baya bakın, diye çevresindekilere göstermişti Siyasetçi Ahmet'i, alayla. Ne kolay değil mi? «Hayvanlardan önce insanları...» Oysa biz tersini söylüyorduk ha?.. İnsanlardan önce hayvanları diyorduk, öyle mi? O yavru köpeğinki kadar aklı olan söyleyemez böyle bir söz. Sen insanları sevmeni, bir yavru köpeğin ölümüne boş vermekle göstermek istiyorsan, ya budalasın; ya sahtekâr; ama en azından insanları sevmediğin yüzde yüzdür. Bir yavru köpeğin ölümüne boş verende insan sevgisi olamaz. İnsan sevgisi, katıksız sevgi demektir. Sende bu yoksa, sen azizim, insanların da köpek yavruları gibi tekmelenmelerine, öldürülmelerine göz yumarsın. Çünkü sen, her şeyden önce, insan değilsin.

O zaman Siyasetçi Ahmet:

— İleri gidiyorsun, demişti ona.

Ve heykeltıraş Nizam'ın araya girmesiyle, çıkacak kavga önlenmişti. Nizam:

— Bu yüzden birbirimize girersek, karşımızdakilerin başarısını katmerlendirmiş oluruz, demişti. Yavru köpeğe hepimiz acıdık, Bilâl'in duygulanmasını çok iyi anlıyorum. Fakat bu olayı, bir kavga içinde olağan görmekten başka ne gelir elimizden? Ayrıca şu da var ki, ozan Kadri'-

nin böyle bir gün sedirin altına girmesi de kınanacak bir davranıştır. Evet, dostumuz, değerli bir insan, fakat olur olmaz zamanlarda sedirin altına giriyor.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Şu nokta önemli, diye söze karışmıştı, acaba Kadri kendisini mi saklamak istedi, yoksa köpeğini mi?

Bunun ne demek olduğunu kimse anlayamamıştı, bu yüzden de herkes sustu. Eski bakanlardan Fazlı da çevresindekilere bakarak «Değil mi efendim?» diye birkaç kez söylendi, sonra vaz geçti direnmekten. Onun söylemek istediği çok başkaydı gerçekte, fakat konuşmaya başlarken unutmuştu ne söyleyeceğini.

Doktor Amil:

— Başka bir sorun daha var, dedi. Son günlerde Kadri'nin korkuya düşmesi nedendi? Tehdit edilseydi böyle mi yapardı ve tehdit edildiyse kimler tarafından tehdit edildi? Düşünün ki, hep aramızda bulunan bir arkadaşımızın başına geleni bilmiyoruz. Biz nasıl savaşabiliriz bu durumda? Bütünlüğümüz yok bizim. Karşı yandakiler ne denli planlı ve düzenli davranıyorlarsa, bizler o denli başı boş ve düşüncesiz yürüyoruz.

Nizam:

— Pek o kadar da değil, diye karşı koydu doktor Amil'e. Gerçi dağınıklık yok değil, yanlışlar da yapıyoruz. Fakat kimin başına gelmemiştir bu kadarı?

Konu böylece başka yönlere kaydırılıyordu. Fakat heyecanını bir türlü bastıramayan aktör Bilâl bağırmağa başladı:

— Eşekler gibi durduk hepimiz... Kılımız bile kıpırdamadı... Yıktılar, öldürdüler, gittiler... Korkaklığımızı, bir bildiğimiz varmış gibi susmakla, pasif kalmakla örtmek istiyoruz. Sergiyi açıyoruz, böylece onlara davetiye çıkarıyoruz, bekliyoruz, geliyorlar, bunca sanat yapıtını mahvediyorlar ve biz, sanki istediğimiz bu imiş gibi, sakin sakin seyrediyoruz. Eh kim bilir, evlerimize de kahraman gibi döneriz artık. Bu mu sizin kavga yönteminiz? Bu tutumdan ne bekliyoruz kuzum? Niçin arkalarından yürümüyoruz? Niçin sokakta onların hakkından gelmiyoruz? Azlığız da ondan mı? Nerden biliyoruz kent içinde bizden yana çıkacaklar bulunmadığını? Yoksa suçlu duruma düşmek korkusu mu var içimizde? Buysa korkumuz, elimizden bir iş gelmiyor diye kapanalım evlerimize. Geçende A.Y.O.T. bütün bir mahalleye el koydu, ne kadar ev varsa, bir suç takıp, hepsini karakol haline getirdi. Akıllı dostlarımızdan birine, «Ne duruyoruz?» diye sordum da, ne dedi bana biliyor musunuz? «Bunlar eskiden beri olagelen şeyler,» dedi. «Olaylara tek tek çare bulmaya kalkmak yanlıştır. Emir gelmeden ne yapsak boş...» Böyle dedi.

Başyazar Kutsi öksürdü.

Aktör Bilâl, sesini daha da yükselterek:

— Arkadaşlar, baskın sırasında sakın yapıtlarınızı savunmaya kalkmayın, diye akıl veren kimdir size? Öğrenebilir miyim bu sayın hocayı? Sizi hareketsiz bırakan adamı? Ve ona sorayım, sen kendinden korkuyorsan niçin herkesi korkaklığa itiyorsun?

Bu sözler üzerine Siyasetçi Ahmet üstüne yürümüştü onun.

— Seni provokatör seni! Seni karıştırıcı, bölücü seni! Defol diyorum sana. Defolup gitmezsen ben seni kolundan tutar atarım dışarı. Senin yerin sokaktır, köpek!.

Aktör Bilâl ceketinin yakasına sarılmıştı onun. Burun buruna gelmişlerdi.

— Hadi at bakayım da göreyim seni. Hadi, ne duruyorsun?

Öteki:

— Beni daha fazla söyletme, dedi.

Aktör Bilâl:

— Ama ben susacak mıyım bakalım... En yakın arkadaşlarının arkasından neler, ne karalamalar düzdüğün ortaya çıkarsa...

Siyasetçi Ahmet bembeyaz olmuştu.

— Susturun bu adamı, diye bağırdı.

Bu sefer başyazar Kutsi girdi araya. Niyeti yatıştırmaktı ikisini de, fakat o sırada itiş kakış başlamıştı kavgacılar arasında, başyazar Kutsi de bu arada sert bir dirsek yedi çenesine. İkinci bir hamlede daha bulundu, bu sefer kolundan tuttuğu gibi çekti aktör Bilâl'i ve:

— Yürü dostum dedi, biz gidelim.

Bu davranış açıkça Siyasetçi Ahmet'e karşı bir davranıştı. O da bunu anlamış olacak ki, yüzünü buruşturarak baktı başyazar Kutsi'ye, bu bakışta «Seninle sonra görüşürüz.» anlamı okunuyordu. Ama meydan okumakta başyazar Kutsi daha da ileri gitti, aktör Bilâl'in sırtını sıvazlayarak:

— Herkesin bir bildiği var, dedi.

Bunu Siyasetçi Ahmet de duydu.

Aktör Bilâl kapıdan çıkarken geri dönüp Siyasetçi Ahmet'e:

— Bunun arkası gelecek, diye bağırdı.

Başyazar Kutsi:

— Gel dostum, gel... diye sürüklüyordu onu.

İkisi çıktıktan sonra atelyede bir süre sessizlik oldu, kimse kimseye bakmıyordu. Sanki hangi yanı tuttukları anlaşılmasın diye başlarını öne eğmişlerdi. Yalnız Nizam:

— Baskının yarattığı sinir bozukluğundan hep, diye söylendi.

Sonra Siyasetçi Ahmet'in yanına gelerek:

— İstemeden büyüdü, değil mi? diye sordu.

Öteki önce hiç cevap vermedi, sonra ağır ağır:

— Sandığın gibi basit bir olay değil bu, dedi. Aktör Bilâl kendiliğinden böyle bir şeye kalkışamazdı, başka birinin parmağı dönüyor bu işte, anlıyor musun? Hedef de ben... Hep ben, hep ben. Niçin ben? Çünkü bütün tahriklere karşı hiç açık verdirmemeye çalışıyorum da ondan. Geri çekiliyorum, soğukkanlı duruyorum. Karşı yanın işine gelmiyor bu taktik. Bilâl gerçekte yavru köpek için mi coştu sanıyorsun? Yo... bir bahaneydi o... Asıl niyetini sonra belli etti. Pasif kalmışız... Ya ne yapacaktık? Tam bir provokasyon. Hiç kuşkum yok, hem A.Y.O.T.'dan, hem de dışarıdan besleniyor.

Heykeltıraş Nizam başını sallayarak yüzünü buruşturdu.

— O kadar değil elbet, dedi. Belki bir taktsızlık... evet... Taktsızlık da kimizaman daha zararlı olur.

Siyasetçi Ahmet:

— Bana inan, dedi. Şimdiye kadar bütün tahminlerim doğru çıkmadı mı?

Nizam, Siyasetçi Ahmet'in doğru çıkan bir tahminini bulamadı, ama önemsemedi bunu.

— Unutulacak bunlar, dedi.

Öteki:

— Asıl Kutsi'ye şaştım, dedi. Bilâl denen herif gizli emrin alayını yapıyor nerdeyse... Bilmem birine sormuş da, adam «gizli emir gelmeden bunların hiç biri kökünden çözülemez» demişmiş... Küçük görüyor gizli emri... Evet... Ama başyazar Kutsi'nin buna karşı ona kızmaması, hatta koluna girip dostça çıkması ne anlama geliyor? Sen ne dersin?

Heykeltıraş Nizam:

— Yo onda haksızsın, diye cevap verdi. Düpedüz olayı yatıştırmak için yaptı bunu. Konuşacak, moral verecek...

Merdivenlerden inerken aktör Bilâl:

— Beni niçin çıkarıyorsunuz? diye sordu ve durdu, gitmeyecekmiş gibi.

Başyazar Kutsi:

— Sizi çıkarmıyorum, dedi, kendim çıkıyorum ve sizden bana arkadaşlık etmenizi istiyorum. Yürüyelim birlikte... Konuşacağız, göreceksiniz ki anlaşacağız da.

Başyazar Kutsi'nin soğukkanlılığı, sükûneti, aktör Bilâl üzerinde etkisini göstermekte gecikmedi. Sanatçı, az önceki heyecanlı, duygulu ve sinirli durumundan başyazar Kutsi'nin sakin durumuna birdenbire geçemedi elbet, geçemediği için soluk soluğa konuşuyordu gene.

— Kimdir bu adam? Ne bilir bu? Kendisini başkalarından üstün saymak için hangi değerlerine güveniyor? Kendisini nasıl görüyorsa, herkes de öyle görsün istiyor, zavallı romantik. Oysa istemekle olacak işler değil bunlar, göstersin kendini bakalım, geçerli bir düşün atsın ortaya, hiç değilse bir tek dediği doğru çıksın, bir kez olayları önceden sezsin, haber versin. Ne gezer, sadece tavır takınmakla hayranlık uyandıracağını sanıyor, yetersizliğini jestle kapatmak istiyor. Bunların foyası çabuk çıkar ortaya, çıkmazsa çıkarılır, ama bugünkü ortamda sırası gelmiyor bunun. Ne gibi bir özveride bulunmuş bugüne değin? Hiç. Ama benim tiyatromu kaç kez aldılar elimden, yani yaşamımı...

Başyazar Kutsi, merdivenin tel örgülerle engellenmiş yerlerinden geçerken önden yürüyor ve aktör Bilâl'e yolu açıyordu. Baskıncılar büsbütün geçilmez duruma getirmişlerdi merdivenleri.

— Sizi anlıyorum, diyordu başyazar Kutsi, haklınız var. Her işin sırası gelecek, her insanın gerçek kimliği ortaya çıkacak, hiç merak etmeyin! Sizi uzun zamandır tanıyorum, sanatınızın hayranı olduğumu bilirsiniz. Duygularınızın soyluluğu, uygarca yürekliliğiniz, kentin bugünkü gidişinde aldığınız tutum, beni size her gün daha çok bağlıyor... Nicedir başbaşa verip konuşmamızı istiyordum. Gizli emre karşı güveniniz üstüne... Demek bugünmüş günü... Ama ne talihsiz bir gün, ne korkunç, ne zalimce bir olaydan sonra.

Çıkmaz sokağa vardılar. Başyazar Kutsi:

— Olsun, dedi, bir rastlantı deyip geçelim. Bel-

ki de böyle bir günde konuşmamız, birbirimizi daha yakından tanımak, anlamak için bize kolaylık sağlayacaktır. Tiyatronuzu bir gün yeniden açacaksınız, o gün en mutlu dostlarınızdan biri de ben olacağım. Göreceksiniz ki, çabuk unutacağız bu vahşeti, bu kötü düzeni...

Aktör Bilâl:

— Ben... diye onun sözünü kesmek istedi.

Fakat başyazar Kutsi bırakmadı.

— Ben unutmayacağım diyeceksiniz, biliyorum. Ama yanılıyorsunuz, sanatınız, yeniden kavuştuğunuz sahne büyüleyecek sizi de, ondan unutacaksınız. Ve en önemlisi, bugün sizi mutsuz kılan olaylar değil sadece, mutsuz kılan insanlar unutulacak asıl. Sabun köpüğü gibi yitip gidecekler. Bunların içinde, kentin geleceği bakımından rol oynamak sevdasında bulunanlar da olacak elbet ve yaşamın verdiği en büyük ders bu olacak onlara.

Caddeye çıktıklarında şaşırtıcı bir görünü ile karşılaşmışlardı. Halk bağıra çağıra bir yana doğru koşuyordu. Fakat bu konuşmada, korku ve heyecan yanında eğlenceli bir hava da seziliyordu. A.Y.O.T.'nın memurları ise sokak başlarını tutmuşlar, halka dağılmalarını söylüyorlardı.

Dükkânlar kapanıyordu, yangın söndürme arabalarının çan sesleri, canavar düdükleri geliyordu uzaktan. Başyazar Kutsi, yanından koşarak geçen birini kolundan tutup çevirdi.

— Ne oluyor? diye sordu.

Adam kolunu ondan sıyırıp:

— Herif kendini atacak be... diye bağırdı.

Adam topaldı, topallıya topallıya koştu, kalabalığın arasına karıştı.

O sırada, içi A.Y.O.T.' nın memurları ile dolu büyük bir araba göründü, geldi geldi, başyazar Kutsi ile aktör Bilâl'in biraz önünde durdu; arabadaki memurlar, barfiksten atlayan jimnastikçiler gibi birbiri arkasına ve aynı tempo ile yere atladılar; onlar atlarken de arabanın önündeki büyük bir projektör karşı apartımanlardan birinin damını aydınlattı. Damda ozan Kadri, kucağında ölü köpek yavrusu ile dimdik duruyordu, başını biraz yukarıda tutuyor, uyruklarının geçidini seyreden bir kral gibi halka bakıyordu. Kalabalık daha da artmıştı, A.Y.O.T.'nın memurları, damdaki adamın kendini aşağı atmasını beklediklerinden olacak, halkı geri geri itiyor, ortada yer açıyor ve kolkola girerek bir kordon kuruyorlardı bu orta yerin çevresinde. Sanki ozan Kadri, atlamak için aşağıdaki hazırlığın bitmesini bekliyormuş gibi, kimi A.Y.O.T. memurları halka «Çabuk olun! Çabuk olun!» diye bağırıyorlardı. Başka bir memur ise, elindeki bir araçla apartımanın yüksekliğini ölçüyor, bulduğu sayıyı telsizle A.Y.O.T. merkezine bildiriyordu, «Atlayacak adamın boyu hariç» diyordu.

Yangın söndürme arabalarının çan sesleri, canavar düdükleri gitgide yaklaşıyordu. Ozan Kadri'nin, damına çıktığı apartımanın yanındaki evlerden pencereler açılıyor, bu pencerelerden evlerin cephelerine tas tas sular serpiliyordu. Belli ki, oralarda oturanlar, komşuda yangın çıktığını düşünüyorlardı. Oysa, ozan Kadri'nin damına çıktığı

apartımanın bütün katları karanlık içindeydi, oradakiler, ne olup bittiğini anlayamadıklarından sinmişlerdi sanki. Çünkü kimizaman (elbet hep geceleri) A.Y.O.T bir sokağı basar, projektörlerini evlere çevirir, bir süre beklerdi. Hangi evde hareket olursa, o ev halkı sorguya çekilirdi. Söylendiğine göre, böyle bir deneme sırasında bir komplo ortaya çıkarılmıştı. (Ama daha sonra bunun bir komplo değil, bir nişan töreni olduğu anlaşılmıştı.) A.Y.O.T.' da başlanmış işleri durdurmak kimsenin yetkisinde olmadığı için, yararı üzerinde durulmadan, bu denemeler sürdürülüyordu.

Yangın söndürme arabalarının yaklaştığını anlayan ozan Kadri, iki elinin üstünde tuttuğu ölü yavruyu başının hizasına kaldırdı. Onun, elinde ne tuttuğunu bilmeyen kalabalık, bu hareketi, denize dalmak üzere hazırlığa geçen bir yüzgecin hareketine benzetmiş olacak ki, «Atlıyor, atlıyor!» diye bağıranlar oldu, «Çekilelim, atlıyor!»

Ve ozan Kadri, boğuk boğuk bir şeyler söyleyerek... elinde tuttuğu ölü köpek yavrusunu halka doğru fırlattı. Bu, görülmemiş bir panik yarattı halkın arasında; herkes birbirini iterek, ezerek kaçışmağa başladı. Yere devrilenler bağırıyorlar, A.Y.O.T.'nın memurları var güçleriyle düdük çalıyorlardı. Kaçışan halkı, öbür yandan da yangın söndürme arabaları sıkıştırmıştı.

— Yapmayın yahu...

— Can kurtaran yok mu?

— Basma be!

— Burnum burnum...

— Sakatlara yol verin...

Ve ozan Kadri gözden kayboldu. Caddeyi dolduranlar itişip kakışarak yerlerde yuvarlanıyorlardı ve kenardan bakan için, birçok kişi değildiler bunlar, bir bütündüler, yüzlerce kolu bacağı olan kocaman bir eski çağ yaratığı gibiydiler.

Bu sefer, kaldırımda birikmiş olanlar, ozan Kadri'nin birden yok olduğunu anlayınca:

— Kaçıyor, kaçıyor, diye bağırmağa başladılar.

İçlerinden biri (cüce denecek gibi kısa boyluydu):

— Casus, casus... dedi.

Yanındaki adam arandı onu, çok kısa boylu olduğundan göremedi.

— Ne casusu canım, diye söylendi kendi kendine, istediği kızı vermemişler...

«Casus» diyen:

— İşte böyle kandırırlar sizin gibileri, dedi. Peki, kız nerde?

Öteki gördü bu kez kısa boyluyu.

— Ne bileyim, belki öldürmüştür.

— Gördün mü ya!

Başyazar Kutsi:

— Gidelim, dedi aktör Bilâl'e.

Yan sokaklardan birine saparak hızlı hızlı yürüdüler.

Başyazar Kutsi'nin evinde geçirmişlerdi o geceyi. Dostluklarını perçinleyen gece olmuştu bu.

Ev, çok yüksek duvarlarla çevrili bir bahçenin içindeydi; fakat başyazar Kutsi bu evde oturmuyordu. Öldürülme korkusu içinde yaşadığı için, orasını, her gün, her saat izini kollayan düşmanlarını aldatmak için kullanıyordu.

Demir parmaklıklı bir kapıyı açıp bahçeye girdiler. Bu sırada pek yakından bir köpek havlaması geldi. Başyazar Kutsi:

— Korkmayın, köpek yoktur bahçede, dedi. Kaç köpek tuttumsa hepsini zehirlediler. Onun için ben de plağa bir köpek sesi aldırdım, bu demir kapı açılınca plak otomatikman işlemeğe başlıyor.

Karanlık olduğu için aktör Bilâl, çevresini iyi göremiyordu. Ama başyazar Kutsi onu elinden tutunca, bu yolda kendi başına kolay kolay yürüyemeyeceğini anladı. Ayağı adım başında bir taşa çarpıyor ya da bir çukura gömülüyordu. Kutsi tutmasa çoktan yuvarlanmıştı. Aktör Bilâl, iki yanının dikenli tellerle çevrili olduğunu anladığı bu yolun dosdoğru gitmediğini sezdi, çünkü ikide bir yarım dönüşler yaparak, sağa veya sola saparak yürüyorlardı bu dar yolda. Başyazar Kutsi cebinden bir cep feneri çıkarıp yaktı ve bahçenin iki yanını şöyle bir gösterdi aktör Bilâl'e. Buna bir bahçe demek hiç doğru değildi; daha çok savaş sırasında tahkim edilmiş askerî bir alanı andırıyordu. Büyük çukurlar açılmıştı boy boy ve bu çukurların üstünde, sivri yanları dışa dönük, demir kazıklar çakılı idi; bunların arası da, helezon biçiminde sarılmış dikenli tellerle örülmüştü. Çukur yolların içine bir yerlerden şarıl şarıl sular akıyordu, buradan geçmek için, sadece bir yere tahta bir merdiven uzatılmıştı. Daha doğrusu bu merdiven uzatılmamıştı da, başyazar Kutsi, yandaki ağaçlardan birinin gizli bir yerine bağlı bir ipi ya da teli çekince merdiven kanalın üstüne düştü. Buradan yan yan geç-

tiler ve evin kapısına vardılar. Evin içi aydınlıktı, pancurları örtülmüş pencerelerden dışarı ışık sızıyordu. Bu ışıkta başyazar Kutsi'nin yüzünü gördü aktör Bilâl, gülümsüyordu bu yüz.

— Bu ışıklara bakmayın, dedi başyazar Kutsi, içerde kimse yoktur. Oradan geçip gideceğiz, o kadar.

Dört-beş basamak taş merdiveni çıktıktan sonra bir turnikeye daldılar, bu turnikeye girmeden kapıya yaklaşmanın olanağı yoktu, çünkü turnike taş sahanlığı bir yandan bir yana kaplıyordu. Turnikenin dönmesiyle evin içinde ziller ötmeye, çıngıraklar çalmaya başladı. Bir gürültü ki elli metre öteden duyulur.

Başyazar Kutsi:

— Bizim evden duyulmuştur şimdi, dedi.

Ve, garip şey, gerisin geri yürümeğe başladı turnike içinde ve böylece zilleri, çıngırakları bir daha öttürdü.

— Bu da bizimkilere işaretimdir, dedi, merak etmesinler diye yaparım.

Sonra gene ileri yürüdü, ziller, çıngıraklar üçüncü kez çınlattılar evin içini ve kapı kendiliğinden açıldı.

— Ziller, çıngıraklar üç kez ötmezse açmazlar, dedi başyazar Kutsi.

Böylece evin içine girdiler. Ortada yumurta biçimi mermer bir masa vardı, duvarlar mozaikle süslenmişti. Eski bir Roma evine girdiği duygusuna kapıldı aktör Bilâl. Hızla geçtiler holü, bir merdivenden indiler, başyazar Kutsi demir bir kapıyı, cebinden çıkardığı anahtarla açtı (cebinde birçok

anahtar olduğu için bunlar çıngır çıngır öttü), dar bir yeraltı geçiti çıkmıştı şimdi önlerine. Bu geçitin alçak tavanında soluk ampüller yanıyordu. Havası boğucu idi. Yirmi metre kadar yürüdükten sonra, gene bir merdivenle karşılaştılar. Bu merdiven onları başyazar Kutsi'nin oturduğu daireye götürdü. Anlaşılan bu bölme, bahçenin arka yanına düşüyordu.

Başyazar Kutsi:

— Geldik, dedi.

Ve bir kapıyı açıp buyur etti aktör Bilâl'e.

Onları başyazar Kutsi'nin eşi karşıladı. Kadın telâşla sordu kocasına:

— Emir geldi mi?

— Hayır, dedi başyazar Kutsi. Ama yarın için çok umutluyum. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik artık.

Sonra derin derin göğüs geçirerek aktör Bilâl'e döndü.

— Buyurun oturun, dedi. Bu sıkıntılara boşuna katlanmıyoruz. Umutlu olanlar kazanacak sonunda.

Burası, duvarlar boyunca alçak sedirlerle, gene öyle, üstlerinde yuvarlak bakır tepsiler bulunan alçak masalarla, kilimler ve hasırlarla döşenmiş şirin, sıcak yüzlü bir salondu. Başyazar Kutsi:

— Bütün masaların, iskemlelerin, sedirlerin ayaklarını yirmişer santim kestim, dedi. Böylece hep birlikte aşağı inmiş olduğumuzdan boy hedefi durumundan çıktık. Ayrıca pencerelerimin alt hizası normalden biraz yukardadır. Cam kullanmam.

Salonun bir ucunda yemek masası vardı. Başyazar Kutsi'nin eşi, miyop gözlüklerinin içinde

gözleri ufacık görünen, uzun boylu, insanı korkutacak kadar zayıf bir kadındı, kekeliyordu.

Başyazar Kutsi:

— Konuğumuz var, dedi eşine aktör Bilâl.

Sonra da aktör Bilâl'e dönerek:

— Bizim hanım, diye ekledi, canlı cenazedir.

Kadın gülmedi bu söze, kızmadı da, başını öne uzatarak baktı aktör Bilâl'e, sanki o dakikaya değin onu görmemiş gibi.

— Hoş geldiniz, dedi. Buyurun oturun. Ben de yemeğe bekliyordum. Köpek havlayınca ağlamam tuttu. Çok sevdiğim bir köpeğimizin sesine benzettim birden. Zavallı hayvan! Kuzum bu plağı değiştirelim, olur mu?

Sonra birden değiştirdi konuyu.

— Baskın nasıl oldu? İyi geçti mi bari? Yemekte dinlemek isterim ayrıntılarını. Bizimki götürmüyor beni baskınlara. Oysa kendisi hemen hepsine gidiyor. Bana radyodan dinlemek düşüyor sadece. Kentin bu karışık döneminde yaşadığıma bin tanık lâzım. Hiç bir şey gördüğüm yok. Kimi dostlarla konuşurken bilgisizliğimden utanıyorum. Şunu gördünüz mü? Hayır. Bunu gördünüz mü? Hayır. Benim de hakkım yok mu? Öyle şeyler anlatıyorlar ki. İnsan göremediğine üzülüyor. Bugün yarın emir gelecek olursa, benim için hiç fırsat kalmayacak demektir.

Başyazar Kutsi:

— Üzüldüğün şeye bak, dedi karısına. Sen bir baskın, bir cinayet görmedin diye gizli emir gelmesin mi? Böyle bir şeyi düşünmek saçma olur, çünkü gizli emir hiç bir kişinin yararına değil, kentin yara-

rınadır sadece ve gerekirse, yeni baskınları da önerebilir. Gerçekte gizli emir, saltık olarak hiçbir şeye karşı değildir. Çünkü bir şeye karşı olmak, o şeyin varlığını kabul etmeği içerir, oysa gizli emirden başka bir şey var olamaz.

Canlı cenaze:

— Ne yalan söyleyeyim, ben bunları bilmiyorum, dedi.

Başyazar Kutsi, dostuna dönerek:

— Oturalım, diye sofrada yer gösterdi.

Oturdular. Gecenin büyük bir vakti sofra başında geçti. Bir ara köpek havladı, susup dinlediler, fakat ziller, çıngıraklar ötmeyince başyazar Kutsi:

— Korkup kaçtılar, dedi. Evet, beni öldürmek istiyorlar. Çünkü ben öldürülürsem, gizli emri bekleyenlerin bütün güveni sarsılacak, dayanma güçleri kalmayacak, çözülecekler. Böylece kent sonu bilinmez bir karanlığa gömülecek. Düşman bunu çok iyi biliyor. Gerçi dostumuz Siyasetçi Ahmet, tek moral kaynağı olarak kendisini görmektedir; beni değil, onu öldürmek istediklerini ileri sürüyormuş. Ben kıskanç bir adam değilim, istediğini düşünsün. Fakat sorarım, onu niçin öldürmek istesinler? Sizin de bu akşam söylediğiniz gibi, sanatçı dostlara, yapıtlarınızı korumayın demek, karşı yanı neden kızdırsın? Bunları açıkça konuşacağımız gün gelecek elbet. Gerçekte sorunumuz gizli emir sorunudur. Siyasetçi Ahmet ondan habersizdir, bana inanın. Hiç bir şey bilmiyor. Gizli emir nedir? Bunu yalnız biz biliyoruz. Gizli emir doğumdur. Evet. Bize düşen de, soğukkanlı olarak beklemektir onu. Çünkü bu bir sınav olacaktır, sınavı başarı ile geçe-

meyenler kavuşamazlar ona, kavuşamayacaklardır. Sizi şunca zamandır tanıyorum ve izliyorum. Bana inanabilirsiniz ki, dostlarım arasında bu sınavı en iyi verecek olanlardan biri de sizsiniz. Bugünkü heyecanınızı yatıştırmak için çaba harcamanın nedeni buydu. Siyasetçi Ahmet gibiler yüzünden kendinizi ziyan etmenize razı olamam. Emir geldiğinde göreceksiniz, Siyasetçi Ahmet gibilerden hiç biri kalmayacaktır ortada. Kendi kendilerini yok edeceklerdir bunlar. Oysa siz ve ben kalacağız. Bakın nasıl? Gizli emre güvenlerini yitirenler, ilk üç ay sonunda, çoğu kez söylerler bunu. Gerçekte biz de isteriz onlardan söylemelerini. Böylece özgür kalırlar. Yaşlanıp pişmanlık içinde ölenler de vardır. Bunların arasında, zaman zaman, gizli emrin belirtilerini görenler çıkmıştır. Gerçi bu belirtileri gördüklerini tanıtlayamamışlardır bir türlü, ama gene de bir dirilme olur onların yüzünden. Bir de belirtilerini değil, gizli emrin kendisini, ama kenarından köşesinden, gördüklerini söyleyenler vardır. Bunlara hak vermek gerekir. Çünkü bence de, gizli emir arada bir görünüp çekilir, ya da uzun süren bir hazırlığa girişir ortaya çıkmak için. Sabırlı olmak gerekir bu konuda, sabırsızlandın mı gizli emir büsbütün silinir. O zaman, gizli emir yoktur diyenlere karşı, hiç ses çıkarmadan beklemek düşer bize. Gizli emir, zaman zaman, kente girer, dolaşır. Aramızda kalır bir süre. Bakarsınız, sabah aydınlığında bir kule gibi şöyle bir ucundan görünüvermiştir, bakarsınız düşlerinize girivermiştir ve açıklamıştır size kendisini. Gizli emir, kimizaman, sahipsiz bir beygir gibi otlaya otlaya gelir ve ürküp kaçar. Kimi-

zaman da sis gibi ufukla birlikte yaklaşır. Ben onu birkaç kez ele geçirecek gibi oldum, evet, ama dostlarımızın telâşından su gibi akıp gitti avuçlarımızın arasından. Bunca yıllık deneyimlerimden anladım ki, alıngandır gizli emir. Ama bizsiz yaşayamaz. Biz onsuz yaşayamayız. Yokken de vardır o ve gerçekte o zaman vardır. Şaşırtmasın sizi bu sözlerim; inanınızı güçlendirmek için söylüyorum ve sanırım ki, bunu da başarmış durumdayım. Gizli emir nedir? Bunu bilmek hiç de gerekli değildir. Çünkü bilmek sınırlamak demektir. Sınırlamak ise bir şeyi durdurur. Oysa gizli emir durağan değildir, bundan ötürü de sınırlanamaz. Sınırlanamayınca bilinemez elbet. Ben onun birkaç kez geldiğine inanıyorum. Siz inanmıyor musunuz sanki? Yo, böyle bir şey söyleyemezsiniz bana. Bırakın, gizli emir yoktur diyenler, ona inanmayanlar, kentin hayı-huyu içinde erisin gitsinler; biz, ona bütün yaşamımızı adamış olanlar var olduktan sonra gizli emir de var demektir ve her an, belki de şimdi, evet, şuraya gelecektir. Yarın buluşalım, her gün uğrayın bana. Sizi bekleyeceğim ve dostluğumuz böylece gün gün güçlenecek, göreceksiniz.

Bu dostça konuşma, aşağı yukarı, sabaha değin sürdü. Sabahleyin aktör Bilâl, başyazar Kutsi'nin evinden ayrılırken gerçekten değişmişti ve böyle bir dost kazandığı için sevinç içindeydi. Dostlukları bu yolda ilerledi. Sık sık gördüler birbirlerini.

Gazetedeki odasında yapılan toplantı dağıldıktan sonra, başyazar Kutsi, işte karşısında bu eski dostunu buldu. Onu on beş gündür görmemişti.

— Nerelerdeydiniz? diye sordu.

Onun ayakta durduğunu görünce:

— Otursanıza, diye ekledi. Gerçi gidiyorum ben, çok yorgunum, uyumam lâzım. Ama siz yabancı değilsiniz, birlikte çıkarız.

O zaman aktör Bilâl:

— Hayır, çıkmayalım, dedi.

Merakla baktı başyazar Kutsi onun yüzüne.

— Hayır ola, dedi. Önemli bir şey mi var?

Aktör Bilâl ses çıkarmadı. Başyazar Kutsi:

— Gizli emri merak ettiniz sanırım, dedi.

Ve dik dik:

— Evet, geldi, diye ekledi.

Aktör Bilâl heyecanla:

— Geldi mi? dedi.

Başyazar Kutsi:

— Geldiğine yüzde yüz inanıyorum, dedi. Fakat arkadaşlar arasında bir anlaşmazlık çıktı. Aksiliğe bakın siz. Tam gizli emir gelirken çıktı bu anlaşmazlık. Oturun rica ederim, siz ayakta durdukça ben yoruluyorum. Kaç gecedir uykusuzum, başım dönüyor, biliyor musunuz?

Aktör Bilâl, yanı başındaki koltuğa çöktü. Merakla bakıyordu karşısındakine.

Başyazar Kutsi:

— Bundan sonra toplamayacağım hiç birini, diye sürdürdü konuşmasını. Gerçekte ben toplamış değilim onları. Kendiliklerinden geldiler. Demek ki hepsi sezinlemişlerdi gizli emrin artık geleceğini. Tıpkı benim gibi, ben de bekliyordum. Şerefle eriştiğimiz bu günlerin sevinci sarmıştı yüreğimi. Fakat ne oldu, biliyor musunuz? Önce mühendis Fasih moralce çöktü. Olabilir, bir şey denemez, çok gördük

bu olayları ve hiç birini gözümüzde büyütmedik. Toplantıyı bıraktı gitti. Bir bakıma iyi etti gittiğine, o durumda kalması hiç doğru olmazdı. Fakat o gittikten sonra, Siyasetçi Ahmet'in davranışı tüy dikti. Hain olarak niteledi mühendis Fasih'i. Bunu söylerken sevinç içindeydi ve gururla başını yukarda tutuyordu. «Bize bir hain lâzımdı.» diyordu. Dikkat ediyor musunuz bu söze? Çünkü aramızdan bir hain çıkmazsa ciddîye alamayacaktı işini. Dostum, Siyasetçi Ahmet'te ikinci kez görüyorum bunu. Bir gün de heykeltıraş Nizam için buna benzer bir şey söylemişti, heykeltıraş Nizam A.Y.O.T.'na inanıyor demişti. İçimizde böyle birinin bulunduğunu ortaya çıkarmadan rahat edemiyordu bir türlü. Niçin? Evet, niçin? İşte en önemli sorun bu. Ama bunun üstüne ne düşündüğümü size şimdi uzun uzun anlatmayacağım, şu kadarını söyleyeyim, beklenen emir geri döndü. Ben inanıyorum ki, gelmişti ve geri döndü.

Aktör Bilâl:

— Siz nerden biliyorsunuz? diye sordu.

Başyazar Kutsi:

— Birçok belirtilerini sezdim, dedi. Sözgelişi... Üç gündür... Üç gündür biri beni bekledi kapıda.

Bunu söyler söylemez de şaşkın şaşkın baktı aktör Bilâl'in yüzüne.

— Sizdiniz, değil mi? Siz miydiniz bekleyen?

Aktör Bilâl sakin:

— Evet, bendim, dedi.

Başyazar Kutsi:

— Yoksa... diye kekeledi.

Büyük bir umut ışığı yanmıştı gözlerinde. Gizli

emrin karşısında imişçesine iki kolunu yanlarına indirip saygılı bir durum aldı.

— Siz mi... Siz mi... diye ekledi.

Aktör Bilâl gene sakin sakin:

— Hayır, ben gizli emri getirmedim, dedi.

Başyazar Kutsi:

— Kim getirdi öyleyse? diye sordu.

— Bilmiyorum.

— Demek siz haber almağa geldiniz sadece.

Aktör Bilâl:

— Hayır, dedi kısaca.

Başyazar Kutsi, «Peki, niçin geldiniz?» gibilerden yüzüne baktı onun.

Aktör Bilâl:

— Sizden bir ricam var, dedi.

Hali öylesine acayipti ki, başyazar Kutsi bayağı meraklandı.

— Ne gibi? diye sordu.

Aktör Bilâl:

— Sizden yirmi bin lira istiyorum, dedi.

Öteki böyle bir şeyi hiç beklemediğini belli ederek:

— Yirmi bin lira mı? Niçin? Ne yapacaksınız? diye sordu.

Aktör Bilâl dişlerini sıkarak:

— Gideceğim kentten, dedi.

Başyazar Kutsi:

— Niçin gidiyorsunuz, anlayamadım. Açıklayın, dedi.

O zaman aktör Bilâl kollarını göğsünde kavuşturdu.

— Gitmezsem birini öldürmek zorunda kalacağım, dedi.

Başyazar Kutsi'nin merakı artmıştı, masasından ayrılıp onun yanına geldi, uzun uzun baktı yüzüne.

— Birini öldürmek zorunda mı kalacaksınız?

— Evet.

Aktör Bilâl:

— Dinleyin, diyerek anlatmağa başladı ayağa kalkarak. Bir hafta önce beni kaçırdılar.

— Kimler? Atmacalar mı?

— Atmacalar, Yengeçler ve Baykuşlar... Evet, hepsi birleşmişlerdi.

— Nasıl oldu bu?

— Geceydi, diye anlattı, mezarlıklardan dönüyordum. Çok sevdiğim birini aramaktan geliyordum. Mezarlığı kente bağlayan büyük şoseye, karanlık şoseye çıktığımda bir otomobil durdu önümde...

Döndü geri, heyecan içindeydi, pencereye doğru yürüdü, dışarı baktı. Arkası dönük olarak:

— İçinden dört beş kişi çıktı arabanın, diye ekledi. Beni yaka paça arabaya attılar.

Başını Kutsi'ye çevirdi.

— Gözlerimi bağladılar, ellerimi bağladılar. Böylece ne kadar gittiğimizi bilmiyorum. Araba bir yerde durdu. İndirdiler beni, koluma girip sürüklediler, bir kapıyı açtılar, bir eve gelmiştik belli, merdivenlerden çıkardılar, bir odaya soktular.

Başyazar Kutsi heyecanla:

— Sonra? dedi.

— Sonra... Açtılar gözlerimi ve ellerimin bağlarını. Yüzleri maskeli üç kişi oturuyordu karşımda. İçlerinden biri, hiç unutmuyorum, solda oturanı, «Sana bir görev veriyoruz.» diye söze başladı, «Bi-

rini öldürmek görevini. Bu görevi en çok on gün içinde yapacaksın. Nasıl öldüreceğini sen düşün. Ama eğer bizden bu işde yardım istersen sana yardıma hazırız. Diyelim tabanca ile göreceksin bu işi. Al sana tabanca.» Böyle diyerek cebinden çıkardığı bir tabancayı masanın üstüne attı. Ben, «İstemem.» dedim. Bu sözlerle, «Yapamam, öldüremem.» demek istemiştim, ama onlar, «Tabanca ile öldürmek istemem.» anlamını verdiler bu sözüme. Ortada oturanı, «Peki, sen bilirsin.» dedi, «Ne ile öldürürsen öldür. Ama unutma ki, bu iş en çok on gün içinde bitecek.» Benim susup kaldığımı görünce, üçüncüsü, «On gün içinde yapmazsan biz seni öldüreceğiz.» dedi. «Anlaşıldı mı?» ve ayağa kalktılar, yanıma gelip gözlerimi, ellerimi bağladılar. O sırada, yan odalardan birkaç kişi daha çıktı sanıyorum. Getirirken yaptıkları gibi, gene koluma girerek beni evden çıkardılar, otomobile bindirdiler ve yola koyulduk. Nerelerden gittiğimizi bilemiyorum. Sandığıma göre yolu uzatıyorlardı. Çünkü boyuna virajlar dönüyorduk. Araba bir yerde durdu. Çıkardılar beni dışarı, yolun yanına attılar, biri de ellerimi çözdü o sıra. Daha ben toplanıp gözlerimdeki bağı çözmeden araba uzaklaştı gitti. Karanlıkta bir süre çevremi göremedim. Sonra anladım ki, beni bıraktıkları yer, üstüme çullanıp arabaya attıkları yerdi. İşte bu kadar...

Başyazar Kutsi:

— Anlamadım, dedi. Seni niçin alet ediyorlar böyle bir işe?

Aktör Bilâl sustu. Bir sessizlik oldu. Başyazar Kutsi:

— Demek kaçmak istiyorsun, dedi, bu cinayete zorlanmamak için...

Aktör Bilâl:

— Bir cinayete zorlanmamak ve öldürülmemek için, diye ekledi.

Gene bir sessizlik.

Başyazar Kutsi:

— Kimi öldürmeni istiyorlar? diye sordu.

Bilâl sakin:

— Sizi, dedi.

O zaman şaşılacak bir şey söyledi Başyazar Kutsi.

— Tamam, dedi, gizli emrin geldiği besbelli. Bunu elbet karşı yandakiler de haber aldılar. Beni o yüzden yok etmeğe kalkıyorlar. Görüyor musun, Siyasetçi Ahmet'i değil de beni.

Ve ellerini uğuşturarak odada üç aşağı beş yukarı dolaşmağa başladı, bir yandan da konuşuyordu, neşeli neşeli:

— Gizli emir geldi, gizli emir geldi.

Aktör Bilâl, gözlerini ona dikmiş, başyazar Kutsi dolaştıkça, başını bir sağa, bir sola çeviriyordu. Sanki beklemediği bir tepkiyle karşılaşmış gibiydi.

Dolaşan başyazar Kutsi, birden aktör Bilâl'in önünde durdu.

— Korkma, dedi yüksek sesle.

Komut veren bir komutan gibiydi.

— Sana teşekkür ederim, olayı bana hiç duyurmadan ölüm tehlikesini göze alabilirdin. Ama bunu yapmadığına çok iyi ettin. Teşekkür ederim, teşekkür ederim...

Sevinç içindeydi.

Aktör Bilâl:

— İstediğim parayı verin rica ederim, diye yalvarır gibi bir sesle konuştu. Yoksa öldürecekler beni, öldürecekler... Şurada üç günüm kaldı, üç gün içinde sizi öldürmezsem ben öldürüleceğim. Anlıyor musunuz?

O zaman başyazar Kutsi onun önünde durdu.

— İyi düşün dostum, dedi, iyi düşün! Benim yaşamam ve gizli emri almam için senin muhakkak burada bulunman gerek. Eğer sen kenti bırakıp gidersen, bu caniler, beni öldürecek başka birini bulurlar ve o buldukları adamı ben tanımayabilirim. Tanımayınca da ölümden korunamam. Hiç bir yere gitmeyeceksin, burada, kentimizde kalacaksın. Sen kaldıkça da benim yaşamım güven altında bulunacak. Dostum, beni anlıyorsun, değil mi?

Aktör Bilâl umutsuz bir sesle:

— Ya ben? diye kekeledi.

Öteki:

— Hiç merak etme, dedi, seni öldüremezler kolay kolay. Çünkü beni öldürecek senden daha yakın bir dostumu bulamazlar. On gün dolunca, seni yakalayıp gene o eve götüreceklerdir. Bana inan! Onlardan yeni bir on gün isteyeceksin. Bunu seve seve verecekler. O on gün içinde de gizli emir gelmiş olacak. Sen benim yaşamımın garantisisin. Böyle bir görevi bırakıp hiç bir yere ayrılamazsın. Tam anlamı ile savaşın içine girdin şimdi. Cesaret, cesaret! Gizli emrin gelmesi artık saat işi, gün işi bile değil. Doğru, dediğim doğru çıkıyor.

Aktör Bilâl:

—Sizi anlayamıyorum, dedi sert sert. Hem benden başka öldürecek kimseyi bulamayacaklarını söylüyorsunuz, hem de ben kenti bırakırsam kullanacakları başka bir adamın sizi kolaylıkla öldüreceğinden korkuyorsunuz...

Başyazar Kutsi:

— Yanlış, yanlış, diye bağırdı. Yanlış anladınız beni. Siz giderseniz, elbette beni öldürecek olanı kolay bulamıyacaklardır, evime gelen, beni her gün görebilen bir dostumu. Gerçi böyle birini bulduklarında, eğer o dost bana ihanet ederse, istedikleri olur. Ama siz ortada dururken... niçin başkasını arasınlar? Sizin burada bulunmanız ise, benim yaşamam demektir. Niçin bunu bir ödev olarak benimsemeyecekmişsiniz? Beni öldürme işini başkalarına vermeleri için mi kaçmak istiyorsunuz kentten? Buna müsaade edemem. Düşünün dostum, bana diyorsunuz ki, «Yirmi bin lira ver, ben gideyim, seni başkası öldürsün.» Bu değil mi düşündüğünüz? Ama ben, böyle demek istediğinizi hiç sanmıyorum. Sizin gizli emre güveniniz azaldı. Dikkat edin, kalmadı demiyorum, azaldı diyorum. Gizli emri yarın alırsak, bir düşünün dostum, size bu görevi verenlerden biri bile kalmayacak kentte.

Sonra kaşlarını çattı.

— Benim yaşamımın hiç bir önemi yok, dedi, isterseniz şimdi öldürün beni ve görevinizi yapmış olarak gidin onların yanına. Bu mu istediğiniz sizin? Bağışlayın beni böyle konuştuğum için. Bir küçük köpek yavrusunun öldürülmesi yüzünden onca duygulanan siz, sanatçı dostum, kentten kaç-

makla beni ölüme bıraktığınızı düşünmez olur musunuz hiç? Kalın ve bekleyin, gizli emri bekleyin!

Aktör Bilâl bu sözler karşısında verecek hiç bir karşılık bulamamıştı. Fakat yüzüne öylesine bir zavallılık çökmüştü ki, çok istediği halde, oradan kalkıp gidemiyordu bir türlü. Son olarak:

— Ben... doğrusu, ben... diye bir şeyler mırıldandı.

Fakat başyazar Kutsi dinlemedi bile onu.

— Teşekkür ediyorum size, dedi. Dostluğunuzda hiç yanılmamışım. Şimdi rahat bir yürekle evinize gidin. Size yarın müjdeyi vereceğim.

Umutsuzluk içinde omuzları düşen aktör Bilâl, kısık bir sesle:

— Gizli emrin geldiğine inanıyor musunuz? diye sordu.

Öteki gülerek ve yüksek sesle:

— Evet, dedi.

Aktör Bilâl, geldiği gibi değil, yıkık ve bitkin kalktı yerinden.

— Allahaısmarladık, dedi.

Başyazar Kutsi:

— Güle güle dostum, diye uğurladı onu. Güvenle, inançla gidin evinize. Sevinin, sonuna geldik artık.

Orada el sıkışarak ayrıldılar. Başyazar Kutsi, yukarı aşağı salladı sıktığı eli; ötekinin eli ise güçsüzdü, sanki kolundaki kaslar bu ele varmıyordu.

Aktör Bilâl, gazetenin merdivenlerinden aşağı düşecekmiş gibi sallana sallana indi. Sokağa çıkınca bir an durdu, gökyüzüne baktı. En umutsuz zamanlarında gökyüzüne bakardı hep; sanki umutsuzluğun,

kederin, talihsizliğin gökyüzünde hiç bir yeri olmadığını düşünmekten gelen gücü arar gibi. Gerçekten de bir hafiflik duymuş gibi olurdu o zamanlar. Bu hafiflemenin arkasından bir yalnızlık, bir anlamsızlık duygusu bastırırdı: Evren içinde yalnız olunduğunu anlamak ve bu yalnızlığın anlamsızlığı. Ayakları yerden kesilir adamın, göklere doğru uçar gibi olur, başı döner o zaman, sallanır, yalpalar, yanından geçenlere çarpar... Duyguların gerçekliği neydi? Bu soruyu kendine sık sık sormuştu aktör Bilâl ve duygularından işkile düşmüştü. Uğraşındaki denemeleri de yardım ediyordu ona bu konuda... Gerçi, sahnede diyelim kıskanç bir kişiyi canlandırıyorsa, o canlandırma sırasında kıskançlık duymuyordu, fakat kıskançlığın yüzdeki, sesteki ve hareketlerdeki belirtilerini gösterebiliyordu; ve en önemlisi, karşıdan bakan, bu belirtilerden hareket ederek bunların kaynağına gidebiliyordu. Elbette bir aldanma idi bu; ama bile bile katlanılan bu aldanma yanında, bilmeden inanılan bu türlü aldanmalar da vardı. Sonuçta, duygunun ya önemi azalıyor, ya gereği kalmıyordu. Aktörlük uğraşının belki de en kötü yanı buydu, duyguların taklit edilebileceğini göstermesiydi. Oysa insanın ta yüreğinin derininde, kutsal bir kaynak suyu gibi döne döne doğan, kimsenin göremeyeceği ve anlayamayacağı bir aşk duygusunun taklit edilmesi olacak işlerden miydi? İşte kişi bu derin yürek acısı ile yalnızdı ve yalnız olduğu için de varlığının bütün anlamını yitiriyordu. Anlamsız kalan bir varlık ise eylemi gereksemiyordu... Böylece evrenin ortasında hareketsiz bir nokta gibi kalıyordu insan.

Aktör Bilâl, gene uğraşındaki denemelerden

yararlanarak, böyle bir duruma düşmemek, duyguların tutsağı olmamak, onları doğallıktan çıkarıp yaratılır niteliğe kavuşturmak için, birtakım yollar araştırmıştı. Diyordu ki kendi kendine, «Bir duygunun belirtilerini taklit edebiliyorsam, o belirtilerden duyguya da yönelebilmeliyim.» Böylece aktör Bilâl, düşündüklerini duymak için uzun ve yorucu denemelere girişmişti. Ellerini buza sürdüğünü düşünüyor ve o an buzun yakıcı soğukluğunu parmaklarının ucunda duymağa çalışıyordu... Ya da bir bıçak alıyor eline, bununla, karnını çizdiğini ve yarılan ince yerden aşağı doğru kan indiğini düşününce... hemen değil... biraz sonra ve artık gitgide çoğalan bir sızı duymağa başlıyordu. Evet, başlıyordu ve bu denemelerden sonra uğraşı aktörlük onun gözünde büsbütün başka bir anlam ve nitelik kazanıverdi. Aynı deneyim, sahnede aynı sonucu vermiyordu. Buna şaşarak dikkat eden aktör Bilâl, deneyimlerinin içe dönük bir irade gücü istediğini, oysa sahnede canlandırılan, taklit edilen belirtiler için böyle bir irade gücünün hiç de gerekli olmadığını anladı. Öyleyse duyguların bir gerçekliği vardı. Tanıtlanmağı gereksemeyen içe dönük bir irade gücü, aranılan duygunun bütün koşullarını yaratıyor ve duygu böylece ve tastamam ortaya çıkıyordu. Doğalı yaratmak demekti bu. Öyleyse duygular inandırıcı idiler.

Aktör Bilâl gökyüzüne bakarken, içindeki bu doğal duygunun da gökyüzleri gibi sonsuz ve yalnız olduğunu, başı dönerek düşündü. İçi, derisinden taşacakmış gibi Nigâr'la doluydu. Aşkın bu kerte gerçek olabileceğini, Nigâr'ı, sevinceye değin bilmezdi. Bir gece, Nigâr'ların evindeki – Macit'in

sağlığında– bir arkadaş toplantısında, bir ara Nigâr'la yalnız, karşı karşıya kalmıştı ve «Size sadece ikimizi ilgilendiren bir şey söyleyeceğim.» demişti. Fakat Nigâr, bir an bile düşünmeden, «Hayır, söylemeyin.» demişti. Kestirmiş miydi ne diyeceğini? Elbette her kadın, karşısındaki erkekten gelecek sözlerin yönünü sezerdi, bunda şaşılacak bir şey yoktu. Nigâr istememişti onun aşkını söylemesini. Fakat, şaşılacak bir şey, «Hayır, söylemeyin! »diyen o Nigâr, bir an sonra ona dönmüş, gözlerini merakla açarak, «Söyleyin!» demişti. Ama artık fırsat da kaçmıştı, başkaları gelmişti yanlarına ve Nigâr ona bir süre bakakalmıştı. Neydi bunun anlamı?

Aktör Bilâl bekârdı; gençliğinde, tiyatro ile evliliğin bir arada yürüyemeyeceği, tiyatronun bir oyuncudan bütün yaşamını istediği inancı ile evlilikten uzak kalmağa bakmış, yüreğinin en delişmen rüzgârlarına bile karşı durmuş ve olgunluk çağına gelince de, bunca mihnetle geçen yıllardan sonra aşkın onu artık zayıf bulamayacağı kanısına varmıştı. Aşka karşı güçlendiğini sanmak, kişinin bu tutkuyu hastalık saydığına bir tanıt diye gösterilebilirdi; gerçi aktör Bilâl aşk üstüne böylesine kötü düşünmüyordu, böyle düşünmesi için bir neden yoktu; ama başından geçenlere baktıkça, o güne değin kaç kez aşka tutulduysa, bunda kendini bırakmanın, kendini bıraktığı duyguyu büyütmenin ve onu içinden doğmuş değil de, dışarıdan bastırmış gibi görmeye başlamanın büyük payı olduğunu görüyordu. Aktör Bilâl bunu, çok sevdiği oyunlardan da çıkarıyordu. Macbeth, içinde gizli gizli yaşayan kral olma tutkusunu, kafasına büyücü karıların

soktukları bir inanca sayarak eyleme geçiyordu; böylece de dram, bir tragedya güçlülüğü kazanıyordu. Çünkü Macbeth'i iten etki, artık kaçınılmaz bir tanrı istemi durumuna yükseliyordu. İşte için için aşka yatkınlaşmış, hazırlanmış yüreklerin de, kendilerini buna benzer bir aldatmaları vardı ve burada da aşk artık dıştan, güçlü, karşı durulmaz bir buyruk gibi geliyor, kasıp kavuruyordu. Bunu denemiş olanların, diye düşünmüştü o zamanlar aktör Bilâl, kendilerini kendileriyle aldatılmış duruma ikide bir düşürmelerinin anlamı ve olanağı yoktu. «Ben artık âşık olmam.» demekti bu.

Ve Nigâr'a aşkı, işte bu düşünceler içinde iken, onu önce yavaş yavaş, habersizce, yumuşak yumuşak ele geçirmiş, sonra da kasırga gibi sarsmağa başlamıştı. Nasıl olduğunu anlayamadan kendisini o büyük tutkunun tam ortasında buluvermişti. Artık yalnız değildi; içinde başka bir insanın yeri, yaşamı, ortaklığı ile, o güne değin yaşadığından çok başka bir yaşantıyı sürdürüyordu.

Herkesin gizli emri beklediği günlerdi, bütün umutlar ona bağlanmıştı; bu yüzden ilişkiler, görevler, ödevler, düşler ve tasarılar, hepsi hepsi askıda idi; bunların yerini sadece ve sadece beklemek almıştı. Bu bekleyiş içindeki insanlar arasında, aktör Bilâl'in çok garip bir mutluluğu vardı; gerçi o da bekliyordu, ama beklediği yalnızca gizli emir değildi onun, herkesten gizli bir beklediği daha vardı, bir umudu daha. Ama bu iki beklenen arasında büyük bir ayrım seziyordu aktör Bilâl önceleri. Gizli emrin beklenişi, sanki ruhlara gereksiz bir boşluğun uçurumunu çiziyordu; oysa öteki, her şeye

karşı içinde bir ortaklaşma isteği, bir çekicilik gücü yerleştiriyordu. Bu ikilik, aktör Bilâl'in, gerçekte ona bambaşka ve yeni bir yalnızlık getiren aşkını, garip bir mutlulukla sarıyordu. Bu ikisinden hangi beklediği idi onu insanlara ve kente yaklaştıran? Ona mutluluk veren hangisiydi? Bu mutluluğun hangisi daha gerçek ve daha haklıydı?

O günlerde aktör Bilâl, Percy Bysshe Shelley'nin aşk üstüne bir denemesini okumuştu; İngiliz ozanı bu denemenin bir yerinde şöyle yazıyordu: «İnsanı yalnızca insanla değil, var olan her şeyle birleştiren bağ aşktır. Daha doğduğumuz, yaşamağa başladığımız an, içimizde, benzerine gitgide daha çok susuzluk duymağa başlayan bir şey vardır. Çocuk anasının memesini belki de bu kural gereğince emer. Bu eğilim, bizimle birlikte gelişir. Düşünümüzde, benliğimizin tümünü gösteren küçücük bir taslak vardır. Biz onu başlangıçta biraz bulanık olarak görürüz; kötü ve aşağılık bulduğumuz her şeyden sıyrılmış, insanla ilgili olan ve bizim kavrayabildiğimiz en güzel ve en yüce şeylerin ülküsel bir örneğidir bu; yalnızca dış varlığımızın değil, yapımızı kuran en küçük zerreler birliğinin de taslağıdır; yalnızca pürüzsüz ve parlak biçimleri yansıtan bir ayna, ruhumuzun içinde bir ruh, acı ile, kederle bir araya gelemeyecek öz cennetinin sınırlarını çizmiş bir ruhtur. Biz ona uygun ve ona benzeyen bütün coşkuları ve bütün susamışlığı, bu ruha bağlamak eğilimindeyizdir. Onun gerçek özünü bulup ortaya çıkarmak, kendimiz üstüne açık bir yargı elde etmek için gerekli bir anlayış yeteneğine varmak; gizlice besleyip geliştirmekten hoşlandığımız ince ve anlaşılması güç özelliklerimizi ya-

kalayıp kavrayacak bir düşleme gücü; sanki tatlı bir sese eşlik etmek üzere gerilen iki güzel lyranın telleri gibi, sinirleri bizim sinirlerimizle birlikte titreyen bir beden ve bütün bunların istenen örneğe uygun bir ölçüde uyumlaşması, işte aşk bu görünmez ve ele geçirilemez amaca yönelir.»

Bu parçayı birçok kez okumuş ve üstünde düşünmüştü aktör Bilâl. İlk izlenimi, Shelly'nin, bu aşk tanımında gereğince açık seçik olmadığı idi. Aşk, doğumla birlikte getirdiğimiz soluk bir tasarının günden güne büyüyüp bütün benliğimizi sarması ise, «sinirleri bizim sinirlerimizle birlikte titreyen» başka bir bedene duyulan gerekseme de bu tasarının bir parçası, gerekleşme aracı oluyordu; bağımsız bir niteliği yoktu onun, tasarı ülküseldi, gerçek özü apaçık ortada değildi, onu kavramak için düşleme gücü gerekliydi, görünmez ve ele geçirilemez bir amaçtı o. Hem içimizde, hem ele geçirilemez. Öyleyse aşk, bir umut, bir bekleme süreci olup çıkıyordu. Burada da ruh, bir uçurumun boşluğu karşısında mutluluk arıyordu; ortaklaşma duygusu, yalnızlık içinde gelişen bir çeşit kendini arama ve tanıma çabası oluyordu. Ve en önemlisi, «sinirleri bizim sinirlerimizle birlikte titreyen bir başka beden» ancak ülküde var olabilen bir tasarı gibi, hem çok yakın, hem çok uzak duruyordu; bundan ötürü de kişi eylemden kalıyordu. Belki de gerçek aşkın yükselebileceği en yüksek doruktu bu.

Aktör Bilâl, bu duygunun yaşantısı içine gömülmüştü. Gecelerini, günlerini Nigâr'ı düşlemekle geçiriyordu. Bu düşleme, aktör Bilâl'in yapısını kuran zerrelerin uyumlu bir çalışması sonucu ortaya

çıkmakla birlikte, genç adamda, sanki bir hareket kaynağı olarak Nigâr'ı da etkisi altına alacağı inancını doğuruyordu. Uzak olmalarında bir sakınca yoktu, enerji kendi alanına yayılmasını bilirdi. Böylece zamanını hiç de boşa harcamadığı kanısı içinde idi aktör Bilâl. Bu hareket kaynağı onu nasıl her gün biraz umutça olgunlaştırıyor ve amaca yaklaştığı sanısı içine alıyorsa, Nigâr'ın istemini de ortak doğrultuya sürüklüyordu elbet.

Bu inanç onda öylesine yerleşmişti ki, Nigâr'a rastladığında, sanki geceyi gizliden birlikte geçirmişler de gözgöze gelirlerse sırlarını herkes anlayacakmış gibi, bakamıyordu sevdiği kadına. Ve onun yanından ayrılıp da yalnız kalınca, gerilmiş olan sinirlerinin gevşemesi ile, büyük bir yorgunluk içine düşüyordu.

Nigâr'ın ondan bir girişim beklediğini gösteren belirtiler de yok değildi. Önce o söz, «söyleyin!» sözü, aktör Bilâl'in kafasında, her gün yeni yorumlara uğruyordu. Kadın, «Hayır, söylemeyin!» dedikten sonra ona dönmüş, gözlerini merakla açarak «Söyleyin!» demişti; gerçi sözünü söylemek fırsatı o dakikada Bilâl'in elinden kaçmış bulunuyordu. Ama bir bakıma da gereği kalmamıştı artık bir açıklamanın, her şey söylenmişti gerçekte. Konuşma, tıpkı sahnede olduğu gibi, dinleyenlerde temelsiz ve geçici bir duygulanma uyandırmaktan başka neye yarardı! Yaşayan duyguların anlatımında sözün bir yeri olamazdı. Konuşma, konuşanı yok ederdi. Konuşuyorum, öyleyse yokum.

Bir gün sokakta karşılaşmışlardı; «Nereye gidiyorsunuz?» diye sormuştu Nigâr, o da «Provaya.»

demişti ve ayrılmışlardı. Belki de o gündü alınlarında yazılı olan gün, kim bilir! Çünkü beklemeği bilmek kadar, o günün geldiğini anlamak da gerekliydi. Beklemek ve her an hazır olmak! Yoksa mutluluk, ürkmüş bir kuş gibi uçup giderdi.

Başka bir gün haber gelmişti Nigâr'dan; «Toplantınız var, bekliyorum.» diyordu. Oysa ikisi için böyle bir toplantının hiç de gerekli olmadığı besbelliydi; bu söz, olsa olsa, karar gününü anlatıyordu, tümcenin sonundaki «bekliyorum» sözcüğü idi önemli olan. Ya da Bilâl'e güç kazandırmak için Nigâr, «Vaktimiz var, beklediğimi bil!» demek istemişti. Bunu, «olanağımız var» biçiminde yorumlamak da doğru olabilirdi. Gitmişti aktör Bilâl evlerine, ama sevinçten biraz gecikmişti. Nigâr onu karşılarken «Niçin geç kaldınız?» diye sormuştu. Acaba bu söz, «Geç kaldınız, artık her şey bitti.» anlamına mı geliyordu? Nitekim o gün Nigâr'la hiç konuşamamıştı, uzaktan ona bakmakla yetinmişti. Ayrıldıktan sonra da acı bir umutsuzluğa düşmüştü; «Beklemekle yetinmemeliyim, yoksa iş işten geçecek.» demişti kendi kendine.

İşte böyle düşünerek, kimizaman da, tiyatrodaki provasını acele bitiriyor, ya da geceleyin yatağından fırlıyor, randevusuna geç kalma telâşı içinde, Nigâr'ı aramağa çıkıyordu. Nizam'ın atelyesine koşuyor, oradan Nigâr'ın evine yollanıyordu. Kararı kesin oluyordu böyle zamanlarda; Nigâr'ı bulur bulmaz onu bir yana çekecek, en kısa yoldan ve en kısa sözlerle her şeyi açıklayacaktır ona. Nigâr evinde ise, kapıyı çalacak, girecek içeri, elinden tutacak, «Gel!» diyecek. «Nereye?» diye sorarsa, «Bilmi-

yorum, nereye olursa oraya.» diyecekti. Ve bundan sonrasını mutluluktan ölecekmiş gibi düşlüyordu; sokaklarda elele koşarlarken, Nigâr, «Niçin bu kadar acele?» diye soruyordu ona, o da, «Bitti, artık beklemek bitti.» diye karşılık veriyordu. Sonra şöylesine sürüyordu konuşmaları:

— En lüzumlu şeylerimi bile alamadım yanıma...

— Zarar yok, zarar yok.

— Ah sevgilim, niçin daha önce yapmadın bunu? Niçin beni bunca beklettin?

— Bilmiyorum... Korkudan belki de.

— Niçin korkuyordun?

— Her şeyi yitirmekten... Evet, her şeyi yitirmektense, biraz daha beklemek...

Ve kadın:

— Çok mutluyum, diyordu, bitti artık beklemek.

— Bitti bitti.

O zaman her şey yeniden başlıyordu. Şimdiden bilinemezdi o dönem.

Fakat bu tatlı düşler içinde Nigâr'ın kapısına varınca titremeye başlıyordu aktör Bilâl, eli ayağı tutmuyordu artık, kapıyı çalamıyordu. Bu duruma daha çok dayanamayacağını anlayınca da geri dönüyordu. Nigârların penceresine tırmandığı da oluyordu kimi geceler. Karanlık sokakta, bir hırsız gibi, iki yanına baktıktan sonra, kendini yukarı doğru çekiyordu. Boşuna olduğunu bile bile... Kapalı pencerelerin ve perdelerin ardında hiç bir şey göremezdi çünkü.

Sonra, imzasız mektuplar yollamağa başladı

Nigâr'a. «Yana yana seviyorum seni.» diyordu. Kısacık bir söz. Yeter ama... Bilâl'den başka kim olabilirdi bu mektubu yazan? Ama, gene o her şeyi yitirmek konusundan olacak, imzasını atmıyordu mektubun altına. Ya da şundan: Nigâr kendi anlasın istiyordu, anlamalı idi. Bu düşünce ile bir mektubunda, «Bana boş bir zarf postala.» diye yazmıştı. Ama hiç bir ses çıkmıyordu ondan. Boş zarfı alacağı günü heyecanla beklemişti. Hemen açmayacaktı, önce eliyle şöyle bir yoklayacaktı, içinde kâğıt olmadığını anlayınca... zarfı bıçakla üstünden dümdüz kesecekti ve bomboş zarfın içine gelip gidip dakikalarca bakacaktı. Sonra onu bir kitabın arasına koyacaktı, kitabı da başucuna. Ve belki de o an kalkıp koşmayacaktı Nigâr'a; mutluluğu başucunda, o bomboş zarfın içinde, artık hiç bir düş kurmaya kalkmadan – çünkü düş kurmanın yorgunluğu artık onu bitirmiş olacaktı – uzanacaktı yatağa.

Bir gün de şöyle yazdı Nigâr'a: «İçimdeki bu eşsiz, bu güçlü tutkunun benimle yok olmasını istemediğim için yazıyorum, bilin, yalnız bilin sizi sevdiğimi.» Bu sözde hiç bir aldatmaca olmadığına yemin ederek kapattı zarfı. Belki de ağladı, – şimdi iyice bilemiyor ağlayıp ağlamadığını, demek zarfı kapatırken ağlamak isteği egemendi ona – çünkü bu sözlerle artık amacına varmaktan umut kestiğini açıklıyordu. Gerçekte bunca yüce bir tutkunun amacı olamazdı, amacı kendisi idi onun, kendi kendine yeterdi o. Giderek bunu Nigâr'a yazması bile – sonraları pişman olmuştu yazdığına – gereksizdi. Çünkü kimsenin bilmemesi Nigâr'ın bile – daha tutarlı olurdu böyle bir tutku için. Amaca

varmağa yönelen bir aldatmaca, bir yol, bir adım olmadığı yüzde yüzse de, o sözün bir umutsuzluğu gizlemesi, gene de gücünü, değerini, anlamını sarsıyordu. İnananın kendini tanıtlamağa çabalaması gereksizdi. Sadece kendisinde kalmakla yok olacaksa, o şey gerçekten yok demekti.

Düşüncesinin burasında aklı karışıyordu. Belki de insanın var olması için bir başkası gerekliydi, kendi başına yoktu o. Öyleyse yapısının bütün zerrelerinden doğan, içindeki silik tasarının günden güne berraklığa kavuşması ile gerçekleşen, dışardan bağımsız hiç bir duygusu da olamazdı onun. İnsanın varlığı sadece dışsal bir varlıktı. Bu bakımdan da sadece amaçlar yaşatır, gerçekleştirirdi onu. «Beklemeliyim» diye düşündü aktör Bilâl, «Kendimi var kılmayı, gerçekleştirmeyi beklemeliyim. Bekliyorsam varım.»

Ve bu inançla, «Bu son» diye yazdı Nigâr'a, «Bundan sonra yazmayacağım artık.» Kızgınlık ve başkaldırma vardı bu sözlerde; gerçi tümden yalnızlığa dönüşü kapsıyordu görünüşte, ama «Bu eşsiz tutkunun kendisi ile birlikte yok olmasına» katlandığını göstermesi bakımından da, o güne değin yazdığı mektupların gereği açıkta kalıyordu. Nigâr'ın bundan habersiz yaşaması Bilâl'e dokunmayacak idi ise, niçindi bunca çaba? İşte burada, bütün yazdıklarının bir yaklaşma, amacı elde etme kaygısından ileri geldiği saklanamaz duruma giriyordu artık; başkaldırılan ise, varılmak istenen amaçtı.

O zaman aktör Bilâl anladı ki, insan tek başına bunca büyük bir yükü taşıyamaz. Sokaklarda, sanki yanında bir arkadaşı varmış gibi bu konuyu yüksek sesle kendi başına konuştuğuna dikkat edince

korktu. Bu böyle sürüp gidemezdi. Salınede en neşeli olunması gerekli rollerini bile malızun bir adam gibi oynuyordu. Aşkın hüznü, dışardan çok çabuk farkediliyor; ona «Âşık mısın?» diye soranlar oluyordu.

Ve aktör Bilâl, heykeltıraş Nizam'ı bulup ona açılmağa karar verdi. Nizam, bütün dostları için bir dert ortağı, hatta bir kurtarıcı sayılırdı, gücünü içtenliğinden alıyordu, bu bakımdan da düşünceleri etkili oluyordu. Hele kentin bu olağanüstü durumunda Nizam, arkadaşları arasında hemen her gün başvurulan bir danışman gibiydi.

Aktör Bilâl onu atelyede buldu.

— Seninle konuşmak istediklerim var, dedi, çıkabilir miyiz?

Sakin görünmeye çabalıyordu. Telâş ederse heykeltıraş Nizam'ın merakını kurcalamış olurdu. Çünkü yolda oraya gelirken, Nizam'a Nigâr'ın adını vermemeği sadece evli bir kadını sevdiğini söylemeği kararlaştırmıştı.

Heykeltıraş Nizam:

— Ressam Macit'i bekliyordum, dedi. Beraber çıkmamızda sence bir sakınca var mı?

Bu rastlantı aktör Bilâl'i öylesine şaşırtmıştı ki, sanki olmaz dese, heykeltıraş Nizam biraz sonra yapılacak olan itiraftaki kadının Nigâr olduğunu o saat anlardı.

— Bir sakınca yok... Ne olsun? dedi aktör Bilâl.

Ve böylece de o gün Nizam'a açılma tasarısı suya düşmüş oluyordu.

Aktör Bilâl ancak bir iki dakika sonra düşünebildi ki, heykeltıraş Nizam'dan başka bir

gün için randevu isteyebilir ve bugün onları başbaşa bırakabilirdi. Belki aralarında konuşacakları önemli bir sorun vardı. Bu düşünce ile:

— İkiniz belki başbaşa konuşmak istersiniz, dedi. Ben ayrılayım. Benim konuşacaklarım da gerçekten öyle bir şey değildi yani... Daha çok seni göreceğim gelmişti de...

Heykeltıraş Nizam:

— Hayır, hayır, dedi. Kalmanı özellikle istiyorum. Biliyorsun, Macit son zamanlarda birtakım bunalımlar geçiriyor... Resimlerinin ilgi görmediğinden üzgün, gizli emir beklenirken çalışma durumlarının ne olacağı konusunda sallantılı, hatta hatta gizli emir üzerinde bile birtakım kuşkuları var gibi gelir bana. Üstelik kalp hastası, biliyorsun. Karısı ile de sanırım araları şekerrenk...

Aktör Bilâl, kendinden ummadığı bir sakinlikle:

— Öyle mi? dedi.

Ve içinden «Yaşasın aktörlük, çok işe yarıyor.» diye geçirdi.

Heykeltıraş Nizam:

— Evet, dedi, Nigâr biraz sert mizaçlıdır. Kocasını sevmediğini sanmıyorum. Ama baskı yapmakta çok ileri gidiyor. Diyelim Macit'in bir resmini beğenmedi, değil mi? Vay efendim, böyle de resim olur muymuş, nerede yaşıyormuş, ayda mı yaşıyormuş? Ve Macit'in konuşmak istediği her sorun üstünde, ondan daha iyi bilirmişçesine ukalâlıklar, kestirip atmalar.. Macit sakin ruhlu çocuktur, ses çıkarmıyor, ama sanıyorum bunalımlarının birçoğunun nedeni de burada.

Bu sırada ressam Macit göründü. Aktör Bilâl, Nigâr'ı görmüş gibi heyecanlandı. Heykeltıraş Nizam, daha Macit yanlarına gelmeden aktör Bilâl'e:

— Konuşacaklarım bunlar işte, senin de bulunman yararlı olur. Özellikle gizli emir konusunda güçlendirelim çocuğu biraz, dedi.

Ressam Macit, aktör Bilâl'in elini dostça sıktı.

— Macbeth'de harikaydın, dedi. O günden beri görüp tebrik edemediğim için çok üzgünüm. Nigâr da hayran kaldı... O gece evde hep senden konuştuk.

Sonra heykeltıraş Nizam'a dönerek:

— Kuzum, A.Y.O.T.'nın temsillerden sonra kulise gidip oyuncuları tebrik etmeyi yasaklaması neden? diye sordu. Düşündüm, düşündüm bulamadım.

Heykeltıraş Nizam:

— Dikkat etmedin mi, diye cevap verdi, alkış da fazla sürmesin diye oyun bittikten üç dakika sonra elektrikleri kapattırıyorlar. Nedeni, bir insanın sivrilmesinden korku... Sivrilen bir insanın çevresinde başkalarının toplanmasını önlemek... Bu!

Sonra:

— Bilâl de bizimle geliyor, diye ekledi.

Ressam Macit:

— Çok memnun oldum, dedi.

Sokağa çıktıklarında hava kararıyordu. Lambalar yanmıştı, fakat bu lambaların, ortalık iyice gecelese de, gene yeterli aydınlığı vermeyeceği anlaşılıyordu, öylesine sönüktüler. İnsanlar, yürüme yarışına çıkmış gibi, birbirlerini geçmek istercesine hızlı gitmeye çabalıyorlardı. Karanlığın neler getireceği belli olmazdı. Hiç de güvenli olmamakla birlikte, gene de en iyi saklanacak yer evdi. Eve girilir, perdeler

sıkı sıkı örtülür, acele yemek yenir ve yatılırdı. Ondan sonrası Tanrının bileceği şeydi.

Hoparlörler şu bildiriyi yayıyorlardı: «Dikkat, dikkat! Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel direktörlüğünden bildirilmiştir: Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün nişancı memurları, yarından başlayarak, on gün süre ile sokaklarda serbest tabanca atışları yapacaklardır. Yaralanan ve ölenlerden Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü sorumluluk kabul etmez. Dikkat, Dikkat! Asayişi Yerleştirme...»

Bu bildiri, evlerine giden insanları kamçılamıştı sanki, kaldırımlarda birbirlerini iterek kendilerine yol açmağa, birbirlerinin omuzlarından, kollarından, eteklerinden tutup öne geçmeye çalışıyorlardı. Bu çaba, omuzundan, kolundan ya da eteğinden tutularak geri bırakılmış olanları daha da hızlandırıyor, bu sefer aynı hamaratlığı onlar gösteriyorlardı. Öyle ki, iki kez geçilmiş olan, üç kez geçmeye çabalıyordu. Bu yarış içinde, birkaç kez omuz, kol, ya da etek tutmaktan ötürü birbirlerini artık tanımış olanlar, bir hizaya gelince şapkalarını çıkararak selâmlaşıyorlardı. Fakat bu nazik davranış, yarışı kazanma çabasını hiç de eksiltmiyordu. Bu hızdan ötürü evlerine giden sokağa sapmağı unutanlar oluyordu. Bunlar geri dönüyorlar, yarışanların ters bakışları arasında kendilerine yol açmağa çalışırken, «Biraz öne düşmüşüm.» diye özür diliyorlardı. Omuzundan tutup çekenin bir A.Y.O.T memuru olmasından kuşkulanan ve korkan kimi yolcu da dönüp, «Buyurun.» diyor, ya da çoğunlukla – omuzunu kurtarıp kaçmağa bakıyordu oradan.

Çünkü A.Y.O.T'nın her zaman, her yerde bulunduğu inancı çok yaygındı. Hatta yolda yürürken hızlanmanın bile bir A.Y.O.T. buyruğu olduğunu sananlar vardı. Bunun gibi, biri çıkıp da yüksek sesle «Yavaş» diye bağırsa, akının yavaşlayacağı yüzde yüzdü. İşin garip yanı, meyhanelere de aynı hızla gidilmesiydi. Sokak dönemi bir kez atlatıldı mı, ondan sonra ev ya da meyhane olsun, rahat bir soluk alınırdı. Meyhaneye girenler, yalnız içki içeceklerinden dolayı değil, sokak dönemini atlattıkları için de birbirlerine gülümseyerek bakarlardı. Bir söylentiye göre, meyhane gibi eğlence yerlerine gidilmesini teşvik ediyordu A.Y.O.T., bununla güttüğü nedir bilinmiyorsa da – bu gibi şeyler bilinemezdi hiç bir zaman – olağanüstü durumun yerleştirilmek istendiği anlaşılıyordu. Böylece halkta olağanüstü durumun kalktığı sanısı bile uyanıyordu.

Üç arkadaş meyhaneden içeri girdiler. İçerde, kapının yanında bir masa vardı, bu masada bir adam oturuyor ve gelenlerin adlarını, soyadlarını, adreslerini önündeki deftere geçiriyordu. Bu işlem bittikten sonra da her müşteriye, üzerinde adı yazılı dikdörtgen biçiminde bir kart veriyordu. Müşteriler bu kartları göğüslerine takmak zorundaydılar. Nizam, Macit ve aktör Bilâl kartlarını alıp göğüslerine takarak boş buldukları ilk masaya oturdular. Meyhane, gözleri kamaştıracak kadar aydınlıktı ve nereye konmuş olduğu anlaşılmayan bir hoparlörden, arada bir, «Dokuz numaralı masa, vaktiniz dolmuştur.» diyerek bir uyarma yapılıyordu. Bunun üzerine de o masadakiler kalkıp gidiyorlardı. Müşterilere tanınan süre eşit değildi, gelenlerin çokluğuna

azlığına göre değişiyordu. Gerçi sıra gözetiliyor du, ama ayrılma zamanı baştan bilinmiyordu. Bunun için de erken kaldırılmak kaygısı ile müşteriler hızlı hızlı yiyip içiyorlardı. Bunun tersi de oluyordu, gitmek istedikleri halde zamanı daha duyurulmadığı için gidemeyenler de vardı. Hoparlörden bir de, «Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü size iyi eğlenceler diler.» sözleri duyuluyordu. Bu duyuru kimizaman da, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün adı verilmeden, kısaca, «Eğlenin, eğlenin!» biçiminde oluyordu. Ama bu kısa duyuru, daha çok buyruk niteliği taşıdığı için, müşteriler birden gülüp söylenmeye başlıyorlardı.

Heykeltıraş Nizam:

— Hadi bakalım, eğlenelim, dedi.

Aktör Bilâl:

— Bu «Eğlenin, eğlenin!» anonsu acaba A.Y.O.T.'nın mı, yoksa lokantanın mı? diye sordu.

Ressam Macit:

— Bana kalırsa A.Y.O.T.'nındır, dedi. A.Y.O.T.'dan habersiz olarak bir lokanta sahibinin böyle bir duyuruda bulunması olanağına aklınız erer mi? Eğer böyle çıkarsa buna şaşarım doğrusu. Bu sözde biraz da kafa tutma anlamı var çünkü; hani sizden A.Y.O.T.'na, siz eğlenmenize bakın, aldırış etmeyin ona gibilerden bir şey.

Aktör Bilâl:

— Bana kalırsa o sözün anlamı başka; «Eğlenin, eğlenin de sonra görürsünüz gününüzü.» demeğe geliyor.

Heykeltıraş Nizam:

— Senin dediğin gibiyse A.Y.O.T.'nın olamaz, çünkü bu çeşit bir tehdit A.Y.O.T 'nın sadece zaafını gösterir, başka bir şey değil. A.Y.Q.T «Ben sizin eğlenmenizi istemiyorum, ama siz buna karşın inadına eğleniyorsunuz ha, görürsünüz.» gibilerden bir söz edemez.

Aktör Bilâl:

— Lokantanın A.Y.O.T.'na kafa tutmağa kalkması daha mı akla yakın sence? diye sordu.

Ressam Macit:

— Benim sözüm yanlış anlaşıldı, diye araya girdi. Ben, eğer bu duyuru A.Y.O.T.'nın değilse, lokantanındır, o zaman da kafa tutma anlamını verir ki, bu olamaz işte demek istemiştim. O duyuru lokanta tarafından ille kafa tutmak için düzenlenmiştir demek istemedim.

Heykeltıraş Nizam:

— Garsona sorarız, diyerek o sırada önlerinden geçmekte olan garsona işaret etti.

Adam çok kısa boylu gibi görünüyordu masaların arasında dolaşırken, fakat onların yanına gelince boyu azar azar uzamağa başladı. Boyu uzadıkça soluk alması da derinleşiyordu. Uzadı uzadı, sonra yeniden kısalmağa başladı.

— Masaların arasında dolaşırken, dedi, boyumuzu kısaltmak zorundayızdır, bunun için de bacaklarımızı diz kapaklarımızdan bükebildiğimizce bükeriz. Böylece yukardan masaların kontrolu daha iyi yapılabiliyormuş. Benim bir bilgim yok, sadece bize öğretileni söylüyorum. Çünkü bir gün, iki saat kadar provası yapıldı bunun. Bizi önce dik yürüttüler, sonra böyle dizlerimizi bükerek. Ve ikisini

ölçtüler, dizlerimizi bükerek yürürken yukardan daha iyi kontrol edilebiliyormuş masalar. Benim bildiğim bu kadar. Boyumuzu uzatıp kısaltmaktan şaşırdığınızı anladım da onun için yapıyorum bu açıklamayı. Gerçi hiç birimizin –garsonların demek istiyorum– böyle bir açıklamada bulunmağa hakkımız yoktur, ama sizin buraya ilk kez geldiğinizi –ya da uzun bir süredir gelmediğinizi– sandığım için gerekli buldum konuşmayı. Ayrıca uzaktan kısa boylu görünüp de yakından uzun boylu olmanın acayipliği de üzmüyor değil bizleri. Ne yapalım, bükük yürümekten dizlerine ağrı giriyor insanın, onun için de böyle arada bir dikiliyoruz. Aksiliğe bakın ki, bu sefer dinlenme gereğini tam siz çağırdığınız zaman duydum.

Heykeltıraş Nizam:

— Kontrol nerden yapılıyor? diye sordu.

Garson:

— Sizin kim olduğunuzu bilmiyorum, diye karşılık verdi. Belki yüksek bir memursunuzdur, ama yazık ki sorunuzu cevaplandırmak elimde değil. Bahçeler Müdürünün oğlu da sordu, ona da aynı şeyi söyledim. Neden derseniz, bize ancak kontrol yapıldığı –ya da hattâ yapılacağı– söylendi. Bunun nereden, niçin ve kim tarafından yapıldığı –ya da yapılacağı– söylenmedi. Bir de şunu biliyoruz, boylarımızı kısaltırsak masalar yukardan daha iyi görülüyormuş. Hakları da yok değil, hangi masanın ne zaman kalkması gerektiğini belirtmek için ciddî bir kontrol ister elbet. Eskiden böyle değildi, bir anarşi vardı dükkânda, isteyen istediği kadar oturur, istediği zaman da kalkar giderdi. Şimdi öyle şey yok.

Bu yüzden diz kapaklarımız biraz ağrıyor, ama katlanmamız gerek.

Ressam Macit:

— Sizi çağırmamızın nedeni... diye başladı.

Garson:

— İçki meze ısmarlamak için değil mi? dedi.

— Hayır, demek zorunda kaldı ressam Macit.

O zaman adam, «Ben başka ne için çağırılırım?» der gibi baktı onların yüzlerine. Ressam Macit:

— Elbet onu da konuşacağız, dedi. Ama önce şunu öğrenmek istiyorduk: hoparlörden arada bir «Eğlenin, eğlenin.» diye bir söz ediyorlar. Bunu acaba A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü mü söyletiyor, yoksa lokanta mı?

Adam, boyunu biraz büyüttükten sonra:

— Valla, dedi, yazık ki sorunuzu cevaplandırmak elimde değil. Şu kadarını söyleyeyim ki, Bahçeler Müdürünün oğlu bunu hiç sormadı bana. Demek biliyordu. Nerden biliyor diyeceksiniz. Çok basit gibi geliyor bana. Eğer bunu lokanta söyletiyorsa, lokanta A.Y.O.T. demektir; yok A.Y.O.T söyletiyorsa, o zaman da A.Y.O.T artık lokanta demek olur. Bunlar hakkında bize hiç bir bilgi verilmez, fakat biz, müşterilerin çeşitli sorularına cevap vermekle de yükümlü olduğumuz için gerekli bilgiden uzun süre yoksun kalamayız. Bu durumu yukarı duyurduk, duyuralı iki ay kadar oluyor, görüşüyorlarmış daha, bir sonuca varamamışlar

Ressam Macit:

— Kulağınıza bir şey çalınmış olabilir diye düşündük de... dedi.

Garson:

— Belki yüksek bir memursunuzdur, dedi. Benden daha iyi bilirsiniz. Kulağa hiç bir şey çalınmaz burda. Bir şey ya duyurulur, ya duyurulmaz; bir şey ya bilinir, ya bilinmez. Ha, eğer A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü bir gün «kulağa çalınacak» bilgiler hakkında bir karar alırsa, o başka. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, «Eğlenin, eğlenin!» duyurusunun kimin tarafından yapıldığını bilmemek daha iyi değil midir? Bilgiye susamış insanlar olduğunuzu anlıyorum, fakat kafanızı hep böylesine ciddî konularla yormaktansa biraz da hafif, eğlenceli konulara yönelseniz sağlığınız için daha doğru olur.

Yeniden kısalmağa başladı garson, ve onları saygı ile selâmlayarak uzaklaştı. Adamın özellikle son söyledikleri, bir çeşit uyarma, hattâ biraz da buyruk anlamını taşıyordu küşümsüz; üç arkadaş bakışları ile anlaştılar bu noktada.

İçlerinde kendisini en güç durumda bulan, aktör Bilâl'di; çünkü gerek masaların yukardan kontrolü, gerek «Eğlenin, eğlenin.» konusundaki konuşmalar onu yalnızca yormakla, düşündürmekle kalmamış, yarım saattan daha az bir zaman içinde inanılmayacak kadar değiştirmişti. Şaşılacak bir şey, sanki Nigâr artık içinde değildi, çekip gitmişti. Aklın bunca ağır konular üzerinde kendine bir yol bulmağa çalışması, tutkuyu küstürmüştü belki de ve bu durum aktör Bilâl'e, yüreği ile aklı arasındaki karşıtlığı ya da en azından açıklığı gidermek ödevini yüklüyordu. Gizli emir karşısındaki davranışı ile, Nigâr'a olan tutumu arasında eğer bunca kesin bir uyumsuzluk var idi ise, bunun nedeni neydi? Nigâr'a âşık olmasının, gizli emir karşısındaki davranışına

hiç bir değişiklik getirmediğini bilen aktör Bilâl, böyle bir uyumsuzluğu yadsımağa yatkındı daha çok. Olsa olsa bu iki tutum arasında tümden bir ilgisizlik olduğu söylenebilirdi. Ama bu bile rahatsız ediyordu onu, çünkü aşkının yalnızca kendinde kalması, bu aşkın niteliğini gerçeklikten uzaklaştırıyordu bir bakıma, onu yalnızca Bilâl'in düşünde var kılıyordu. Bilâl: «Kişi birbirinden bunca ayrı iki davranışı aynı içtenlikle nasıl tutturabilir?» diye soruyordu kendi kendine. Nitekim bugün heykeltıraş Nizam'ı, aşkı üzerinde konuşmak için aramıştı ve bu konuşma her halde – ressam Macit ayrıldıktan sonra – olacaktı. İşte o zaman heykeltıraş Nizam, acaba nasıl şaşırarak bakacaktı ona? Yadırgamayacak mıydı onun bu iki yanlı kişiliğini? Aktör Bilâl ona boş verse bile, kendi nasıl bağdaştıracaktı bunu? İşte düşüncesinin burasında aktör Bilâl'in kafası sanki şimşeklerle aydınlandı; bir benzerlik, bir birlik bulur gibi olmuştu aşkı ile gizli emir arasında. Ama bu birliği, benzerliği elle tutulur duruma getirebilmek için o an kafasını daha çok yormağa kalkmadı. Bu gibi durumlarda bırakırdı aklını kendi başına, konuşmalara dalardı, bilirdi ki akıl, o konuşurken kendi işine dalmıştır, araştırma üzerindedir ve birden sonuç bir hesap makinesi kesinliği ile önüne atılmış olurdu.

Heykeltıraş Nizam, içlerinde en sakin ve endişesiz olanıydı, iyimserlikle gülümsüyordu hafiften hafiften.

— Kentin durumu belki bir çoğumuzu yadırgatıyor, ama unutmamalı ki bu sadece görünüştür, görünüşler ise her zaman özün belirtisi değildir. Ama bence kentin bugünkü durumu özün

belirtileriyle de dolu, asıl bunu görmek, görebilmek gerekir. Nedir bu telâş, bu sıkıntı? Hepsi gizli emri bekliyor da ondan. Evet, hepsi bekliyor. Tuhaf değil mi? Onun gelmesi yaklaştıkça da, boylar kısalıyor, uzuyor, yukardan kontrol sorunları beyinleri uğraştırıyor... Dahası, gereksiz güvensizlikler, kuşkular, dargınlıklar artıyor... Buna karşı bağlaşmalar, tutkular da öyle... Tam bir bekleyiş görünüşü.

İçkileri gelmişti. Heykeltıraş Nizam, içki bardağını eline alırken, ressam Macit alçak bir sesle ve sanki isteksiz isteksiz –ya da Nizam'a öyle geldi–:

— Gizli emir geliyor mu?

Diye sordu.

Nizam, bu soruya cevap vermeden önce içki bardağını kaldırdı.

— Sağlığınıza, dedi.

Sonra da alçak sesle:

— Yakında, dedi.

Aktör Bilâl, Nigâr'la, yalnızca Nigâr'la dolu olarak geçirdiği son günlerini düşündü gene, gizli emri nerdeyse unutacak duruma geldiği günleri. Oysa ne yanlışmış... Çoktandır arkadaşları ile bir masa başında buluşmadığından oluyormuş bu. Evet, kendi derdine düşmüştü biraz da, ama buna hiç bir zaman «dert» diye bakmamıştı, duygularını başkası ile paylaşamadığı için, «derdine düşmüş» durumunda kalıyordu ister istemez. Oysa aktör Bilâl, belki herkesten çok bekliyordu gizli emrin geleceği günü. Bunu o anda da düşünmek güçlendiriyordu onu. Aşkı ile gizli emir arasında pek bir açıklık da kalmamak üzereydi.

Ressam Macit:

— Yaklaşması çok iyi, dedi heykeltıraş Nizam'a. Arkasından da:

— Beklemek değil önemli olan, diye ekledi.

Heykeltıraş Nizam:

— Ya nedir? diye sordu.

Öteki:

— Bekleme dönemindeki tutumumuz, dedi.

Aktör Bilâl, «Benim durumum da bu değil mi?» diye geçirdi içinden.

Heykeltıraş Nizam:

— Haklısın ama, dedi ona, biraz da büyütmüyor musun? Bu konuda çeşitli görüşler atılıyor ortaya ve bundan ötürü çeşitli tartışmalar çıkıyor. Ben bunları büyütmeye razı değilim. Yeter ki inatçı olmayalım. Geçenlerde eleştirmen Hulûsi çok sert birtakım kurallar atmış ortaya, okudum, eh temelde haksız değil ama, sivri. Ötekini berikini kızdırdı. Buldum kendisini, söyledim, «Olabilir,» dedi, «değiştiririz.» Söylemek istediğim, bunlar bizi bunalımlara sürüklememeli. Senin kuruntularını anlamıyor muyum sanıyorsun? Çok iyi anlıyorum, ama herkes benim gibi anlayış göstermeyebilir. Sorunumuz beklemek sorunudur, her şeyden önce.

Ressam Macit:

— Benim çözemediğim şudur, diye açtı konuyu. Gizli emrin kendisi mi daha önemlidir, yoksa onu beklemek mi? Başka türlü söylemek istersem bizim tutkumuzun yüceliği, gizli emri karşılıksız sevmemizle orantılı ise, (öyle sayılabileceğine göre demek istiyorum) mutluluğu içimizde buluyoruz demektir, içimizde yaşıyoruz.

Aktör Bilâl'e döndü.

— Öyle değil mi?

Aktör Bilâl ürpererek:

— Evet, dedi boğuk boğuk.

Sonra da:

— Adamına göre değişir belki de... diye ekledi.

Ressam Macit, onun bu son sözlerini duymamıştı, heykeltıraş Nizam'a dönerek sürdürdü sözlerini:

— Ona sahip olmağa kalkışmak, o çeşit bir sabırsızlığın tanıtıdır ki, bunun içine inançsızlık bile girebilir. Çünkü gizli emir bizim dışımızda bir varlıktır, bizim varlığımıza bağlı olmadan vardır o. Ve saklamamalı ki, bugünkü durumda bizden haberi de yoktur. Bundan ötürü, ancak beklemektir bize düşen, biz ancak beklemekle onun varlığının tanıtını vermiş oluruz. Gerçekte o bize gelmeden yapacağımız bir iş yoktur. Çünkü onun ne olduğunu açıkça bilmiyoruz. Buraya değin çözüm, beklemek sorununda toplanıyor. Tamam mı?

Heykeltıraş Nizam başını iki yana salladı:

— Eh... dedi.

Ressam Macit:

— Buraya değin söylediklerim, diye ekledi, sadece gizli emrin kendisi hakkındaki tutumumuzun göstergesidir, ona verdiğimiz önemi gösterir. Ama gizli emre karşı tutumumuz bununla bitmez; şöyle ki, bugün için – ve belki de her zaman için– beklemek önemliyse, o durumda en yüce ölçü, en iyi beklemenin ölçüsüdür. Çünkü ters yönde en ufak hareket, (evet, bütün düşünürler bu noktada birleşmişlerdir) onu gücendirebilir ve bu yüzden uzaklaştırabilir bizden. Alıngan tabiatlı ol-

duğunu biliyoruz. Boyuna gelip gitmesinden belli değil mi bu?

Heykeltıraş Nizam, başını salladı.

— Evet öyle, dedi.

Ressam Macit:

— Dahası var, diye sürdürdü konuşmasını. Ona kendisini beklediğimizi de belli etmeyeceğiz, çünkü ödevdir. Ona kendimizi duyurmağa kalktık mı, ondan bir karşılık bekliyoruz demektir. Bu bekleme ise, gerçek bekleme değildir, hattâ onun tam tersidir. Şimdi burada iki türlü bekleme elde etmiş oluyoruz. Oysa karşılığın verilip verilmeyeceğini bilmek bizim gücümüzün dışında olduğuna göre, belirtileri birer karşılık sayabilir miyiz ve en önemlisi bunlar, hangi türlü bekleyişin karşılıklarıdır?

Heykeltıraş Nizam:

— Burada ayrılıyoruz birbirimizden, dedi. Bence belirti bir karşılık değildir.

Ressam Macit:

— Bunu nasıl söyleyebilirsin? diye şaştı. Bekleyişin bütün koşulları belirtilerin yorumundan çıkmayacak mı?

Öteki:

— Bence tersine, dedi. Koşulların yorumundan belirtilerin beklenişi çıkar. Arada gerçi önemli bir ayrılık var ama, bunu görmezlikten gelebiliriz. Asıl sorun orada değil...

Ressam Macit:

— Elbette orada değil, dedi. Sözgelişi merdiven kuramını ele alalım: bir belirtinin, ya da herhangi bir koşul içindeki bekleyişin görünüşü, merdivenin yukarı basamaklarından mı, aşağı basa-

maklarından mı alınacak? O zaman merdiveni yan yatırıyoruz. Ama herkes böyle düşünmüyor.

Heykeltıraş Nizam'ın bileğini tuttu.

— Sözgelişi sen dostum, sen böyle düşünmüyorsun.

Heykeltıraş Nizam:

— Evet, öyle düşünmüyorum ama ne çıkar bundan? dedi.

Aktör Bilâl'in aklı başka yerdeydi, «Karşılığın verilip verilmeyeceğini bilmek bizim gücümüzün dışındadır.» sözü onu ürpertmişti. Tam bu sırada ressam Macit ona döndü.

— Sana gelince, dedi, sen tutarsızsın bu konuda. Ya tiyatrona kapanıyorsun, ya tiyatronu kapamayı düşünüyorsun.

Aktör Bilâl:

— Tiyatromu kapamayı hiç bir zaman düşünmedim, dedi.

Öteki:

— Bu sözümü o anlamda alma, dedi. İçin için bocaladığını anlatmak istiyorum. Ne yapmak gerektiğini bir türlü kararlaştıramıyorsun. Ya umutsuzluğa düşüyorsun, ya da kendi kendinle yetinmeğe bakıyorsun. Kimizaman belirtiler gördüğüne inanıyorsun ve böylece rahat ediyorsun, kimi de başkaldırıyorsun, kızıyorsun, kendinle kavga ediyorsun.

İçkisini yudumladıktan sonra:

— Ama Nizam öyle değildir, dedi. O biliyor ve bundan ötürü de hep rahat.

Aktör Bilâl susmağa karar vermişti, heyecanını bastırmağa çalışıyordu. Heykeltıraş Nizam ise durdurdu ressam Macit'i.

— Seni çok iyi anlıyorum. Söylediklerin arasında doğrular da var, yanlışlar da. Önce şunu belirtmek gerek, konumuz, anlaşmak için güçlükler gösteren bir konu. Çünkü düşüncelerimizi somutlamak zorunda kalıyor ve bu yüzden onun soyut niteliğini zedeliyoruz. Bugüne değin gördüklerime ve bildiklerime dayanarak söyleyeyim, gizli emrin belirtilerini görmekten ötürü şımarmak çok yanlıştır. Beklenişin yorumunda düşülen yanılgıların çoğu buradan gelmektedir. Merdiveni yan yatırmak bu zorluğu aşma çabasından başka ne? Oysa gizli emir başlangıçta şaşırtıcı değil, düzenli ve uyumludur, işleyişi ile kişide hayranlık yaratır. Ama onu var saymağa kalktınız mı, bakarsınız, var saydığınız yerde yitmiş; yitti diye düşündüğünüz yerde ise düzeni ve uyumu ile sizi kavrayıvermiştir. Bence en büyük sakınca, bundan ötürü duyulan rahatlıktadır. Hani senin bende aradığın rahatlık. Kimizaman sabah horozunun sesi gibi kulağımda çınlar da gözlerimi açmam. Tetikte uyurum öyle. Ben onun belirtilerini belki de herkesten çok görmüşümdür. Ama bundan ötürü gevşemem, günlük işlerimin akıntısına kaptırıp bırakmam kendimi. «Ne olur ne olmaz,» diye düşünürüm, varlığının nedenini iyice bilmediğimiz için, yaşamımızdan ne beklediğini de doğruca kestiremeyiz. En önemlisi, görevlerimizi bile kesin olarak saptamak güçlüğü var karşımızda. Kendi işlerimizin hangisi onun yararınadır, hangisi değildir? Bunu da bilemeyiz. Elbet bir gün daha da aydınlığa varacağız. Ama o zamana değin yapacağımız en önemli iş, bence, acelesiz beklemektir.

Ressam Macit:

— Dönüp dolaşıp hep bu yere geliyoruz, dedi.

Heykeltıraş Nizam:

— Elbette, diye kesti onun sözünü, başka bir yere gitmek, başka bir açı aramak elimizde değil de ondan.

Ressam Macit:

— Kendimizi öldürmek de elimizde değil mi? diye sordu.

Aktör Bilâl de katıldı bu soruya.

— Evet, kendimizi öldürmek niçin elimizde olmasın?

Heykeltıraş Nizam gülümsedi, ama belli belirsiz ve dedi ki:

— Elimizde değildir diyen yok. Ama bu neye benzer bilir misin? İnsanın, sevdiği uğruna kendisini öldürmesine benzer.

Aktör Bilâl:

— Neden olmasın? dedi. Ben bunu yapabilirim.

Kendini öldürme sorununu ortaya atan ve attıktan sonra başını öne eğerek düşüncelere dalan ressam Macit, aktör Bilâl'in bu sözü üzerine başını kaldırıp ona baktı uzun uzun.

Heykeltıraş Nizam:

— Kendi bakımımızdan da, sevdiğimiz bakımından da hakkımız yok buna, dedi. Ben her türlü bunalımın karşısındayım.

Ressam Macit:

— İnanç konusunda bir şey diyemem ama, diye cevap verdi ona, çalışmalar bakımından hiç tutarlılık içinde değiliz... Beklediğimize uygun bir tutarlılıktan söz ediyorum elbet. Beni en çok ra-

hatsız eden de bu. Herkes kendi çalışmasının beklenene en uygun olduğunu ileri sürüyor. Eğer bütün bunlar gizli emrin arada bir görünen belirtilerinden esinlenerek yapılıyorsa, suçu onun üstüne mi atacağız?

— Hayır, dedi heykeltıraş Nizam, benim bildiğime göre tutarsızlıklar ancak önemsiz konularda oluyor; bu da büyük sarsıntılar doğurmuyor. Daha doğrusu, gizli emir bundan dolayı rahatsız edilmiyor. Üstelik gizli emrin belirtilerini görenler arasında da aşağıdan yukarı bir sıralama yapılabilir. Tutarsızlıkların çoğu, aşağı kattakilerin, yani yukardakilerine göre daha az belirti ile karşılaşanların yanlış anlamalarındadır. Şu da var, belki belirti de yukardan aşağıya inerken değişebilir. Olmuştur da. Sırası gelirse anlatırım. İşte bu gibi olaylardan ötürü ortaya çıkan yanılgıları hoş görmek gerekir. Benim başıma da geldi birkaç kez, anlayışla karşıladım.

Aktör Bilâl, kısık bir sesle:

— Emrin geldiği oldu mu hiç? diye sordu.

Ressam Macit, başını uzattı daha iyi duyabilmek için Nizam'ı. Ve Nizam bir süre sustu, çatalı ile oynayarak. Sonra ikisinin de yüzlerine dikkatli dikkatli bakarak:

— Evet, olmuş... diye cevap verdi. Ama o kadar eskiden ki, şimdikiler arasında bilen gören yok. Çok yaşlı birinin adını vermişlerdi bana, «O görmüş, bilir.» demişlerdi. Aradım buldum adamı. Karanlık, basık bir odada, bir masanın başında tek başına oturuyordu, önünde tuz ekmek vardı. Adam öylesine zayıftı ki, ağzına attığı lokmayı çiğneye-

miyordu. Sordum, «Gördünüz mü?» dedim, «Evet» dedi.

Ressam Macit:

— Ne varmış içinde? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

« — Ne diyordu?» dedim, cevap vermedi uzun bir süre, dedi.

Ötekiler merak içinde bekliyorlardı.

— Sonra da, diye sürdürdü sözünü Nizam, «Unuttum.» dedi, «aklımdan çıkmış.» dedi yaşlı adam. Ve bana tuz ekmek yememi söyledi.

Üçü de daldılar bu sözler üzerine. Sonra heykeltıraş Nizam:

— Diyebilirim ki, diye sürdürdü sözlerini, bugüne değin gördüğüm belirtilerin belki de en önemlisi budur.

Ötekiler, biraz şaşkın:

— Nasıl? Neden? diye sordular

Heykeltıraş Nizam:

— Tuz ekmek sözüne takıldı aklım, dedi. Bu söz beni hep düşündürmüştür. Tuz ekmek...

Biraz düşündü, sonra:

— Fakat kimseye açmadım, dedi, ilk size söylüyorum bunu.

Ressam Macit'le aktör Bilâl, onun bu «tuz ekmek» sözünü açıklamasını beklediler, fakat Nizam konuşmadı artık.

Hoparlörde bir ses: «On dokuz numara, vaktiniz tamam.» dedi. Üç arkadaş önce çevrelerindeki masalara baktılar, fakat o masalarda oturanlar gülüşüyorlardı onları göstererek. O zaman anladılar ki, on dokuz numaralı masa, kendi masalarıdır.

Kalktılar. Göğüslerindeki kartları kapıda bıraktılar. Orada oturan adam, defterde adlarını bulup işaretledi ve:

— Sizin işleminiz tamam, dedi, serbestsiniz.

Sokağa çıktıklarında baktılar ki, daha kış mevsimi gelmediği halde kar yağıyordu. Yakalarını kaldırdılar. Hafif bir yokuştan çıkmağa başladılar.

Ressam Macit:

— Tuz ekmek... diye söylendi. Bunların biri sevdiğim kadın, biri de resim için.

«Sevdiğim kadın» mı? Bu sözler durdurdu aktör Bilâl'i. Sevdiği kadın Nigâr mı? Evet, başka kim olacak? Ama bunu burada söylemesinin anlamı nedir?

Ama ressam Macit, bu sözlerinin aktör Bilâl üzerindeki etkisine dikkat bile etmemişti, heykeltıraş Nizam'a doğru eğilerek:

— Böyle bir yoruma da müsaade var mı? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam yüzünü buruşturarak:

— Yorumun en korktuğum yanı, onu kendi durumumuza uygun bir biçimde yapmamızdır, dedi. Kişiyi, rahatına götürür bu. İşte o zaman, demin konuştuğumuz uyumsuzluklar, tutarsızlıklar çıkıyor ortaya.

Ressam Macit:

— Ya sen nasıl yorumladın? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Ben yorumlamadım, dedi.

Aktör Bilâl:

— Öyleyse niçin, tuz ekmek sözünün en iyi belirti olduğunu söyledin? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam güldü.

— Sıkıştırıyorsunuz beni, dedi. Söyleyeyim, «tuz ekmek» diyen o zayıf adamın sakinliği etkiledi beni. Böylesine bir sakinlik ancak en uygun bir yorumun armağanıdır. Belki de gizli emir bize kendini gösterdiğinde onu boşuna aradığımızı anlıyoruz; aramanın yanlış olduğunu algılıyoruz. Çünkü aramak, onu uzağımızda düşünmek demektir. Böyle olunca da onun zaman zaman bize yaklaştığını sezip bir kolaylık duygusuna kapılıyoruz; daha doğrusu korkutuyoruz onu. O da, o zaman daha uzak belirtiler halinde görünmeye başlıyor. Gerçi onun için uzak yakın ayırımı olamaz. Bu ayrım ancak bize göre vardır. Anlatabiliyor muyum? Sorun bunca basit.

Ressam Macit:

— Başka belirtiler de bildiğini söylemiştin, dedi merakla.

Bunun bir soru olduğunu anlayan heykeltıraş Nizam:

— Evet, başka belirtiler de oldu, dedi. Kutlu ile atelyede kaldığımız günlerdeydi. Bir gece kapı hafifçe vuruluyor, ben uyumuşum, Kutlu kalkıp gidiyor kapıya, önce dışarıyı dinliyor, soluğu kesilmiş o sırada korkudan, ya da bilmem ki, heyecandan... Yağmur da yağıyormuş, oluklardan tıpır tıpır sesler geliyormuş... «Kim o?» diye soruyor Kutlu, dışarıdan biri, «Gizli emir geldi.» diyor, fısıltıyla... Tüyleri ürpermiş Kutlu'nun... Koşarak yanıma geliyor, uyandırıyor beni... Gözleri yaş içindeydi, saçlarımı okşayarak, «Geldi» dedi... ve kapıyı işaret etti... Hızla kalkıp kapıya koştum, açtım kapıyı... Kimse yok. Gene o gece, o saatte, baş-

yazar Kutsi'nin telefonu çalıyor, bir ses kısık bir sesmiş– «Gizli emir geldi,» diyor. Sonra da derin bir soluk veriyor... Bunu kulağı ile duymuş başyazar Kutsi. Daha bitmedi... Gene o gece eski bakanlardan Fazlı bir yolculuktan dönüyormuş, otobüsle kente giriyorlar, fakat dostumuz uyuyormuş o sırada... Biri omuzuna dokunmuş, «Kalk, kalk.» demiş, «gizli emir geldi.» Uyandım ki, diye anlatır Fazlı, otobüste kimseler kalmamıştı. Sonradan duyduk, o gece yaşlı bir adam, bir atlet çevikliği ile kentin sokaklarında çırılçıplak koşuyormuş. Gizli emrin o gece geldiğine Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün de inandığını söylerler... O da inandıktan sonra... Bir gün de ne oldu, onu anlatayım size...

Ressam Macit onun sözünü kesti:

— Bir dakika, dedi. Çok heyecanlandım da onun için durduruyorum seni. Peki, o gece geldi de neden kimsenin eline geçmedi gizli emir?

Heykeltıraş Nizam:

— Neden geçmedi? Ben size soruyorum, dedi.

Tam bu sırada aksırması, yüzündeki etki gücünü biraz azalttıysa da bunun geçici bir şey olduğunu düşünüp rahatlayan heykeltıraş Nizam, gerçekten bir soru sormuş gibi arkadaşlarının gözlerinin içine baktı sıra ile. Fakat ötekiler, bunun gerçek bir soru olmadığını istedikleri kadar düşünsünler, Nizam'ın cevap bekler gibi bakması öylesine uzadı ki, neredeyse birinden biri, iyi kötü bir söz bulup söylemek zoruna kaptıracaktı kendini. Bereket tam zamanında değişti durum.

— Gizli emri ele geçirecek olanlar arasında,

çalışma zamanı ile düş kurma zamanını ayırt edemeyenler var. Çalışma sözünün yüce anlamına kendilerini kaptırıp gizli emrin gerçek yolu olan düş kurmaya boş vermek suçunu işliyorlar. Sonra da bundan gene kendileri yakınıyorlar. Unutmamalı ki, ancak belirtilere göre var olan bir şeydir burada söz konusu olan ve başka yoldan doğrulanamaz. Boyuna beklenilen, zaferle ya da yenilgi ile sonuçlanması değil, ortaya çıkması ve insanları şerefle karşı karşıya bırakması önemli olan bir savaşta gönüllüler, çoğu zaman fırsatları kaçırırlar ve artık fırsat kaçırmayı bir yasa gibi görmeye başlarlar. Gizli emirle aralarında aşılmaz engeller vardır sanki. Evet, bu engelleri küçümsemek yanlış olur, aldatıcı kıpırdanışlar ve işaretlerle doludur ufkumuz. Ben bile bunlardan hangisinin gerçek bir fırsat sayılacağını söyleyecek durumda değilim size. Ama yılgınlığa da karşıyım gene. Gerçi her şeyin yıldırıcılık üzerine kurulu olduğunu, gizli emrin bu bakımdan hiç de insaflı sayılamayacağını biliyorum; daha da ileri gideyim, bize beklemekten başka hiç bir hak verilmiş değildir. Gerçeğin genel durumu budur. Ama kimizaman elinize öyle ipuçları geçiverir ki, bakarsınız bu genel durumu yalancı çıkarmış. Nelerdir bu ipuçları? Ne bileyim, her şey. En önemsiz sandığımız şeyler bile birer ipucu olabilir. Bunlardan biri, inanın bana, sadece biri, bu zahmetli, sonu gelmeyen bekleyişin armağanı olarak ayaklarınıza sürünüvermiştir ve siz ondan yararlanamamışsınızdır. O zaman bu fırsatlar, artık bir daha gelmemek üzere sizden uzaklaşırlar. Gizli emir geldi mi, bereketli bir yağmur gibi gürül gürül geliyor, sizin camınıza vuruyor, benim

bahçemi dövüyor, ötekinin ağacını sallıyor. Fakat siz umutsuzluğa düşmüşsünüz bir kez. Ama bütün bunlar geçip de mutluluğa yeniden kavuştuk mu, çaresizliğimizi de amansız bir biçimde duyarız.

Heykeltıraş Nizam durdu, derin bir soluk aldı, sonra kendisinden bir adım kadar önde onu bekleyen arkadaşlarını yanına çağırdı, iki elini onların omuzlarına koydu.

— Sanıyorum ki, dedi, gizli emir bir tane değil.

Ötekilerin şaşkın bakışları altında:

— Evet, diye sürdürdü sözlerini, bir tane değil ve gitgide çoğalıyor. Bu bizim yararımızadır arkadaşlar. Gerçi hangisinin asıl gizli emir olduğu sorunu birtakım güçlükler doğurmuyor değil. Bu yüzden de, demin sözünü ettiğim yanılgılar çıkıyor ortaya. Gizli emir sayılmayacak kadar kolay gelenini, bakıyorsunuz ki, atlamışız. İşte dikkatli olmamız gereken yer burasıdır; çünkü bunlardan kimi, kolay uygulanır çeşittendir ve bizi aldatır. Kimi de bizim yetkimizi, sadece yetkimizi değil, gücümüzü de aşıyor. Böylece her ikisini de yitiriyoruz.

Dahası var, bunların içinde bize ters görünenleri de olabilir, olumlulardan olumsuz olanları ayırt etmek güçlüğü ile karşılaşırız. Oysa bu bir güçlük değil, bir ödevdir. Şurada üç kişiyiz, değil mi? Bu üç kişi, gizli emrin acaba hangi bölümüne lâyık görülmüştür? Bilemeyiz elbet, bilmeğe de kalkmamalıyız. Belki bütün bu bölümlerin içinde gizli emri tamamlayan birer parça vardır. Yorucu bir iş, kabul ediyorum; ama hangi bekleyiş yorucu değildir ki...

O zaman aktör Bilâl, ancak ressam Macit'i

evine bıraktıktan sonra heykeltıraş Nizam'a söylemeği kurduğu bir sözü, dayanamayarak ortaya attı:

— Ben evli bir kadını seviyorum, dedi.

Ötekiler bu sözün gereğini anlayamadıkları için sustular. İçkinin de etkisiyle aktör Bilâl, hem bu susmaya kızdığı, hem de artık başladığı sözün sonunu getirmek zorununu duyduğu için, biraz sert ve yüksek sesle:

— Evet, evli bir kadını seviyorum, diye sürdürdü sözünü. Ama bugün beni yöneten iki güç var; biri sevdiğim kadına duyduğum aşk, öteki gizli emrin bütün yaşamımızdaki etkisi. Beni iyi dinlemenizi rica ediyorum, ikisi birbirine benziyor. Niçin? Bunu bana sormayın. Fakat şu kadarını ben size söyliyeyim ki, ikisinde de bekliyorum, o kadar. Neyi bekliyorum, yarını, öbür günü mü? Hayır, sadece bekliyorum. Başka türlüsünü yakıştıramıyorum kendime. Ama sahnede iken ve yalnız başıma iken de hep aynı duygu sarıyor beni. Sahnede olmaktan ve yalnız kalmaktan başka yapacak bir işim yok. Gerçi aşkımın beklenen gizli emri, gizli emrin de, aşkımı ikinci plana attığı oluyor. Sözgelişi bu akşam gizli emre nicedir uzak kaldığımı düşünüp hem şaştım, hem utandım. Hatta içime bir kuşku da düştü bir ara; acaba bunlar birbirlerini ortadan kaldıran iki ters güç müdür diye düşünmekten kendimi alamadım. Ama kimi gün de birbirine karıştırdığım oluyor bu iki duyguyu; öyle ki, ikisi için de kimseden yardım göremeyeceğimi anlayıp bir tek sorunla karşı karşıya kaldığım sanısına kapılıyorum; yardım kabul etmeyen bir tek sorun. Böylece kişi, kalabalık

içinde, hattâ dostlar, arkadaşlar arasında yalnız başına kalıyor. Öyleyse, size bu konuyu niye açtım? Bana yardımcı olamayacağınızı bile bile sizi niçin dinletiyorum? Söyleyeceğimi yadırgamayın: Kendimi kısa bir süre olsun yok etmek için. Çünkü biz sanki bir içimiz varmış, dışarıdan görülmeyen, bilinmeyen, sadece kendimize özgü bir iç benliğimiz varmış sanısı ile avutuyoruz kendimizi. Konuşma bu avuntunun, sonuç olarak da benliğimiz denilen şeyin boş olduğunu ortaya çıkarıyor. Böylece kısa bir süre yok ettiğimiz şeyin gerçekte var olmadığını anlayıp tutunacak bir kişi arıyoruz; yokların yardımlaşmasına başvuruyoruz anlayacağınız. Demin Macit, kendimizi öldürmek olanağının elimizde olup olmadığını sorduğu zaman –bunu niçin sorduğunu bilemem elbet– ben de ona katılmıştım. Acaba böylece kendimizi tanıtlayamaz mıyız?

Heykeltıraş Nizam:

— Biz hepimiz, dedi, gizli emri beklemekle tanıtlamaktayız kendimizi.

Ressam Macit:

— Peki ama, diye araya girdi, resimlerimiz, heykellerimiz, oyunlarımız ne oluyor? Onlar birer tanıtlama aracı değil mi?

Aktör Bilâl:

— Aşklarımız... aşklarımız ne oluyor? dedi.

Heykeltıraş Nizam:

— Onlar da belki birer belirtidir, dedi.

Ve bunu söyledikten sonra yürümeğe başladı. Ressam Macit'le aktör Bilâl, kısa bir süre arkasından bakakaldılar onun. Heykeltıraş Nizam, gizli emrin ta kendisi imişçesine, zaman

zaman açılıyor, onları karanlıklar içinden çekip çıkarıyor, sorunların ne kerte sade ve aydınlık olduğunu gösterip şaşırtıyor, umutlar uyandırıyor, bunca beklemenin boşa gitmediği izlenimini uyandırıyor, ama sonra... sanki daha da kalması, tümden ele geçmesi, doğasının kuralların aykırı imiş gibi sessizce yitiveriyordu. Böyle davranmasında, karşısındakilere bir değerlendirme ve böylece bir katkıda bulunma payı bırakmak isteği amacı gizliydi belki de. Buna bir şey denemezdi; gizli emrin bilinmezliği yanında heykeltıraş Nizam'ın bunca açık seçikliği, arkadaşları için yardımdan da fazla bir değer taşıyordu. Onun sevilmesinde, güven uyandırmasında elbet böyle davranmasının büyük etkisi vardı. Eski bakanlardan Fazlı'nın birkaç kez söylediği gibi, «Gizli emrin belirtilerini ondan daha çok görmüş, gizli emre ondan daha çok yaklaşmış olanlar bile kimseye onun gibi yardımcı olmuyorlardı. Acaba onlarınki, gizli emrin belirtilerini daha çok görmekten, ona daha çok yaklaşmaktan gelen bir suskunluk muydu? –Çünkü yaygın olan bir kanıya göre, gizli emir, yaklaşıldıkça bilinmez oluyordu.– Yoksa bunda düpedüz bildiğini saklamak, böylece daha da aranır olmak tutkusu ya da çıkarcılığı mı saklıydı? Bu konu üzerinde uzunboylu tartışılabilirdi. Ama şurası kesindi ki, heykeltıraş Nizam onlara benzemiyordu, elinden geldiğince aydınlatmağa çalışıyordu herkesi, umutsuzluklar, küşümler, kuşkular kalmasın diye çabalıyordu. –Bütün bunlar kendisinde olduğu halde böyle yapması ise büsbütün büyük bir çaba, bir kahramanlıktı elbet–. Belki bu yüz-

den gizli emir onu cezalandırıyordu bile. «Neden olmasın?» diyordu eski bakanlardan Fazlı, «Gizli emrin herkesle teke tek karşılaşmak istediği doğru ise, araya birinin girmesi elbette kızdırırdı onu. Belki de bu yüzden gizli emir, en güvendiği insanlardan birini, heykeltıraş Nizam'ı da bekletiyordu yıllardan beri.» Bütün bunlar doğruysa –ki doğru olabilirdi– heykeltıraş Nizam özveride eşsiz bir kişiliğe bürünüyordu. Ama onun arkasından yürürlerken, ressam Macit'le aktör Bilâl'in içine düştükleri durum, gene de karışık bir durumdu. Ressam Macit, heykeltıraş Nizam'ın, resmi, heykeli, tiyatroyu ve aşkı birer belirti saymasını, doğrusu, iyice anlayamamıştı. Eğer bunlar da birer belirti ise, demek ki, gizli emir yalnızca beklemekle değil, bu alanlarda çalışmakla da ele geçirilecek bir şey oluyordu. Ama heykeltıraş Nizam, az önce konuşurlarken, çalışmayı günlük olayların akıntısına kapılmak diye tanımlamış, düş gücünü yüceltmiş ve sonuçta beklemenin önemini belirtmekle yetinmişti. Oysa meyhanedeki konuşmalarının ağırlık noktası burada idi. Belki de heykeltıraş Nizam, önce kapalı durmuş, sonra sonra açılarak işin içyüzünü ortaya koymuştu.

Aktör Bilâl ise, daha çok, aşkın bir belirti olması sorunu üzerinde durmak istiyordu. Bu doğru ise, meyhaneden çıktıklarında, kendisinin, biraz da içkinin etkisi altında kalarak söyledikleri de doğruydu. Gizli emirle onun aşkı aynı şeydi. Bu bakımdan, aşkını gizli tutması yerinde olmakla birlikte, bu yerindelik ancak gizli emre karşı bir sorumlulukla açıklanabilirdi. Yoksa bunda korkudan ötürü gizlenecek bir yan yoktu. Kimbilir, bugün ama bugün-

lük ressam Macit'in yanında değil– heykeltıraş Nizam'a durumu açıkça anlatsaydı, bu bakımdan daha yerinde olurdu belki de.

Aktör Bilâl, durumun bir yandan aydınlığa doğru geliştiğini, bir yandan da büsbütün sarpa sardığını düşünüyordu. Her şeyin büyük yasalara uygunluğunu anlamış olmak onu rahatlatıyor, fakat bu yasaların içinde kendi yolunu açıklığa kavuşturmağa sıra gelince aklı karışıyordu. Belki de, yüreğinin ta derinindeki, o kimselerin bilmediği gize, gerçekten giz denemezdi... de o bunun farkında değildi. Bir atılış, bir girişim onu bu sıkıntıdan kurtarabilirdi. Ama nasıl bir atılış, ne biçim bir girişim? Açıklığa kavuşturulmağı bekleyen buydu.

Öyleyse gene beklemek gerekiyordu.

Ama o birkaç gün içindeki olaylar, aktör Bilâl'i bulunduğu yerden alıp, uzaktan bakıldığında gücü hesaplanamayan ölü bir dalga gibi, başını döndüre döndüre bilmediği kıyılara attı. Öyle ki, bunların sonunda, gizli emrin geldiği haberi şimşek hızı ile kente yayıldı ve aktör Bilâl –ne mutluluk!– gizli emrin gelmesinde bir araç olarak –ve kendi anlayamadan– işe yaradı. Ama yüreğini burkan bir oyun karışmıştı bu mutluluğa. Uydurucusu kendisiydi bu oyunun. Nasıl olup da gizli emir, onun bu oyunundan, sevdiği Nigâr için kurduğu bir mizansenden yararlanmağa kalkmıştı. Aktör Bilâl, bütün yeteneklerinin vargücü ile yöneldiği ve salt bu yüzden ayaklandırdığı, coşturduğu yaratıcılık gücünün, gizli emrin geldiği güne uygun düşmesinde, bir rastlantıdan çok, gizli emrin onu gizliden kullandığı gerçeğini buluyordu, haklı olarak. Bu, tiyatro olayında

belki açıkça belirmiyordu, fakat başyazar Kutsi'nin öldürülmesi hikâyesinde çırçıplak ortaya çıkıyordu. Ne tuhaf! Bir yalandan, gerçeğin ta kendisi, beklenen gizli emir doğuyordu. Demek ki, heykeltıraş Nizam'ın, resim, heykel, oyun ve aşk için «onlar da bir belirtidir» demesi –o gece anlayamadıkları bu söz– iki gün içinde tam yerini buluyordu. Aktör Bilâl bundan ötürü, önemli bir kişi olmak bilinçsizliği gerektirir kanısına vardı. Evet, gizli emrin gelmesinde, en büyük rolü o oynamıştı ve bilmeden oynamıştı. Böylece gizli emir üzerine yıllardan beri kafa yoran, gizli emrin belirtilerini birçok kez gören, onun niteliğini bile bildiklerini ileri sürenlerin önüne geçmişti. Sadece bu yeterdi şereflere, mutluluklara kavuşmak için. Ama aktör Bilâl bundan da çoğunu elde etmişti. Nigâr'la arasındaki geçilmez sandığı alanı bir solukta alıvermişti. Demek ki gizli emir gerçekten de tek tek buluyordu insanları; onların mutluluğunu, sanki uzun bir süredir planlamışçasına, birden bire gerçekleştiriveriyordu.

Olaylar birbiri arkasına sökün etmişti.

Önce tiyatro olayı patlak verdi. Aktör Bilâl'in sahneye koyduğu ve başrolünü oynadığı yeni piyesi, A.Y.O.T.'nın yasaklayacağı söylentileri dönüp duruyordu kentte. Provalara bir A.Y.O.T. müfettişinin dadanması kuşkuları büsbütün arttırmıştı. Bu müfettiş, kısa boylu, tıknaz, yüzü ben içinde –konuşurlarken Bilâl saymağa kalkmıştı bu benleri de başaramamıştı– gözlerini hep açık açık tutan ve fıldır fıldır her yana bakan, gençten bir adamdı; sol elini hep pantolonunun cebinde tutuyordu. Bir gün, onun üstü olduğu anlaşılan başka bir müfettiş geldiğinde, bu elini cebinden

çıkarmıştı ve o zaman aktör Bilâl adamın sol elinin orta parmağı olmadığını görmüştü.

O zamana değin, oyunların provalarına A.Y.O.T. müfettişlerinin gelmesine alışılmıştı, ama bu seferki hiç de eskilere benzemiyordu; adam bir aktör, hem de çalışkan bir aktör ciddiyeti ile saatı saatına –çoğu gün en önce– provaya geliyor ve provaların hiç birini kaçırmıyordu. Sonra prova sırasında yapılanları öylesine büyük bir ilgi ile izliyordu ki, Bilâl'de adamın A.Y.O.T. için değil, kendi merakı yüzünden tiyatrodan ayrılmadığı kanısı uyandı. Böyle bir kanının uyanmasına yardım eden, sadece adamın düzenli gelip gitmesi de değildi; provaya ara verildiği sıralarda Bilâl'in yanına geliyor, kimi mizansenler üstüne bilgi alıyor, dinlediklerini küçük bir deftere geçiriyor, kimi mizanseni de eleştiriyordu. Elbette bu eleştiriler, «Öyle yapmayın, şöyle yapın» biçiminde olmuyordu; müfettiş, gözlerini fıldır fıldır açarak, yüzünden hiç eksik olmayan gülümsemesi ile:

— Acaba şöyle yapsaydınız daha iyi olmaz mıydı? diyordu.

Bunların arasında aktör Bilâl'in uygun buldukları da oluyordu. Bunu görünce müfettişin gülümsemesi genişliyor, sevinçle karışık bir gurur kaplıyordu yüzünü. Ve artık eleştirileri sıklaştıkça sıklaşıyordu bu yüzden. Provayı durdurup «Olmadı.» demeğe kadar vardırıyordu işi. Bir iki, derken aktör Bilâl patladı bir gün.

— Rica ederim, bizim işimize karışmayın, dedi sert sert.

Öteki, gülümseye gülümseye, bir eli cebinde, yaklaştı aktör Bilâl'in yanına.

— Bizim işimiz mi dediniz? diye sordu.

— Öyle ya, dedi aktör Bilâl, provalarımızı seyretmenize bir şey diyemiyoruz ama, karışmağa hakkınız yok.

Müfettiş ona cevap verirken, gülümseyen bakışlarını öteki oyuncuların yüzlerinde gezdiriyordu:

— Bu kentte her iş, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün kontrolündedir dostum. Siz bunu bilecek yaştasınız. Sizin işiniz, onun işi, ötekinin işi diye bir şey yok. Yalnız Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün işi var. Karışma hakkına gelince, ben provalarınızı seyretmiyorum, kontrol ediyorum dostum.

— Fakat, dedi aktör Bilâl, provayı kontrol etmek saçmadır.

Müfettiş.

— Niçin saçmaymış? diye sordu.

— Siz, oynadığımız oyunu okursunuz, diyelim yasaklarsınız, ya da oynayışımızı, yani yorumumuzu beğenmez, aykırı, ne bileyim zararlı bulur, gene yasaklarsınız. Ama prova, adı üstünde, oluş dönemidir bir oyunun, ortada kesinleşmiş bir şey yoktur daha.

Müfettiş, sağ eliyle durdurdu onu, gülümseyerek ve öteki oyunculara bakarak:

— Acele yok, acele yok, dedi. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün çalışması ikiye ayrılır; birincisi koruyucu çalışma, ikincisi iyileştirici çalışma. Koruyucu çalışmalarımız, suç işlenmeden, demek ki kent zarar görmeden aldığımız tedbirleri kapsar. Öteki bölüm

ise cezalar bölümüdür. Şimdi bir tiyatronun provalarını izlemek, mizansenleri kontrol etmek, demek ki yorumu denetlemek, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün koruyucu çalışmaları arasına girmektedir. Benim burada bulunuşumun nedeni budur Siz buna memnun olmalısınız. Çünkü Asayişi yerleştirme Teşkilâtı Genel Direktörlüğü, demek ki sizin durumunuzu cezalar bölümünde ele almak istememiş, size koruyucu yönü ile el koyuyor. Böylece siz, suç işlemekten kurtuluyorsunuz. Bu durumda, koruyucunuza karşı nasıl olur da «karışma» diyebilirsiniz? Ayrıca dostum, ben sanata ve sanatçılara saygı besleyen bir insanım; özellikle tiyatroya karşı özel bir ilgim vardır, çocukluğumdan beri. Evet, çocukluğumda ben de oynardım, fakat yaşam bizi başka yöne sürükledi. Diyeceğim şu ki, provalarınızı kontrol için benim yerime başka bir müfettiş yollamış olsalardı, inanınız ki sizinle başka türlü konuşurdu o arkadaş. Çünkü, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü her şeye, ama her şeye karışır. Bunu daha anlamadınız mı? Üstelik niçin karıştığını söylemek zorunda da değildir. Ama siz saçma bulursunuz onun hareketini, olabilir. Dahası, biz de saçma olduğunu biliriz yaptığımız kimi işin. Ama sorarım size dostum, saçma dediğiniz nedir?

Çevresinde toplanmış olan sanatçıların yüzlerine bir bir baktıktan sonra ekledi:

— Nedir?

İster istemez susuyorlardı ötekiler. Müfettiş:

— Ben söyleyeyim, dedi. Kentte, Aşayişi Yer-

leştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünden başka her şey saçmadır. Mademki kent demek, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü demektir, öyleyse bütün kurumlar, kurullar, kuruluşlar gereksizdir. Çünkü bütün bunlar sorumsuzdurlar. Sorumsuz oldukları için sürekli bir denetim altında bulunacaklardır. Ama saçma olanı, gereksiz olanı, sorumsuz olanı denetlemek gibi bir işe katlanan Asayişi Yerleştirme Teşkilâtı Olağanüstü Genel Direktörlüğü, onlara yaşama hakkı tanımakla boşuna yorulmaktadır. Gerçekte bunların hepsi ortadan kaldırılmalıdır. Kentin bütün yaşamını, en küçük ayrıntılarına değin planlamış ya da planlamakta olan Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün varlık nedenini yadsımadan, hiç bir kuruluşun gereği savunulamaz. Bunu bildiğimiz halde, sanatlara, meyhanelere, şunlara, bunlara niçin göz yumuyoruz?..

Sol eli cebinde, bir süre daha gülümsedi, sonra,

— Bunun da iki nedeni var, dedi. Daha zamanı gelmediğinden, bir, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtını, olağanlaştırarak yerleştirmek, iki. Bunlar da birbirlerine bağlıdır. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtının artık olağanlaştığı gün, öteki bütün kuruluşların kaldırılma zamanı gelmiş olacaktır. Bir başka deyişle, sizler şimdilik bu görevi yerine getirmekle yükümlüsünüz. Anlaşıldı mı?

İki adım geri çekildi.

— Provaya devam, dedi.

Oyuncular Bilâl'e baktılar. Bilâl önüne bakıyordu. Bu konuşma, sanki hiç birinde provaya devam etmek isteği bırakmamıştı; müfettişin söz-

leri kırıcı olmaktan fazla bir şeydi, yıkıcıydı. Demek bir A.Y.O.T. müfettişi yönetiyordu onların yaratıcılığını. Olacak şey miydi bu? Her an ortadan kaldırılabilecek durumda olan bir sanat yuvasında, yaratıcılık ateşi sönmez miydi? Olağanüstü adı ile ortaya çıkmış bir kuruluşun olağan kılınması için çalışmak, bir sanat çalışması sayılabilir miydi?

Oysa gerçekte şaşılacak olan, bu soruların, sanki ilk kez ortaya çıkıyormuşçasına onları durdurması idi. Hepsi de pek iyi biliyorlardı ki, tiyatrolarının kapatılması, hem de hiç bir neden gösterilmeden kapatılması, A.Y.O.T.'nın ağzından çıkacak bir sözcüğe bağlıdır; bu durumda ise, onu yaşatmaları, sürdürmeleri elbette A.Y.O.T.'nın işine yaradığı anlamını içerir. Yok, tiyatrolarını A.Y.O.T.'na karşı ayakta tuttuklarını sanıyorlarsa, burada A.Y.O.T. müfettişinin işi neydi? Bunu nasıl olup da olağan saymışlardı, sayabilmişlerdi?

Ancak şu da vardı ki, bir A.Y.O.T. müfettişinin provalarda bulunması, bir oyunu baştan sona denetlemesi bile, tiyatro için hiç bir güvenlik sağlamazdı. Bunu çok iyi biliyorlardı. Bir oyuna izin veren A.Y.O.T., sanki bu izni veren kendisi değilmiş gibi, ortada hiç bir olay yokken seyircileri kapıdan çevirebilirdi. Bunun nedenini de kimse anlayamazdı. A.Y.O.T.'nın elbette bir bildiği vardır düşüncesi ise tümden yanlıştı. Çünkü benzeri olaylardan anlaşılmıştı ki, A.Y.O.T.'da kararlar en son dakikada alınıyor ve hiç bir gerekçeye dayanılmamasına özellikle önem veriliyordu.

Aktör Bilâl, eline geçen fırsatı, bu konuyu eşe-

lemek için kullanmağa kalktı. Müfettişin «provaya devam» demesi üzerinde durarak:

— Bu bir emir mi? diye sordu.

Müfettiş:

— Gereksiz bir soru, dedi. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün sadece sözü değil, bakışı bile bir emirdir. Başka türlü olabilir mi? Yoksa kentte asayiş nasıl yerleştirilebilir? Ama sizin bu soruyu sormanıza gene de hak vermiyor değilim. Neden derseniz, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün istekleri gerçekte emir verilmeden yerine getirilmelidir.

Bunun için de her kentli, atacağı her adımdan önce düşünecektir, «bu davranışım Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün isteklerine uygun mudur, değil midir?» diye. Ama halkımız daha bu olgunluğa erişemediği için, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü emirler, bildiriler çıkarmak zorunda kalıyor. Ne yaparsınız baylar, gelişim ağır yürümektedir. Kentten kısa bir süre içinde olgunlaşmasını isteyemeyiz. Kenti o duruma getirmek için elbirliği ile çalışacağız. Ve o gün geldiğinde, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün artık gereği kalmayacaktır. Çünkü kent kalmayacaktır.

Aktör Bilâl:

— Buyurun, bizi siz çalıştırın öyleyse, dedi.

Müfettiş şaşmış gibi yaptı:

— Ne demek o? diye sordu. Sorumluluktan mı kurtulmak istiyorsunuz?

Aktör Bilâl:

— Sorumluluğu üstümüze almamız için, çalışmalarımızda özgür olmamız gerekir, dedi. Yetkisiz sorumluluk olur mu? Siz provalarımızı yalnızca gözlemekle kalmıyor, yönetmek de istiyorsunuz. Öyleyse bu oyunumuzdan ötürü ilerde bizi suçlamağa kalkmanız yanlış olur. Benim söylemek istediğim bu.

Müfettiş:

— Yanlış düşünüyorsunuz, dedi. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü, sizi her an denetleyecek ve her an sorumlu tutacaktır. Gerçekte bütün sorum kendisinde olduğu halde. Bunda bir çelişki görmek, yozlaşmış bir mantığın ürünü olabilir ancak. Eskinin kötü kalıntılarından biri. Askerler de emirle hareket ederler, fakat her an sorumludurlar. Hiç bir asker kalkıp da üstlerinden, sorumluluğuna karşı özgürlük hakkı isteyemez. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü ancak buyurur, kent ise sadece itaat eder. Bunları yeni mi öğreniyorsunuz? Bu kente yeni mi geldiniz yoksa?

Aktör Bilâl o zaman anladı böyle bir tartışmaya girmenin saçmalığını. Saçmalık kendisinde idi gerçekte, çünkü bilmediği şeyler değildi bunlar. Ama A.Y.O.T.'nın mantığını benimsemek, gizli emirden umut kesmek olurdu; bu ise insan olarak ortadan silinmesi demekti. Gizli emri beklemeden, ona susmayı, dayanmayı öğrettiğini, onu güçlü olarak ayakta tuttuğunu biliyordu. Hiç bir işe yaramayacağını bile bile bu tartışmayı yürütmesi de, işte kendi gücünü deneyip bilemesi anlamında geçerliydi ancak.

— Siz, dedi müfettişe, tutarlı değilsiniz; önce şundan ki, hem eskinin kalıntılarından söz ediyorsunuz, hem de askerliği örnek olarak gösteriyorsunuz. Oysa asker, ancak verilen emri yerine getirmekten sorumludur. Sizse böyle bir duruma yanaşmıyorsunuz. Oyunumuzun bir kazaya uğramayacağını garanti edemedikten sonra, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün yetki gücü nerde kalır? Sizden bunu istemek çelişkiye düşmek demek midir? Provalarımızı görüp oyunumuzu yasaklamadıktan sonra artık Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü onun sorumluluğunu üzerine alıyor demektir. Bunda nasıl bir çelişki olabilir?

Müfettiş:

— Ben Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün beşinci sıra müfettişlerinden biriyim, dedi. Teşkilâtımızın nasıl işlediğini ben de bilmem, bilemem. Bu yüzden bugün, sizinle bunları uzun uzun konuşmakla bir suç işleyip işlemediğimi de kestiremiyorum. Bunun gibi, oyununuz üstüne verilecek son kararın ne olacağını da bilemem. Bunu Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğündeki işbölümüne bağlamak akla gelirse de, doğru değildir. Çünkü işbölümü de eskimiş bir yöntemdir. Ben teşkilâtımızın bir parçasını, sadece bir parçasını ve sadece küçük bir parçasını da temsil etmiyorum. Ben, gerçekte, nasıl bir sonuç vereceği ve nereye bağlanacağı belli olmayan bir iş görmekteyim. Bu bakımdan, gördüğüm işin sorumluluğunu üzerime almak şerefine de erişmiş değilim. Benden üst kademede

bulunanların da – tanıdığım kadarı ile – sorumlulukları olduğunu sanmıyorum. Söylendiğine göre, sorumluluk, yukarı çıkıldıkça büsbütün ortadan kalkıyormuş. Benim oyununuz üstüne vereceğim rapor ise, hiç bir zaman o katlara kadar varamaz. Bizim raporlarımız ancak terfiimiz için göz önüne alınır. Ama bugün Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtında özellikle aşağı kademe müfettişleri her gün çoğalmaktadır. Gerçekte Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtını işleten kademe bu kademedir. Çünkü kentle temasta olan odur. Biz görevimizi bütün dikkatimizle ve daha önceki işlerimizin yukarı katlarca yapılan eleştirilerini göz önünde tutarak yaparız. Ancak şunu da biliriz ki, yukarının alacağı kararlarda hiç bir zaman bu raporların etkisi olmayacaktır. Varsayalım ki, toplanan bütün raporlarda aynı görüş ortaya konmuştur; «yukarı kat işte asıl o zaman tersine karar verir» diye bir söylenti var. Söylenti diyorum, çünkü bütün raporlarda hangi görüşlerin öne sürüldüğü hiç bir zaman bilinemez. Belki şaşıracaksınız ama benim raporumun neyi savunduğu bile belli olmaz, çünkü raporumu nasıl yazmam gerektiği bana söylenmiştir ve yazılırken – çünkü başkası yazar – gene de değiştirilir. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü kararlarının bir gerekçeye dayanmaması özellikle istenir. Böylece kentlilerin uyuşukluğa düşmeleri önlenmiş olur. Çünkü gerçekler bilindikçe, yayıldıkça kentliler davranışlarını onlara uydurmağa başlarlar, bu ise teşkilâtın varlığını zamanla sarsar. Neyin iyilik, neyin kötülük olduğunu, hangi hareketin ceza göreceğini, hangi hareketin görmeye-

ceğini, ne zaman nasıl bir emir geleceğini kimse bilmezse, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğüne inanç artar ve o güçlenir. Artık kentlilerin yapacağı tek iş, onu beklemek olur Benim söyleyeceklerim bu kadar. Görevinizi yapın, ama yarınınıza güvenmeyin! Onun iyi ya da kötü olacağını bilmek sizin elinizde değildir. Gerçekte iyilik ve kötülük aynı şeydir. Çünkü ikisi de Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtından gelmedir. Teşkilâtımız ise, şükür ki, akıl dışı bir düzenle işlemektedir.

Aktör Bilâl için gerçi söylenecek hiç bir söz kalmamıştı artık; ama günlerden beri birlikte çalıştıkları –evet, birlikte çalıştıkları– A.Y.O.T. müfettişini bağlayacak bir durum yaratıp bundan yararlanmak isteği gene de ağır basıyordu onda. Oyun başladıktan sonra A.Y.O.T.'dan gelebilecek herhangi bir önleyici karar karşısında hiç olmazsa müfettişi güç durumda bırakmak, gene de bir başarı olurdu. Bu başarının ön hazırlıklarından biri olduğuna inanarak:

— Ama bugüne kadarki çalışmalarımız için bir karşı düşünceniz olmadığında birliğiz sanıyorum, dedi. Bunu belirtmekte bir sakınca yoktur.

A.Y.O.T. müfettişi gülümseyerek:

— Siz devam ediniz, dedi. Benim burada bulunmam ile bulunmamam arasında bir ayrım olamaz. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı her zaman, her yerde vardır. Bunu bilmek yetmeli size.

Prova neşesizlik içinde yeniden başladı.

Fakat oyunculardan hiç birinin, özellikle aktör Bilâl'in içi rahat değildi. Müfettişin konuş-

maları onları kuşkulandırmıştı. Oyun günü başlarına olmadık bir şeyin geleceğinden kaygılanıyorlardı.

Nitekim bu kaygının yerinde olduğu da ortaya çıktı.

Müfettiş genel provada da bulunduktan sonra, oyuncuların ellerini sıkıp onlara başarılar dileyerek tiyatrodan ayrıldı. Vakit öğle suları idi. Perdeyi o akşam açacaklardı. Bütün biletler satılmıştı. Oyuncular, dinlenmek üzere evlerine dağıldılar.

Aktör Bilâl de evine gitti; yıkandı, çalar saatını kurdu ve yatıp uyudu.

Fakat çalar saattan önce telefon uyandırdı onu. A.Y.O.T.'dan çağırıyorlardı. Aktör Bilâl, çağırılmasının nedenini sordu ise de, telefondaki adam bunu bilmediğini söyledi.

— Ama, dedi aktör Bilâl, bu akşam oyunumuz başlıyor, benim şimdi tiyatroya gitmem gerekli.

Telefondaki adam:

— Orası beni ilgilendirmez, dedi.

— Uzun sürer mi diye merak ediyorum.

— Bilemem, bunu geldiğinizde burada öğrenirsiniz.

Aktör Bilâl:

— Acaba, diye sordu, telefonu üstlerinizden birine bağlayamaz mısınız?

Adam:

— Üstlerden hangisine? dedi şaşmış gibi. Önce benim böyle bir yetkim yoktur, sonra da sizin çağırılmanız işi ile üstlerimden hangisinin uğraştığını bilemem. En iyisi, vakit geçirmeden buraya gelmenizdir.

Aktör Bilâl, palas pandıras hazırlandı A.Y.O.T.'na gitmeden önce tiyatroya uğramayı düşünüyordu.

Fakat evinin kapısına çıkınca orada kendisini bir A.Y.O.T. memurunun beklemekte olduğunu gördü.

Memur:

— Geç kaldınız, dedi kaşlarını kaldırarak. Burada bir saattir bekliyorum sizi.

Aktör Bilâl:

— Telefon ettiler, dedi, ayrıca sizi yollamaları gerekli değildi.

Memur:

— Bunun gerekli olup olmadığını biz bilemeyiz, dedi.

Aktör Bilâl:

— Ama, diye dik dik söylendi, sizin burada beklediğinizi ben nereden bilebilirdim? Geç kalmama gelince, hiç de geç kalmış değilim, telefon konuşmasından sonra hemen giyinip çıktım.

Adamın midesi bozuktu anlaşılan, ikide bir geğiriyordu.

— Niçin soyunuyorsunuz? diye sordu. Soyunmadan yatamaz mıydınız?

— Oyundan önce biraz dinleneyim diye düşünmüştüm, dedi aktör Bilâl.

— Hangi oyundan? dedi adam.

Aktör Bilâl:

— Sizin bir şeyden haberiniz yok, dedi. Bu akşam oyunumuz var bizim.

Memur:

— Oyunun sırası mı şimdi? dedi geğirerek.

Otobüse binerlerken aktör Bilâl:

— Asıl çağırılmamın sırası değil, diye terslendi adama.

Adam:

— Onu şimdi anlayacağız, dedi. Öteki arkadaşlarınızın hiç biri uyumuyor da siz uyuyorsunuz.. Tuhaf değil mi? Oysa bugün benim izin günümdü. Gerçi Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü memurlarının izinleri yoktur: daha doğrusu, izinli oldukları günlerde de çalışırlar. Ama ne bileyim, çalışırken de «bugün de izin günümdür» diye düşünmek dinlendirici olur. Sizin yüzünüzden bugün hiç dinlenemedim. İşte kentimizdeki haksızlıklardan biri.

Aktör Bilâl:

— Bu yüzden beni suçlayamazsınız, dedi. Burada beklerken de, «Bugün benim izin günüm» diyebilirdiniz. Buna karışan var mı? Haksızlık konusuna gelince, şaşmamak elimde değil memur bey. Çağırılacağımı bilmediğim için uykuya yattım.

Adam:

— İşte hep böyle yaptıkları için işler uzuyor, dedi otobüsten dışarı bakarak. Gündüzün soyunup uyumak... Nerde bu bolluk!

A.Y.O.T.'ye gelince, geğiren memur onu bir odaya sokup kendisi çekildi. Odada, şeflerden olduğu anlaşılan bir memur oturuyordu. Adam, aktör Bilâl'i görünce:

— Nerdesiniz kuzum, diye ayağa kalktı. Siz Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünü çocuk oyuncağı mı sanıyorsunuz? Telefon ediliyor, arkasından memur yollanıyor, gelmemekte ayak diremenin anlamı var mı?

Koca göbekli bir adamdı bu, ayağa kalkınca dengesini bulmak için başını arkaya atmak zorunda

kalıyordu; bu da ona, küçük bir şef değil de, bir müdür görünüşü veriyordu.

Aktör Bilâl:

— Bu akşam oyunumuz var da, dinlenmek için yatmıştım, dedi. Ama...

Şef sözünü kesti onun:

— Bu akşam oyununuz olduğundan kimsenin haberi yok, dedi. Sonra bu akşam oyununuz olması bizi ilgilendirmez. Yatıp uyumağa gelince, yaşamınızın hiç de düzenli olmadığını gösterir bu. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünce her an çağırılacağını bile bile, üstelik gündüzün yatıp uyumanız doğru mu?

— Affedersiniz, ama, dedi aktör Bilâl, bu işde bir yanlışlık olacak. Bugün çağırılacağımdan hiç haberim yoktu. Sonra biz oyuncular gündüzleri..

Adam:

— Durun bayım, dedi. Evinize telefon edilmedi mi?

— Edildi ama daha...

— Evinize memur gönderilmedi mi?

— Gönderildi ama...

— Bunun aması maması yok artık. Geniş yüreklilik derler sizinkine. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünce beklenen bir kentlinin yatıp uyuması işitilmiş şey midir?

Adam göbeği ile ikide bir masaya vuruyor, aktör Bilâl'e ağzını açma fırsatını vermeden birbiri arkasına söylüyordu.

— Evet, uyku doğal bir ihtiyaçtır, ama çağrılan bir kimse önce gelir, emri yerine getirir, sonra gerekirse burada uyur Sizse uykuyu öne alıyorsu-

nuz. Suçunuz burada bayım. Üstelik de bu işte bir yanlışlık olduğunu söylemek cesaretini gösteriyorsunuz. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğünün yanlış bir iş yaptığı nerede görülmüştür? Bir suçlu, suçunu başkasının üstüne atabilir, ama Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünü suçlar mı hiç?

Aktör Bilâl, adamın kaşlarını kaldırarak kollarını yana açmasından yararlanarak:

— Ben suçlu değilim, dedi.

Şef:

— İşte bir küstahlık daha, dedi. Sizin suçlu olmadığınızı ancak Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü kararlaştırır. O karar verinceye kadar suçlu durumundasınızdır. Suçsuzluk değil, suçluluktur aslolan ve ancak Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün kararı ile bir kentli suçlu olmak durumundan, o da kısa bir süre için, kurtulabilir.

Aktör Bilâl:

— Beni sorguya çekiyorsanız, söylediklerimi dinlemelisiniz, dedi. Ben bu akşam oyunumuz olduğu...

Adam durdurdu onu:

— Yo, sizi sorguya çekmiyorum, dedi. Sorguya çekmek benim görevim değildir. Ben sorgunun ön hazırlıklarını yapar, üst yanını yukarıya bırakırım.

Ve böyle diyerek masasından ayrıldı, aktör Bilâl'in yanından geçti, gidip oda kapısını açtı, orada durarak:

— Buyurun, dedi, gidelim.

Aktör Bilâl öne geçti, bir koridordan yürüdüler, sağa saptılar, sonra sola saptılar, ondan sonra bir merdiven çıktılar, uzun bir koridoru da geçtikten sonra bir odanın önünde durdular. Şef olduğu anlaşılan memur kapıyı vurdu. Bekledi, gene vurdu, «giriniz» sesini duyunca aktör Bilâl'e işaret etti.

— Girin, dedi.

Kendi girmedi.

Aktör Bilâl odada şu görünü ile karşılaştı: Müdürün masası ortaya yerleştirilmiş, yuvarlak, büyük bir masaydı; fakat müdür bu masada oturmuyor, solda, cumbanın içindeki dar bir yatakta yatıyordu. Duvarlar tavana kadar dayanan dosya dolapları ile kaplıydı, bu dolapların hemen hepsinin kapakları açılmış, dosyalar dışarı dökülmüştü, evrak yerlere saçılmıştı. Odada hiç bir pencere görülmüyordu. Belki de dosya dolapları kapatmıştı pencereleri. Tavandaki çıplak bir ampulden odaya donuk bir ışık yayılıyordu. Cumbanın içinde yatan müdürün başı kapıdan yana idi, bundan ötürü de adam içeri gireni göremiyordu. Yatağın baş ucunda biri büyük, biri küçük iki tas vardı. Bunlardan büyüğünün içi pis bir şeyle doluydu, aktör Bilâl bunun kusmuk olduğunu, çok geçmeden, kokudan anladı. Müdür tam o sırada eğilip küçük tası da doldurmağa başlamıştı. Aktör Bilâl, birara, dışarı çıkmağı düşündü, geri döndü, fakat müdür öksürükler arasında seslendi ona:

— Bekle, bekle, dedi.

Sonra inleye inleye doğruldu, eliyle işaret etti aktör Bilâl'e, yürümesini, öne doğru, onun göre-

bileceği yere doğru gelmesini istiyordu. Aktör Bilâl yürüdü, onun görebileceği yere gelince durdu. O zaman adam boğuk bir sesle bağırmağa başladı:

— Nerdesin sen? Ne yaptığının farkında mısın sen? Şaşkın mısın sen? Bak hasta ettin beni, dünden beri kusuyorum. İçim dışıma çıktı. Kentte bir yanlışlık olunca sinirim bozuluyor, sinirim bozulunca mideme vuruyor... Mideme vurunca da yatak döşek yatıyorum böyle. Nasıl cesaret edebilirsin kendi başına hareket etmeğe? Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünden haberin yok mu senin? Dağ başında mı yaşıyorsun sen?

Bereket yeniden kusmağa başladı da ara verdi sözlerine. Bundan yararlanarak aktör Bilâl kendini toparlamağa çalıştı. Ne oluyordu? Suçu neydi? Onun bir yanlışlığı olsa bile, bu yüzden bir A.Y.O.T. müdürünün kusmağa başlaması yakışık alır mıydı?

— Ne yapmışım? diye sordu aktör Bilâl.

Adam o zaman başını çevirip ona baktı.

— İzinsiz nasıl oynarsın? diye bağırdı. Bir aydır prova ediyorsun, bekliyoruz izin almağa gelsin diye, gelmiyorsun. Ve tam oyun akşamı gidip evinde uykuya dalıyorsun. Başkaldırmadır bu, başka bir şey değil. Başkaldırma, başkaldırma. Böyle bir şeyi aklımızın ucundan bile geçirmediğimiz için cezasını koymamışız. Bütün kararları, bildirileri gözden geçirdim, başkaldırma suçu yok. Elbetteki yok, bir suç yasa ile belirtilirse, işlenebilir demektir. Bu da kentlilerin aklını çeler, ahlâkını bozar. Oysa Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğüne kimse başkaldıramaz. Bundan ötürü de böyle bir suç öngörülmemiştir. Fakat seninki... seninki düpedüz baş-

kaldırma. Gel gör ki seni, başkaldırma suçundan cezalandıramıyorum. Vakitsiz uykuya yatmaktan, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün telefonlarına boş vermekten, memurlarımızı kapıda bekletmekten cezalandırabileceğim ancak. Fakat yukarısı buna razı olmuyor. Bu yüzden hastalanıyorum, kusmağa başlıyorum. Çünkü benim yetkimden çıkıyorsun böylece, elimden kurtuluyorsun. Sana daha ağır bir cezayı ancak yukarısı biçebilir. Anlıyor musun şimdi yaptığını?

Aktör Bilâl:

— Rica ederim, dedi, benim bir şey yaptığım yok. Eğer ille cezalandırmak istiyorsanız, suç icat etmeden cezalandırın. Ben oyun için dilekçemi Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Direktörlüğüne verdim.

Müdür:

— Direktörlüğüne değil, genel direktörlüğüne, diye düzeltti.

Aktör Bilâl:

— Evet, genel direktörlüğüne, dedi.

Müdür:

— Ne verdin? diye sordu.

Aktör Bilâl:

— İzin dilekçesi, dedi.

Müdür inleye inleye:

— Nerede bu dilekçe? diye sordu.

Aktör Bilâl:

— Müfettişinizin elinde gördüm, dedi.

— Hangi müfettişimizin?

— Adını bilmiyorum, ama sol elinin orta parmağı yoktu...

Müdür başını yumruklamağa başladı.

— Ey Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Genel Direktörlüğü! Sen böyle mi olacaktın!

Sonra aktör Bilâl'e döndü.

— Suçun git gide ağırlaşıyor, dikkat et! dedi. Sana müfettiş yollandığına dair dosyalarda hiç bir yazıya rastlamadım. Nasıl olur da böyle bir iddiada bulunursun! Müfettiş yollanmış olsa da, bunu sen nereden bileceksin ve dilekçeni onun elinde nasıl göreceksin? Bunların hepsi ayrı ayrı soruşturma konularıdır. Dikkat et! Müfettişin sol elinin orta parmağına gelince, bu parmağın olmadığını nerden biliyorsun? Bu bilgiyi nereden, kimden, ne zaman aldın? Niçin merak ettin?

Aktör Bilâl

— Ben merak etmedim, dedi.

Adam:

— O mu gösterdi? diye sordu.

Aktör Bilâl:

— Hayır, o göstermedi, göstermemek için de özellikle çaba harcıyordu, dedi.

Müdür:

— Gördün mü ya... diye bağırdı. Bir müfettişimizin göstermemeye çalıştığı bir şeyi nasıl olur da görürsün? İş büsbütün karışıyor.

Aktör Bilâl:

— Rica ederim, dedi, karışan bir şey yok ortada. Müfettişiniz sol elini hep cebinde tutuyordu.

Müdür:

— İtiraf ediniz, dedi.

Aktör Bilâl:

— Bunu bir itiraf sayıyorsanız, peki, itiraf ediyorum, dedi. Sol elini hep cebinde tutuyordu.

Müdür:

— Hep cebinde tuttuğu halde siz gene de orta parmağı görüyorsunuz, diye alay etti.

Aktör Bilâl:

— Çıkardı bir gün, dedi. Bir üstü gelmişti... Onu görünce çıkardı bir an elini. Sonra gene soktu cebine...

Müdür:

— Üstü mü gelmişti? diye sordu.

— Evet.

— Nerden biliyorsunuz gelenin bir üst olduğunu?

— Çünkü müfettiş... müfettişiniz elini cebinden çıkardı da ondan.

— Ve siz o sırada orta parmağa bakıyordunuz...

— Evet.

— Çok garip değil mi?

Aktör Bilâl:

— Belki biraz garip, ama gözümüz demek oraya gitti, dedi.

Kusmuk kokusundan midesi bulanmağa başlamıştı.

Müdür:

— Dışarda bekleyin, dedi.

Aktör Bilâl kalktı, oda kapısına doğru yürüdü. Bu sırada müdür seslendi arkasından:

— Elektriği kapa, uyuyacağım, dedi.

Aktör Bilâl elektrik düğmesini çevirdi ve dışarı çıktı. Kapının yanındaki bir iskemlede gençten biri uyukluyordu, aktör Bilâl çıkınca uyandı ve:

— Yukardan bekliyorlar, dedi.

Böyle diyerek öne düştü. Fakat yukarı çıkacaklarına aşağı kata inmeye başladıklarını görünce aktör Bilâl uyardı adamı:

— Hani yukarı çıkacaktık? diye sordu.

— Önce aşağıda kayıt işlemi yapılacak, fotoğraf çekilecek, ondan sonra, dedi. Aşağı inmeden yukarı çıkılmaz. Bunu bilmiyor muydunuz?

Aktör Bilâl «Atasözü gibi bir şey» diye geçirdi içinden.

— Bilmiyordum, dedi.

Adam gülümsedi.

— Hemen yukarı çıkıp da ne yapacaksınız? diye sordu.

Aktör Bilâl:

— İşim var, gideceğim, dedi.

Öteki büsbütün sırıtarak:

— Sizin işiniz burada değil mi? dedi.

Aktör Bilâl:

— Hayır, dedi, tiyatrom var benim. Bu gece yeni bir oyuna başlıyoruz da...

Adam:

— Bu gece mi? diye sordu.

— Evet.

— Bu gece nasıl olur?

— Neden olmasın?

— Çünkü biz şimdi aşağıya ineceğiz, oradaki işimizi bitirdikten sonra yukarı kata çıkacağız, yukarda ne kadar kalacağımızı bilmem ama her halde çabuk inemeyiz. Aşağı indikten sonra da yapacağımız çok iş var. İkinci kez inişimizde demek istiyorum. Ama ikinci kez yukarı çıkışımızda işimiz bel-

ki de birincisinden daha çabuk biter, ama aşağı indiğimizde... Üçüncü kez indiğimizde demek istiyorum...

Aktör Bilâl:

— Kaç kez inip çıkacağız? diye sordu.

Adam:

— İşte, dedi, onu tam olarak söyleyemeyeceğim için, oyuna bu gece başlamasanız diyordum.

Aktör Bilâl:

— Bu kadar inip çıkacak ne var, dedi dalgın dalgın. Beni çağırmalarında bir yanlışlık olduğunu ergeç anlayacaklardır. Evimde uyumuşum... Uyurum ya, buna ne karışırlar? Sonra, yemin ederim, kapıda memurun beklediğinden haberim yoktu. Hem ben izin dilekçesi verdim. Kendi müfettişlerinin elinde dilekçe. Müfettişin sol elinin orta parmağına gelince, elini boyuna cebinde tuttuğu için dikkatimizi çekiyordu. Biz onun elini zorla cebinden çıkarıp parmağına bakmadık ya... Dosyalarda müfettiş yollandığına dair kayıt yokmuş... Ama adam, «ben müfettişim» diyor... Doğrusu, açıkça söylemedi, ama ne bileyim, her halinden belliydi... Nerden belliydi? Şimdi nasıl söyleyeyim... Provalarımızı izliyordu... Hatta karışıyordu çalışmalarımıza.. Tamam, şimdi buldum; söyledi bir gün, «ben beşinci sınıf müfettişim» dedi.

Yukarı çıkarlarken memur:

— Alt kattaki yardımcı büroyu en üst kata getirseler bu inip çıkmalar ortadan kalkar, diye düşünülebilir, diyordu. Fakat işin içyüzünü bilmeyenler böyle düşünür çoğuzaman, çünkü inip çıkma süresi

içinde yukarı kattakiler kendi işlemlerini tamamlamak için vakit kazanırlar. Gerçekte bu işlemler hiç bir zaman tamamlanamaz, aşağı kattan gelen bilgi üst kattaki işlemin yönünü değiştirir çünkü, böylece aşağı kattakilerin işi de yeniden başlar. Siz bugün öğleden sonra uyuyacağınıza doğruca buraya gelseydiniz belki daha iyi olurdu. Çünkü...

Aktör Bilâl:

— Ben çağırıldığımı bilmiyordum ki, dedi. Son provayı bitirdikten sonra, oyun saatına kadar biraz dinlenmek için uzandım. Yorgunluktan uyumuşum. Gerçi soyünmadan yatabilirdim, ama öyle yapsaydım ne değişirdi? Çünkü telefon çalar çalmaz uyandım, hemen giyinip aşağıya indim. Kapıda memurun beklediğini bilmiyordum. Sonra müdürün kusması niçin benim yüzümden oluyormuş? Bunu anlayamıyorum. Siz de gördünüz, ben dışarı çıkarken elektriğini kapattım. Demek ki uyumak istiyor. Neden uyumak istiyor? Hasta da ondan. Beni burada tutamazlar, oyunum var benim.

Kimbilir kaçıncı kez aşağı inerlerken memur, orta kat koridorlarından birindeki bir sırayı gösterdi.

— Burada biraz dinlenelim, daha çok işimiz var da... dedi.

Aktör Bilâl, yorgun argın oturdu sıraya.

— Ne kadar sürer daha? diye sordu.

Adam esneyerek:

— Bilemem, dedi.

Ve çenesini göğsüne dayayıp uyumağa başladı. Aktör Bilâl, saatına bakarak A.Y.O.T.'na geldiğinden beri üç saat geçmiş olduğunu anla-

dı. Ne yapacağını bilemiyordu. Seyirci tiyatroyu doldurmuş olmalıydı. Arkadaşları makyajlarını yapmış, onu bekliyorlardı elbet. Ama Bilâl gelmeden başlama zillerini çaldırmazlardı. Merak içinde olmalıydılar. Memuru dürterek:

— Ben gideceğim, dedi

Adam uyanmadı, hattâ hafiften horlamağa bile başlamıştı. Koridorda kimsecikler yoktu. Aktör Bilâl birkaç kez saatine baktı ve dayanamayıp fırladı yerinden. Merdivenleri üçer beşer atlayarak indi. A.Y.O.T.'nın sokak kapısında makineli tabanca taşıyan iki memur duruyordu. Çıkarken ona bakmadılar bile. Aktör Bilâl, şaştı bu işe, ama üzerinde durmadı, duracak vakti yoktu çünkü, oyunun başlamasına beş dakika kalmıştı.

Tiyatroya bir an önce yetişmek için sağa sola koştu, bir araba aradı, bulamadı; otobüs de yoktu. Artık koşmaktan başka çaresi kalmamıştı. Ceketini eline aldı, başladı koşmağa.

Fakat aklı gene de A.Y.O.T.'daydı. A.Y.O.T.'nın yukarı katı ile alt katı arasında kaç kez inip çıktığını hesaplamağa çalışıyor, ama her seferinde yanıldığını anlayarak yeniden sayıyordu. Kusan müdür onu, büyük ceza vermeğe yetkili olan yukarı kattaki üst makamlara yollamıştı. Fakat yukarı kata çıktıklarında aktör Bilâl, kusan müdürden rütbece daha aşağı oldukları anlaşılan memurların eline düşmüştü. Bunlar, bütün soruları bir yana bırakıp onun yaşamı üzerinde durmuşlar ve konuşmanın ortalarına doğru dosyasındaki eksiklerin tamamlanması için onu aşağı kata yollamışlardı. Dosyasındaki eksiklerin de doğum yılı ve doğum yeri olduğu an-

laşılmıştı. – Aşağı kata ilk inişinde olmuştu bu. – Ondan sonra yukarı kata çıktığında mesleğini sormuşlardı ona. Şaşılacak şey değil mi, tiyatrocu olduğunu hiç biri bilmiyordu. İçlerinden biri, «Tiyatronuz nerde?» diye sormuştu ve aktör Bilâl bu soruyu da cevaplandırınca yeniden aşağı kata yollamışlardı onu, böyle bir tiyatronun olup olmadığının dosyalardan bulunması için. Dosyalarda ise böyle bir tiyatronun olduğuna dair hiç bir kayıt yoktu. Yeniden yukarı çıkınca tiyatronun yerini sordular ona, fakat o yerde bir tiyatro değil, A.Y.O.T.'nın bir tutuklular-evi bulunduğu ortaya çıkıyordu. Aktör Bilâl gülüyordu artık, ama karşısındakiler gülmüyorlar, garip garip bakıyorlardı onun yüzüne. Böylece yukarı aşağı inip çıktıkça işler büsbütün sarpa sarıyordu.

Aktör Bilâl, elinde ceketi, koşarken, «Nasıl oldu da bu kadar kolay kurtuldum.» diye düşünüyordu, «Koca A.Y.O.T nerdeyse boşalmış gibiydi, koridorlarda kimseler yoktu, yanımdaki memur uyuyordu, kapıdaki nöbetçiler bakmadılar bile bana...» Bütün bunları düşünde görmüş olması akla çok daha yakındı.

A.Y.O.T.'nın hoparlörleri, «Ölülerinizi bildirin, ölülerinizi bildirin!» diye sesleniyordu. Belki de o A.Y.O.T.'dayken bir yerlerde bir çarpışma, bir baskın olmuştu. Gerçi ölümler sadece çarpışma ya da baskınlardan olmuyordu; serseri kurşunlardan, komplolordan ölüp gidenler daha çoktu. Belki bu gece onları da tehlikeler bekliyordu tiyatroda. Aktör Bilâl, bu tehlikelerden çok, aklından korktuğunu düşündü o an ve A.Y.O.T.'da onu aşağı kattan yukarı, yukarı kattan aşağı götürüp getiren me-

mura merdivenlerde söylediği sözleri düşündükçe kendine inanamadı. Suçluluğu benimsemişti sanki; evinde yorgunluktan uyuduğunu, soyunmadan da yatabileceğini, kapıda bir memurun beklediğini bilmediğini, müdürün kusmasından sorumluluk alamayacağını söylemekle savunmağa kalkmıştı kendini. Burnunda keskin bir kusmuk kokusu ile öğürdü. Başını bir duvara dayayıp rahatlamak istiyordu; terlemişti, ama bu ter koşmaktan değil, midesine vuran sinir bozukluğundandı. «Makyaj için hiç vaktim kalmıyor.» diye düşündü. Yorgunluktan ayaklarını öne düşecekmiş gibi atıyor, bu yüzden de tabanlarının altı acıyordu. Birinci perdedeki tiradını okumağa yeltendi, fakat provalarını izleyen A.Y.O.T. müfettişinin sol elinin orta parmağı olmadığı aklına geliyor, rolünü unutuyordu. Nasıl olur da kendi gönderdikleri müfettişi bilmezlerdi. Şu anda Nigâr'la karşılaşsa... Nigâr'ın yüzünü bulamıyordu. «Ölülerinizi bildirin, ölülerinizi bildirin!» Niçin, «Bu son» diye yazmıştı Nigâr'a. Sonu olan ne vardı bu dünyada? Boşlukta koşar gibiydi.

Birden tiyatroyu buldu karşısında. Fakat ışıklar, ışıklar hani? Afişler nerde? Tiyatronun kapısı neden böyle tenha? Oralarda duran üç beş kişi kim? Düşündü, başını kaldırıp tiyatronun levhasına baktı: «Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğü Tutuklulerevi: 65» yazılı idi levhada. Demek onun tiyatrosu altmış beşinci A.Y.O.T tutuklulerevi olmuştu. Ne zamandan beri?

Bağırmağa başladı:

— Burası tutuklulerevi değildir, tiyatromdur benim.

Ve kapıyı yumruklamağa başladı. Böyle ba

ğırıp kapıyı yumrukladıkça içerden uğultuya benzer sesler geldi ve kapıyı A.Y.O.T.'nın üniformalı bir memuru açtı.

— Ne istiyorsun? diye sordu.

Aktör Bilâl içeri hamle etti, memurlar üçleştiler ve onu dışarı itip kapıyı kapadılar.

Bu sırada ellerinde coplarla iki A.Y.O.T. memuru yanına geldi.

— Ne istiyorsun? diye sordular onlar da.

Bağırıyordu aktör Bilâl:

— Tiyatromu elimden alamazsınız, hakkınız yok buna, çekilin yanımdan, açın kapıları!

İçlerinden biri ötekine:

— Delirmiş, dedi.

Biraz ötelerinde üç kişi onları seyrediyordu.

Aktör Bilâl:

— Ben deli değilim, dedi. Oyunum var bu akşam. Bütün biletler satılmıştı. Halkı almadınız mı içeri yoksa? Arkadaşlarım nerde?

A.Y.O.T.'nın eli coplu memurlarından biri:

— Halk içerde, dedi. Ama hepsi suçlu olduğu için tutukladık onları.

Aktör Bilâl:

— Siz istediğiniz kadar tutuklayın, ben oyunumu oynayacağım, diye bağırıyordu.

Memurlardan biri:

— İlle içeri girmek istiyorsan seni de tutuklayabiliriz, dedi.

— Tutuklayın, dedi aktör Bilâl. Hadi tutuklayın da bırakın gireyim içeri.

Memur:

— Ama tutuklamamız için seni önce Asayişi

Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğüne götürmemiz gerek. Tutuklama kararı olmadan içeri atamayız.

— Hiç bir yere gitmiyorum, içeri gireceğim, diye direndi aktör Bilâl.

Öteki memur:

— Buranın tiyatro olduğunda inat ediyor musun? diye sordu.

— Evet, dedi aktör Bilâl. Daha diyeceğiniz var mı?

O zaman memur, arkadaşlarına dönerek:

— Doğru, delirmiş, dedi.

Bu sırada, onlara uzaktan bakmakta olan üç kişi yanlarına geldi. Aktör Bilâl bunların heykeltıraş Nizam, eski bakanlardan Fazlı ve eleştirmen Hulûsi olduğunu gördü. Güçlendi bunun üzerine, sordu heykeltıraş Nizam'a:

— Burası benim tiyatrom değil mi? Bu akşam oyunum başlamıyor muydu? Söylesene!..

Heykeltıraş Nizam sakin sakin:

— Hayır, dedi. Burası tutuklulardevi.

Aktör Bilâl işte asıl o zaman çıldıracak gibi oldu.

— Sen mi söylüyorsun bunu? dedi heykeltıraş Nizam'a.

— Evet.

Aktör Bilâl, eski bakanlardan Fazlı ile eleştirmen Hulûsi'ye döndü.

— Siz söyleyin, burası tiyatro değil mi?

Onlar da:

— Hayır, değil, dediler

Ve aktör Bilâl'in koluna girerek onu oradan

uzaklaştırmağa kalktılar. Sıyrıldı onların kollarından aktör Bilâl.

— Defolun siz de, dedi arkadaşlarına.

Memurlardan biri:

— Gürültü yasak, diyerek aktör Bilâl'in kafasına bir cop indirdi.

Bunu gören ikinci memur da bir tane vurdu. Bilâl sallandı ve yıkıldı. Eski bakanlardan Fazlı, heykeltıraş Nizam ve eleştirmen Hulûsi onu anında kucakladılar. A.Y.O.T. memurlarından biri, onlara:

— Siz kimsiniz? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Arkadaşlarıyız, dedi.

Memur:

— Burada ne arıyorsunuz? dedi.

Nizam:

— Evine götüreceğiz, dedi.

Memur:

— Ama o tutuklularevine girmek istiyordu, dedi. Gerçi kimse isteği ile giremez tutuklularevine, bunun için Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün emri gerekir, ama siz onu evine götürürseniz biz sorumlu olmaz mıyız?

Heykeltıraş Nizam:

— Tam tersine, diyerek adamın yüzüne baktı. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün böyle bir kararı olsaydı, onu kendisi yollardı tutuklularevine. Demek ki arkadaşımızın sözü, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünden habersiz bir istek. Bu ise saçmadır. Öyle değil mi?

A.Y.O.T.'nın memurları aralarında konuştular, sonra biri:

— Doğru, dedi. Ama onu akıl hastanesine götürmek bizim görevimizdir.

Heykeltıraş Nizam:

— Ne diyorsunuz? diye şaşarak baktı adamların yüzüne. Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı Genel Direktörlüğünün kararı olmadan bunu nasıl yapabilirsiniz? Gerçekte o zaman sorumlu olmaz mısınız?

Memurlar gene aralarında konuştular, biri:

— Doğru, dedi.

Sonra:

— Siz de teşkilâttan mısınız? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Herkes ondandır. Başka türlüsü olabilir mi? dedi.

Memurlar bir ağızdan:

— Doğru, dediler.

Bunu söylerken biri selâm durdu.

Böylece üç arkadaş aktör Bilâl'i kolları arasına aldılar. Niyetleri onu bir an önce tiyatronun kapısından uzaklaştırmaktı. Heykeltıraş Nizam, arkadaşlarına yavaşça:

— Bize götürelim, dedi.

Ve aktör Bilâl'i taşıyarak (eleştirmen Hulûsi tek kolu ile yardım ediyordu) önlerine çıkan ilk sokağa saptılar.

Heykeltıraş Nizam, eski bakanlardan Fazlı ve eleştirmen Hulûsi tiyatroya geldiklerinde olan olmuştu. Seyirci tiyatro salonunu baştan başa doldurduktan sonra, A.Y.O.T.'nın memurları gelmişler,

önce gişeyi kapatmışlar, ışıkları söndürmüşler, sonra tiyatronun levhasını indirerek, A.Y.O.T.'dan aldıkları emir gereğince, «Tutuklulerevi» levhasını onun yerine asmışlar ve kapıyı kilitlemişlerdi. Oyuncular geldikçe geri çevrilmişler, direnenler dayak yemiş ve yasaklanan bir oyunu görmeye gelenler de, A.Y.O.T kararınca tutuklanmışlardı. Tutuklananları oradan alıp kentteki herhangi bir tutuklularevine götürmeği gereksiz bulan A.Y.O.T tiyatroyu tutuklularevi saymakla bir zahmetten kurtulmuştu.

Kucaklarında aktör Bilâl'i taşırlarken, eleştirmen Hulûsi, heykeltıraş Nizam'a:

— Memura «Biz de A.Y.O.T 'danız» demekten iğrenmedin mi? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam, bunun «utanmadın mı?» anlamına geldiğini anlamayacak kadar aptal değildi elbet. Fakat onun bir söz söylemesine fırsat vermeden eleştirmen Hulûsi:

— Mahsus öyle söyledim diyeceksin, bunu biliyorum, dedi.

Ama bu sözünde de bir ayıplama vardı. İnsanın kendini, ya da bir arkadaşını – ikisi aynı şey di ye düşünüyordu eleştirmen Hulûsi – kurtarmak için zorbadan yana görünmenin çirkinliğini söylemek istiyordu heykeltıraş Nizam'a.

Aktör Bilâl'i omuzlamış olan heykeltıraş Nizam, bunun tartışmasını eve bırakmadı. Dedi ki:

— İstesek de istemesek de onunla birlikte yaşıyoruz. Sana A.Y.O.T memurlarını kandırdığımı söyleyerek işin içinden sıyrılmak istemem. Çünkü onları kandırmağa kalkmak, onlarla ilişkiye gir-

mek demektir ki, her ilişki bir tanımayı içerir Bizim en kutsal düşüncelerimize bile bu pislik karışmıştır.

Sırtındaki ağırlıktan ötürü güçlükle konuşuyordu.

— Ben hepinizden daha düşçüyüm, ama sizin gibi gerçekçilerin tafrasını bir türlü anlayamıyorum. Eğer sen benim kurnazlığımı kötülersen, ben senin tüm yaşamanı kötülerim. Çünkü senin bu koşullar içinde yaşaman bir kurnazlık değil midir?

Eleştirmen Hulûsi, aktör Bilâl'in ayaklarını omuzlarken:

— Kurnazlığın, nerede ve neye yarayacağını bilemem, dedi. Bugün bir arkadaş için yapılan bu kurnazlığı, yarın insan kendisi için kullanırsa, biz nereden bileceğiz bunun bir kaçamak olmadığını?

Heykeltıraş Nizam:

— Benim söylediğimi duymazlıktan geldiğini anlıyorum, dedi. A.Y.O.T.'na bulaşmadan yaşamak, gerçekte kendimizi aldatmaktan başka bir şey değildir. Benim demin yaptığım iş, şu omuzlarımızdaki çocuk içindi. Sense kendini, hep dışarda sayarak herkesi eleştirme olanağını kazandığını sanıyorsun. Bu olanağı eline geçirmen bile, belli bir davranışın ürünüdür.

— O kadar uzunboylu değil, dedi eleştirmen Hulûsi oflaya puflaya. İstersen o sözleri benden duymamış ol da, kendi kendine sormuş ol!

Heykeltıraş Nizam:

— Sözler ancak kişilerle anlam kazanır, dedi. Senin söylediklerinse, kendilerinde sadece herkesi eleştirmek hakkını görmekle eylem kaçakçılığını

örtbas edeceğini sananların kişiliğini ortaya koymaktan başka bir işe yaramaz.

Bir arkadaşına karşı ilk kez böylesine sert konuşuyordu. Ötekinin sustuğunu görünce:

— Namus yargılamaktan bıkmadınız mı? diye ekledi.

Eleştirmen Hulûsi o zaman:

— Alıngansın, diyerek kesti konuşmayı.

Heykeltıraş Nizam da seslenmedi artık. Eski bakanlardan Fazlı:

— Ölmesin çocuk, diye kuşkusunu attı ortaya, aktör Bilâl için.

Bu söz üzerine durdular. Aktör Bilâl'in soluğunu dinlediler. Göğüs hareketlerine baktılar. Yaşıyordu.

O sırada boş bir otomobil geçti önlerinden. Eski bakanlardan Fazlı seslendi şöföre, durdurdu arabayı. Böylece aktör Bilâl'i arabanın arkasına uzatıp kendileri de atladılar. Nizam'ın adresini verdiler şöföre.

Aktör Bilâl kendine gelmiş gibiydi. Ama gözlerini açmak, konuşmak gücünü bulamıyordu daha. Başına ne geldiğini düşünüyordu. «Düştüm ben» diyordu içinden, «Tam tiyatronun kapısında, evet, tiyatronun kapısında düştüm.» Sonra A.Y.O.T. geliyordu aklına. «Neden gittim oraya?» sorusunu soruyordu kendine ve bunun karşılığını bulamadan dalıyordu gene. Beyninde bir ağrı, bütün düşünme gücünü eziyordu. Birtakım ışıklar yapıp sönüyordu gözlerinin önünde ve yüzlerce yol sağa sola sapıyordu. Çok alçaktan uçan bir uçakta gibiydi.

Şöför:

— Yaralı mı? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Evet, dedi.

— Neresinden?

Heykeltıraş Nizam arkadaşlarına bakarak, kuşkulu:

— Başından, diye söylendi yavaş bir sesle.

Şöför:

— Kaç tane yedi? diye sordu.

Eleştirmen Hulûsi:

— Neyi? dedi.

Şöför bir virajı dönerken:

— Neyi olacak... Cop değil mi? dedi.

Üç arkadaş gene bakıştılar. Onların sustuğunu gören şöför:

— Kim olduğunuz beni ilgilendirmez, dedi. Ama kimi şöför bunu da öğrenmek ister. Neden derseniz, Asayişi Yerleştirme'nin emri var; kimleri taşıdığımızı bilmek zorununu yüklüyor bize. Yüklüyor ama, gel de başa çık çıkabilirsen. Diyelim adlarınızı sordum, nerden bileyim doğru söylediğinizi? Sonra da nasıl aklımda tutayım? Direksiyon kullanırken kâğıt kalem çıkarıp yazamam ki... Bu durumda adları öğrenmekten vaz geçiyorum ister istemez. Sorarlarsa, şu bu diye atıyorum. Yalnız nereye gittiğimizi aklımda tutmağa çalışıyorum. O bile karışıyor çoğuzaman. Çağırıp sorarlarsa aklıma ilk gelen sokağı söylüyorum. Kimizaman da şöyle oluyor; çağırıyorlar, dün akşam şu saatta iki kişiyi şuradan almışsın, nereye gittin? Oysa ben o saatta evimde uyuyorum sözgelişi, değil mi? Bunu söylesem, bu sefer,

«Neden uyuyordun?» diye soruyorlar. İyisi mi, «şuraya buraya gittik» deyip çıkıyorum işin içinden. Defterleri açıp bakıyorlar, «Doğru» diyorlar. Ben de şaşıp kalıyorum. Diyeceğim, hiç bir şey kaçmıyor gözlerinden. Belki götürdüm de unuttum diye düşünüyorum o zaman. Asayişi Yerleştirme'den daha iyi bilecek değilim ya... Arkadaşınız kaç cop yedi diye soruşum da şundan, iki copta ölen olmuyor pek. Tehlikeli sayı, o da tam yerine vurursa, altıyı yediyi bulur ya, geçenlerde üç copla öleni de gördüm. Ama bu dediğim kırk yılda bir. Adamın öleceği varmış, buna bir şey denemez. Bir hastalığı vardı, dayanamadı gitti. E... cop vurmadan önce, «bir hastalığın var mı?» diye soracak değiller ya... İş uzar. Ama bana sorarsan, kurşun mu iyi, cop mu diye, kurşun derim ben. Nedeni coptan hoşlanmıyorum, işte o kadar. Elbet benim görüşüm bu, başkası ne düşünür bilemem. Karışmam da... Asayişi Yerleştirme'de bir tanıdığım var, gizli emir gelirse belki cop kalkar, diyordu geçende. Ben hiç sanmıyorum. Hadi kaldırdılar diyelim, yerine neyi koyacaklar? Halk bir kez alıştı copa. Sonra Asayişi Yerleştirme, şoförler için yeni bir emir hazırlıyormuş. Biz müşteriden para almayacakmışız, Asayişi Yerleştirme müşteriden alıp bize verecekmiş... Bunun için de bir sandık kurulacak diyorlar, halktan para toplanacakmış bu sandığa peşin peşin, arabaya binsin binmesin, herkes gelirine göre, kesenek olarak ayda şu kadar verecek. Bizim paralar oradan ödenecekmiş. Sonra da kimden ne kadar kesildi, herkesin hesabından düşülecekmiş. Eğer bir yanlışlık olur da,

arabaya hiç binmemiş birinden para kesilirse, onun eline bir makbuz verilecekmiş, adam ondan sonra bindiği arabaya -eğer binerse- para yerine bu makbuzu gösterecekmiş, biz de üzerine imza edecekmişiz. Olur olmasına, ama alışmak lâzım. Makbuzlar şimdiden basılmış diyorlar. E... koca bir kent burası, yönetimi kolay değil elbet. Bereket yöneticilerin aklı karışmıyor. Belki karışıyor da dayanıyorlar gene. Çünkü seviyorlar işlerini. Seviyorlar ve yılmadıklarını göstermek için daha da güçleştiriyorlar, daha da karıştırıyorlar. Bravo vallahi!

Heykeltıraş Nizam:

— Sola sapalım, dedi.

Şöför:

— Gizli emir, gizli emir diyorlar ya, diye sürdürdü konuşmasını sola saparken, bana sorarsan çoktan geldi gizli emir. Ama kentten saklıyorlar. Hakları da var. Biz ne anlarız gizli emirden. Geldiğini nerden biliyorsun diye sorarsan, söyleyeyim. Sokaklardaki levhalar değişti. Eskiden sözgelişi, sola dönüş yoktu burada. Bütün gidiş gelişi tersine çevirdiler. Bir kentte gidiş geliş değişti mi, bunun altında bir iş var demektir. Bir itfaiye çavuşu var tanıdığım, ona sordum gidiş geliş neye değişti diye, «Sen her şeye karışma.» dedi bana, sonra da parmağını salladı. Hem de burnuma doğru. O da bir yönetici sayılır elbet. Aynı gün, Babacan yokuşunda Asayişi Yerleştirme'den bir memur da salladı parmağını. Anlamazlıktan geldim, ama içime bir kurt düştü. Gerçi gizli emir, kenti ilgilendirmez, benim bu işin üstüne düşüşüm yanlış-

tır, biliyorum bunu. Ama ben elimden geldiğince belli etmemeye çalıştım kuşkulandığımı, sözgelişi kimseye gidip bir şey sormadım. Sormam da... Neden dersen, küçük kızım bu yıl okula başladı, öğretmeni, «Babalarınıza söyleyin.» demiş, «her hafta okula gelsinler.» Gittim, öğretmeni buldum, «Bir emriniz mi var?» dedim. Kaşlarını çattı, «Nasıl bir emir istiyorsun?» dedi, «Kızınla ilgilenmek yetmez mi sana?» Ben de «Yeter elbet.» dedim. O kadarla bıraktık...

Aktör Bilâl sıçradı bu sırada; arkadaşları davrandılar. Eski bakanlardan Fazlı, aktör Bilâl'in üzerine eğilerek:

— Biziz biz, dedi, yabancı yok.

Heykeltıraş Nizam da saçlarını okşadı.

— Bir şeyin yok dostum, dedi, bir şeyin yok.

Aktör Bilâl sakinleşti ve daldı.

Şöför:

— Sıçraması iyidir, dedi. Şimdi düşünde cop yedikçe sıçrar o, böyle böyle gelir kendine. Çok gördüm, bilirim. Ben kendim de yemişimdir birkaç kez. İlk anda ne olduğunu anlayamıyor insan. Bir değişiklik var ama nedir? Çekip giderim diye düşünüyor, bana ne diyor içinden. Siz benden daha iyi bilirsiniz, kafası kesilenler de öyle olurlarmış ilk anda, başlarına geleni anlamazlarmış. Doğru mu, değil mi, bilmem. Neden dersen, tarih okumadım. Benim bir dayım vardı, «Tarih bilmeyen eşektir.» derdi. Bunu düpedüz benim için söylemezdi elbet, ortadan söylerdi. Ama lafın ucu bana da dokunurdu. Aldırmazdım. Her lafa aldıracak olursan yaşanmaz bu dünyada. Sonra da eşeklik ille tarih bil-

memekten olacak değil ya... Eşek eşektir. Ben kendim tarih okumadığıma üzülmem hiç. Neden dersen, herkes her şeyi bilirse, kimsenin kimseye anlatacak bir şeyi kalmaz. Asayişi Yerleştirme'de çalışan tanıdığım...

Heykeltıraş Nizam:

— Geldik, dedi. Sağdaki üçüncü kapının önünde dur.

Şöfor, söylenen yerde arabayı durdurdu, kendi de indi, arka kapıyı açtı. Önden eleştirmen Hulûsi atladı, öteki kapıdan da eski bakanlardan Fazlı çıktı dışarı. Heykeltıraş Nizam, içeride aktör Bilâl'i koltuk altından tutmuş, kaldırınağa çalışıyordu. Eleştirmen Hulûsi:

— Uzat bana, dedi.

Eski bakanlardan Fazlı, ne yapacağını bilemez bir durumda, bir sağa bir sola gidip geliyordu. Şöfor:

— Siz durun, dedi dışarıdakilere ve uzanıp aktör Bilâl'i koltuklarından dışarı çekti. Ona yardım eden heykeltıraş Nizam, yere kapaklandı çıkarken, dizinin acısından yüzünü buruşturdu. Bu sırada aktör Bilâl kendine geldi, bir silkelenip doğruldu.

— Ne oluyoruz? diye sordu.

Ama içinden saçma buldu bu sorusunu. Çünkü arabada giderken, zaman zaman, konuşulanları duyuyor, anlıyordu ve yanındakilerin kimler olduğunu da tanımıştı. Şu var ki, kendine tam olarak o anda gelmiş bulunduğunu belli etmek için «Ne oluyoruz?» diye sormaktan başka çaresi yoktu.

Heykeltıraş Nizam şöförün parasını verirken:

— Bize geldik, dedi aktör Bilâl'e.

Eski bakanlardan Fazlı, işte o zaman acele davranıp aktör Bilâl'in koluna girdi, ona yardım etmek fırsatını ele geçirmişti artık.

— Yaslanın bana, dedi.

Aktör Bilâl, hiç de gereksemediği halde, yaslandı eski bakanlardan Fazlı'ya, fakat bu durumda yürümenin daha zor olduğunu anlayarak çekti kendini.

— Bir şeyim yok, teşekkür ederim, dedi.

Şöför:

— Geçmiş olsun, dedi ona.

Ve arabasına girmeden önce:

— En sağlam kemik, kafa kemiğidir, diye ekledi, ben bunu bilir, bunu söylerim. Hadi Allahaısmarladık.

Mutluluğa adım adım yaklaştığını bilmeyen aktör Bilâl, heykeltıraş Nizam'ın evine girdiğinde, içerisi adamakıllı kalabalıktı. Başyazar Kutsi, siyasetçi Ahmet, heykeltıraş Gönül, dekoratör Muhsin, yazar Şermin ve aktör Bilâl'in tiyatrodan birtakım arkadaşı oradaydılar. Heykeltıraş Nizam'ın karısı Kutlu karşıladı onu kapıda, «Geçmiş olsun» dedi ve koluna girdi. Sonra oyuncular sardılar aktör Bilâl'i, tiyatronun nasıl kapatıldığını bir ağızdan anlatmaya başladılar. Anlaşılan şuydu ki, A.Y.O.T. tiyatroyu kapatıp içerideki halkı tutuklayarak kapıya «Tutuklularevi» levhasını asıncaya kadar aktör Bilâl'in ortalıkta görünmemesi, onun A.Y.O.T.'-de alıkonulduğu kanısına yol açmıştı. Tiyatroya son anda gelip geri dönenler, bu düşünce ile heykeltıraş Nizam'ın evinde toplanmışlar ve durumu kısa-

ca gözden geçirdikten sonra, aralarından üç kişiyi, aktör Bilâl belki gelir sanısı ile tiyatronun kapısına yollamışlardı. (Yalnız siyasetçi Ahmet bu kararın dışında idi, çünkü daha sonra gelmişti oraya.) Aktör Bilâl'in orada coplandığından ve yarı baygın bir durumda bir arabaya konularak eve getirildiğinden hiç birinin haberi yoktu. Aktör Bilâl, oyuncu arkadaşlarını hızla gözden geçirdikten sonra, birkaçının orada bulunmadığını anlayıp:

— Nerde ötekiler? diye sordu.

Arkadaşlarından biri (heyecandan gözü kaşı oynuyordu):

— Onlar içeri girmek için direndiklerinden tutuklandılar, dedi.

Aktör Bilâl:

— Bunu yapamazlar, diye bağırmağa başladı.

O zaman heykeltıraş Nizam, oyuncuları aktör Bilâl'den ayırarak:

— Çekilelim rica ederim, dedi, yaralıdır, görmüyor musunuz?

Bu söz, oradakilerin aktör Bilâl'i daha da sarmalarını sonuçlandırdı.

— Yaralı mı?

— Niçin?

— Yarası nerde?

— Görelim, sesleri yükseldi.

Gerçekte yarası yoktu aktör Bilâl'in, fakat heykeltıraş Nizam, onun başından geçenleri, en kısa yoldan ancak bu sözlerle anlatabileceğini düşünmüştü; ayrıca «Coplandı» demeği de doğru bulmamıştı. Eğer Bilâl arabadan indikten sonra, kendine gelmeseydi de, eve kucakta taşınsaydı, o za-

man soranlara «Cop yedi.» demek yerinde olurdu. Ama ayakta ve konuşan biri için bu söz gülünç bir izlenim uyandırabilirdi. Ancak şimdi de yaranın nerede olduğunu söylemek güçlüğü çıkıyordu ortaya.

Heykeltıraş Nizam:

— Telâş etmeyin, dedi, geçti şimdi. Ama dinlenmesi lâzım. Bir yer açın!

Onlar hemen yanlarındaki bir koltuğa yönelirken, eski bakanlardan Fazlı:

— Biz oraya gittiğimizde daha Bilâl gelmemişti, biz biraz uzakta... diye anlatmağa başladı.

Fakat kimsenin dinlemediğini görünce:

— Dinleyelim baylar, diye bağırdı.

Buna da aldırış eden olmadı.

Aktör Bilâl'i koltuğa oturttular. Tam bu sırada yazar Şermin keskin bir çığlık attı. Aktör Bilâl'in başında toplanmış olanlar ona doğru döndüler. Yazar Şermin, biraz ötede alçak bir sedirde oturuyordu. Yüzünde en ufak bir gerginlik, gözlerinde korku verici ya da acındırıcı herhangi bir anlam yoktu; hatta o akşamın heyecanı ile orada toplanmış olanları saran kaygı ve sinirlilikten bir iz de görünmüyordu halinde, kendi dünyasına çekilmiş ve o dünyadaki görünmez bir şeytanın büyüsüne habersizce çarpılmış gibiydi. «Bağıran kim?» diye sorsalar, o da «Kimdi?» diye şaşacaktı sanki. Bu çığlıklara alışmış olmaları gereken dostlarının, her seferinde yürekleri oynardı. Gene öyle oldu; aktör Bilâl'i unuttular bir an için. Aktör Bilâl de kapıldı onların havasına, yazar Şermin'e:

— Sakin olun Şermin hanım, dedi.

Yazar Şermin sakindi.

— Bir şeyim yok, diye cevap verdi.

Aktör Bilâl:

— Benim de bir şeyim yok, dedi. Yaralı değilim.

O zaman eski bakanlardan Fazlı, az önce yarıda kalan açıklamasını tamamlamak için bu anı fırsat bildi. Gerçekte o açıklamanın yarıda kalmasında sadece kendisini suçlu buluyordu; evet, kimsenin dinlemediğini fark etmişti, bunda kuşkusu yoktu, ama «Dinleyelim baylar!» diye sesini yükseltmesi gerekli değildi. Nitekim bu uyarının hiç bir etkisi olmamıştı. Fakat konuşanın, ilgiyi üzerine çekmesi için yavaş sesle mi, yüksek sesle mi konuşması gerektiği sorunu, kuramsal olarak çözülemezdi; yerine ve topluluğuna göre değişik sonuçlar doğururdu bu sorun, kestirip atılamazdı. Bunca yıllık deneyimleri, görgüsü bilgisi onda bu kanıyı yerleştirmişti. Ancak konunun üzücü yanı, dinlememenin suçunu sadece konuşanda aramaktan geliyordu. Dinleyenleri tümden sorumsuz sayarak yargılara kalkmanın da yalnış bir yanı olmak gerekirdi. Belli bir anda, en önemli sözü söyleyecek durumda olan, sesini yükseltmek mi, alçaltmak mı gerektiğine, çeşitli nedenlerden ötürü, tam o sırada karar veremezse, dinleyenler o önemli sözden yoksun mu kalacaklardı? Yoksun kalırlarsa, bunun suçu konuşana mı yüklenecekti? İşte konuşanla, dinleyen ya da dinleyenler arasındaki ilişki sorunu bundan ötürü çatallaştıkça çatallaşıyordu; eski bakanlardan Fazlı değil sadece, kimse bunun içinden kolay çıkamazdı. Bu yüzden konuşucuya düşen soru-

mun, aynı ağırlıkta dinleyene de düşmesi gerekiyordu. Konunun belki de açıkça ortaya atılmayan, atılamayan yüzü –eski bakanlardan Fazlı bunu belli belirsiz düşünmeği yeğliyordu– konuşanın önemsenmemesiydi. Ama bir gerçeği bilen kişi, bu yüzden hiçe sayılmış duruma düşüyorsa, bundan ötürü üzülmemeli miydi? İşte yaşamın çetrefil sorunlarından biri. Ama her işin başı dayanmaktı, direnmekti.

— Bir şeyi yok şükür, dedi eski bakanlardan Fazlı. Gerçi dostumuz bu sözü, Şermin hanıma karşılık olarak söyledi; çünkü, saklayacak ne var, Şermin hanımın bir an kendini unutarak bağırması, dostumuzun coplanarak baygın düşmesini görmesinden ya da öğrenmesindendir. Gerçi Şermin hanımın bu çığlıklar sırasında kendini yitirmediğini; onun ağzından sanki başkasının, görünmeyen birinin bağırdığını hepimiz biliyoruz. Böyle de olsa, dostumuz bu akşam tiyatro kapısında iki cop yemeden buraya gelebilseydi, Şermin hanım bağırmayacaktı.

Eleştirmen Hulûsi:

— Orası hiç belli olmaz, diye sözünü kesti eski bakanlardan Fazlı'nın. Çoğuzaman görünürde hiç bir neden yokken de bağırıyor Şermin hanım. Burada neden - sonuç ilintisi basit değil, karmaşıktır. Ancak şurasına ben de uyarım ki, aktör Bilâl'in coplanması, evet, Şermin hanımın bağırmasından önce olmuştur.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Gördünüz mü? dedi ona ve gülümseyerek baktı. Bu bakışta, sözünün kesilmesinin yersiz olduğunu anlatmak niyeti okunuyordu.

Heykeltıraş Nizam, dekoratör Muhsin'in elindeki cıgarayı alıp kendi cıgarasını yakarken:

— Hepimiz olaylar içinde az çok şaşırıyoruz, bocalıyoruz, dedi. Giderek sinirlerimiz bozuluyor, bağırıyoruz, haykırıyoruz. Bunlara alışmalıyız. Gerçekte alıştık da... Biz olayları düzene sokamadığımız zaman, olaylar bizim kafalarımızı düzenliyor. Bunun anlamı budur. İkinizi de anlıyorum, ikinize de hak veriyorum. Ancak benim söylemek istediğim küçük bir şey var... Niçin görünmeyen biri bağırıyor Şermin hanımın ağzından? Ve niçin aktör Bilâl'in coplanması ile bu olay arasında bir neden – sonuç ilintisi bulunuyor? Bitmedi; neden aktör Bilâl'in birbiri arkasına iki cop yemesi, tiyatronun tutuklulaevi yapılmasından sonra bir rastlantı ile oluyor da, birtakım oyuncuların tiyatro kapısında direnmeleri ve direneceklerinin önceden kestirilmeyip bunların aktör Bilâl A.Y.O.T.'da sorguya çekildiği sırada tutuklanmaları sanki rastlantı imiş gibi gösterilerek gerçekte ise belli bir düzen uyarınca yürütülüyor? Durumu böyle koyunca, ben birtakım belirtilerin ön izlerini görür gibi oluyorum ister istemez. Bilmem, siz ne düşünürsünüz?

Eski bakanlardan Fazlı:

— Benim demek istediğim de bu, diye sözü aldı gene. Şimdilik Şermin hanımın bağırmasını bir yana bırakalım; fakat dostumuz Bilâl'in coplanmasına üç kişi tanık oluyor: Ben, eleştirmen Hulûsi ve heykeltıraş Nizam. Şermin hanımın bağırmasını bir yana bırakalım demekle, bu bağırmayı küçümsemiş sayılmayayım. Hâşâ! Kendilerine bunu ayrıca açıklayacağım. Ancak tiyatro kapısında bulunan

üç kişinin gördükleri ne? Aşağı indirilen bir levha ve onun yerine takılan başka bir levha. Bu, ilk bakışta, hiç de önemli sayılmayabilir. Bir levhanın yerini başka bir levha alıyor, o kadar. Denebilir ki, biz bu levhalardan ilkine alışmıştık, ikincisine bizden sonrakiler alışacaklar. Ama ben de buna benzer bir söz söyleyebilirim: Dostumuz aktör Bilâl iki cop yiyor, eğer kendisi bu iki copa alışık olsaydı, bizden sonra gelecekler için bu sayı artacak mıydı? Efendim? Sonra önemli olan bu da değil. Bence dostumuz Bilâl, bu akşam cop yemeyebilirdi.

Eleştirmen Hulûsi:

— Anlayışa bağlı, dedi. Bizim yanılmamız, her şeyi birden çözümlemeye kalkışmamızdadır.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Elbet anlayışa bağlı, diye sesini yükseltti. Ama ben hiç de bütün sorunları birden çözümlemeye kalkışmış değilim. A.Y.O.T. memuru, ikinci levhayı gösterip, «Burası tutuklulaevi» diyor, şimdi, ikinci levhayı görmezlikten gelip, az önce indirilen – ya da dostumuz aktör Bilâl'e göre indirildiği anlaşılan – birinci levhaya göre düşünmek ve «Hayır, burası tiyatro» demek ve bunda direnmek nedir? Gerçeği savunma, değil mi?

Eleştirmen Hulûsi:

— Evet, sonra? dedi.

Eski bakanlardan Fazlı, o sırada su içmek istedi, fakat yutkunmakla yetindi, çünkü bir sürahi yoktu ortalıkta ve olsa da tartışmayı en canlı yerinde kesip su içmeye kalkmak doğru olmazdı.

— Sonrası, diye sürdürdü konuşmasını, gerçeği levhalara göre düşünecek isek o sıradaki gerçek,

elbet o sıradaki levhadır, eğer gerçeklerin levhalarla bir ilintisi yok diye düşünüyorsak, onun değişmesi bizi hiç ilgilendirmez. Çünkü belli bir gerçeğe, belli bir levha karşılık düşmüyor demektir.

Konuşma iki kişinin çekişmesi durumuna geldiği için ötekiler susuyorlardı. Eleştirmen Hulûsi:

— Yani gerçeğin levhaları değişebilir, bir gerçeğe çeşitli levhalar karşılık düşebilir mi demek istiyorsunuz? diye sordu.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Tam da onu söylemek istemiyorum, dedi. Levhaların gerçeği ile gerçeklerin levhaları aynı şeyler değildir. Bunun gibi, gerçeksiz levhalar ve levhasız gerçekler de vardır. Sözgelişi bir bardak su alalım...

Eleştirmen Hulûsi:

— İşte benim tüm sorunlar dediğim bu, diye başını salladı kızgın kızgın. Daha gerçeklerle levhalar arasındaki ilintiyi çözümlemeden suya geçiyoruz.

Heykeltıraş Nizam:

— İkiniz de haklısınız, dedi. Çünkü ikinizin sözlerinde de gerçek var, ama gerçeğin bir parçası. Bizim eksiğimiz, bu parçaları bir araya getirememizdir. Ben, her şeye karşın, bugünün gene de yararlı olduğu kanısındayım. Olaylar ilerliyor, ortak sorun gelişiyor ve kent olgunlaşıyor Bakıyorum da, bütün arkadaşların yüzünde, bu gerçeği görmenin mutluluğu okunmakta.

Başyazar Kutsi ayağa kalktı o zaman, dedi ki:

— Olayların bir araya gelmesi ve getirilmesi ile beliren gerçek, bütün açılardan ve bütün ayrıntıları ile çözümlenmiş bulunmaktadır. Tiyatro ilk temsil akşamı kapatılıyor ve tutuklularevine çevriliyor, işte

birinci önemli olgu; sonra aktör Bilâl dostumuz A.Y.O.T.'na çağırılıp sorguya çekiliyor, işte ikinci önemli gerçek; ve sonra oyuncuların birtakımı tutuklulara vine atılarak tiyatronun levhası değiştiriliyor, üçüncü önemli olgu. Bu durumdan çıkarılacak sonuç nedir?

Yazar Şermin:

— Ve bir de şu soru, diye ekledi. Şimdi ne yapacağız?

Eski bakanlardan Fazlı da:

— Şimdi ne yapacağız? diye tekrarladı ve su arandı.

Aktör Bilâl'ın odaya girdiği dakikadan beri, bir köşede, ayakta, kollarını göğsüne kavuşturmuş, çenesini göğsüne dayamış, kaşları çatık, kıpırdamadan duran siyasetçi Ahmet, tok bir sesle konuşmağa başladı.

— İçimizde kutsal bir sır olarak sakladığımız bir gerçeği açıklamak zorundayım: Gizli emir bekliyoruz. Bütün olayları bu açıdan çözümlemekte yarar olduğunu, bilmem, söylemeye lüzum var mı? Durum bu olunca, ilk dikkat edilecek şey, dayanma gücümüzün sarsılmamasını sağlamaktır. Olaylar birbirini izliyor ve bizi değişmeyecek olan sonuca yaklaştırıyor. Şunu unutmamak gerekir ki, gizli emir, kimsenin özel malı olmadığı gibi, kimsenin onu savsaklamasına da müsaade etmez. Deminden beri konuştuklarınızı dinliyorum. Ne oluyoruz arkadaşlar? Bu ne şaşkınlık, bu ne sorumsuzluk! Beklemeği hâlâ öğrenemedik mi? Temsilden önce, aktör Bilâl, evinden alınıp A.Y.O.T.'na götürülüyor, öteki oyuncu arkadaşların bundan haberleri yok.

Aktör Bilâl kesti onun sözünü.

— Evimde uyuyorum, dedi, uyurken telefon çalıyor, beni istiyorlar...

Siyasetçi Ahmet:

— Uyuyorsunuz, diye aldı onun sözünü, uyuyorsunuz ve telefon çalıncaya değin uyanmıyorsunuz...

Aktör Bilâl:

— Ama telefon başucumda, dedi.

Siyasetçi Ahmet:

— Rica ederim, diye durdurdu onu, evet, telefon başucunuzda ve uyanıyorsunuz. Doğru A. Y.O.T.'na koşuyorsunuz.

Aktör Bilâl, ayağa fırladı, heykeltıraş Nizam onu oturttu.

— Dinlenmen lâzım, dedi, heyecanlanma!

Aktör Bilâl:

— A.Y.O.T.'na koşmuyorum, gidiyorum, diye ekledi. Ve kapımda beni bekleyen bir memurla karşılaşıyorum. Boyuna geğiren bir memur...

Siyasetçi Ahmet:

— Geğirebilir, dedi. Bunun size arkadaşlarınızı unutturmaması gerekir. Ama benim üzerinde durduğum sorun bu değil.

Aktör Bilâl:

— Arkadaşlarımın da çağırıldığını düşündüm, dedi. Nitekim A.Y.O.T.'daki müdürlerden biri bana arkadaşlarımdan söz açtı, onlarla da konuşmuş olduğunu çıtlattı.

Siyasetçi Ahmet:

— Karıştırmayalım, diye durdurdu onu ve birden sağ yana, eski bakanlardan Fazlı'ya döndü. Size soruyorum, dedi, neden gittiniz tiyatronun önüne?

Eski bakanlardan Fazlı'nın canı sıkılmıştı bu soruya, daha doğrusu soruya değil de, sorunun ona yöneltilmesine. Çünkü, herkesin bildiği gibi, tiyatronun önüne üç kişi gitmişlerdi. Bu üç kişi içinde heykeltıraş Nizam'ın ya da eleştirmen Hulûsi'nin değil de kendisinin seçilmesi – ve hiç düşünülmeden seçilmesi – elbette kolay yutulur şeylerden değildi. Fakat dişini sıkacaktı eski bakanlardan Fazlı, aklından geçenleri belli etmesi hiç doğru olmazdı.

— Neden mi gittik? Çünkü başka gidecek yerimiz yoktu.

Siyasetçi Ahmet:

— Tamam, dedi. Benim öğrenmek istediğim buydu.

Siyasetçi Ahmet'in bu sözü ve o anda takındığı tavır hemen hepsini sinirlendirmişti. Başyazar Kutsi yerinden kıpırdadı, mendilini çıkarıp silkeledi gereksiz yere, silkelenen mendilin içinden bir yirmi beş kuruş düştü, yuvarlana yuvarlana eleştirmen Hulûsi'nin ayağının dibine kadar gitti. Eleştirmen Hulûsi eğilip aldı parayı, fakat sahibine vermedi de, havaya atıp tutarak sinirli sinirli oynamağa başladı. Bir fırtına öncesi havası esiyordu odada.

İşte bu sırada kapı çalındı, arka arkaya, uzun uzun.

Bakıştılar. Kutlu fırladı yerinden. Siyasetçi Ahmet durdurdu onu.

— Herkes yerine otursun, dedi. Kimse tavrını değiştirmesin!

Herkes yerinde oturuyordu, kimse tavrını değiştirmemişti. Siyasetçi Ahmet, Kutlu'ya:

— Şimdi açabilirsiniz kapıyı, dedi.

Kutlu dışarı çıktı. Sokak kapısının açıldığını duydular. Kadın, kapıda biri ile konuştu. Sonra sokak kapısı kapandı. Kısa süren bir sessizlik. Kutlu, şaşkın, rengi uçmuş, korku verici bir yüzle döndü odaya. Herkese baktı bir an, hiç bir şey söylemedi.

Başyazar Kutsi ayağa kalktı.

— Gizli emir mi geldi? diye sordu.

Kadın kısık bir sesle:

— Hayır, dedi, ressam Macit ölmüş.

Yediği iki copun sersemliği içinde, o vakte kadar siyasetçi Ahmet'in kurcaladığı tartışmaya zar zor katılan ve başka bir şey düşünmeye fırsat bulamayan aktör Bilâl, A.Y.O.T.'nı da, tiyatro olayını da o an unutup kendine geldi. Uzun bir süre Nigâr'ı nasıl olup da aklından çıkardığına şaştı. Haber öylesine sarsmıştı ki onu, kendini kollayamayacağından korktu. İlk düşüncesi, hemen Nigâr'ın yardımına koşmak oldu. Bu düşüncenin dayandığı duygu, dostluk duygusu idi. Aktör Bilâl buna sevindi, ama kafası karmakarışıktı. Nigâr'a beslediği aşkın gizli kalmasında artık hiç bir gereklilik bulunmadığı düşüncesi de bu dostluk duygusunun içinde, yanında, ucunda bir yerinde yatmıyor muydu? Kimi düşünceler vardır ki, onlarla bir süre yüzyüze gelmekten hoşlanmadığımızı bildikleri için bizden saklanmak nezaketini gösterirler, ama pek de uzağa gitmezler, işe çağırılacakları saat gelinceye değin darılmadan beklerler. Aktör Bilâl:

— Gidelim, dedi.

Ve ayağa kalktı. «Nigâr'a gidelim.» diyememişti.

Heykeltıraş Nizam:

— Sen kal... Diyecek oldu, «Yorgunsun.» diye ekleyecekti, ama aktör Bilâl kesti onun sözünü:

— Ben kalmam, ben...

Diye bağırdı. Nerdeyse içini döküverecekti, başından geçenleri anlatacaktı, aşkının bütün öyküsünü, bütün yaşantısını. Ama neydi bu yaşantı sanki? Neler geçmişti başından? Bütün öykü dediği kaç sözcük tutardı? Anlatılacak nesi vardı bu öykünün? Bu soruları o sırada kendisine böylesine açık seçik sormamıştı elbet, ama aklı ve sinirleri bunların baskısını en keskin biçimde duymuştu. Sorulmamış sorular değil miydi insanları durup dururken başkaldırınağa iten? İşte aktör Bilâl de bu soruların varlığını, o anda kapılıverdiği başkaldırma heyecanından ötürü fark etmişti. «Belki anlatmağa gelir bir yapısı yok bu öykünün, birkaç sözcüğü zar zor doldurur, ama ben onu uzun uzun yaşadım. Önemli olan budur.» diyesi geliyordu.

İçlerinde en sarsılmış olanı Kutlu idi, şaşkın şaşkın ayakta duruyor, ellerini uğuşturuyor ve arada bir kocasına bakıyordu, gözlerini açа açа.

Heykeltıraş Nizam yanına geldi onun.

— Beklenmeyen bir olay değildi, dedi yavaşça. Ama gene de inanmak istemiyorum.

Karısı:

— İnanmayacak ne var, dedi, ölmüş işte.

Heykeltıraş Nizam:

— Evet, dedi. Alışmamız lâzım. Biraz güç olacak ama, alışacağız. Kendini kapıp koyuverme, Nigâr'a yardım edeceksin.

Kadın:

— Evet, dedi.

Sonra da:

— Hemen gidelim, diye ekledi.

Ötekiler hep ayaktaydılar.

Başyazar Kutsi:

— Topluca gitmemiz doğru olmaz arkadaşlar, dedi.

Eski bakanlardan Fazlı:

— Üçe ayrılalım, diyordu.

Başyazar Kutsi:

— Niçin üçe? Öğrenebilir miyim? diye sordu.

Eski bakanlardan Fazlı, yardım diler gibi heykeltıraş Nizam'a bakarak:

— İki takım önde, biri arkada, yedek... diye söylendi.

Başyazar Kutsi:

— Gizli emir bence saat işi artık, dedi. Toplu durumdayken başımız derde girerse, emir ortada kalır. Bunun için dağılmamız doğrudur.

Bu sözler üzerine, birer ikişer, heykeltıraş Nizam'ın evinden ayrıldılar. Geride, ressam Macit'in evine gidecek olanlar kaldı. Bunların başına aktör Bilâl geçti:

Artık onun için hızlı günler başlıyordu. Olaylar birden öylesine bir gelişme yolu tutmuştu ki, aktör Bilâl mutluluğunun farkına varamadı nerdeyse. Gerçekte tek yanlılığı idi bu mutluluğun farkına varılmamış niteliğini belirleyen. Çünkü ressam Macit'in ölümünden sonra ikisi arasında kurulan ilişki, yeni bir dostluk ilişkisi olmuştu; onca arkadaşı arasında Nigâr, daha o başsağlığı ziya-

retinin yapıldığı geceden başlayarak, garip bir seçme ile, aktör Bilâl'e yaklaşıvermişti. Gerçi arkadaşlıkları eski idi, birbirlerini yakından tanıyorlardı, ama bu tanışıklık hiç bir zaman böylesine bir seçkinlik kazanamamış, dostluklar yığınının içinde kalmıştı. Ve belki de bu yüzden aktör Bilâl, ruhunu sarıveren yangını ondan ve başkalarından gizlemek olanağını kullanabilmişti. Doğrusu aranırsa bunun için özel bir çaba da harcamamıştı; gerçekte kimsenin dikkatini çekmemiş, kimseye yansımamıştı aşkının onda yarattığı büyük değişiklik; içinde, derinlerde, kendi başına sürüp gitmişti. Böylece de Nigâr, kocasının ölümünden sonra kendine en yakın arkadaş olarak aktör Bilâl'i seçmekle, yaşamın gizlerini yöneten bilinmez bir gücün buyruğuna uymuştu sanki, uyup kendi için ve ondan habersizce düzenlenen büyülü bir eve girmişti. Orada her şey tam istediği gibiydi, orda istediği gibi davranıyor, istediği gibi konuşuyordu, orada en büyük özlemini, yalnızlığını doyuruyordu. Çünkü aktör Bilâl bir kişi değildi onun için, canlı bir vadi gibi yankılanıyordu; ya da konuşma tavrı takınarak başını bir yandan öbür yana eğen bir yaban keçisi gibi sadece bakış olup acılarını paylaşıyordu onun, sanki bir eski zaman tanrısıydı, biçimden biçime, kılıktan kılığa girerek sevgilisinin yanıbaşında, onu sıkmadan, ona kendini belli etmeden beraberliğini sürdürüyordu. Bundan üzüntü de duymuyordu aktör Bilâl, ortaya çıkmağa, geçmişte tek başına yaşadığı sevgisinin, o güne değin Nigâr'ın gözüne çarpmamış olduğu anlaşılan izlerini gös-

termeğe kalkmıyordu. Bundan korkuyordu bile ve bir zamanlar nasıl olup da bu aşkın bir çeşit doğal yasa uyarınca Nigâr'a da yansımış olacağını düşündüğünü ansımıyordu. Gerçi arada bir, Nigâr'ın geçmişle ilintili birtakım sözlerini dinlerken, sıra kendisinin yolladığı imzasız mektuplara gelecek mi diye yüreği heyecandan parçalanacakmış gibi oluyordu. Ama bu konuya hiç değinmiyordu Nigâr, yaşamının kimizaman en küçük ayrıntılarına girdiği halde değinmiyordu. Demek ortak bir geçmişe dayanmak olanağından ve mutluluğundan yoksundu aktör Bilâl, yeni bir yola çıkıyordu. Nigâr'la birlikte, tek başına derdiği hasadı sırtında. Tek başına... Aktör Bilâl, şaşkınlık içinde, gene tek başına kaldığını görüyordu ve bu şaşkınlığı gün geçtikçe artıyordu. Öyle ki, bir zaman geldi, aktör Bilâl, Nigâr'ın onu hiç tanımamış olduğu kuşkusuna düştü. Sanki aktör Bilâl gökten inmişti.

— Macit'i tanır mıydın? diye sordu bir gün.

Aktör Bilâl, bütün soğukkanlılığını takınarak:

— Evet, dedi.

Nigâr, yumuşak bir sesle:

— Onu ben öldürdüm, biliyor musun? diye ekledi. Ama nasıl olsa ölecekti... Öldürülecekti demek istiyorum. Kimler öldürecekti onu? Bunu bilemem. Ama niçin öldürüleceğini söyleyebilirim. İnsan kalmak istediği için. İşte benim yıllardan beri kendimi alıştırmağa çalıştığım gerçek budur. İnsanların öldürülmesine alışmak gerek. Yaşadığımız dönemin gerçeğidir bu, bizim gerçeğimiz. Şurada resim yapardı, şurada uzanır, dinlenirdi.

Şimdi yok ortada. Ama yok olduğunu bilmiyor, yaşadığını da bilmiyor. Bildiği hiç bir şey yok artık. Öyleyse niçin üzülmeli? Yaşamımızın hiç bir değeri olmadığını anlamanın en şaşmaz yolu, birini öldürmektir. Ben de kocamı öldürdüm. Ben öldürmeseydim, başkaları öldürecekti. Ve böylece kendi yaşamlarının da boş olduğunu kendilerine tanıtmamış olacaklardı. Yanlış anlamayın beni, yaşamın boş olduğunu söylemekle, dünyanın geçiciliğini, ölümlülüğünü ortaya atan birtakım mistik düşünceleri benimsemediğimi belirtmek istemiyorum. Belki de tam tersi. Başka dünyasız bir dünya bu, başka dünyasız ve sağtöresiz. Öldürmek isteğini ve gereğini doğuran, ölüm sonrası korkusuzluğu değil. Öyle olsaydı konu basitleşirdi. Bu dünyanın yalnızca bir kez gelip geçeceğimiz bir dünya olduğu bilinci de doğurmuyor öldürme tutkusunu. Hayır, hayır, onca basit değil. Tavukları başaşağı götürenler, yaptıklarının yanlış olduğunu söylediniz mi nasıl şaşıyorlar, insanın ölümüne de öyle bakılıyor işte. «Nasıl olsa öleceğiz» düşüncesinin yerini, günümüzde «nasıl olsa ölecek» görüşü almıştır. Acı ve azap nasıl olsa bitecek ve bittiği bile bilinmeyecektir. Ölen ise, davacı olmak hakkını yitirmiştir. Ölenlerin adına davacı olmağa gelince, gülünçtür bu sadece. Çünkü ölenlerle yaşayanlar arasında sürekli bir ilinti inancı yıkılmıştır. Bunun zorunlu sonucu, yaşayanlar arasında da böyle bir ilintinin açıkça yadsınmasıdır. «Ölen biz değiliz» olsa olsa korkakça bir kaçıştı, ama «ölenle biz aynı değiliz» kaba fakat cesur bir bölümlemedir. Bu cesaret gelişi-

güzel öldürmekten doğuyor. Kızgınlıktan öldürme, öç almak için öldürme, şan şeref için öldürme, günümüzde yerini keyif için öldürmeye bırakmıştır. Evet, şaşmamalı, keyif için ya da can sıkıntısından. Bunun en belirli örnekleri, toplu öldürmelerde görülüyor. Askerler bir köye giriyorlar, erkekleri öldürüyorlar, gelmişken kadınları öldürüyorlar ve öldürmüşken çocukları da öldürüyorlar. Üstelik bunlar o köyü korumak için gelenlerdir. Görüyor musunuz, düşman yerine dostu öldürmek dönemine girmiş bulunuyoruz. Bu tür öldürmenin ne kerte olağan karşılandığını anlatan tek gerekçe «Nasıl olsa ölecek değil miydi?» gerekçesidir ve bunun cezası kimseyi korkutmuyor, çünkü bunun cezası şimdiye değin düşünülmemiştir. Suça karşı ceza anlayışı, tek tek insanların kafasında yer etmemişse, toplumun ceza biçmesi anlaşılmaz kalır. Çocukları olan bir adamın, başkasının çocuklarını öldürmesi, onun kafasında böyle bir ceza anlayışının bulunmadığını gösterir: «Ölen benim çocuklarım değil.»

Ve bağırınağa başlamıştı Nigâr:

— Her şeyden önce kendimize ceza biçmeliyiz. Kimse bizi kovalamasa da, biz kendi kendimizin ardına düşmeliyiz. Çünkü hesap soran yok artık dünyamızda. Tek tek yaşadığımız için, istediğimiz kötülüğü işleyebiliyoruz. Bense cezamı arıyorum ve bunu kendim bulacağım.

Aktör Bilâl onu sakinleştirmek için:

— Macit hastaydı, demişti. Onunla aranızda neler geçtiğini bilmiyorum. Ama ne geçmiş olursa olsun, «ben öldürdüm» sözü burada pek dolay-

lı bir nedene dayatılmak isteniyor demektir. Bir an, ona eziyet ettiğinizi bile düşünsek, bu davranışınız öldürmek niyetinden mi doğuyordu? Hayır, bunun hiç de böyle olmadığı çektiğiniz azaptan belli. «Nasıl olsa ölecekti.» demiyorsunuz.

Kadın uzun uzun düşündükten sonra:

— Azap çektiğime inanmıyorum, demişti. İşte benim gerçek azabım bu. Çağımızı ne denli kınarsak kınayalım, onun pisliklerini gene de taşımaktayızdır. İnsanoğlunun başına gelenlerden gözleri yaşaranlar bilirim, ah öldürmek fırsatını ellerine geçirebilmek için nasıl da didinirler! Başkasının ölümüne ağlayan yaşlı kadınlar gibidir onlar, gerçekte ağladıkları kendi ölümleridir, başlarına bir gün nasıl olsa gelecek olan ölüm... Kötülük görebileceklerinden korktukları için ağlayanlar var, kötülük göremeyecek duruma gelmektir amaçları. Kötülük göremeyecek durum ise, kötülük edebilme durumudur.

Bir gün de birdenbire:

— Sen beni seviyorsun, demişti aktör Bilâl'e. Aktör Bilâl şaşırmıştı. Kırlarda geziyorlardı, susuz bir dere çıkmıştı önlerine, kocaman bir taşın üstüne oturmuşlardı. Kadın gözlerini ondan ayırmıyordu.

— Önemli mi? demişti aktör Bilâl.

O zaman kadın başını önüne eğmiş:

— Bilmem, diye mırıldanmıştı.

Aktör Bilâl gerçekten de Nigâr için beslediği aşkın önemini küçümsemeye başlamıştı. Çünkü dostlukları, bu aşkı çoktan aşmış bulunuyordu. Neredeyse her gün buluşuyorlardı, kimseye görünmeden, kimseyi yanlarında istemeden. Birbirleri için gerek-

liydiler. Bu gereğin üzerinde ikisi de öyle uzunboylu düşünmüş değildi. Gerçi aktör Bilâl, ilk zamanlar bu buluşmalara, Nigar'la ilgili anılarının ağırlığı ile katılıyordu, ama gitgide kurtuldu bu duygudan, düşlenen aşkla yaşanan aşk başka başka şeylerdi; neredeyse bu ikincisine aşk demek bile doğru değildi. Aktör Bilâl o anıları, artık sakin sakin anlatabilirdi Nigâr'a. Çünkü Nigâr için o yepyeni bir insandı, eski bir tanıdık bile değil.

Böyle düşünerek:

— Size mektuplar yazdım, deyiverdi.

Kadın hiç şaşmadı.

Aktör Bilâl:

— İmzasız mektuplar... diye ekledi.

O zaman Nigâr, belleğini yitirmiş bir ruh hastası gibi, yavaş yavaş başını kaldırdı, ona baktı, gülümsedi.. O kadar. O mektupları unutmuş muydu? Yoksa onlar hiç bir zaman merak konusu olmamış mıydı onun için? Anlayamadı aktör Bilâl ve işte koskoca bir aşk hikâyesi buncacık bir sonla bitiverdi.

Ama aralarındaki bağlantıyı hiç zayıflatmadı bu durum.

Bir gün de Nigâr – yanmış bir evin mermer merdivenlerinde oturuyorlardı – onun elini tutmuş:

— Ben bugünlerde bir genelevde çalışmaya başlayacağım, demişti.

Onun daima gergin ve kıvılcımlar saçan ruhuna artık bildik çıkan aktör Bilâl, istifini bozmadan:

— Niçin? diye somuştu.

— Niçin mi? Kendimi aşağılamak için. Aşağı

olduğumu düşünmem yetmiyor, bunu gerçekleştirmek istiyorum.

Aktör Bilâl onu zayıf bir yerinden yakalamak istemişti.

— Orada çalışanları aşağı görmek... diye mırıldanmış ve durmuştu.

Nigâr anlamıştı sözün nereye varacağını.

— İnsan ancak başkasının bakışı ile gerçekleşebilir. Değil mi ki orada çalışanlar aşağı görülüyor, işte ben bu görüşün konusu olmak istiyorum. Benliğimi ancak o zaman savunabileceğim. Bugün belki bir deliyim, ama tek başınayım.

Aktör Bilâl:

— Ya ben? diye sordu. Benim yardımım?

Kadın:

— Sen... dedi, durdu.

Sonra:

— Kimse, kimse için bir şey yapamaz, dedi. Kurtarıcı yok.

Aktör Bilâl:

— Bu kentten gitsek... dedi.

Bir soruydu bu. Nigâr:

— Nereye? dedi.

— Bilmiyorum, diye karşılık verdi aktör Bilâl. Böyle, bugünkü gibi, gezer gibi çıksak ve yürüyüp gitsek... Konuşa konuşa.

Kadın susmuştu, düşüncelerine dalmıştı gene.

Fakat aktör Bilâl, o günden sonra, bu tasarısını işlemeğe başlamıştı. O yanıp tutuşan âşık yüreği idi cesaret aldığı. Tiyatrosuz bir aktörle, yüreğini yitirmiş bir kadın, elele gidebilirlerdi. Nereye? Bilmiyordu aktör Bilâl. Ve asıl önemli soru şuydu:

Ne ile? Hangi para ile? O zaman aktör Bilâl, kendinden hiç ummadığı bir pekyüreklilikle, delice bir işe kalkıştı. Başyazar Kutsi'ye gidip o yalanı uydurdu. Eğer başyazar Kutsi ona para verirse bu kentten gidecek, böylece hem başyazarı, hem kendisini ölümden kurtarmış olacaktı. Fakat başyazar Kutsi, kendi yaşamının ancak onun bu kentte kalması ile güven altında bulunabileceğini söylemiş ve parayı vermemişti.

Gerçekte ise, tasarısının suya düşmesi değildi o olayın önemli yanı; aktör Bilâl üç gün beklemişti başyazar Kutsi'nin oda kapısında ve birkaç kez odacı ile içeri haber yollamıştı. Gerçi adını vermemişti, çünkü toplantı vardı ve toplantıda bulunanlar arasında onu tanıyanlar olabilirdi. Oysa bu ziyaretin tümden gizli kalmasını istiyordu. Fakat odacıdan –gerçi iki kez de değişmişti kapıda bekleyenler– içeridekilerin gece gündüz toplantı halinde olduklarını öğrenince meraka düşmüştü. Gizli emirden ba ka ne için olabilirdi bu toplantı? O vakit içinde yeni bir umut ışığı parlamıştı ve aktör Bilâl bu ışığın, artık eskisi gibi yalnız kendisi için değil, bu sefer Nigâr için de mutluluk getirici olabileceğini düşünüp heyacanlanmıştı. Üç gün sonra, sabah vakti, başyazar Kutsi'yi gözleri şiş şiş –uykusuz kaldığı belliydi– görünce, nasıl anlatacağını aktörlük yeteneği ile bir bir düzenlediği hikâyeyi, etkisiz bir biçimde anlatıp susmuştu. Belki de başarısızlığının nedeni buydu. Ama sonuç umduğu gibi çıkmıştı. Başyazar Kutsi büyük bir inançla, «gizli emrin geldiğini söylemişti ona. Buna sevinmemek elde de-

ğildi. İşte yıllardan beri beklenen müjde... Ve aktör Bilâl o gün, bütün gün Nigâr'ı aramıştı. Acaba ona «Yürü gidiyoruz, artık param var.» demesi mi, yoksa gizli emrin geldiğini söylemesi mi daha yararlı olacaktı? Ama para sağlansaydı da Nigâr'ın onunla geleceği nereden belliydi? Karanlıkta, evinin köşesinde karşılaşmıştı Nigâr'la ve ona demişti ki:

— Senin için yapmayacağım yoktur, buna inan! Bu akşam sana beraberce bu kentten gidebileceğimizi söylemek için birtakım işlere girişmiştim. Bunlar doğru işler değildi, suçtu. Saklamıyorum. Sonuç... başaramadım. Başaramadığımı söylediğim için de sana karşı içim rahat. Ama başka bir haberim var, gizli emir gelmiş. Bunu başyazar Kutsi'den bu sabah öğrendim. Nigâr, sevgilim, bu haberin seni feraha çıkaracağını ummak istiyorum. Eğer içine düştüğün mutsuzluktan gene de kurtulamazsan, iyi bil, seni kurtarmak için daha başka işlere, temiz, kirli, her türlü işe girişebilirim. Beni bunları yapmaktan alıkoyamazsın. Çünkü hiç birinde sana danışmayacağım.

Nigâr:

— Beni kurtarmağa çalışma, çünkü kurtaramazsın, demişti ona. Olduğun gibi kal, belki ancak böylece bana yardımın dokunabilir.

Aktör Bilâl'i en beklemediği dakikada mutluluğa kavuşturan bir söz. Demek bütün o fırtına, onu olduğu yerden alıp sanki başka bir ülkeye bırakıveren o yaman aşk boşuna yaşanmamıştı. İşte sadece kalması ile, demek sadece varlığı ile yardımcı oluyordu sevgilisine.

İşte o sırada karşılarında Kutlu'yu bulmuşlardı. Nigâr, Kutlu'nun yanında ona:

— Görüyorsunuz iyiyim ve yalnız da değilim, merak etmeyin beni, demişti.

Aktör Bilâl'i bir yıl önceki tutkusuna döndüren büyülü bir söz daha. Dostluk, arkadaşlık.., laftı demek hepsi. İnsanı yöneten sadece aşktı. Karanlık sokağın köşesinde, taptaze bir yürekle, yeniden bu ölümsüz duyguyu yaşayan aktör Bilâl ürpertiler içinde bir süre onların arkasından baktı ve bekledi. Kendisini neredeyse en büyük mutluluğa ermiş sayacaktı. Fakat içinde, içinin sanki erişilmez, ulaşılmaz bir köşesinde, onu yavaş yavaş yemeye başlayan ufacık bir kurdun varlığını duyup tedirgin olmağa başlamıştı. Denebilirdi ki, bütün mutlulukların asalakları böyle kurtçuklar vardı, hiç bir zaman bırakmazlardı insanları tümden mutlu olmaya. İşin en şaşılacak yanı, bu kurtçukları besleyenin akıl olmasıydı. Gizli emrin geldiği haberini, yıllardan beri beklenen bu haberi başyazar Kutsi'den aldığını Nigâr'a söylemişti. Gerçi başyazar Kutsi yürekten inancını iletmişti ona. Ama bu inancı onda yaratan neydi? Bir çetenin başyazar Kutsi'yi öldürtmek için aktör Bilâl'i tutması, değil mi? Bu ise düpedüz aktör Bilâl'in uydurmasıydı.

Kutlu sabahleyin çıktı Nigâr'ın evinden. Hiç uyumamıştı, fakat uykusu yoktu. Ellerini arkasında kavuşturmuş, ıslık çalarak yürüyordu. Arada bir taşlara çarpıyordu ayaklarını, yüzünü buruşturup «Of...» diyordu. Güneş vardı, ısınıyordu. Güz müydü, kış mı, kim bilir! Atlı arabası ile bir satı-

cı geçti yanından, sonra bir bindirilmiş A.Y.O.T birliği. Satıcıdan bir elma aldı galiba –yahut da bir ayva–, onu ısıra ısıra bindirilmiş birliğin arkasından baktı. Yolunu uzatıyordu, rasgele sağa sola sapıyordu. Bir evin önünde, yere tebeşirle çizgiler çizip atlamaca oynayan kız çocuklarının oyunlarını seyretti bir süre. Elmanın –ya da ayvanın– kozalağını bir yangın yerine attı. Sonra ellerini ceplerine soktu, başını önüne eğdi, hızlı hızlı yürümeğe başladı. Avareliğin tadını çıkarmıştı, yeterdi bu kadarı.

İşte o sırada geldi o inanılmaz esneme. Sokak bomboştu. Nigâr esnemeye başladığında yürüyordu, fakat alt çenesi öylesine açılmıştı ve bu durum öylesine uzamıştı ki durmak zorunda kaldı; neredeyse eliyle örtemiyordu ağzını, sanki çene, mafsallarından ayrılmış, sarkmıştı. Kadın bu sefer iki eliyle tutup çenesini kaldırdı, yerine getirdi. Fakat bırakması ile bir daha, bir daha, uzun uzun, sonu gelmezcesine esnemesi bir oldu. O zaman bıraktı kendini, sesli sesli esnedi.

Evde heykeltıraş Nizam'ı, sağ ayağı sargılar içinde, yatar buldu. Hiç heyecan duymadan:

— Ne oldu? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam, okuduğu gazeteyi göğsüne bırakmış ona bakıyordu.

— Bir şey değil, dedi. Ateş ettiler, ufak bir sıyrıkla kurtuldum. Sen nerdeydin?

Kadın hemen oracığa, kapının yanındaki iskemleye çöktü; gözleri anlamsız, yere bakıyordu.

— Nigâr'daydım, dedi.

Heykeltıraş Nizam:

— Onu biliyorum, dedi.

Kadın:

— Sordun da... diye karşılık verdi ve başını yana çevirerek bir daha, uzun uzun esnedi.

— Evet, sorum biraz yanlış oldu... Ama senin nen var? dedi heykeltıraş Nizam.

Kadın istifini bozmadan:

— Bir şeyim yok, dedi. Geç vakitlere kadar konuştuk Nigâr'la. O saatte dönemezdim. Sen gelip beni alırsın diye bekledim. Gelmeyince...

O zaman heykeltıraş Nizam biraz doğruldu yerinden, karısındaki durgunluğun nedenini bulduğunu sandı.

— Gelemezdim, dedi. Senden ayrıldıktan sonra mühendis Fasih'e gittim. Kentteki evini bırakmış önceki akşam, karısı ile uzağa, halasından kalma bir eve taşınmış. Oraya da gidecektim, fakat yolda tuzağa düşürüldüm, bir kurşun vız diyé baldırımı yalayıp geçti. Önemli değil ama, dün gece epey kanadı. Hareket ettirmeyeyim diye gelmedim. Ben gelmeyince de orada kalacağını biliyordum. İki kadın başbaşa konuşurlar diye düşündüm.

Kutlu:

— İki kadın başbaşa konuştuk, dedi soğuk bir sesle.

Heykeltıraş Nizam sordu:

— Nasıl Nigâr? Nesi var? Nedir bu genelev lakırdısı? Anlattı mı?

Kutlu:

— Her şeyi anlattı, dedi. Hem her şeyi, bir noktasını bile saklamadan. Bütün bildiklerini söyledi.

— Ne imiş? Anlatsana, merak ediyorum.

O zaman Kutlu yerinden kalktı, odanın ortasına kadar yürüdü.

— Onların hiç biri önemli değil artık, dedi. Sonra da konuşsak olur... Asıl önemlisi... gizli emir geldi.

Heykeltıraş Nizam oralı olmadı.

Kadın bu durum karşısında öylesine şaşırdı ki, kocasının duymadığını düşündü, biraz daha yüksek sesle:

— Gizli emir geldi, dedi.

Heykeltıraş Nizam, dizini oğuştura oğuştura ve hiç telâş etmeden:

— Gizli emir mi? diye mırıldandı.

Kadın:

— Gizli emir, dedi.

Gözlerini dikmiş bakıyordu kocasına. Heykeltıraş Nizam, gene öyle kayıtsız:

— Kim söyledi sana? diye sordu.

— Nigâr. Ona aktör Bilâl söylemiş, aktör Bilâl de yanından yeni ayrıldığı başyazar Kutsi'den duymuş.

Heykeltıraş Nizam:

— Eski bir haber olmasın, dedi.

— Çok taze bir haber, dedi kadın. Bir gece geçti üzerinden ancak.

Sonra:

— İnanmadın mı yoksa? diye sordu kocasına.

Adam başını kaldırıp karısının yüzüne baktı uzun uzun.

— İnandım, dedi heyecansız.

Kutlu, «Ben bu adamı tanımıyorum demekte haklıyım.» diye düşündü.

Heykeltıraş Nizam:

— Gideyim bakayım, dedi.

Kaşları çatıktı.

Kadın:

— Nereye, diye sordu.

Heykeltıraş Nizam, anlamsız bir bakışla:

— Nereye mi? diye mırıldandı.

Sonra canı sıkkın:

— Mühendis Fasih'e, dedi.

Kadın:

— Hemen mi? diye sordu.

Heykeltıraş Nizam:

— Öyle ya... dedi.

— Neden mühendis Fasih'e gidiyorsun?

— Gizli emrin geldiği haberi, onunla konuşurken işime yarar.

Yüzünü buruştura buruştura yaralı ayağını kaldırıp yere bastı, sonra öteki ayağını indirdi. İki eliyle saçlarını geriye doğru taradı, ahladı ofladı, sağına soluna baktı hiç yoktan.

Kutlu:

— Acıyor mu? diye sordu.

Adam:

— Acımıyor lânet, dedi.

İşte o sırada Kutlu, tıpkı sokaktaki gibi, ağır bir esneme nöbeti geçirdi.

Heykeltıraş Nizam:

— Sen de bir esneme tutturdun bugün, dedi.

Kadın, gözlerini ondan ayırmadan:

— Ne yapayım, tutamıyorum kendimi, dedi.

Heykeltıraş Nizam ters ters:

— Bırakıyorsun da kendini ondan, diye mırıldandı ve ayağa kalktı.

O zaman kadın, kocasının ayakları dibinde diz çöktü, yarayı saran bezleri inceledi. Kan sızmamıştı.

— Kan yok, dedi.

Adam çekti ayağını geri.

— Söyledim ya sevgilim, dedi, önemsiz bir yara.

Kadın doğruldu, iki adım çekildi, derin derin soluk alıp verdikten sonra:

— Seninle konuşacaklarım var, dedi.

Adam ceketini giyiyordu.

— Nedir? diye sordu kayıtsız.

— Ayrılıyoruz, dedi Kutlu.

Heykeltıraş Nizam, aynanın önünde yüzüne gözüne bakıyordu yakından, ağzını açmış, alt çenesinin sol yan sırasındaki dişlerinden birinin içine dilinin ucunu sokmağa çalışıyordu, dili bu işle uğraşırken, peltek peltek:

— Neden? diye sordu.

Kadın:

— Çünkü aldattım seni, dedi.

Heykeltıraş Nizam boğuk boğuk öksürdü, sonra başını sağa sola götürerek karısının yüzünü aynadan aradı. Kadın bekliyordu.

Sessizlik epey sürdü.

Kadın çaresizlik içinde:

— İşte böyle, dedi.

Sonra:

— Konuşmayacak mısın benimle? diye sordu.

Kravatını bağlamakta olan heykeltıraş Nizam o zaman döndü, karısının yanına geldi.

— Konuşmak istiyor musun? dedi.

Bu kadarı yetti kadına, boşanıverdi birden.

— Seni Macit'le aldattım. Mektuplar yazdım ona. Senden gizli. Senden ve karısından. Başlangıçta dostça bir mektuplaşmaydı bu. Ressam Macit'in böyle bir dostluğu gereksediğini anlamıştım. Ama niçin gizli diye soracaksın. Yalnız bunu değil, konuşmak dururken niçin mektuplaştığımızı da sorabilirsin. Bunlara inandırıcı karşılıklar bulacağını hiç sanmıyorum. Ben de bilmiyorum niçin böyle davrandığımı. Macit ilgi bekliyordu benden... Savsaklanmış sayıyordu kendisini, önemsenmediğini, sevilmediğini düşünüp mutsuzluk duyuyordu. Nigâr'la ilişkilerine girmek istemem, bilmiyorum, sormadım da... Fakat dün gece bana hepsini anlattı. Gerekirse onları da söyleyeceğim. Fakat kendimi savunmak için kullanmayacağım hiç birini. Böyle yaparsam kendimi aşağılamış olurum... Gerçi başlangıçta sadece arkadaştı. Fakat sonra sonra... Öyle ki, ben de anlayamadım... Fakat onu sevdiğimi.. Başını kaldır Nizam, yüzüme bak da dinle... Kendime ait olan her şeyi anlatacağım, daha ötesine gidemem.. Nigâr'a.. Mektuplarımdan biri, en önemlisi Nigâr'ın eline geçmiş... Anlıyor musun? Bunlar belki de seni hiç ilgilendirmiyor artık. Haklısın? Sana hiç bir şey anlatmadan sadece ayrılma kararımı bildirebilirdim. Ama istiyorum ki... Suçumu bilesin.

Heykeltıraş Nizam:

— Bunları sonra anlatsan olmaz mı? dedi. Görüyorsun, hemen gitmek zorundayım. Önce mühendis Fasih'i bulacağım, onu yatıştıracağım. Kimbilir kaç saatımı alacak bu iş. Mühendis Fasih, da-

rıltılacak insanlardan değildir. Onu yitirmek istemem. Sonra atölyeye koşacağım. Çocuklar beni beklerler. Belki yarın sergiyi açarız. Bir yığın iş...

Kadın, umutsuz, oturacak bir yer aradı, yere oturdu. Kocası hem konuşuyor, hem hazırlanıyordu.

— Sergiyi fazla geciktirmeye gelmez, çocukların tahammülü kalmadı artık. Dikkat ediyor musun, her gün atelyeye gelip oturuyorlar. Hiç birinin resim, heykel yaptığı yok. Sadece bekliyorlar. Serginin açılması ile boşanacaklar ve yeniden çalışmaya başlayacaklar. Sanatçı ruhu boyuna boşalıp dolmalıdır. Onları bugünkü durumda bırakamam. Yeter çocukların çektiği. Ama bundan önce mühendis Fasih'i görmeliyim. Kritik günler yaşıyoruz, içinde bulunduğumuz koşullar, dostların arasında beklenmedik anlaşmazlıklar yaratıyor. Gerçi siyasetçi Ahmet onu darıltmakla iyi etmedi, biraz ileri gittiğini rahatça söyleyebiliriz. Ama suç kimin? Kestirip atamayız kolay kolay. İkisi de başka başka bunalımlar içinde. Konuyu bu açıdan alınca, ikisine de hak vermek gerekir. Sanıyor musun ki mühendis Fasih'i yatıştırdıktan sonra bu iş orada bitecek? Hayır, bu sefer Siyasetçi Ahmet'i yola getirmek için bir hayli ter dökeceğim.

Kadın gene esnemeye başladı, kocasından gizlemeye çalışarak. Bereket o sırada Nizam'ın arkası dönüktü.

— Başyazar Kutsi sağlamdır, akıllıdır, bilgilidir, ama bu durumlarda, eh, çabuk karar veremez, biraz şaşırır, biraz heyecanlanır. Yoksa bu iş bunca büyümezdi. Çatışma nerden çıkıyor? Mühendis Fasih'in, «Gizli emir yok, gizli emir yok.» di-

ye bağırmasından, değil mi? Nedir bu sözün anlamı? İyice düşünmeden «inançsızlık» ya da «inanç bunalımı» diye işin içinden çıkabilir miyiz? Önce şunu çok iyi bilmeli ki, «inançsızlık» ile «inanç bunalımı» aynı şeyler değildir. Ayrıca burada o sözün, «Bugün gizli emir yok.» anlamını taşıdığı da öne sürülebilir? Dahası var, mühendis Fasih bunu yüksek sesle söylüyor. Niçin?

Kutlu:

— Bilmem, dedi.

Gözyaşı dökmeden de ağlanabileceğini bilmezdi o ana değin.

Heykeltıraş Nizam:

— İşte konunun bamteli burada, dedi. Ama Siyasetçi Ahmet için konuyu bu açıdan değerlendirmek olanaksızdır. Ben çeşitli açılar olabileceğini her zaman söylemişimdir. Bugün mühendis Fasih yerine, Siyasetçi Ahmet'i aramak zorunda da kalabilirdim. Nitekim kalacağım da...

Kadın:

— Mektubumun ele geçmesi ile ressam Macit'in ölümü arasındaki ilintiyi ben kesin olarak bilemem elbet, dedi. Bunu iddia edemem. Ama ressam Macit'in ölümü, benim ayrılma kararımda, olsa olsa bir ara-nedendir.

Heykeltıraş Nizam:

— Neydi peki ressam Macit'in gerçek sorunu? diye sordu karısına.

Gerçek bir soru değildi bu. Bu yüzden devam etti Nizam:

— Mühendis Fasih'in, gizli emir karşısındaki son durumu, ressam Macit'in bunalımı ile sürdürülebi-

lir mi? Kesin bir şey söylenemez. Gerçi ozan Kadri'nin köpeği olayında olduğu gibi...

Kutlu, yorgun argın,

— Kocamı ben öldürdüm, diyor. Ama inanarak, diye sürdürdü sözlerini, esneye esneye. Genelev lakırdısı buna dayanıyor. Sonra da en iyi dostu olarak beni gördüğünü söylüyor. Bense böylece tam bir yalnızlığa...

Heykeltıraş Nizam:

— Bunların hepsi geçecek, dedi. Bir gün gizli emir gelince...

Bu sırada kapı çalındı. Heykeltıraş Nizam, «Geldiler.» diyerek kapıyı açmağa yollandı. Kutlu, onun arkasından:

— Sen gizli emre...

Diye bir söze başladı, bir soru soracaktı, ama esnemekten bitiremedi sözünü...

BİLGİ YAYINLARI

1. Ingmar Bergman YABAN ÇİLEKLERİ — Tezer Sümer
2. Jean Tardieu SEKİZ OYUN — Yıldırım Keskin
3. Cahit Atay KARALARIN MEMETLERİ
4. Cahit Atay SULTAN GELİN
5. Albert Camus SANATÇI VE ÇAĞI — Yıldırım Keskin
6. Oppenheimer BİLİM VE SAĞDUYU — Onur Öymen
7. Turgut Özakman DUVARLARIN ÖTESİ
8. A. de Saint-Exupéry KÜÇÜK PRENS — Cemal Süreya - R. Tomris
9. Güner Sümer BOZUK DÜZEN
10. Orson Welles YURTTAŞ KANE — Nijat Özön
11. Giovanni Guareschi DON CAMILLO VE ŞEYTAN — Yurdakul Fincancı
12. Güngör Dilmen MİDASIN KULAKLARI
13. Friedrich Dürrenmatt DURUŞMA GECESİ — Cenap Yılmaz
14. Anton Çehov TÜTÜNÜN ZARARLARI
    BİR EVLENME TEKLİFİ
    AYI
    SAYFİYEDE YAZ — Yılmaz Gruda
15. Yakup Kadri Karaosmanoğlu SODOM VE GOMORE
16. Albert Camus BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR — Suat Tuygan
17. Cahit Atay PUSUDA
18. Aisopos EZOP MASALLARI — Tarık Dursun K.
    Desenler: Aslı - Turhan Selçuk
19. Gustave Janouch KAFKA İLE KONUŞMALAR — A. Turan Oflazoğlu
20. Akutagava RAŞOMON — Tarık Dursun K.
21. Pudovkin SİNEMANIN TEMEL İLKELERİ — Nijat Özön
22. Yakup Kadri Karaosmanoğlu HÜKÜM GECESİ
23. Ingmar Bergman YEDİNCİ MÜHÜR — A. Turan Oflazoğlu
24. Marguerite Duras MODERATO CANTABILE — Bertan Onaran
25. Albert Schweitzer ÇOCUKLUĞUM VE GENÇLİĞİM — Yurdakul Fincancı
26. Antonioni GECE — Ülkü Tamer
27. D.H. Lawrence ANKA KUŞU — Akşit Göktürk
28. Truman Capote TIFFANY'DE KAHVALTI — Meral Alakuş
29. Bertrand Russell DÜNYA GÖRÜŞÜM — Cenap Yılmaz
30. Aziz Nesin MEMLEKETİN BİRİNDE HOPTİRİNAM
31. Friedrich Dürrenmatt YUNANLI BİR KIZ ARANIYOR — Akşit Göktürk
32. Cevdet Kudret DİLLERİ VAR BİZİM DİLE BENZEMEZ
33. André Bazin ÇAĞDAŞ SİNEMANIN SORUNLARI — Nijat Özön
34. ON KISA OYUN — Türkçesi: Ülkü Tamer

Melih Cevdet Anday, İstanbul'da doğdu (1915), ilk ve orta öğrenimini İstanbul ve Ankara'da gördü, bir süre Belçika'da toplumbilim okudu (1938), yurda dönünce Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü ile Ankara Kitaplığı'nda memur olarak çalıştı (1942 - 1951), daha sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda öğretmenlik görevi aldı (1954), bir süre TRT Yönetim Kurulu üyeliğinde de bulundu (1964 - 1969). Sanat hayatına şiirle giren Anday, arkadaşları Orhan Veli ve Oktay Rifat'la birlikte çıkardıkları «Garip» (1941) adlı şiir kitabıyle sanat dünyasında geniş ilgi topladı ve yeni şiirimizin başlıca kurucularından biri oldu. Şiir dışında, deneme, oyun ve roman alanlarında da çalışan sanatçının eserleri şu kitaplarda toplanmıştır: Şiir: «Rahatı Kaçan Ağaç» (1946, 1961), «Telgrafhane» (1952, 1964), «Yan Yana» (1956), «Kolları Bağlı Odysseus» (1963); deneme: «Doğu-Batı» (1961), «Konuşarak» (1964); gezi: «Sovyet Rusya, Azerbeycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan» (1965); oyun: «İçerdekiler» (1965), «Mikado'nun Çöpleri» (1968); roman «Aylaklar» (1965), «Gizli Emir» (1970).

Sanatçının bu son romanında, cinayetler, saldırılar, baskınlar altında bunalan bir kentin bilinmeyen gizli bir emri bekleyiş psikolojisi içindeki yaşantısından bir kesit verilmiştir.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA, 1970

12,5 LİRA